

Рис. СР II 1071/3/2.1

UNIVERSITY OF TORONTO

DR. HOFFA U. J. HANSEN

THE UNIVERSITY

RICHARDSON

UNIVERSITY

UNIVERSITY OF TORONTO

1881

ДРЖАВНА ЕКОНОМІЯ.

ИЗРАДІО

Dr. КОСТА П. Л. ЦУКИЊЪ.

III. ЧАСТЬ

Ф И Н А Н С І Я.

Б.

У БЪОГРАДУ

У княжества сръбскогъ правительственной печатнѣи

1 8 5 3.

Рис. Серб. 1071/3/2. 1

ДРЖАВНЕ ЕКОНОМИЈЕ

III. ЧАСТЪ

Ф И Н А Н С И Ј А.

ИЗРАДИО

Dr. КОСТА П. Л. ЦУКИЊЪ

БЫВШІЙ ПРОФЕСОРЪ ДРЖАВНЫ НАУКА' У ЛИЦЕУМУ БНЯЖ. СРБИЈ.

II. ОДДѢЛАКЪ

ДАНАКЪ, ОДНОШЕНЬ ПРИХОДА КЪ РАСХОДИМА,
СПОЛЯШНЪ ФИНАНСІЈАЛНО УРЕЂЕНЪ.

ПРЕГЛЕДАНО И ОДОБРЕНО ШКОЛСКОМЪ КОМИСИОМЪ.

У Б Ъ О Г Р А Д У

У к. с. правит. печатњи.

1 8 5 3.

„Nos adversaires ont peu de finance, mais ils la mé-
nagent bien.“

№. 319718

С А Д Р Ж А Ы.

I. ОДДѢЛКА.

	Страна.
§. 1 — 6. Уводъ	1.
К н ѣ и г а п р в а. Д р ж а в н и р а с х о д и.	
§. 7. — 13. Глава 1. Расходи уобште	12.
§. 14. — 38. Глава 2. Расходи понаособъ.	
I. Одломакъ. Расходи по гласу устава	22.
II. Одломакъ. Расходи управни.	
1. Раздѣлякъ. Расходи управни уобште	31.
2. Раздѣлякъ. Расходи управни поединце	60.
К н ѣ и г а д р у г а. Д р ж а в н и п р и х о д и	
§. 39. — 44. Уводъ	82.
§. 45. — 57. Глава 1. Чиста приватна заслуга владе	89.
§. 58. — 111. Глава 2. Регали	
I. Одломакъ. О регалима уобште	107.
II. Одломакъ Копанѣ руда'	112.
III. Одломакъ. Регалъ новаца	141.
IV. Одломакъ. Разни маньи регали	162.
V. Одломакъ. Регалъ коцканя	170.
VI. Одломакъ. Регалъ желѣзница'	189.
VII. Одломакъ. Пошта као регалъ	193.
§. 112 — 126. Глава 3. Таксе	234.

II. ОДДѢЛКА.

§. 127. — 231. Глава 4. Данакъ.	
I. Одломакъ. О данку уобште	1.

II. Одломакъ. Поедини родови данка. Стр.

1. Раздѣлякъ. Порези.

Уводъ	44.
1. Заглавлѣ. Порезъ одъ землѣ	49.
2. Заглавлѣ. Порезъ одъ куѣа'	65.
3. Заглавлѣ. Порезъ одъ заната'	74.
4. Заглавлѣ. Порезъ одъ капитала	91.
5. Заглавлѣ. Порезъ одъ радничке заслуге	106.
6. Заглавлѣ. Обштыи порезъ одъ прихода'	114.
7. Заглавлѣ. Обштыи порезъ одъ иманя	118.

2. Раздѣлякъ. Трошарине

1. Заглавлѣ. Трошарине уобште	121.
2. Заглавлѣ. Непосредне трошарине	130.
3. Заглавлѣ. Акциза.	137.
4. Заглавлѣ. Ђумруци	145.

Кнѣига треѣа. Одношенѣ државны расхода къ приходима.

§. 232. — 237. Глава 1. Приходи равни расхода	168.
---	------

§. 238. — 274. Глава 2. Државни дугови.	
---	--

I. Одломакъ. Бестество и дѣйство државны дугова	177.
---	------

II. Одломакъ. Поєдини родови државны дугова	Стр. 189.
II. Одломакъ. Управа државны дугова	216.

К н ь и г а ч е т в р т а . С п о л я ш и ъ у р е ѣ н ъ ф и -
н а н с і а л н е у п р а в е .

§. 275. — 278. Глава 1. Власти и званія фінансіалне управе	234.
§. 279. — 290 Глава 2. Послови у фінансіалной управи	239.

11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.

ДРЖАВНА ЕКОНОМІЯ.

ФИНАНСІЯ.

ПРОДУЖЕНЬ О ДРЖАВНИМЪ ПРИХОДИМА.

ГЛАВА ЧЕТВРТА.

данакъ.

І. О Д Л О М А К Ъ.

О данку уобште.

§. 127.

Данци су закономъ опредѣлѣни прилози грађана на обште потребе по некомъ опредѣлѣномъ мѣрилу. Они се разликую одъ свію досадашњи прихода тимъ, што влада грађанима за ова плаћаня повратно никакове услуге или стварна добра у промѣну недае, него законодавна власть силомъ закона изрече, колико свакій грађанинъ стварны добра у свомъ иманю налазећи се влади на расположенъ уступити мора. Како државна свеза постане и постои, одма се узъ то и нужда покаже, да гра-

ђани своимъ иманѣмъ власти при испуњавању нѣны задатака у помоћь притицати мораю , но мѣрило и начинъ, уколико ће, и како ће свакій у тој помоћи участвовати , различно се у животу државномъ опредѣљаваю , одкудъ после и оне многе теоріе данка произлазе. — У прво време свакогъ народа ніе было тврде свезе у државномъ животу , зато ніе было ни правогъ уредногъ данка; правительства су свое потребе више или искључно собственомъ заслугомъ и таксама намиривала. Први данци плаћали су се у натури , и то е и за народъ и за правителство корисно было; но овакова теорія данка ніе се дуго држати могла , еръ е грађане неспразмѣрно и несавршено , т. е. неке сувише , друге слабо или никако обтерећавала , и еръ су приходи одъ оваковы данака свакадъ незнатни и за многе садашњѣ потребе државне недовольни были. Како су се државни расходи примѣтно умложавати почели, особито збогъ држана многе войске , вођеня скупощны ратова , прављеня путова и т. д., морало се и на савршеніе теоріе данка мислити, коимъ ће се увећани расходи намирити моћи.

(¹) Литература о давцима дѣлаюћа садржава се одчасти у обштој литератури државне економіе (в. I. часть §§. 82. — 94.), одчасти пакъ састои се изъ слѣдуюћи дѣла:

(J. D. Culner): Praktische Vorschläge, welcher-gestalt Steuer und Contribution . . . einzurichten seyen, . . . 2. изд. Marburg 1741.

C. A. Broggia: Trattato de' tributi. Napoli 1743.

J. W. von der Lih: Politische Betrachtungen über die verschiedenen Arten der Steuern. Berlin 1751.

— — Neue Abhandlung von Steuern. Ulm 1766.

Strelin: Revision der Lehre von Auflagen. Erlangen 1821.

K. Kröncke: Ausführliche Anleitung zur Regulirung der Steuern. Giessen 1810. 2 части.

— — **Ueber die Grundsätze einer gerechten Besteuerung.** Heidelberg 1819.

De Monthion: Quelle influence ont les diverses espèces d'impôts sur la moralité, l'activité et l'industrie des peuples? Paris 1808.

A. S. v. Kremer: Darstellung des Steuerwesens. Wien 1821. 2 части.

K. Murhard: Theorie und Politik der Besteuerung. Göttingen 1834.

Christian: Des impositions et de leur influence sur l'industrie agricole, manufacturière et sur la prospérité publique. Paris 1814.

F. C. v. Fulda: Ueber die Wirkung der verschiedenen Arten der Steuern auf die Moralität, den Fleiss und die Industrie des Volks. Stuttgart 1837.

M. v. Prittwitz: Theorie der Steuern und Zölle. Stuttgart 1842. —

§. 128.

Збогъ овы околностій нужни велики приходи државни утолико су теретни за народъ были, што су законодавне власти неимаюћи никаковы теоретичны знаня о народномъ и правительственномъ кућеню, на познате већъ приходне изворе данака или нове терете наметали, или се напоследку на задуживанѣ рѣшити морале. Поредъ неразвѣности идеја о порезима пала є већина државны терета на трошарине, коє су се посредствомъ многобройны унутрашњи ђумрука скупляле, и коє су дакле народну радиность одъ природногъ развитка и могућегъ напредованя задржавале, а тимъ и границу држав-

нимъ приходнимъ изворима стѣшнявале. Првѣй порезъ, кои се у државѣ увео, морао се на такове предмете наметнути, кои найвише у очи падаю, а то су лица и землѣ, да способности плаћаня имаю и капитали и занатска заслуга, нѣ се ни саняло. Величина државногъ прихода одъ пореза' долазегъ морала е тимъ више ограничена бити, што су найбогатія лица и землѣ (свещтенство и племићи и нѣма принадлежеће землѣ) одъ свакогъ данка ослобођене были, а и вароши су свакоякимъ начиномъ трудили се, да државне терете, уколико е было могуће, са себе на найсиромашнию, землѣдѣлску класу народа свале. Ни меркантилисте ни фizioкрати нису оваѣй предметъ у правомъ нѣговомъ виду себи представити умѣли. Текъ съ А. Смисомъ, почемъ се народно-економный животъ државѣ у свимъ поединостима посредствомъ савршены основа' индустријалне системе почео разяшнявати, олакшало се и владама, свое — кадкадъ излишно умложене и трошене приходе посредствомъ добре и плодне теоріѣ данка осигурати и јошъ више развити. Приходни данци — порези имаю најпространіе полѣ развіяня, зато су и много већу пажню владе и наука на ову грану данка обраћати почеле, у чему су се неки толико занели, да су порезе као єдине наукомъ дозвољене приходне изворе владе држали, и да су о срећи државѣ и о доброћи теоріѣ данка по томъ одношеню, колико манѣ или више пореза' или трошарина' у земљи има, судили.⁽¹⁾ Да су ово погрѣшна мнѣнїя, видимо изъ искусства, а и наука о данку исто показуе.

(1) Погрѣшно бы было благостанѣ државѣ по величини државны прихода' одъ данка проистичући опредѣлявати (броєви означаваю миліоне):

Имена држава.	цѣо држав. ч. приходъ.	чистъ при- ходъ одъ данака.	одно- ше- нѣ.
Пруска (1845.) . . Rlg.	57, ⁶⁷⁷	48, ⁸⁶	85 ⁰ / ₀
Грчка (1843.) . . . др.	17, ⁶⁹	14, ⁷⁷⁴	83, ⁵ „
В. Британска (1844.) Ls.	56, ⁹³⁵	46, ³⁴²	81, ³ „
Француска (1845.) fr.	1381, ²⁷⁸	883, ⁷⁵⁵	64, ¹ „
Саксонска (18 ⁴³ / ₄₅ .) Rlg.	5, ⁶¹¹	3, ⁵²³	62 „
Аустрiя (по Шуберту) фр.	133, ⁹⁴⁴	79, ⁹⁴⁴	59 „
Белгiя (1841.) . . . fr.	94, ⁶⁴²	53	56 „
Баденска (18 ⁴² / ₄₃ .) . фр.	9, ⁴⁰⁶	5, ¹¹¹	54 „
Хановеранска (18 ³⁹ / ₄₀ .) Rlg.	6, ⁴³⁹	3, ⁴	52 „
Вуртемберг. (18 ⁴² / ₄₄ .) фр.	10, ⁴⁴⁶	5, ¹⁹⁷	49 „
Баварска (18 ³⁷ / ₄₂ .) . фр.	29, ⁷¹²	13, ⁸⁸⁵	46, ⁷ „
Русiя (по Шуберту) 20 фр.	212	95	44, ⁶ „
В. Х. Хесенска (39/41) фр.	6, ²⁹²	2, ⁵⁴⁶	40
Курхесенска (18 ⁴⁰ / ₄₂ .) Rlg.	3, ⁶⁴¹	1, ²²⁹	33, ⁷ „
К. Бернъ (1839.) . фр.	2, ⁴⁵³	0, ⁷⁴⁵	30
Брауншвайгъ (18 ⁴⁰ / ₄₂ .) Rlg.	5, ¹³⁸	1, ⁴⁵²	26

Ова сравняваня утолько немогу намъ савршено точно понятiе о одношеню данака къ цѣлимъ приходи-ма дати, што се у свакой држави много коешта подъ изразомъ порези разумѣва, што у другой држави нiе. —

§. 129.

Праву државне власти, да на грађане данакъ удара, стои насупротъ дужность грађана, истый да плаћаю. Заштите и користи, кое лица и иманя ны-ова одъ државне власти уживаю, нису безусловне, но само се онда остварити могу, ако грађани неку

часть свои' личны и метеріалны сила' влады, као цѣломъ државомъ управляюћой власти, уступе. *Дужность плаћаня данка* е нужно условль државне свезе, коя у правовой држави истина користи поединны особа' за цѣль има, но коя изъ тогъ узрока башь надъ свакимъ поединимъ личнимъ отношенѣмъ стои, и тако за свакогъ члана свогъ равне, еднаке силе има; зато:

1, Сви су грађани дужни, свакадъ и непрестано данакъ плаћати, т. е. *сви подпадаю подъ обштность плаћаня данка*; изузимаюћи случае:

а) ако е кои грађанинъ особитимъ своевольнимъ или приморанимъ пожртвованѣмъ на другій начинъ ову дужность плаћаня испунио; н. п. ако у войски служи, у некимъ државама явни званичници и пензiонари и т. д.

б) ако е имовно станѣ кои' грађана тако негодно, да іимъ, кадъ данакъ какавъ усплаћали буду, небы ни за намиренѣ найнужніи потреба' у рукама средства' остало — пука сиротиня.

2, Сви грађани треба да се по еднакимъ правилама и по истомъ на нѣовомъ отношеню къ државной свези основаномъ мѣрилу на дужность плаћаня приволе и примораю, т. е. *сви грађани подпадаю подъ еднакостъ плаћаня данка*.

Изъ овы *найвиши' основака данка* несмѣ се извести, да е свакій грађанинъ дужанъ *еднаку суму* новаца као данакъ плаћати, ерь бы државный приходъ врло слабъ испао, кадъ бы се мѣрило данка по способности плаћаня *найсиротніе* класе народа управляло, напротивъ бы несносно и за множину немогуће было платити, кадъ бы се мѣрило по *имућности* богатіи класа' опредѣлило. Првый ос-

новъ т. е. *обштностъ данка* већъ е припознатъ у државномъ животу, и стои дакле надъ свакомъ критикомъ, напротивъ кодъ другога основа се мнѣнія утолико слажу, да се *еднакостъ плаћаня* мора управљати по *сразмѣрици* некой, која се съ две точке сватити може, т. е.

А) Едни оће, да се сразмѣрица ова управља по степену *участія у користима* изъ државне свезе за дужника данка проистичућима (одъ прилике као кодъ такса');

Б) Други напротивъ желе, да сваки независно одъ овога уживаня по способности плаћаня, која одъ *величине иманя* зависи, плаћа.

(¹) Што су племићи пређе одъ данка ослобођени были, има овога довољнога узрока, почемъ су они едина воююћа класа народа были, и почемъ су дакле дужностъ плаћаня искључно услугама своимъ накнађавали. Уосталомъ е положно право пређашњи патримоніалны држава' довољно узрока свакомъ ослобођењу давало. У новіе време се овимъ класама, почемъ су и оне подъ обштностъ плаћаня подпале, баръ нека накнада за изгубљено право обеђала (тако курхесенскій уставъ). На истимъ основима почива и ослобођење државны служителя и пензионара одъ личнога пореза (главнице), но и ово е, као што ћемо доцніе видети, неугодно, а многе савршеніе државе су и у овомъ призрењу обштностъ плаћаня распространили на свакога, кои некій приходъ вуче, ма у каквомъ званію онъ служио (владателя само изузевши), само ако му се способность плаћаня доказати може (удовица владателска плаћа у Баденској приходный данакъ на свою пензію).

§. 130.

Къ А.) Многи писатели држе се при опредѣляваню сразмѣрице дужности тога основа, да се

дужность по степену *участія у користима* државне свезе управляти треба, наводећи за оправданъ свогъ мнѣнія, да се држава као неко заведенъ сигурности сматрати мора, и да се корисно дѣйство државне свезе за свакогъ грађанина по мложини у нѣговомъ иманю налазећи се предмета, кои те заштите потребую, мѣри. Ова се мнѣнія обараю слѣдуюћимъ истинама:

1, Поведина државна заведена су само разни живота изливи *вдне органичне цѣлости*, кое се више быће и значенъ у таковомъ распарчаваню нѣны чланака немогу упознати, ни достойно уважити. Зато се и одношенъ грађанина къ држави, коя му сва споляшня условля правогъ човечіегъ быћа и развитка дае, може само своєвольно и несавршено разрѣшити на много поедины независны сношеня, коя управо сва у строгой свези стое. Тако неможемо мы н. п. казати: дужность плаћаня данка доводи се отудъ, што се грађанинъ одъ нападаня и увреда заштићава, што му се изгублѣно правомъ и судомъ повраћа, што се изображава, што му се у породичной свези срећа и благостанъ осигурава — — и т. д.; *користи за грађанина изъ државне свезе* проистичуће веће су, (а велика часть се одъ насъ неможе ни увидити) и леже поглавито у *оствареной идеи* — правне — државе, коіомъ се свакій одъ дѣтиньства налая, и тимъ посебный животъ млоги у цѣлости могућнимъ чини и олакшава.

2, Ползу поедины државны заведена за грађанство несмемо свести само на *користи поедины услуга*, кое се државнымъ члановима посебно и примѣтно чине, ерь знамо, да се државно благостанъ неусловлява само *изявлѣнимъ дѣлима државны властей*, него се више осигурава самимъ быћемъ државне свезе. Па и саме за поедине грађане у

непосредномъ дотицаю чинѣне кораке незнамо, кои бы могао уредно по цѣни уважити, а кадъ бы то могло и быти, опетъ бы морали изъ вида испустити исто тако важанъ посредный упливъ државны заведеня' на сигурность, радиность, изображенъ и уобште на сваку страну грађанскогъ благостаня, н. п. користи, кое уживамо самимъ быћемъ добры закона' и судава. Лична добра небы такође мѣрити могли.

3) Уживанъ државны заведеня се много пута мѣня, често в случайно, и зависи одъ волѣ поединогъ, тако да се овай начинъ и тимъ за ону цѣль као неспособанъ указуе.

(1) За мѣренъ дужности плаћаня данка по участію у користима изъ државне свезе проистичућимъ изясняваю се: *Ротекъ, Якобъ, Цахаріе, Кренке, Крелъ, Кремеръ* — . И сами ови списательи признаю, да данакъ треба по имућности на грађане раздѣлити, само доводе мѣру плаћаня и право налаганя одъ количине уживаня државны заведеня', потврђаваюћи да (*у средню руку узевши*) онай више државна заведеня ужива, кога е и манъ веће. Но ово в само у нечему истина, па зато се неможе као опредѣляваюће условлѣ оне дужности узети; н. п. онай, кои иманя има, истина ће више парница водити, но онай, кои ништа нема, али ово неважи за свакій случай, о чему насъ в свакидашнѣ искусство увѣрава. —

§. 131.

Къ Б.) Већа часть државны списателя' изяснила се за мѣренъ дужности плаћаня данка по *имућности* грађана. Неугодность и тегобу, кое данкомъ обтерећени грађани осѣћаю, неуправляю се по величини саме суме, коя се као данакъ пла-

тити мора, него зависи више одъ тога, колико ће обтерећеномъ по исплати данка, као плодъ нѣговы производны извора іошъ за собствено употребљанъ остати. Овимъ се доводимо на уважаванъ иманя по вредности и то іошъ по вредности особой, која є другима непозната, и по којој се зато при опредѣљаваню оне дужности неможемо ни управљати (види I. ч. §. 31.). О особномъ уважаваню иманя можемо само површно по увиђенимъ дѣйствительнимъ појавама, по иманю особе судити, и за правило узети, да є нека опредѣљна сума новаца за све оне, кои су у иманю *еднаки*, одъ прилике *еднаке* вредности. Обтерећаванъ ће се свакій приморати, да себи нека уживаня закрати, а то ће она бити, која за нѣга *најманъ* особне вредности имаю; ово немораю иста добра бити, али те гоба и неприятность овогъ неуживаня быће на свакій начинъ *еднаке* якоће кодъ *свакогъ* лица, и зато ће и *обтерећаванъ по имовномъ станю* *найсавршеніе* бити, єръ оно *највише* правичности, *еднакости*, *сразмѣрноћи* и *желяма грађана одговара*. Текъ на оваковимъ основима могуће є приходе државне одъ данака умложавати, безъ да они за народно кућенъ рѣва слѣдства за собомъ повуку.

§. 132.

Кадъ є човекъ толико имућанъ, да поредъ *намирена* свои потреба іошъ и данакъ држави платити може, онда га држимо, да є поредъ *общте* дужности *плаћаня* и *способанъ за плаћанъ данка*. Зато можемо онај горе изреченый основъ овако поставити: *свакій грађанинъ* нека се државнимъ теретима *сразмѣрно* по својој способности *плаћаня* подвргне. Кои грађани те способности немаю, кодъ тій нема ни дужность *плаћаня* *никакове* силе. У

чему се пакъ та способность кодъ поединны и кодъ цѣлогъ народа састои, и по коимъ знацима се она упознати може, то се мора изъ народно-економногъ искусства и изъ финансиалногъ знаня извести. По наведеномъ мора влада при свакомъ приходу обазрети се на нѣгово народно-економно дѣйство и на финансиална изискиваня, т. е. свойства свакогъ данка мораю такова быти, да се нѣимъ производъ добара у народу неограничава и иманѣ народно нарушава, а исто тако да се траюћность финансиалногъ кућеня одржава (види I. ч. §. 60.). Народ-но-економна изискиваня данка неваже само у отно-шеню на народъ, него послѣдично и на свакогъ приватногъ, еръ се народно иманѣ изъ иманя по-единны приватны грађана (и ускупности) састои. Предмети, коє при опредѣляваню способности пла-ћаня у ближе расматраѣ узимамо, могу се раз-ликовати :

1, оне части иманя, посредствомъ кои се данакъ плаћа, зову се *извори данка* ;

2, оне пакъ, по коима се само свакога спо-собность плаћаня мѣри и опредѣлява, зову се *предмети данка*.

Ако су извори данка право упознати, то треба предмете тако изабрати, да обадва у цѣли сходной сразмѣрноѣ стое. Предметъ е данка н. п. два яхаћа коня, коя званичникъ какавъ држи, а извори данка су плата званичника, овдѣ треба данакъ на званич-ника збогъ она два коня тако ударити, да нѣговой плати (коя е и иначе другимъ данцима обтерећена) одговара, т. е. треба по околностима мѣста и вре-мена, по обичаю народа и класе людѣй, у кою об-терећеный спада, опредѣлити, колико прихода лице таково найманѣ вући мора, да може два коня яхаћа

држати (уживати), и онда се грађанику одъ тогъ умишлѣногъ прихода неки проценти као данакъ наметну. Но по већој части представља *одно* добро и предметъ и изворъ данка, н. п. приносъ нѣве е предметъ даика, ерѣ землѣдѣлца збогъ прихода тогъ обтерећавамо, но за нѣга е истый приносъ и изворъ плаћања данка, ерѣ онъ тимъ приходомъ данакъ плаћа.

§. 133.

Извори данка могу бити *приходи* или *главна* обтерећеногъ лица. Докле годъ кому могуће буде плаћаће данакъ посредствомъ свои прихода, па быо или небыо тай приходъ у истый ма' и предметъ данка. Ако за намирѣнѣ данка приходи недостаю, онда се почне одъ главногъ крѣвити, т. е. нека часть главногъ мора се у новце продаіомъ преобратити. Но плаћанѣ данка посредствомъ главногъ нѣ ни за поединогъ ни за народъ корисно. *Землѣ* (као часть главногъ) бы се тешко продавале, и тимъ учешћанимъ продаванѣмъ бы се землѣдѣлѣ упропастило и землѣ бы врло у цѣни пале. Умалыванѣмъ *капитала* (као друге части главногъ) бы се производъ у народу ограничавао, и тимъ бы приходи грађана, па зато и данакъ државный, одъ године на годину све манѣи и манѣи испадали. Одъ владе бы ово сасвимъ неполитично поступанѣ было, ерѣ она тимъ собствене свое приходне изворе (т. е. имућность народа) нарушава, зато е нужно условлѣ сваке добре системе данка, да *народне капиталы* *брижљиво* чува. Данакъ на *уживаѣа* *средства* (као треће части главногъ) ударенѣ нѣ истина тако штетанѣ и убитачанѣ, као они преће наведени, но и противъ нѣга може се навести: 1) онъ нѣ *граюћанѣ*, ерѣ постепено прогутава сва *уживаѣа* добра; — 2) обтерећеный много губи при про-

даваню; — 3) млого уживаћа добра су за поединогъ и за народъ одъ толике вредности, да ии е штета умалявати (н. п. збирке умѣтностей —); — 4) нека уживаћа добра траю дуже, нека краће време, зато бы се една онимъ истимъ данкомъ више пута обтеретила; — 5) готовина уживаћи средства неуправля се свакадъ по величини иманя, т. е. по имућности грађана, и тако бы онай, кои више производны добара у свомъ иманю има, манѣ данка платіо.

§. 134.

Зато намъ као најболѣи извори данка остаю *приходи* грађана, ерѣ се они при неповређеномъ главномъ сваке године умложаваю. тако да данакъ плаћаюћа лица дужанѣ данакъ къ осталимъ приноснимъ трошковима свои приходны извора рачунати могу. Но не сви, но само *чисти приходи* смею се данкомъ обтеретити, ерѣ разлика међу бруто- и нето-приходима сачинява народный капиталъ, почемъ се посредомъ нѣи' радници и предузимательи издржаваю, па зато се та една часть нечистогъ прихода къ приноснимъ трошковима (види I. ч. §. 58.) народны предузећа' рачуна, коє разрушавати не смѣмо, ако желимо, да се производность у тимъ добрима одржи. *Способность плаћаня* мѣри се дакле кодъ свакогъ по нѣговомъ чистомъ приходу, и ма какво добро предметъ данка было, сума дужногъ данка треба да у цѣли сходной сразмѣрноѣи съ чистимъ приходима обтеређеногъ стои. Предметъ данка може н. п. бити велико обиталиште, у комъ самъ господарь сѣди, и дакле никаквогъ прихода отудъ невуче, но онъ ће се збогъ обиталишта опеть и яче обтеретити, ерѣ уживанѣ великогъ обиталишта предноставля већій приходъ, но кадъ бы дужникъ данка у маломъ обиталишту сѣдіо. Поне-

кій путь притяжаваю грађани нека производна добра, коя они као уживаћа употребљаваю, но и у овомъ се случаю они обтеретити мораю, еръ *нема-ренъ* за некимъ приходомъ предпоставля, да онъ истый другимъ приходомъ накнадити може. — Свакій дакле, было посредно или непосредно, треба да се по чистомъ приходу свомъ обтерети, и савршеность сваке теоріе и системе данка зависи одъ доброты употреблѣня овогъ финансіалногъ основа.

§. 135.

Често претресана препирка, да ли треба при удараню данка одъ прихода одбити, што е за издржаванъ свакомъ грађанину потребно, може се рѣшити, кадъ природу разны грана прихода добро промотримо, и кадъ се изреченогъ основа, да свакога способность плаћаня одъ чистогъ прихода зависи, строго држимо. *Наймницу и занатску заслугу* условљава дѣлательна радня радника и предузимателя, зато чине за нѣово издржаванъ потребна добра производне (приносне) трошкове, кои се онымъ приходомъ накнадити мораю, и кои обичво маню часть као чистъ приходъ оставляю. Производность радничке и предузимательске радиѣ *условѣна* е онымъ трошковима, и морала бы ослабити или сасвимъ престати, ако се оно уживанъ ограничи или сасвимъ уништи. На издржаванъ нѣово обраћена добра су народни капитали, кое по горе наведеиомъ несмѣмо дирати (види I. ч. §. 60.). *Ренте землѣ и капитала* су напротивъ чисти приходи, кои неизискую никаково дѣлательно садѣйство примателя, а немаю ни уплива каквогъ на начинъ употреблѣня и на траюћность прихода. Зато е подпуно право и умѣсно, да се на ренте одъ землѣ и капитала ячій данакъ плаћа но на приходе *наймнице и занатске заслуге*.

§. 136.

Неки притомъ напоминю , да и господари капитала' и земаля мораю одъ свои' чисты' прихода' живити, и да и нѣюве фамиліе нужне потребе имаю, — но на то имъ се одговара :

1) Станѣ господара' капитала' и производны земаля т. е. *рентара'* много е корисніе но станѣ радника' и предузимателя', ерѣ они могу свое време по вољи узалудъ провести, или на какавъ полезанъ посао обратити, н. п. могу у службу какову ступити, или што са своимъ капиталама и земляма предузети. Да ово башъ чине, неможе и истина нико приморати, али ни они не могу одъ државе изискивати, да се нѣюви трошкови издржаваня као производни трошкови сматраю. Кома е тешко единцатомъ рентомъ и данакъ плаћати и себе издржавати, тай нека се постара, да каквимъ радомъ себи станѣ олакша.

2) Потребе живлѣня нису тако сразмѣрне съ рентама као съ наймицомъ и са занатскомъ заслугомъ. Свака радня изискуе по количини и кавкоѣи особитый просторъ уживаня, кои реду грађанскогъ друштва, у кои радникъ и предузиматель спадаю, одговарати мора. Овай опредѣлѣный начинъ живлѣня истина е основанъ само на обичаю, али е нужный пратилацъ у грађанскомъ животу, зато се и потребе одъ обичая зависеѣе одчасти къ трошковима рачунати мораю. Кодъ капиталиста' и господара' земаля опредѣляваю се ови нужни трошкови нѣюве класе собственомъ нѣювомъ вољомъ, и приносъ капитала нестой у свези съ нѣювимъ владанѣмъ (види I. ч. §. 3. 1.).

3, Да рентари ово яче обтерећаванѣ подносе, потврѣва и искусство у онимъ државама, гдѣ се да-

накъ већъ по овимъ основима намеће. Да е рентарима ово яче обтерећаванъ тегобно и неспособно, они бы се ямачно постарали, да овай губитакъ другомъ каквомъ заслугомъ накнаде, и тимъ себи тереть олакшаю. Само оне породице пате притомъ, коє малу ренту одъ свогъ главногъ вуку, а притомъ изъ важны узрока (н. п. збогъ болести или слабости) за никаково предузеће способне нису (види I. ч. §. 201.); — на ове случає треба при удараню данка мотрити, и такове породице, колико є могуће, штедити.

4, Поредъ свегъ ячегъ обтерећаваня рентара опеть се данкомъ нѣима врло мала часть прихода одузима (особито кодъ манѣи капитала), да имъ юшь довольно за уживанъ остає.

§. 137.

Свакій чистъ приходъ може предметъ данка быти, ма изъ каквогъ извора онъ проистицао: зато треба *секундарный* приходъ каогодъ и *примарный* обтеретити (види I. ч. §. 210.). Овогъ правила є та чудновата послѣдица, да се иста добра више пута данку подвргаваю, а то быва зато, ерѣ она кодъ више лица приходе сачиняваю. Сва ново произведена добра подѣле се (као приходи) непосредно на прве учаснике у народномъ производу добара, т. е. на господаре капитала и производны земаля и на производне раднике и предузимателѣ, све друге класе примаю свое приходе непосредно или манѣи и више посредно одъ овы првы дѣлителя народногъ прихода. Чистъ приносъ едногъ винограда и две куће износи н. п. 3000 тал., и онъ ће се као приходъ господара тѣй производны извора првый путь обтеретити; међу осталимъ расходима издає истый господарь на управителя свое

куће 400 тал., која ће се сума као приходъ управителя данку подврћи; управитель плаћа своѣмъ слуги годишнѣ 54 тал., кое ће се као приходъ слуге обтеретити. Ова два послѣдня прихода проистичу изъ оногъ првогъ, и тако се приходъ еданъ трипутъ данкомъ обтеретио. Само треба пазити, да се при опредѣљаваню *чистогъ* примарногъ прихода не одбѣю само у очи падајући трошкови продукціе, но и сва друга издаваня, која су са занатомъ скопчана. Зато треба у горњѣмъ приходу одъ 3000 тал. одбити 400 тал., кои се управителю добара даю, ерѣ су тѣ издатци приносни трошкови оны приходны извора, но не треба напротивъ одбити, што онај господаръ на воспитателя своѣ дѣце издае. — По овомъ се управо *свакій данакъ на лица* у држави живећа удара, *лице е потомъ правый предметъ данка*. Мѣра пакъ нѣгове дужности плаћаня зависи одъ разны у нѣговомъ иманю налазећи се стварны добара (предмета), зато намъ се често и чини, као да се данакъ непосредно на предмете меће. Зашто пакъ мы непосредно лица управо обтерећавамо, а мѣру дужности плаћа я опетъ по предметима опредѣљавамо, узрокъ е тай, што мы данакъ по *приходима* а не по *приносима* намећемо, а приходъ се безъ лица ни помислити не може (види I. ч. §§. 58. 59.) Мы бы могли *непосредно* на предмете свакадъ данакъ разметнути, кадъ бы то у дѣйствию равно было обтерећаваню по *чистомъ* приходу, а често се тако и ради, особито у онимъ случаима, гдѣ се правый дужникъ данка јошъ опредѣлити не може, и гдѣ е свѣдно, да ли се по приходима или по приносима данакъ изрицао.

§. 138.

По досадъ казаномъ може се лако изрећи, кои у држави пада подъ дужность плаћаня:

Држав. екон. III. 6.

1, *Повдини грађани*, кои свой чистъ приходъ имаю, — кои су способни за плаћанъ данка.

2, *Друштва*, коя су улозима многи учасника састављена.

3, *Ускупности* (корпораціе) по чистимъ приходима. Али ако ускупности други прихода немаю до прилога учасника, то се оне онда обтеретити немогу, еръ су прилози части већъ обтерећеногъ иманя, и несачиняваю чисте приходе ускупности, почемъ се на нѣно издржаванъ издаю.

4, *Приватна заведења* (за школе, штипендія), ако сума расхода заведења нѣе опредѣљена, или ако е и опредѣљена, али приходи заведења више износе. Заведеня испуњаваю и подпуњаваю државне дужности, зато им треба по могућству штедити, еръ ако заведенъ збогъ данка неумогне цѣли своіой одговорити, то остане влади една дужность више, кою она помоћу оногъ данка по већой части испунити неможе. Но у случаю нужде државне н. п. у рату, кадъ и држава такове расходе у ратне трошкове преобраћа, могу се и цѣли приходи заведења, ако вољи основателя противно нѣе, за потребе ратне употребити.

5, *Доменске и регалне приносе* обтерећавати, было бы само излишанъ формалитетъ, но суму данка, коя бы на те приходе пала, треба на свакій начанъ израчунати. У слѣдуюћимъ случаима мораю се ови приходни извори свакояко данку подврћи:

а) гдѣ е доменска (камарална) каса одъ државне касе оддвоена;

б) гдѣ бы ослобоженъ одъ данка, — кои се строго по количини производа управля, и тимъ дакле производне трошкове тій добара увећава, —

на непожелѣнъ начинъ странну конкуренцію отежало или сасвимъ убило. Тимъ ослобоѣенѣмъ бы штеговали особито конкуренти у уряднимъ предузећима (1).

6, *Странни* подлеже данку или као и други наши грађани, или башъ зато, што су странни. Овај послѣднѣй родъ данака се узима по већој части у виду таксе, но треба га баръ одъ свакогъ излишно теретногъ и несносногъ начина наплаћиваня ослободити.

(1) Ако држава н. п. поредъ приватны апатева' и типографія' у својој земљи и о државномъ трошку таква предузећа држи, то ће она свакадъ моћи приватнима наудити, ако на таква приватна предузећа великѣй данакъ удари, а своя предузећа напротивъ ослобоѣена остави. Зато треба у томъ случаю сва таква предузећа, и приватна и државна, еднакимъ данкомъ обтеретити, па и онда пустити, нека у цѣни и у добротѣ посла конкурираю. —

§. 139.

Данакъ е у одношеню на плаћаюћа лица, коя се неки' на данакъ дѣты добара лишавати мораю, свакадъ неко економно зло у држави (види §. 8. 40.), кое се умалява добримъ употребляванѣмъ државны прихода'. Данакъ се узима за намирень *нужны* државны потреба', зато треба и влада на то да тежи, како ће овај тереть данка свакиѣ грађанинъ найлакше сносити моћи. За ову се цѣль може препоручити :

1, Да се данакъ на све класе и поедине грађане одговараюћи нѣовимъ приходима подѣли;

2, Да се у државнимъ расходима дужность штеднѣ еднако предъ очима има.

3, Да се свакій данакъ найевтиніимъ путемъ и начиномъ покупи.

4, Да се на другій начинъ притомъ грађанима недосађуе, у смислу права, морала, породице, обичая и т. д.

Плаћанъ данка може се сматрати, као приморано купованъ личны добара, која влада нама дае, посредствомъ стварны добара, која мы влади зато уступамо. Што су савршенія одъ владе подарена намъ лична добра, и што ии више и болъ умъ дужникъ данка уважавати, утолико се више она приморана куповина приближава слободной, своевольной куповини, и утолико ће радіе и више данка народъ плаћати.

§. 140.

Научно испитиванъ о *дѣйстви* данка каквогъ на народно кућенъ најважніи е задатакъ сваке теоріе данка, и мора се како у *обштой* части тако и кодъ *повдины* родова данака свакадъ брижљиво претресати и изяснявати. Свакомъ данку слѣдуе, да се грађани неки' споредны уживаня лишавати мораю, но и ово ограниченъ ужитака небы нужно слѣдовало, кадъ бы се данкомъ обтерећени приморали, да већомъ прилѣжности и ревности приходе свое увећаю, и да тимъ увећанимъ приходима и држави дужанъ данакъ плате. Данакъ бы имао онда само та неповольна слѣдства, што бы грађани принуђени были съ већимъ напрезанъмъ и више радити; но и ово може се тимъ избѣћи, ако грађани већомъ вѣштиномъ индустрію свою више развію, кое се особито изъ садашњи околностей виђа, ерь народи небы заиста оволике терете државне подносити могли, да нису знали помоћу великогъ развитка радиности свое приходе врло знатно умложити. Но при свемъ томъ ово искусство

нетреба да насъ на то заключенъ наведе, да грађани помоћу увећане радиности све веће и веће терете државне подносити могу, и да се тако данци и преко дозвољне границе увећавати и умложавати смею. Пређе се яко и особито то мнѣніе бранило, да се данци по вољи умложавати могу, и да државни терети, ма које величине они были, никадъ за народъ штетни быти немогу; почемъ се одъ народа покупљене суме новаца у виду државны расхода опетъ у народно иманъ поврате. Сталность овогъ мнѣнія опровргава се искусствомъ у државномъ животу, а и мы смо горе (§. 8.) о нѣговой неумѣсности говорили.

§. 141.

Ако се грађани у уживаню (посредомъ данка) ограниче, то ће се продня многи добара умалити, и цѣна нѣова мора збогъ манъ трошнѣ пасти. Ограниченимъ производомъ потѣраће се цѣне може-бити на нѣово прво станъ, еръ ће се многи производни извори, кои се рѣаво исплаћую, на друга предузећа обратити, а неки и у уживаћа добра претворити. Ова се слѣдства ограниченогъ производа не появлюю кодъ найвредни добара, но ни кодъ уживаћи средства за єдну цѣль опредѣлѣны нису єднакогъ дѣйства. Ако се, као што обично бива, увећани државни приходи у земљи потроше, то ће се многимъ робама у држави продня отворити. Ово умложенъ може се башъ на она добра односити, коя су пре повишеня данка грађани трошили и одъ кои су уживаня они збогъ те гобе плаћаня данка одустали. У овомъ случаю неће се продня те робе нимало премѣнити и само ће се та разлика међу садашњимъ и пређашњимъ станѣмъ показати, да су пређе обтерећени грађани ту робу трошили, а садъ ће є државни служительи или други одъ државе плаћани радни-

ци уживати. Н. п. обтерећенѣмъ трговаца съ тріе-
 стансномъ робомъ тргуюћи, престаће они свилене
 мараме трошити, а ако се тай државный приходъ
 на повишенѣ плате званичника' употреби, то ће
 садъ званичници ту робу уживати. Но овакови слу-
 чай су рѣдки, — и никадъ се савршено башъ под-
 ударити неће; али опетъ немари народно кућенѣ
 ништа зато, еръ продня предузећа' у цѣломъ ос-
 тана одъ прилике иста, а и занимањ радника', ка-
 питала', земаля и предузимателя се непремѣни, по-
 чемъ се онолико троши, дакле и онолико добара
 производи мора, као и пређе, съ томъ само раз-
 ликомъ, што се они производни извори на произ-
 водъ други', т. е. не башъ оны пређе трошены доба-
 ра обраћаю, а то е за народно кућенѣ одъ прилике
 свеедно.

§. 142.

Уведенѣмъ новогъ данка истина ніе нужно, да
 се народно иманѣ *умали* и кућенѣ *поруши*, али на
 свакій начинъ се продня *поремети*. Продня се изъ
 обичногъ природногъ свогъ тока истисне, и народ-
 но кућенѣ се баръ за неко време забуни, еръ се
 консумція добара по већой части на другій новыи
 правацъ наведе. Ова раздрешность саставны ча-
 стій народногъ кућеня трае дотле, докъ се обтере-
 ћени на другій начинъ живљеня и на другій путь
 заслуге ненавикну, докъ се понуда са садашньомъ
 тражньомъ подударно неизравна, докъ радници, ка-
 питали и т. д. на производъ робе за садашню прод-
 ню потребне непређу и т. д. Зато е (баръ при-
 временно) слѣдство свакогъ новогъ данка, да се ка-
 питали уманѣ, да и капиталисте и господари зема-
 ля одъ свое ренте нешто изгубе, да радни-
 ци и предузиматели у тѣснацъ дођу и у свомъ у-
 живаню се за неко време особито ограничити мо-
 раю. У кое ће се време кое одъ овы рѣавы по-

ява' указати, зна се изъ народно-економногъ искусства. Зато е свакій старій данакъ при иначе еднакимъ околностима болій одъ новогъ, а исто тако нетреба на мѣсто рѣавогъ старогъ данка новъ болій напрасно уводити, но постепенно, да бы она рѣава свойства новогъ данка у мѣри и снаги ослабила. Могао бы кои реѣи, нека се по признатой теоріи еданъ брой добры данака еданпутъ за свагда уведе, па ће се тимъ рѣаве послѣдице непрестаногъ увођеня новы данака сасвимъ избѣѣи; на то се одговара:

1, Државне потребе се единако мѣнаю, тако да се сума данка по основима добро направљеногъ буџета сваке године увећавати или уманявати мора.

2, Напредкомъ државне економіе има се и на најбольой постоећой теоріи данка понешто кудити и зато садашнѣ данке или поправляти, или и сасвимъ новимъ данцима замѣњивати.

3, И најбольій данакъ може доцнѣ противъ намѣре законодавне власти *преносомъ* неправеданъ постати.

§. 143.

Данакъ се онда *преноси*, кадъ дужникъ данка тереть самъ неноси, него га на *другогъ* грађанина сасвимъ или одчасти преметне. Свакій човекъ тежи, да данку избѣгне, а то може двоякимъ путемъ, или кадъ свою способность плаћаня *претати*, или кадъ већъ наметнутый му данакъ на *другогъ пренесе*. Ово послѣдиѣ ће онъ онда учинити моћи, ако своіой роби и своимъ услугама цѣну утолико подигне, уколико сума на нѣга наметнутогъ данка износи. Зато се врло често намѣра власти, коя дужнике данка и нѣюву способность плаћаня опредѣлява, овимъ *преносомъ* осуећава, еръ се она лица, коя в *финансіална* власть обтеретити хтѣла, тимъ

исподъ терета извуку, а напротивъ се друга лица, коя су одъ дужности плаћаня сасвимъ или у да- томъ случаю изузета, или коя су већъ довольно тимъ или другимъ данкомъ обтерећена, наново *ioшъ* едномъ данку подвргну. Изъ искуства у овомъ предмету можемо слѣдуюће о могућности *преноса* за поедине случае казати:

1. Данакъ се може онда пренети, ако тереть плаћаня већину обтерећены на премъну нѣовогъ у продаи владаня склони, и тако збогъ *промѣнѣне конкуренцие* премъну и у цѣнама робе и услуга' удѣйствуе; ово е могуће:

а) на страни *тражнѣ*, кадъ обтерећени купци какве робе или услуге неће више онолико да купую као досадъ, — и онда се данакъ *одъ купца на продавца* преноси;

б) на страни *понуде*, кадъ продавци наметнутъ имъ данакъ као повишенѣ трошкова сматраю, кои имъ се у већой цѣни за нѣову робу и услуге накнадити мораю; у случаю ако ово одма за рукомъ неизиђе, окануће се неки одъ нѣи производа и приноса исте робе (и услуге), кое ће цѣну по могућству повисити, и тако се опеть *преносъ данка одъ продавца на купце* удѣйствовати.⁽¹⁾

(1) Изразе *купаць* и *продаваць* треба овдѣ у пространіемъ, *научномъ* смислу узети (види I. ч. §§. 25. 26. 179. и друге). Купци су раднѣ, земаля и капитала предузимательни, купци предузимательскогъ труда и вѣштине пакъ господари земаля и капитала и наймници. Цѣна раднѣ зависи одъ цѣне (количине) капитала, зато су радня и капиталн такође узаймни купци и продавци.

§. 144.

2, *Преносъ одъ купца на продавца* робе и услуга'.

а) не може се тако лако учинити кодъ данака, кои се *уобште на приходе* купаца удараю, ерѣ се купци онда у купованю *многе робе и услуга* ограничити могу, тако да на *повдине* продавце великій губитакъ недође; у овомъ ће се случаю продаја (тражня) неке робе и услуга тако споро умалявати, да іой понуда лако слѣдовати може⁽¹⁾ и да се дакле неће ни цѣне премѣнити, ни преносъ данка удѣйствовати.

б) но ако се данакъ на *особитый некій издатакъ* или трошню односи, н. п. на држанѣ яхаћи коня или каруца, онда ће купци неки тежити башѣ на ограниченѣ овы издатака, и трудиће се да на продавце овы добара данакъ пренесу. Ако предумзвители у овомъ случаю мисле, да е умалѣнѣ продаѣ за нѣи одѣ манѣ штете но пониженѣ цѣне (почемъ іимъ предузеће сасвимъ и пропасти може), то мораю штету подносити, колико повишакъ цѣне износи, — па ако стога къ другомъ предузећу прећу, то се мора понуда умалити, и цѣне ће опетъ скочити, т. е. купци ће данакъ плаћати. Ово ће на свакій начинъ слѣдовати, ако преласку на друго предузеће никакове препреке на путу нестое.

(1) Узмемо као примѣръ, да су се званичници у Бѣограду живећи збогъ чистога прихода одѣ свои плата' проистичућегъ обтеретили, и то (поредѣ 200 тал. трошкова) плате до 1000 тал. съ 4%, до 2000 тал. съ 9%, преко 2000 тал. съ 15%, — то бы сума 12.000 талира (одѣ приливке) у државной каси остала, коя бы се на другій начинъ, н. п. на зиданѣ срески кућа, употребила. За 12.000 тал. бы одсадѣ манѣ добара и услуга' у Бѣограду циркулирало, или бы морали продавци у 12.000 тал. свою робу и услуге евтиніе давати. Но овдѣ се на свакій начинъ послѣднѣ догодити неће, ерѣ

се потребе званичника' на тако млого и разнородна добра односе, да ће ту премѣну продае слабо кои при- мѣтити, тимъ манѣ што се оны 12.000 тал. могу одъ владе башъ у Бѣограду потрошити, а ако и тога небу- де, то ће паланчани оногъ мѣста, гдѣ се она сума из- да, изъ Бѣограда више робе носити моћи, кое и за о- най случай важи, кадъ бы правительство 12.000 тал. манѣ данка узимало. Ако се башъ она одъ државне ка- се уштеѣена сума неизда за робу и услуге, којма се збогъ оногъ данка продня ограничила, онда ће се други занати подвѣн, на ков се буде она сума трошила, и предузи- матели (исто тако и радници и капитали) оны неиспла- љуюћи се заната прећиће на ова садъ подижућа се пред- узећа. — Овај примѣръ се наравно само утолико као неприроданъ показуе, што незнатной суми одъ 12.000 тал. тако велику силу за продаю велике вароши, као што е Бѣоградъ, приписуемо, но при свемъ томъ истина основа' остае необорима (види §. 142.).

§. 145.

3, Преносъ на купце изићиће у томъ случаю најболѣ за рукомъ, гдѣ су сви продавци на истый начинъ нагонѣни, да ограниченѣмъ понуде цѣну ро- бе повисе, а то бива најлакше кодъ оны данака, кои се величина (приносъ, износъ) строго по про- датой (увезеной) количини робе управля, н. п. кодъ ђумрука, акциза — . Ове трошарине су за про- давца увећаванѣ трошкова, зато се цѣна подићи мора, и данакъ ће се на купце пренети. Ова слѣд- ства предпоставля законодавна (финансијална) власть одма при увођеню тогъ данка. Но при свемъ томъ опетъ пате притомъ и продавци збогъ манѣ про- дае, особито ако имъ преносъ цѣлогъ данка на купце за рукомъ неиспадне.

4, Неке класе народа *немогу* башъ никако наметнутый имъ данакъ повишенѣмъ цѣне на друге

граѓане пренети, ерѣ су имѣ приходи постоянни, н. п. званичници. У истомѣ се станю налазе господари у заемѣ дати добара, пре истека уговореногѣ времена.

5, Онаѣ данакѣ, кога се величина неуправля по свагдашнѣой количини на продаю (на понуду) донете робе или услуга, може се само редко на друге пренети, ерѣ се продавци неће лако у томе сложити, да досадѣ нуђену количину робе уманѣ, него напротивѣ, можебыти су неки продавци намѣрни, да распространѣнѣмѣ продае суму данка изваде. Наравно ће у ономѣ случаю данакѣ на цѣне дѣйствовати, ако се една класа продаваца тако яко обтерети, да одѣ свогѣ заната одустати мора.

§. 146.

6, Уобште треба кодѣ данака, кои су опредѣлѣни, да повдине изворе прихода обтерете, н. п. нѣиву, или оруђе, или радеће волове — на то пазити, може ли обтеређеный граѓанинѣ другоячимѣ употреблѣнѣмѣ оногѣ извора приходногѣ данку избѣћи, и тако приходе свое увећати, н. п. кадѣ се на ораће волове данакѣ удари, а предузиматель продае волове, па купи конѣ за исту потребу. Ово се у много случаева свойствомѣ самогѣ тогѣ производногѣ извора препречава, н. п. зданія за фабрику опредѣлѣна неће се у обиталишта преобратити; у другимѣ случаевима неће граѓани данку избѣћи моћи, ако се общность обтеређаваня свою приходны извора уведе. Изѣ овы узрока падну и леже данци по већой части на рентама главногѣ, коѣ заиста и сачиняваю najveћу часть данакѣ плаћаюћегѣ прихода, — или се и други данци јошѣ на нѣи (ренте) пренесу. Наямници пакѣ пренесе за свое приходе одвишный и теретанѣ данакѣ,

човишенѣмъ наймнице на купце раднѣ или производа', кои се преносѣ одъ овы примити мора, иначе бы се изчезаванѣмъ, умиранѣмъ — радници умалявали и тимъ опетъ данакъ на купце свое раднѣ пренели. (1)

7, Нетреба мислити, да се погрѣшности данка могу савршено помоћу преноса изгладити; ерѣ

а) у многимъ случаевима нѣ ни могуће данакъ пренети ;

б) а кадъ е и могуће, то опетъ прође дугое време, докъ се данакъ пренесе, а за то време могу се често обтерећенима многе штете и губитци причинити ;

в) па и самъ преносъ нѣ свакадъ за народно кућенѣ користанъ.

(1) Сапард мисли, да се уобште свакиѣ данакъ, быо онъ на купца или продавца непосредно ударенъ, међу обадва учасника подѣли и то у таквой мѣри, како е за еднога или другога конкуренція угоднѣя. Кадъ се н. п. нека роба по 100 фр. продае, кадъ е далѣ потомъ обтерећена са 10 фр. данка, и кадъ се конкуренція понуде къ тражнѣи као 2 : 3 односи, то ће се оны 10 фр. овако подѣлити, да продаваць 4 фр. а купаць 6 фр. губи, т. е. роба ће се по 106 фр. продавати. Но овдѣ неважи толико величина понуде и тражнѣи, него се више гледа на то, у којоѣ се мѣри обадве мѣняю, и зато у горнѣмъ примѣру треба извидити, колико купаца има, кои више одъ 100 фр. за робу платити могу и оће, и колико продаваца, кои ће свой производъ исподъ 110 фр. дати. Уобште се безъ строге разлике поедины случаева мисли, да се данакъ лако пренети може, и зато се у финансїалнимъ стровима поедины држава велике погрѣшке налазе. —

§. 147.

8, Данакъ, кои єдну класу грађана односно *яче* обтерећава но другу, има та слѣдства у народномъ кућеню, да продаваць, ако преносъ скоро за рукомъ неиспадне, на другій родъ занимања прећи мора. Ако се ово извршити може, то ће се доцнѣ приноси разны предузећа' изравнати, но може дуго време протећи, да се ова равностъ приноса савршено покаже, особито зато, што се изъ млоги узрока' у некимъ приходнимъ изворима конкуренція премѣнити (н. п. продајя ограничити), и тимъ надокнаћенъ данка продавцу теже пасти може, а и зато, што се за ово цѣло време (докъ се преносъ остварава) они горе наведени пратиоци свакогъ новогъ данка появлюю (види §. 142.). Кадъ се напослѣдку приноси у разнимъ предузетцима изравнаю, то є знакъ:

а) да є повишакъ поєдиногъ данка (кои є за продавца теретанъ быо) на купце пренетъ, и купци да су се напротивъ у свомъ уживаню и трошеню ограничити морали;

б) да се морао и производъ превише обтерећене робе уманъити;

в) и да се дѣйство ово т. є. ограниченъ производства прострло и на оне предмете (робу и услуге), кои су се у пређашня євтина времена одъ оны купаца трошили.

Ако се данкомъ обтерећени нису *яче* но други грађани напослѣдку претоварили (т. є. пошто су теретъ преносомъ себи олакшали), то мора она неравностъ (у почетку бывша) опетъ штетна слѣдства за народно кућенъ имати, еръ є тегоба, ако є роба велике вредности, сасвимъ на купца свогъ прешла. Ограниченъ производства ненакнаћава

се свакадъ добримъ употреблѣнѣмъ као данакъ покуплѣны одъ народа сума', према онај губитакъ слабо у очи пада, ерѣ се на многе класе распростре, безъ да се примѣти, а тимъ се опетъ наново неки данкомъ преобтеретити могу.

§. 148.

Дѣйства поедини данака мораю се изъ штатистичны података упознати, и то по премѣнама цѣне робе и услуга' и по количини ново произведены и потрошены добара. Преекимъ обтереѣванѣмъ приведу се многе за народно куѣенѣ неугodne послѣдице: радничка класа осиромаша, и падне у оскудность и бѣду, вреднѣя добра поскупе, поедини занати пропадну, многе вересіе одъ непокуплѣны данака остану, а уманѣномъ трошнѣомъ се и сума данка уманѣи. Штатистици рачунаю изъ разны узрока' величину данка по томъ, колика сума на сваку главу народа доѣе, но ови рачуни ма како да се у свакој држави строго и точно и на еднакѣй начинѣ праве⁽¹⁾, недоказую:

1, Никако *тереть данка*, кои у држави на граѣанима лежи, ерѣ многе землѣ су богатіе или су новци у нѣој вѣтинѣи, тако да иста сума данка онај тереть непроузрочава, кои бы се у другой землѣи осѣѣао.

2, *Благостанѣ* сваке државе, ерѣ она државаніе свакадъ найбогатіа, коє влада найвеѣе приходе има.

3, *Скупощѣность* или *штедльивость* државне управе, ерѣ поредѣ данка треба и друге приходне изворе у призренѣ узети.

(1) У слѣдуюѣимъ податцима е сравнѣна сума свію данака у пространіемъ значеню т. е. свію намета са жительствомъ землѣ.

Нечиста прихода има.	Одъ наме- та	на 1 гла- ву
В. Британска 1840. Ls.	49,648.000	22 фр. 24 ¹ / ₂
Франц. 1843. (безъ дувана) fr.	974,000.000	12, ⁶ "
Белгія 1842. fr.	87,004.000	10 "
Грчка 1840. др.	13,905.000	6, ³ "
Баденска 18 ⁴² / ₄₃ фр.	8,096.000	6, ² "
В. Х. Хесенска 18 ³⁹ / ₄₁ фр.	4,740.700	6 "
ХанOVERанска 18 ³⁹ / ₄₀ Rlg.	4,498.000	4, ⁶ "
Вуртембершка 18 ⁴² / ₄₄ фр.	6,236.000	3, ⁸ "
Курхесенска 18 ⁴⁰ / ₄₂ Rlg.	1,405.000	3, ⁵ "
Аустрія по Шуберту фр.	97,000.000	3, ³ "
Чиста прихода.		
Пруска 1841. Rlg.	50,430.000	6 "
Насавска 1841. фр.	1,792.000	4, ⁷ "
Баварска 18 ³⁷ / ₄₁ фр.	16,678.000	3, ⁷ "
К. Вать 1841. fr.	1,010.318	3, ⁸⁶ "
Србія 18 ⁴⁹ / ₅₀ др.	9,092.300	2, ⁶⁷ "

Ови податци су утолко неспособни за сравнѣванѣ, почемъ се у свакој држави много ковшта подѣ наметомъ разумѣва, што у другой другоачѣв ние носи. При овомъ сравнѣваню треба и цѣну новаца у рачунѣ узети; познато є да су новци найевтинѣи у Енглеской, скупльи у Холандеской, іошѣ скупльи у Француской, Нѣмачкой и т. д. —

§. 149.

Погрѣшно бы было свакој данакъ поединце само у одношеню на то сматрати, да ли онѣ мла-

го приноси, да ли е за народъ мало штетанъ, да ли се евтино збира и т. д., и тако само по овимъ свойствама родъ данака изабрати, него треба гледати, и на то тежити, да се данакъ съ дѣобомъ цѣлогъ народногъ прихода добро слаже, и да све части народногъ иманя еднако и савршено данку подвергнуте буду. Скупъ свию у држави какной постоећи данака зове се онда *строй (система) данака*, ако сви едно савезно цѣло сачиняваю, тако да се нивданъ родъ прихода народногъ нив ни сувище обтеретию, нити пакъ умѣреномъ намишлѣномъ му терету избѣгао. Зато е нужно у добро уређеной држави опредѣлити *предмете и изворе* данка, одъ кои ће поедини *родови* данака съ особитимъ *именима* постати. Пређе се у Европи нив на то мотрило; да ли кои данакъ нужна добра свойства има, па да се по овима опредѣли, кои ће се родови данка у држави узаконити, него е ово више зависило одъ неки споляшнѣи условя, н. п. одъ лакоће приманя, одъ непримѣтности терета и т. д. Зато су онда у исто време многи данци съ разнимъ именима у држави постояли, кои су поединце не само мало приносили, него су и у займногъ судару (коллизіи) стаяли. Доцнѣ се пакъ за боль нашло, количину данака на манѣй брой свести, и потомъ само ове задржане по потреби распространявати. Државне данке треба притомъ разликовати одъ *спайски дація*, одъ кои се грађани другчѣе законимъ путемъ ослободити немогу но *одкупомъ*. Умаляванѣ броя данака престае онда, кадъ бы тимъ какавъ чистъ приходъ у народу необтерећенъ остао, зато се изъ овогъ узрока несмѣмо за еданъ единый данакъ, ма онъ *иначе* и сва добра свойства имао, изяснити, као што су неки државници предлагали н. п. единый данакъ на землю или на приходе и т. д. ударенъ. — Кадъ се немогу данци истогъ име-

на у свакомъ предѣлу землѣ увести, изъ узрока што свуда приходни извори еднаки нису, то нека се баръ на то тежи, да се нееднакости обтереѣваня поедины предѣла' уманѣ или уклоне. Сигурногъ и простогъ мѣрила за ову цѣль немамо, ерѣ споляшиѣ околности, ков бы намъ опредѣлити могле способность плаѣаня, и по коима су се неке државе управляле, незадоволяваю наше намѣре. Одъ простора землѣ (и. п. свака \square миля дужна ће бити неку суму терета носити) неможе се право на имуѣность граѣана и нѣгову способность плаѣаня заключити, ерѣ нити су землѣ единый приходный изворъ, нити су све землѣ у плодноѣи еднаке. Имуѣность предѣла каквогъ, дакле и нѣгову способность плаѣаня, по густини населѣности ⁽¹⁾ опредѣлявати, исто е тако погрѣшно, ерѣ у животу густо населѣне а опетъ сиромашне предѣле виѣамо.

(1) У некимъ се државама истина подудара густина населѣности съ величиномъ плаѣаногъ данка, у другима (и то у веѣемъ брою) не. У В. Х. Хесенской стои непосредный данакъ и акциза одъ пиѣа са жительствомъ (на 1 \square миля) у овой сразмѣрици:

провинціе.	данка на главу		одно-шенѣ	душа' на 1 \square милю.	одно-шенѣ
	фр.	кр.			
Райнхесенска . . .	4	17	100	7670	100
Штаркенбургъ . . .	2	49	65	4755	64
горня Хесенска. . .	2	45	64	3670	59

У Баварской пакъ непосредни данци (год. 18^{35/37}.) съ жительствомъ (одъ 1834. год.) сравнѣни, у средню руку узевши, стов у овой сразмѣрици:

О к р у ж і я.	Данка на главу	Душа' на 1 □ милю
Isarkreis	4, ⁵⁴	2.110
Rezatkreis	3, ⁵⁷	3.860
Regenkreis	3, ⁴³	2.270
Oberdonaukreis	3, ³⁰	3.050
Unterdonaukreis	2, ⁷⁴	2.210
Obermainkreis	2, ⁵⁹	2.970
Untermainkreis	2, ²⁹	3.620

У *Белгiи* средняя сума непосредны данака, акцизе, и такса' завођеня (у кнѣиге явне, enregistrement) и штемпла одъ 1836.—38. год. овако се къ жительствоу односи:

П р о в и н ц і в.	Данка на главу у франкама	Душа' на 1 □ мил. одъ 1838
Брабантъ	22, ⁸⁰	10.110
Антверпъ	19, ⁴⁵	7.060
Енегау	15, ⁷³	9.870
Ліежъ	15, ⁶⁴	7.590
Намыръ	14, ⁸¹	3.470
Остфландръ	14, ³⁰	14.090
Вестфландръ	12, ⁹⁸	10.800
Лимбургъ	10, ³⁵	1.830
Луксенбургъ	8, ³⁵	1.170

Што Брабантъ и Антверпъ односно много плаћаю, то в збогъ велики варошій и збогъ неки фабрика', кои су производи яче обтеређени. —

§. 150.

Кадъ већъ предметъ и величина данка горе наведенимъ основима одговараю , то зависе јошъ теретъ, кои се данкомъ грађанину проузрокуе, као и трудъ, съ коимъ влада данакъ купи , одчасти и одъ спољашњи уређења, посредствомъ кои се опредѣлне суме одъ грађана изискую и државной на си уручаваю. Ова спољашня уређења показую се кодъ три главна дѣйства: а) кадъ се опредѣляваю дужности плаћаня, б) кадъ се дужници плаћаня одъ ове дужности данкомъ одкупе, и в) кадъ се данакъ за државну касу покупи.

Да бы се данакъ одъ грађана искати могао, треба найпре опредѣлити мѣру, по којој ће се дужность плаћаня свакогъ грађанина лако упознати моћи, т. е.

1, Треба означити предметъ, по комъ се уобште дужность плаћаня управля; предметъ може быти: часть иманя, или приходъ, или расходъ какавъ — и т. д.

2, Треба опредѣлити мѣрило плаћаня, т. е. одношенѣ предмета (способности) къ суми плаћаня; ово одношенѣ е правый разломакъ, ако су предметъ и наплата еданъ родъ добара, н. п. жито, новци и т. д. Одношенѣ ово, кое се у процентима обично изражава, може се сваке године мѣняти, или за дуже време стално остати.

3, Треба изнаћи количину дужны предмета. Кодъ данака, кои се у поединимъ приликама узимаю (н. п. ђумрукъ при преласку робе преко границе), треба пазити, да се кои предметъ наплати не измакне, него да се точно по тарифама обтерети, кодъ други данака узима се наплата по приготављенимъ листама данка, у кое су предмети съ озна-

ченѣмъ мѣрила (за онай путь) заведени. Често се у некимъ случаима никако или текъ съ тешкомъ мукомъ може количина дужны предмета' изнаѣи н. п. кодъ капитала, но опеть зато нетреба такова средства притомъ за дознанѣ праве количине употреблявати, коя права, мораль и т. д. граѣана вреѣаю.

§. 151.

Што се самогъ *плаѣаня* тиче, изискуе користь владе а посредно и народа, да буде *точно* и *угодно*. За граѣане неудобный путь плаѣаня или уобщите несаврщенный начинѣ налаганя данка, доводи управу *финансіалну* на неточность, коя поглавито изъ *превара*' и вѣчны и временны *вересія* проистиче. Вересіе приносе велику штету држави, ерь се правительствене дужности само помоѣу новаца испуњавати могу, тако да найнужни и найважни послови неизвршени остану, ако се строго точность у плаѣаню данка ненаблюдава. Зато се строгость ова поднуо одобрава, но наравно само у ономъ случаю, ако влада данакъ на полезный за народъ начинѣ употреблява, ако е граѣанинѣ заиста по общтемъ мѣрилу обтереѣенѣ, и ако су га нѣгова *лакомисленость*, *невалялость*, *леньность*, *упорность* и т. д. до тогъ довеле, да данакъ на време платію ніе, но да га строгимъ мѣрама садъ и у будуѣе на точно испуњаванѣ общте дужности — наплате данка — влада принуѣавати мора. Ове мѣре треба у строгости да расту, тако да напоследку власть и части иманя у залогъ узме, кое ѣе она, ако наплата за некій рокъ неузслѣдуе, заиста и продати. Одъ тогъ секвестра треба изузети неку количину найнужни уживаѣи средства' и занатске потребе (н. п. оруѣе, неку количину преобразина —). У случаю пакъ, ако обтереѣеный тужбомъ кодъ вище *финансіалне*

власти почне доказивати, да му е одъ данакъ раз-
резуюће комисіе сразмѣрно већа дужность, но што
е права нѣгова способность плаћаня, наложена, то
треба стварь найпре испытати, и по томъ испыту
се или за продаю добара или за умалѣнѣ и конач-
но ослобоженѣ одъ наметнутогъ данка рѣшити.
Строгость наплаћиваня умѣсна е текъ онда савр-
шено, ако се плаћанѣ грађанима олакша; а то бývá:

а) ако се грађани на плаћанѣ у новцима
а не у натураліама обвежу;

б) ако се данакъ купи у таково време,
кадъ су грађани при новцу ⁽¹⁾;

в) ако га купе общинске власти, а не да
поедини тога ради чакъ къ окружномъ надлежатель-
ству ићи мораю:

г) ако се данакъ чешће и у малимъ сума-
ма прима, кое е особито за сиромашне грађане у-
годно ⁽²⁾;

⁽¹⁾ Зато се у Баденской одъ Марта до конца
Юнія непосреданъ данакъ неплаћа.

⁽²⁾ У Француской плаћаю се данци на 12 рока,
у Баденской на 8 и то одъ Юлія до Октобра, свакогъ
мѣсеца по $\frac{1}{12}$ часть, а одъ Ноемвра до Фебруара по
 $\frac{2}{12}$ части данка мѣсечно, тако дакле да се за 8 мѣсе-
цій цѣло данакъ исплати. —

§. 152.

У многимъ државама купе данакъ общинске
власти, кое е за владу врло евтино ⁽¹⁾ и угодно, а
рачуне о томъ води у томъ случаю онай общин-
скій званичникъ, кои общинскимъ приходима и
расходима управля. Ово е више сходно за такову
државу, гдѣ е данакъ простъ, гдѣ су общине ма-

ле и не съ многимъ и важнымъ посломъ обтережене. У овомъ случаю одговараю общине за вересіе данка. Свуда готово по садашњимъ државама постое особити државни званичници и за овај редъ скупляня, и они се плаћаю или некомъ части данка или опредѣлѣномъ платомъ изъ државне касе. Кадъ бы скуплянѣ данка евтиніе было даванѣмъ подъ аренду (као н. п. пређе у Француской, Италиі, Шпаньолской а и садъ іошъ у Турской), то се опетъ за то наука одобравајући изрећи неможе, почемъ скуплянѣ данка ніе занатъ н. п. као регална предузећа, него дѣланѣ управне власти, кое в съ другимъ државнимъ властима тѣсно скопчано.⁽²⁾ За оне случае, гдѣ влада сама купи, треба на слѣдуюће мотрити:

1, Нека има два или три реда скупляча; н. п. у селу нека буде то сеоскій старѣшина, кои ће данакъ окружномъ казначею, а овај надказначею области или врѣовномъ (главномъ) казначею државе предавати.

2, Први скуплячи н. п. сеоске старѣшине мораю за уредно скуплянѣ одговарати, и у уречено време опредѣлѣну суму или доказе, зашто и уколико нису могли скупити, предпоставлѣномъ казначею предати⁽³⁾.

3, Виши званичници нека подчинѣне имъ строго надгледаю; еръ ће за примѣнене а некажнѣне или неявлѣне преступке сами одговарати.

4, По примѣру многи држава' мораю скуплячи кауцію положити, кое се величина по суми кодъ скупляча налазећи се правительствены новаца управля⁽⁴⁾.

(1) Куплѣнѣ данка прогутава знатну часть прихода одъ данака, а притомъ найвише трошарине. У

В. Британской стало в куплѣнѣ данка у средню руку 1817. — 24. год. преко 10⁰/₀, одъ 1830. год. исподъ 7⁰/₀, 1834. год. 6⁰/₀. Урачунавши и Ирску были су одъ 1839. год. трошкови данка уобште 5,⁰⁴⁰/₀, ђумрука понаособъ 5,⁴⁹/₀, акцизе 6,⁷⁶⁰/₀, непосредны данака 4,⁸⁸⁰/₀. — У *Французской* 1836. год. съ урачунатимъ дефицитомъ непосредны данака свега 7,⁴⁰/₀, и то непосредни данци 6,⁸⁰/₀, ђумруци 14,⁰/₀, други посредни данци 10,⁷⁰/₀. — *Белгiя* 1841. год. 13,¹⁰/₀. — *Баденска* 1842. безъ ђумрука 12,⁵⁰/₀. — До кое се величине трошкови ови дотѣрати могу, виђамо изъ финансиалне повѣснице Француске: „Моя се ярость увеђала кадъ самъ видю, да е за овы 30 мил., кое краль прима, изъ цепа приватны лица, — стидимъ се готово да кажемъ, 150 мил. изиђи морало. — Зато се нисамъ, видивши ово, нимало несређи и пропасти народа ни чудю.“ *Mém. de Sully a. 1598.* —

(²) У *Французской* за Некерово време в свакий врђовный главный закупаць (*fermier général*) правительству 1,560.000 liv. напредъ у име уступлѣны му данака дао, одъ кое му се суме на 1 мил. 5⁰/₀, а на остало 7⁰/₀ интереса плађало. Добытакъ свакогъ арендатора (было ихъ в 40) износио е по Некеру годишнѣ 75.000 liv. Но подъ *ferme générale* нису сви приходи државни спадали, но само ђумруци у некой части землѣ, и поредъ тога регали соли и дувана и юшъ неки маньи приходи. —

(³) У *Французской* дужанъ в скуплячъ данка самъ суму да плати, ако за 20 дана по истеку законногъ термина плађаня ни е прописане мѣре противъ порезногъ дужника употребю. Но онъ се опетъ на правогъ дужника ради наплате данка обратити може, кое право губи, ако за 3 године противъ свогъ дужника (данка) принудне мѣре употреблявао ни е. У *Баденской* се вересие после 2 године неповлаче, него се или покупити или у рас-

ходъ завести мораю. — Мѣре противъ порезны дужника су найпре писмена опомена, за кою се мала такса плати, потомъ се (ако исплата неуздѣдуе) еданъ жандармъ или другій нижій државный служитель ради егзекуціе у кућу дужника пошлѣ, коме се свакій данъ нека сума као такса платити мора (у Баденской 1,5 фр. у Французкой 1 — 2 fr.), напоследку се секвестрираю манѣ потребне покретне ствари, кое се напоследку и продаду. —

(4) *Баденски* найнижи скуплячи полагаю обично 100 фр. а неки и 400 фр. кауціе, виши скуплячи даю 800 фр. кауціе. Год, 1834. износила е кауція одъ 1833 скупляча 149.900 фр. —

§. 153.

Финансіална наука недѣла само о овимъ данцима, кои у савршену систему данака спадаю, него и о таковимъ, кои су у постоећимъ државама у обичаю, ма се они съ научнимъ основима финансиє слагали или не. Краткоћи научногъ испытываня бы противно было, да и ове научной послѣдичности неодговараюће данке поединце сматрамо, него напротивъ довольно ће быти, да и само по родовима, класама изложимо, и да неумѣсности и погрѣшке основака цѣлогъ рода представимо, коимъ ће се рѣва свойства поедины освѣтлити.⁽¹⁾

Грађане можемо по ньіовой способности плаћаня на двоякій начинъ обтеретити:

1, Испыта се имовно станѣ или способность плаћаня свакогъ грађанина понаособѣ, коя одъ *прихода* и иманя грађанина зависи, — и по овомъ се поединомъ лицу сразмѣрный некій тереть наметне. Кодъ овогъ рода данака, кои се *порезъ* или *приходный данакъ* зове, обвезуе се лице, да

по својој садашњој способности у опредѣљно време ваметнуту му дужност плаћања испуни.

2, Може се одъ некогъ трошеня добара на величину прихода и иманя заключити и тако данакъ по расходима опредѣлити. Овамо се рачунаю само такви расходи, кои некій степенъ имућности означити могу. Овај родъ данака зове се *трошарина* или *расходный данакъ* и намеће се непосредно (по већој части) на *робу* а не на лица.

(1) Пређе а и садъ има по Европи много данака одъ којъ већа часть само разна имена носе, а управо у еданъ редъ спадаю. Главно разликованѣ было е *стварни* и *лични* (реални и персонални), *владетельски* (државни) и *спайски*, *посредни* и *непосредни* (индиректни и директни) — данци. Многи данци у Србији подъ Турцима (на чибукъ, димнякъ, женидбу — и у Европи (н. п. данци чивута, принцесе —) садъ су сасвимъ нестали. —

§. 154.

Порезе раздѣлюемо :

а) На *порезъ одъ прихода*, кои се по изнађеномъ чистомъ приходу грађанина управља, и кои одъ толико руку' бити може, колико разны приходны извора' у држави налазимо. Приходни извори пакъ могу бити землѣ, капиталы, радња, предузеће и стварна права, — зато можемо исто толико и *приходны пореза* имати.

б) На *порезъ одъ иманя*, кои се на главно иманя удара, безъ призрениа на нѣгове текуће и уживаће саставне части.

Трошарине дѣле се пакъ :

а) На *непосредне трошарине*, кое се непосредно одъ оны лица' наплаћую, коя неке за знакъ о.

предѣлѣне имуѣности или прихода служеће издатке чине.

б) На *посредне трошарине*, кодъ кои' се посредствомъ *преноса* нека лица збогъ свои' издатака обтереѣаваю, (н. п. кадъ се посредствомъ трговца, кои свилу увози, трошачи свиле ѣумручнимъ данкомъ обтереѣаваю).

Неки називаю првый родъ данака т. е. порезе *произвоѣавне* (продукціоналне), другій родъ пакъ *трошевне* (консумціоналне) данке, неки напротивъ зову оне прве *принуѣене* а ове *вольне*, ерѣ кодъ овы послѣднѣи одъ свакогъ граѣанина зависи, колико ѣе данка платити, почемъ се то по количини цѣне потрошены добара управля. — Други пакъ разликую уобште данке као *непосредне* (директне) и *посредне* (индиректне), и то по тому што се први удараю на оно, *што естъ*, послѣднѣи пакъ на оно *што се збива*. По нашемъ више научномъ раздѣлѣнью могу порези и трошарине часъ директни, часъ индиректни быти. — У осталомъ се могу данци као *редовни* и *ванредни* разликовати, први се правилно разрезаю, послѣднѣи пакъ у случаю временно какве потребе. Ово разликованѣ нѣе толико за финансию важно. Редовни се данци разрезаю по правилама финансиѣ, кодъ ванредны се пакъ више гледа на то, да много принесу и да се брзо и евтино покупе.

§. 155.

У Француской финансиѣи постои не толико за систему, колико за начинъ разрезиваня важно раздѣлѣнѣ данка; т. е.

1, *Подѣлни* (репартиціонални) данци су они, кодъ кои се найпре опредѣли, колико треба у цѣлой земљи данакъ да принесе, *па* се сума на по-

едине области, окружія, общине или особе *подѣли*
 Но и ово може двояко быти:

а) или се количина предмета, посредствомъ кой и на кое ће се данакъ платити, зна, а у случаю, гдѣ способность плаћаня кодъ свою предмета нѣ еднака, ондѣ се и односна дужность свакогъ предмета опредѣли. Способность поединогъ предмета и сума данка су познате количине, а изъ нѣи проистиче треће непознато *мѣрило* данка, т. е. количина данка (новаца), коя се на неку опредѣлѣну суму дужны предмета н. п. на 100 фр. платити има.

б) но може се догодити, да власть о способности дужны предмета нѣ извѣштена или се неће уобште по томъ да управля. Онда се *мѣрило* укаже, почемъ се данакъ разрезао буде, и често ће се случити, да се поедине общине или лица нису еднако по своіой способности обтеретиле.⁽¹⁾

2, *Колични* (квотитативни) данци се зову они, кодъ кои се найпре *мѣрило*, т. е. *колико* ће кои предметъ платити, опредѣли, а потомъ се текъ сума данка колика в покаже.⁽²⁾ Узрокъ зашто се овакови данци, кои се по приносу свомъ еднако премѣною, опетъ држе, тай в, што се брой предмета данка еднако мѣня (н. п. едне се године више друге манѣ памука увезе), и што бы за грађане врло теретно было, да се *мѣрило* данка сваке године премѣнюе. По овомъ (количномъ) начину се удараю сви расходни данци, но и многи порези могу се такође по нѣму разрезивати, н. п. порези одъ капитала, плата и т. д.

⁽¹⁾ Правительству треба н. п. 85.000 тал. више прихода но обично, то може оно ову суму по репарти-

ціоналномъ начину или тако разрезати, да свако окружіе по 5000 тал. плати (б,) или ће раздѣлити сва окружіа на неколико редова по нѣовой имуѣности, жительствоу —, тако да нека окружіа по 10.000, друга по 7000 нека пакъ само по 2000, и манѣ талира плате (а).—

(2) Правительство е увидило, да е главнице 3. тал. мало плаћено, зато повиси данакъ одъ сваке главе на 4 тал. или одъ сваке плате званичника узме 4% као данакъ. Овдѣ ће данакъ већій и маній бивати, како се буде брой жителя' и званичника' мѣняо. —

II. О Д Л О М А К Ъ.

Поєдини родови данка.

I. Р А З Д Љ А К Ъ.

Порези.

У в о д ѣ.

§. 156.

Порези су, као више понятіе данака одъ прихода и иманя, државни терети наметнути на грађане по нѣовой способности плаћаня. Они се на свако иманѣ, на свакій приходъ налажу, тако да имъ нико избѣћи неможе, и зато, што су сигурни и унапредъ измѣрени, предпоставляю се свима другимъ државнимъ приходима и данцима. Напротивъ пакъ порези су утолико недовольни одъ данака, што се сразмѣрида међу приходомъ грађана и сумомъ

данка тешко остварити може. Путь, коимъ се до овогъ подудараня данка съ приходима грађана долази, може разноветанъ быти. Найсигурниѣ е, кадъ се самъ порезный дужникъ о своіой способности плаћаня изясни, кое се заиста у некимъ државама и свуда кодъ *неки* пореза' употреблява, но свакадъ и свуда на ову оданость къ обштой ствари осланяти се ніе умъсно, еръ бы по већой части порезни дужници свою способность плаћаня прикривали, и тако бы државни приходи незнатни или баръ маньи испадали. Зато треба изабрати и опредѣлити неке споляшнѣ, одъ волъ обтерећены независне значае имућности, посредствомъ кои ће се, ако не до правогъ упознаня имућности грађана, а оно баръ *близу* нѣга доћи моћи. Изъ тій узрока, што државна власть право имовно станѣ поединогъ сазнати неможе, неразрезую се ни порези по *правилъ* но по *среднѣилъ* годишнѣимъ приходима грађана. Да бы се изнађена средняя сума народногъ прихода више правой имућности грађана приближила, препоручуе се поредъ малогъ *мѣрила* (умложника) данка, и то средство, да се такове разлике имућности грађана изъ вида пуштаю, кое

1, у *лично*мъ одношеню обтерећеногъ леже, као у начину дѣланя (н. п. у ревности и прилѣжности) и у нееднакимъ потребама поедины лица' или породица'; — с' того треба за обадва случая едну средню мѣру опредѣлити; и

2, кое изъ *премѣне* величине прихода одъ године до године истичу. (1)

(1) У томъ се састои преимущество пореза', што имъ прилѣжанъ човекъ сасвимъ избѣѣи може. Власть обтерећава сва лица, коя земаля имаю, по нѣовой способности плаћаня, т. е. по среднѣмъ приносу землѣ,

негледаюћи на то, што е еданъ грађанинъ своіомъ при-
лѣжности манѣ одъ свое землѣ извадіо. — Напротивъ
се порези тимъ као оскуднѣій начинъ обтереѣаваня у-
казую, што се разне величине прихода одъ споляш-
нѣи околностій приведене никако у призренѣ неузимаю,
тако да грађани имаюћи (безъ свое кривице) неке го-
дине манѣ прихода опетъ онолико данка плаћати мо-
раю као и у наибольшимъ годинама. Ова се оскудость
тимъ ублажава, што се обично добре среднѣ и рѣаве
године готово правилно едне за другимъ повторяваю,
тако да уреданъ домаћинъ одъ добры година за рѣава
времена што уштедѣти може. —

§. 157.

Кодъ пореза се опредѣлява за свакогъ порез-
ногъ дужника, и за снакій родъ приходны извора
нека годишня *порезна дужность*. За то се пакъ
изискуе :

1, Да се порези *разрежу* — регулираю, т. е.
да се порезни протоколи — *катастри* — саставе и
уредѣ. У катастаръ се заведу сви подъ порезну
дужность спадаюћи предмети съ назначенѣмъ своіо
оближнѣи околностій и односны чисала, да се изъ
нѣи одношенѣ порезне дужности свакогъ поединогъ
увидѣти може. ⁽¹⁾ Колико пакъ свакій за кою го-
дину платити има, не може се изъ катастра дозна-
ти, врь то зависи текъ одъ мѣрила порезногъ, кое
законодавна власть по потребама и другимъ окол-
ностима сваке године мѣняти може. *Разрезъ* т. е.
односный брой дужность порезну означаваюћій, мо-
же се на разный начинъ изрећи :

a) или се изнаѣеный *чистъ приходъ* у ка-
тастру наведе, или

б) тако названий *порезный капиталъ*, кои е или непосредно изнађена цѣна порезной дужности подлежаегъ *иманя*, или е посредно изнађенъ умложаванѣмъ непосредно изнађеногъ *чистогъ прихода*. У овомъ опредѣляваню нѣ нужно ни приходъ ни капиталъ по *башь* изнађеной средней величины катастрирати, него се то може съ више или манѣ, како е кадъ угоднѣе, но на свакой начинъ у истой сразмѣрноѣи означити; н. п. прве, наиболѣ земель спадаю у првый редъ (класу), чистъ приходъ е одъ вдне земель 100 фр., одъ друге 175 фр., одъ треће 230 фр. и т. д., то можемо мы или чистъ приходъ завести као 1 фр., $1\frac{3}{4}$ фр., $2\frac{1}{3}$ фр., или капиталъ тѣй земаля съ 10% : 1000 фр., 1750 фр., 2300 фр., па и таѣ капиталъ опеть као 10 фр., $17\frac{1}{2}$ фр., 23 фр. Кодъ многи порезны извора' нема ове цѣне или капитала, него се то уобразити мора; н. п. кадъ знамо, да еданъ радникъ 200 фр. нечисто преко године прима, и узмемо, да су му одъ те суме 45 фр. чистъ приходъ, то ћемо уобразити капиталъ по 5% = 900 фр., и таѣ ћемо обтеретити са 0,2% т. е. са 1 фр. 48 кр., кое 4% одъ 45 фр. износи. —

в) или сезначи нека частица изнађеногъ прихода или цѣне (капитала), по којой ће се односне дужности управљати — *порезна единица* (симплумъ). Ово се чини да бы се порезъ сваке године лако узимати могао; н. п. кадъ знамо, да се полезность (доброћа) разны класа земаля односи као 100 : 60 : 30, то намъ у свакой класи треба и приносе у некимъ броевима назначити н. п. $\frac{1}{10}$ часть одъ правогъ приноса. У Насавской е порезный капиталъ земаля $\frac{1}{4}$ среднѣ нѣюве куповне цѣне, одъ кое се $\frac{1}{240}$ (т. е. $\frac{1}{4}$ кр. одъ 1 фр.) као единица у катастаръ заведе.

2, Списакъ за скуплякъ данка сваке године, у комъ се сума назначи, кою свакій порезный дужникъ платити има. Сума се изнађе кадъ се мѣрило данка съ катастромъ у свезу доведе. (2)

(1) Н. п. Петаръ Ж. има 20 ютара землѣ првогъ и $10\frac{1}{2}$ ютара другогъ реда; б), 4 теглећа вола; в, 3 музаре краве: г, две куће и т. д. Поредъ тога треба процѣнити, пошто е ютро землѣ првогъ пошто другогъ реда, или шта прихода доноси. Потомъ може се у примѣдби означити, да ће ова земля до неколико година збогъ отвореногъ новогъ пута већу важность добыти или у нечемъ изгубити и т. д.

(2) Н. п. по катастру се зна, да е рента одъ землѣ Петра Ж. 450 фр., законодавна власть е мѣрило данка одъ землѣ за ову годину на 15% , опредѣлила, зато ће се у списакъ ставити, да е Петаръ Ж. за ову годину дужанъ платити данка на землю $67\frac{1}{2}$ фр. —

§. 158.

Сви уобште могући порези могу се овако представити:

I. Порези одъ прихода, и то

A) Одъ повдины грана' прихода, као:

1, одъ чистогъ прихода землѣ, т. е. порезъ одъ землѣ;

2, одъ помѣшаногъ прихода изъ ренте землѣ и капитала, т. е. порезъ одъ зданія;

3, одъ приноса капитала и то:

а) одъ чисте капиталне ренте, или

б) одъ помѣшане капиталне ренте са предузимателскогъ заслугомъ, т. е. порезъ одъ заната;

4, одъ раднѣ , оддвоене одъ други прихода , т. е. *порезъ одъ радничке за-слуге* ;

Б) Одъ прихода' свакогъ порезногъ дужника у цѣлости сваћены т. е. *обштыи порезъ одъ прихода'*.

II. Порези на главно нашегъ иманя ударени безъ призрени на текуће и уживаће части, т. е. *порезъ одъ иманя*.

По овомъ раздѣлѣнью неможемо се опеть у државномъ животу строго управљати изъ разны узрока'. Землѣдѣлаць е по већой части и господаръ землѣ, и капиталиста, и предузиматель , и радникъ, па опеть нећемо мы кодъ нѣга сва ова четири приходна извора оддвоено него уедно и то н. п. као польскогъ газду само по *приносу землѣ* обтерећавати. Кодъ многи маньи предузимателя' ударамо порезъ на радничку заслугу, а многе раднике и манѣ предузиматель и капиталисте подвргавамо само главници , *предпоставляюћи текъ* , да они своіомъ радньомъ или приходнимъ изворима некій чистъ приходъ заслужую.

1. Заглавлѣ.

Порезъ одъ землѣ.

§. 159.

Овимъ се порезомъ господари земаля обвезую, да неку часть ренте , кою одъ свои' земаля вуку, влади на расположенѣ уступе. У већой части држава приноси овай порезъ државной каси *найвећу суму* прихода, а и по старости као и по распространѣности заузима онъ међу свима порезима пр-

во мѣсто, ерѣ свака в држава у свомѣ дѣтиньству найпре порезѣ на землю (1) ударала, а и садѣ нема државе, гдѣ землѣ порезомѣ подѣ разнимѣ видомѣ обтереѣене нису. Рента одѣ землѣ в по већој части *чистѣ приходѣ*, зато се при разрезиваню данка цѣла у рачунѣ узети мора. Капитали на землю обраћени су приходный изворѣ, зато и несачинява помоћу капитала увећана рента землѣ трошкове, но чистѣ приходѣ, кои се исто тако яко обтеретити може као и остала рента одѣ землѣ. Бояти се притомѣ нетреба, да ће господари земаля порезѣ на другоѣ *пренети* моћи. Ако в добро *подѣ аренду дато*, то бы се данакѣ само на *арендаторе* повишенѣмѣ аренде пренети могао, но овога неће бити, почемѣ ће се арендатори тому одупирати, а друкчѣе се на то принудити немогу, но да имѣ господари изарендиране землѣ изъ руку' узму, и да ии сами раде. Ово они ямачно чинити неће, почемѣ ће и они онда тай данакѣ плаћати, и тимѣ опетѣ тереть сáми носити морати. Ако пакѣ господари земаля *сами* свое землѣ *раде*, то ће се данакѣ на *купце* само онда пренети моћи, ако имѣ за рукомѣ испадне, да цѣну своимѣ производима повисе. Но, као што знамо, цѣна се безѣ премѣне конкуренціе никако премѣнити неможе, зато бы у овомѣ случаю господари земаля, да цѣну повисе, морали найпре понуду свои производа ограничити, т. в. манѣ производити, но на ово се ямачно производители рѣшити неће. У ономѣ случаю бы истина купци порезѣ на себе примити морали, кадѣ бы се рента одѣ землѣ яко и сувише порезомѣ обтеретила, тако да се лошіе землѣ, ерѣ се неисплаћую, сасвимѣ забаци, и тимѣ производѣ ограничи. За свакій другій случай ће се рента и производѣ пореза ради пре увећавати но умалявати.

(1) Пређе се истина порезъ на землю ударао, но садъ на ренту или приходъ одъ землѣ, зато е управо и погрѣшно рећи порезъ одъ землѣ. Овай порезъ приноси у Европи 12 — 25% цѣлогъ чистога државнога прихода, а понаособъ у *Баденской* 13,5%; у *Француской* (съ порезомъ одъ кућа) 1843. год. 16%; у *Виртембершкой* 1845/48. год. 13%; у *Хановеранской* 1841. год. 18%; у *Саксонской* (съ порезомъ одъ кућа) 1843. год. 23%; у *В. Британской* 1845. год. 2,2%.

§. 160.

Порезъ одъ землѣ узима се само одъ онога чистога прихода, кои *господару землѣ* као таковомъ припада. Но приходи су у животу друкчѣ раздѣлни, него што ии мы у науци по нѣовомъ правомъ понятію строго разликуемо. Сама собственость землѣ може међу више господара' подѣлна бити, зато ће онда и ренту одчасти земљу држећій господаръ, одчасти пакъ собственикъ на земљи лежећи стварны терета' уживати. Господара овы стварны права' треба такође порезу подврћи, но онда се одбіаю трошкови, коє онъ око свое ренте или прихода' одъ права проистичућегъ чинити мора, као: оне дужности, коє онъ са свое стране испуњавати мора, трошкове скупляня и приманя ренте, кои су онда найзнатни, ако му се рента у натуре плаћа и т. д. *Слободне* баштине пакъ ради или самъ господаръ, или ии дає другомъ подъ аренду; за свакій случай треба пазити, шта ће се у катастаръ завести, еръ ако самъ господаръ своіомъ земљомъ економи, то се одъ цѣлогъ польско-економнога приноса рента одлучити мора, почемъ она сложена бити може:

1, Изъ интереса' на куповину и обдѣлаванѣ обраћенога капитала, и то поглавито стоећегъ ка-

питала : зданія', справа', оруђа, стоке и т. д. Кадъ се напротивъ земля подъ аренду дае, то носи *арендаторъ* трошкове обдѣлавана. Капитали на куповину и побольшанѣ землѣ обраћени неоддваяю се одъ землѣ, зато се и несматраю као трошкови но као са земљомъ слоеный приходный изворъ.

2, Изъ *занатске заслуге* (а кадкадъ и изъ *на-ямнице*) польскогъ економа, коя по одбитку трошкова (за ужитакъ) такође свое чисте приходе има. Кадъ се земля подъ аренду дае, онда плаћа господаръ землѣ само порезъ на свою ренту (аренду), а арендаторъ на занатску заслугу (ков се величина по количини употреблѣногъ капитала управля), наравно у обадва случая съ одбиткомъ надлежны трошкова.

§. 161.

У обштемъ сматраню пореза наведена правила важе и за порезъ одъ землѣ, т. е. да се само *средня величина ренте* обтерећава, и да се у при-зренѣ *неузимаю разлике* између оны особитомъ вѣштиномъ и ревности и између други особитомъ небрижљивости обдѣлаваны баштина или тако употребляваны земаля, ков никако приносе недаю, но само за уживанѣ служе. Обтерећаванѣ овы земаля, ков се производно неупотребляваю, и ков намъ дакле никакове ренте недаю, чини се, да в противно основима пореза. Истина се тимъ порезъ у трошарину преобрати, но порезъ има опетъ мѣста, ерѣ *непроизводнимъ употребляванѣмъ* землѣ показуе нѣнѣ господаръ, да онъ тимъ изгублѣный приходъ некимъ приходомъ съ друге стране при-тичућимъ наѣнадити може. Ако кому пакъ онай порезъ (или болѣ трошарина) тешко пада, онъ може тереть себи олакшати, или му сасвимъ тимъ

избѣни, да землю производно употреби или подъ аренду да. — *Средня величина ренте* независи одъ свакогодишньи цѣна' производа' него одъ отноше- ня количине производа' къ нѣовимъ новчанимъ цѣ- нама, зато нетреба порезъ по свакогодишньої цѣ- ни производа' мѣняти, и то изъ слѣдуюћи узрока:

1, Нечистъ и чистъ приходъ польски економа' неуправля се башъ по цѣнама нѣовы производа', еръ у рѣавимъ годинама, продаду они истина манѣ али скуплѣ, у добримъ напротивъ више али євти- нѣе, — тако да се новчани приноси сваке године (или крозь неколико година' баръ) изравнаю.

2, Премѣне цѣна' бываю често врло случай- но, и кадкадъ само кодъ поедины родова добара, зато бы тай посао врло сметенъ быо, сваку пре- мѣну у призренѣ узимати, кое бы веће трошкове и строжіе контролиранѣ поредъ тога потре- бовало.

3, И тако є великій дѣо државны прихода' непостоянъ (трошарине и. п.), а то безъ нужде іошъ умложавати, служило бы на уштрбъ и пра- вительству и народу.

§. 162.

При разрезиваню овогъ пореза треба терете стварне (десетке, службености, кулукъ —), кои на земляма леже, у призренѣ узети. Землѣ ограниченогъ господара приносе утолико манѣ прихода но оне землѣ, на коима се савршено право собственности има, уколико оне даціе чине; зато треба оногъ ограниченогъ господара, кои се у много чему съ државцемъ уравниати може, утолико слабіе обтере- тити; приходи господара оны стварны права' напро-

тивъ нека се уонолико данку подвргну, уколико губитакъ државне касе збогъ несавршеногъ обтереѣня оны првы прихода' износи. Ово се на два начина чини;

1., Или се свака земля катастрира, и притомъ изнаѣени на земљи лежећи терети у новце преобрате и одъ читаве ренте (одъ землѣ) одбию; — па се потомъ државацъ землѣ по свомъ а господаръ стварны права по свомъ чистомъ приходу обтерете.

2, Или се терети у катастаръ незаводе, него се рента подпуно у рачунъ узме, тако да државацъ *преносомъ* неке части пореза на господара права' подпуномъ порезу избѣћи може. Овај е начинъ обтереѣаваня прости, лакшій и евтини, но има нека обстоятелства противъ себе:

а) Пораѣаю се сваѣ међу државцемъ землѣ и господаромъ права при преносу пореза, ерѣ се порезъ у новцима плаћа, а терети су по већой части у натури уговорени, кадкадъ се међу њима и услуге налазе, кое е врло незгодно и тешко процѣнити.

б) Господаръ права се посредно обтереѣава, т. е. господаръ землѣ као непосредно обтереѣеный, кои е по већой части и сиромашни, мора за онога имуѣниегъ порезъ напредъ да плати.

в) Незгоданъ е и начинъ овогъ одбианя пореза. Ако е тереть у немѣняюћой се суми новаца уговоренъ, онда е лако и порезъ одбити, но ако се тереть по свакогодишнѣмъ приносу землѣ или по цѣнама плодова управля, или ако се одъ времена на време дужности уговорене испуњаваю, онда се порезъ на двоякій начинъ одбити може. Или се одбиа онолика частица одъ терета, колика

е частица порезъ цѣле ренте; но почемъ се порезъ одъ среднѣ ренте узима, то неодговара ни онай одбитакъ сваке године ренти. Или се една опредѣлѣна сума као лека частица цѣлогъ пореза одбѣя н. п. $\frac{2}{7}$ пореза, ако се у рачуну нашло, да се рента као 2 къ 5 на господара и дужника права дѣли. Ово е онда добро, ако су терети у новцу израчунати.⁽¹⁾

е) Кодъ неки права особито кодъ десе- така мора господаръ при упражняваню свогъ права јошъ неке трошкове да чини (на подвозъ, куплѣнѣ десетка —), тако да она добра, која праву подложены дае, нису за оногъ чистъ приходъ; зато бы се господаръ права яко обтеретио, кадъ се небы ови трошкови у призренѣ узели.

(1) За првый случай, гдѣ се еднаке частице одбѣяю, да узмемо овай примѣръ: цѣла рента е 100 фр., данка се плаћа 10%; зато треба и одъ спайски терета 10% одбити, дакле у случаю ако ови 20 фр. износе, то треба данакъ тако подѣлити, да господаръ землѣ 8 фр. а господаръ права 2 фр. данка плати. — У другомъ случаю важи овай примѣръ: Цѣна землѣ е 1000 фр., чиста цѣла рента износи 70 фр., одъ кое 50 фр. дужникъ, а 20 господаръ права вуку, ако е порезъ 10% т. е. 7 фр., то ће по одношеню 50 : 20 првый платити 5, а другій 2 фр. данка, и потомъ ће првый 45 фр. а другій 18 фр., начисто ренте вући, т. е. овай другій опетъ 40% ренте оногъ првогъ као и пре. —

§. 163.

Порезъ умалява чистъ приходъ господара, кое иста слѣдства има, као да су се полезность и приносъ добра уманѣили, т. е. цѣна утолико више пасти мора, уколико добро мањъ полезноће за гос-

подара свогъ има. Узмимо случай, да у држави каквой непостои нѣданъ порезъ до пореза одъ землѣ, то ће наравно по уведению овогъ пореза господари земаля неку штету одъ свое землѣ имати, а господари други приходны извора ползоваће се одъ свои производны добара онако као и досадъ. Цѣне ће земаля зато у одношеню на сва друга добра пасти, и то утолико, колика бы сума была, да порезъ интересе представля. т. е. свакомъ форинтомъ пореза оевтиняће землѣ одъ 100 фр. куповне цѣне у 20, $16\frac{2}{3}$, $14\frac{2}{7}$ фр. или у $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{7}$, како гдѣ уобичаеный процентъ капиталне ренте буде, или у 5, или 6, или 7%,⁽¹⁾ Они кои први землѣ продаду, штетоваће найвише, сви купци доцнѣ неосѣте ову штету одъ старогъ пореза, но како се опетъ доцнѣ истый порезъ повиси, губе сразмѣрно сви ови у чимъ се рукама землѣ нађу. Ово дѣйство пореза одъ землѣ примѣхава се и кодъ други пореза, н. п. одъ кућа, занатски права и т. д. Кодъ оваковы пореза се главно умалява, т. е. куће оевтиняваю као и землѣ, тако и занатска права изгубе сразмѣно одъ свое цѣне, напротивъ кодъ пореза одъ занатске заслуге, одъ наймнице и одъ интереса на занатъ какавъ обраћеногъ капитала умаляваю се само приходи. Кадъ се дакле онда еданъ родъ добара за другій у промѣну да, то штетуе она страна, чія е роба данкомъ обтерећена, друга напротивъ утолико добія⁽²⁾. Кодъ ренте одъ землѣ се ова неугодность тимъ умалява, што она временомъ еднако (непрестано) расте, и тако по времену штету ону заглади. Но притомъ примѣхавамо кодъ земаля ову разлику: землѣ, кое су се међу новимъ обтерећаванѣмъ и нараштаемъ ренте продале, причиниле су свомъ бывшемъ господару штету, коя се истомъ накнадити неможе, купаць е пакъ утолико начисто добыо, ерь е землю,

коя му доцнїе већу ренту приноси, пређе евтинїе купїо; напротивъ ако су землѣ на цѣло то време кодъ *едногъ* господара остале, то се овомъ само пређашня штета (збогъ наметнутогъ пореза) на-кнађава (већомъ садашњомъ рентомъ) и зато онъ обично по времену отудъ нити што добья, нити пакъ губи.

(1) Земля, која се пре пореза на 1000 фр. цѣни-ла, приносила е, да кажемо, свомъ господару 12% чи-сте ренте т. е. 120 фр., које е правительство съ 10% пореза обтеретило, дакле съ 12 фр. Сада невуче го-сподаръ одъ свое землѣ 120 фр. но само 108 фр., које одъ продајне цѣне землѣ износи 10,⁸%; но почемъ све друге землѣ подъ иначе равнимъ околностима 12% а-ренде даю (види I. ч. §. 206.), то неће нико у случаю продае садашњѣмъ господару дати за ову землю 1000 фр., кадъ се може овомъ сумомъ друга земля купити, која заоста 120 фр. а не 108 фр. приноси; господаръ дакле мора свою землю по нижу цѣну продати, и то у-толико, да бы 108 фр. управо 12% одъ те продајне цѣне износили, т. е. онъ ће е морати за 900 фр. про-дати. — Ова еднакостъ приноса нїе само кодъ разны польски предузећа, него и кодъ разны производны из-вора (види I. ч. §. 196. и §. 207.), зато ће и изъ тїй узрока цѣна земаля пасти, како се рента нїюва об-терети.

(2) Ово важи не само за ренту одъ землѣ срав-нивши е съ приносима други производны извора, него и за све народне приходе међусобно, као што ћемо и доцнїе видети. Ако н. п. капиталъ 2500 фр. по 4% приноси 100 фр., то ће обтерећена капитална рента са $\frac{1}{8}$ или 12 $\frac{1}{2}$ % износити само 87 $\frac{1}{2}$ фр., т. е. $100 : 4 = (100 - 12,^5) : 3\frac{1}{2}$, или капиталъ 2500 фр. неприноси 4% но само 3 $\frac{1}{2}$ %, а то толико значи, кадъ бы се 2187,⁵ фр. по 4% подъ интересъ дало. Овдѣ су се са-

мо приходи умални, т. е. капиталъ кадъ бы се за землѣ продавао, то бы у 312,⁵ фр. манѣ важио; а да бы се исто онолико земаля за нѣга као и пре купити могло, то бы морали за 2854,²⁸ фр. робе у промѣну дати, ерѣ та сума по $3\frac{1}{2}\%$ приноси ону ползу као 2500 фр. по 4% т. е. 100 фр. По овомъ се може умаляванѣ вредности капитала увидити, и тако дакле и само умаляванѣ капиталногъ главногъ уобразити, ерѣ шта е друго и трошенѣ иманя? — умаляванѣ масе стварій ямачно не, него умаляванѣ вредности (види I. ч. §. 56.).

§. 164.

Умаляванѣ цѣне земаля посредствомъ пореза важи наравно само онда, ако су други приходни извори грађана необтерећени остали. Ако се пакъ порезъ на све производне изворе на еднакѣй начинѣ разреже, онда овѣтinjaю и други приходни извори тако, да се приноси изравнаю. Ако е цѣна земаля за време, докъ е порезъ само на землю ударенъ быо, нижа была (односно) одъ цѣне свию други (необтерећены) добара, то ће се она одма (односно) на вишѣй степенѣ попети, како се ова друга добра обтерете (1). Обично се землѣ яче обтерећаваю, зато се и цѣна нѣјова поводомъ пореза више умални, него кодъ други добара; но овај се губитакъ опетъ тимъ накнађава, што се рента землѣ наскоро увећа. Купци већъ обтерећены добара губе посредствомъ пореза само еданъ необично већѣй приходъ, а тереть данка управо никако и неопажая. Зато се по овомъ управо господаръ землѣ еданпутъ за свагда обтерети, а то е онај господаръ у чимъ се рукама земля за време првогъ разрезиваня данка налазила; сви слѣдуюћи господари, кои су доцнѣе землю купили, плаћаю истина порезъ, али о трошку првогъ продавца. Ово преношенѣ

пореза на првогъ господара се одъ неки овако представля: влада е кодъ свакогъ грађанина неку величини и приносу добра сразмѣрну часть землѣ разсобственила (експроприрала) на намирень свои потреба, но почемъ неодговара финансіалнимъ и уобште економнимъ законима, да она сама те по цѣлой држави разсѣяне комадиће земаля обдѣлява, то ии е бывшемъ нѣовомъ господару подъ аренду дала. Ово сравньиванѣ е умѣсно и за оне случае, кадъ влада данакъ одъ землѣ временомъ повишава, врь бы у томъ случаю и аренда већа была, како се приходи арендатора (закупца) умложаваю.

(1) Ако су се ренте землѣ по горе наведеномъ примѣру са $12\frac{1}{2}\%$ обтеретиле, то ће се за ону земљу, која се за 2500 фр. куповала, садъ само 2187,⁵ фр. дати, но ако се и капитали, кои су досадъ исто онако као и землѣ 4% ренте доносили, толикомъ порезу подвргну, то ће и сума капитала одъ 2500 фр. приносити само $87\frac{1}{2}$ фр. т. е. као и землѣ не 4% но само $3\frac{1}{2}\%$ зато ће се за ону земљу, која се за време, докъ су капитали одъ пореза слободни были, могла за 2187,⁵ фр. купити, садъ опетъ 2500 фр. дати, т. е. онолико, колико се плаћало у време, кадъ ни землѣ ни капитали нису обтерећени были. Изъ народно-економногъ искуства знамо, да се ова два приходна извора башъ овако неподудараю, но толико е сигурно, да ће се цѣне обадвога у некой равновѣснои држати, па макаръ се уобште землѣ или капитали кадкадъ и на некимъ мѣстима више тражили и болѣ плаћали. —

§. 165.

У добро урећенимъ државама се порезъ одъ землѣ разрезае, кадъ се у катастаръ све землѣ съ назначенѣмъ односногъ броя (разреза) свое способности плаћаня заведу. Посао се тимъ олакша-

ва, кадъ се землѣ не поединце но по класама ува-
жаваю, а за то е нужно, да се *површина* сваке зем-
лѣ точно измѣри, кое посредствомъ искусны индিনি-
ра' бива, кои землю троуглити (триангулирати) и
тако површину поедине баштине точно изнаћи у-
мею. Само правлѣнѣ катастра управля се: или
по куповной цѣни землѣ, или по обичной нѣной
аренди, или по *нечистомъ* или по *чистомъ приносу*. —

I., Катастриранѣ по цѣнама земаля правда
се тимъ, што цѣне обично у некой сразмѣрици съ
чистимъ приносомъ землѣ стоѣ. Овай е начинѣ
наипростѣи и найевтинѣи, а поредъ тога и найлак-
шѣи, ерѣ су продае непокретны добара кодъ суда
у баштинске кнѣиге урегистриране, тако да порезъ
разрезуюћа комисія само изводъ изъ тѣй регистара'
начинити мора, дорачунавши премѣне цѣна' (особи-
то ако се добро одавно продало) одъ времена про-
дае па до оногъ часа. (Тако се ради у *Баварской*).
Истина е овай начинѣ недоволянѣ и несавршенѣ,
но може се опетъ добримъ правилами и упутицама
одъ стране владе комисіи прописанимъ поправити.
Болѣ се при томъ успѣва, кадъ се при опредѣля-
ваню способности плаћаня неузимаю цѣне одъ по-
едины земаля но одъ читавы класа; али ово разре-
ђиванѣ земаля у редове (класе) врло е важанѣ а
доста заплетенѣ и по томъ тежакъ посао. (Овако
се ради у *Баденской* и *Насавской*).

§. 166.

II., Разрезиванѣ по арендама одобрава се и
брани се одъ млоги списателя' зато, што аренда
одговара више чистомъ приносу добра но нѣгова
куповна цѣна; одъ други се напротивъ овай на-
чинѣ опровргава, ерѣ аренда зависи много одъ
споляшнѣи особито мѣсны околностѣи. Она е в. п.

кодъ велики добара збогъ слабѣ конкуренціе од-
носно маля, но кодъ малы или средньи добара, а
поредъ тога само разрезиванѣ в заплетенѣ и недо-
статочанѣ посао, почемъ се у некимъ предѣлима
землѣ слабо и даю подъ аренду, а гдѣ су и дате,
више пута су уговорене млоге услуге, ков се и
съ едне и съ друге стране чинити мораю, и ков в
при разрезиваню тешко у новчане суме преобра-
тити. Куповне цѣне су намъ по књигама одъ 100
и више година познате, аренде пакъ не, зато се
аренда може само као помоћно средство при разре-
зиваню употребити. (У *Млѣтцима* а одъ части у са-
юженой *Нидерландской* се порезъ на землѣ по о-
вомъ начину разрезивао).

III., Катастриранѣ по нечистомъ приносу,
или баръ съ одбиткомъ само неки трошкова, одго-
вара найвише десетку (и употреблявао се у *Аустрии*
подъ *Юсифомъ II.*)⁽¹⁾ — Бруто приносъ показуе,
колико земля приноси, али

1, Нечистый приносъ нестой свакадъ у истой
сразмѣрноѣи съ чистимъ, зато се неможе рента зе-
маля овимъ начиномъ праведно ни обтеретити; ерь:
а) кодъ разны производа — н. п. већи су трошко-
ви нѣива' но ливада' и шума'; б) кодъ земаля разне
доброће — н. п. већи су трошкови рѣавы но добры
земаля; в) кодъ разны начина обдѣлаваня (култу-
ре) — н. п. брижљиво и површно обдѣлаванѣ.

2, Приносъ нечистый зависи одъ употребљ-
ны природны сила', раднѣ и капитала; — како се
гдѣ више или манѣ одъ овы производны извора' у-
потреби, тако ће се и одношенѣ ренте къ нечи-
стомъ приносу на свакомъ мѣсту друкчѣе указати,
т. е. колико се више капитала употреби, толико ви-
ше треба одъ ренте (землѣ) одбити, ерь се на ка-
питале интереси плаћаю.

3, Порезъ се плаћа у новцима, зато бы онъ недостаточанъ быо, кадъ се небы цѣне плодова у разнимъ предѣлима у призренѣ узеле.

(¹) Царъ Іосифъ II. наредіо е разрезиванѣ по нечистомъ приносу, кои се одъ господара землѣ каже и одобренѣмъ власти потврди. Разлика се између разны земаля правила, тако да се одъ 100 фр. нечистогъ приноса узимало данка :

одъ нѣива', винограда, рибняка'	10 фр. 37 $\frac{1}{2}$ кр.
одъ ливада' и башта'	17 фр. 55 кр.
одъ паша' и шума' (по одбитку трошкова за сѣченѣ)	21 фр. 15 кр.

На сваки 100 фр. нечистогъ приноса требило бы по томъ да дође 12 фр. 13 $\frac{1}{3}$ кр. пореза, а дація' спаіяма 17 фр. 46 $\frac{2}{3}$ кр., тако да државцу јошъ пуны 70% на собствено расположењѣ остану. Тереть е врло незна-танъ быо, ерѣ су се процѣне сасвимъ ниске правиле. —

§. 167.

IV., Разрезиванѣ по чистомъ приносу тежи управо къ оной цѣли, кою су и пређе именовани начини — но само обилазећи — предъ очима имали, т. е. да изнађу степенъ имовногъ станя, на комъ е мѣра порезне способности основана. Зато е овај начинъ катастрираня у новіе време обште примлѣнъ (¹). Противъ нѣга се наводе многи узроци, кои или изяшняваю уобште нѣгову неумѣсность, или само доказую да полза овогъ начина неисплаћуе оне трошкове, коѣ онъ нужно изискуе. Важніе точке противъ разрезиваня пореза по чистомъ приносу есу слѣдуюће :

1, Трошкови прогутаваю цѣо едно- или дво-годишнѣй приносъ пореза, и почемъ се чисти при-

носи земаля мѣняю, то ће и сви трудно и скупочно састављени катастри застарити и непотребни постати, и тако ће државна каса, текъ што е започела одъ овогъ пореза некій чистъ приходъ вући, опетъ наново морати къ мѣреню земаля и къ новомъ трошку и расходу приступити. — — Земля се тако точно мѣри само у онимъ државама, гдѣ в рента одъ землѣ велика, и гдѣ е зато порезъ одъ те стране знатанъ; у томъ се случаю и сви трошкови добро наклањаваю. У државама пакъ, гдѣ е рента незнатна, мѣре се землѣ само површно, или се данакъ по нечистомъ приносу или по куповној цѣни земаля управля.

2, Посао овај трае дуго, зато ће се доцније предузето мѣренѣ землѣ съ већомъ рентомъ укатастрирати, почемъ се рента временомъ пенѣ. — — Мѣренѣ трае истина дуго (10 — 30 и више година), но по свршетку цѣлогъ посла нека се оне разлике поправе, као што се то и иначе свакадъ одъ времена до времена чинити мора.

3, Поредъ своју овы трошкова и труда неможе се опетъ правый чистый приносъ изнаћи. — — Мы и неочекуемо математичну точностъ, но опетъ знамо, да е помоћу добры процѣнителя, инцинира и савѣсны званичника (кои сви комисію сачиняваю) овимъ начиномъ изнађена найвећа точностъ одъ веће ползе, но ма кои одъ пређе изложены начина.

§. 168.

При опредѣляваню чистогъ приноса треба на ова правила пазити:

Треба у призренѣ узети предмете и све околности, коима се чистъ приносъ условљава, као:

свойства и положенѣ землѣ, начинѣ обдѣлаваня, продайну пѣяцу и т д.

2, Цѣне производа' землѣ треба одѣ истогѣ доба за цѣлу државу рачунати, одбивши случае особите скупоче и ѣвтиноче.

3, Гдѣ се приносѣ одѣ године до године мѣня, треба одѣ већегѣ временогѣ простора среднѣй приносѣ у катастарѣ завести; а и одѣ таковы земаля, на коима се плодови мѣняю, треба среднѣй приносѣ свѣю плодова укатастрирати.

4, Кодѣ шума се мора и будућѣй приносѣ у рачунѣ узети.

5, За уважаванѣ разны класа' и поведины земаля треба нужномѣ персоналу, као инцинирима, процѣнителѣима, званичницима и показачима обширне упутице (инструкциѣ) дати.

6. Свакояке трошкове, кои се око обдѣлаваня добра чине, треба одѣ чистога приноса одбити.

7, Нетреба помѣшати приносѣ землѣ съ приносомѣ стоке, капитала и раднѣ.

8, Уважаванѣ (оцѣнѣиванѣ) се олакшава, кадѣ се землѣ на класе подѣле. За сваку класу, за свакѣй родѣ земаля, за свакѣй предѣлѣ треба опредѣлити едно добро, коѣ ће при оцѣнѣиваню други добра за мѣрило служити. (1)

9, Сваке тужбе противѣ (неправедно) учинѣне оцѣне треба една особита комисѣя да прима и на брзу руку да рѣшава.

(1) Како се катастарѣ непрестано премѣнюе, почемѣ условия приноса землѣ иста неостаю, па како и землѣ на друге господаре прелазе, то треба за то се поста-

рати, да се нужне премѣне лако означити могу. У некимъ земляма води се поредъ главногъ катастра другій *поновный* катастаръ; у другимъ оставя се нешто празна мѣста у главномъ катастру, гдѣ се потомъ премѣне билѣже, но у томъ случаю мора се опетъ поновный катастаръ у помоѣ узети, кадъ се оно празно мѣсто попуни. Найболѣ в (као у *Баденской*) за свако лице особитый мочаль опредѣлѣти, гдѣ се потомъ лако све премѣне означавати могу. —

2. Заглавлѣ.

Порезъ одъ кућа.

§. 169.

Нема нїедногъ порезногъ предмета, кои се тако лако упознати може, као *зданія*, зато в кодъ овогъ пореза само тешко опредѣлѣти правила, по којима ће се порезъ *разрезивати*⁽¹⁾. Зданія, т. е. ограђени и покривени простори землѣ есу свеза земля съ покретнимъ иманѣмъ, коя в тако вештествена, да се нїедна одъ те двѣ саставне части не може оддвоено употреблявати. У зданію постане покретно добро непокретнимъ, и нѣгове покретне части, ков су се пређе на млоге коєкакве потребе обратити могле, постале су средства намирена опредѣлѣны потреба, тако да су се оне по интензивности вредноће (или потреба — види I. ч. §. 2.) на вишій степенъ попеле, а напротивъ да су по екстензивности (т. е. колико потреба намирити могу) одъ свое важности изгубиле. Зданія се іошъ одъ други покретны добара тимъ разликую, што приносъ нѣовы саставны частій, пре него што су се на зданіе потрошиле, нїе точно опредѣлѣнъ быо,

еръ е зависіо одъ начина како, и одъ времена и мѣста, кадъ и гдѣ ће се (производно или непроизводно) употребити; приносъ пакъ нѣовъ по преобразењу у зданія ограниченъ е, еръ зависи одъ мѣсногъ положеня и одъ можливоће начина употребляваня, кои в већъ видомъ зданія маѣ или више прописанъ (н. п. фабрика се не може као обиталиште, польска кућа не као дућанъ и магаза употребити). Одъ земаля се зданія пакъ тимъ разликую, што су она производи землѣ и ограниченогъ траяня, што се порушити могу и што се на сасвимъ другій начинъ употребляваю. — Зданія су двоюкогъ рода, или су опредѣлѣна за какавъ занатъ или за обитаванѣ.

(¹) У Француской се свако кућиште (*superficies*) као найболя ораћа земля обтерећава, зданіе пакъ по кнрин, коя се вуче, по одбитку полезности мѣста. — Мостови, бране, путови су такође употреблѣна и са земљомъ неодвоимо свезана (за опредѣлѣну цѣль) покретна добра, но нерачунаю се къ зданіяма но къ земляма. —

§. 170.

I. На обиталишта се іошъ у старо време порезъ наплаћивао, но онда само, као и садъ на многимъ мѣстима, подъ другимъ именовъ, н. п. порезъ на димняке, огњишта, прозоре и т. д. Обиталишта могу се у одношеню на господара двоюко употреблявати, т. е. или се подъ кирію даю, или самъ господаръ у нѣима сѣди. Съ првогъ погледа може се свакій увѣрити, да господаръ подъ кирію дате куће по одбитку неки трошкова (види I. ч. §. 198.), и чиста прихода отудъ вуче. Истина су у народно-економномъ призреню само она зданія производна т. е. прави народни капитали, коя се за производна предузећа употребляваю и у коима производни

радници сѣде, ерѣ су обиталишта нѣма средства издржаваня, и само се тимъ одъ други средства уживаня разликую, што се споро троше (види I. ч. §. 173.). Али и зданія съ другимъ кирайціяма су приватно-економни капитали, зато се нѣова рента (почемъ мы приватно лице а не грађанина као члана народа обтеређавамо) у порезиваню као права капитална рента сматрати мора. Оће ли моћи притомъ господарь куће порезъ на кирайціе пренети, зависи одъ конкуренціе. Порезъ првый путъ на господаре кућа' ударенъ мораће обично сами господари носити, т. е. мора се рентомъ одъ куће исплаћивати, ерѣ се понуда обиталишта не може умалити, и тимъ порезъ на кирайціе пренети. Ово послѣднѣ могло бы само за неко време бити, кадъ бы се за садашню непремѣнѣну понуду тражня увећала, но ту бы се по времену умалѣномъ тражнѣомъ и увећаномъ понудомъ обиталишта', обе части конкуренціе на природну мѣру дотѣрале, т. е. одчасти куће понаправляле, ерѣ іошъ се добро на тай начинъ капиталъ и земля исплаћую, одчасти бы се збогъ велике киріе изъ вароши многи люди изселили. Дакле ма какавъ малый или великій порезъ немогу господари кућа' одма на кирайціе пренети, но текъ доцнѣ премѣномъ конкуренціе, кое такоће дуго трайти неможе, ерѣ се скоро конкуренція на користь кирайція преобрати, а то ће зато бити, што ће се свакадъ толика кирія плаћати, да се на зданѣ уложени капитали и на ту цѣль употреблѣне землѣ обичнимъ интересомъ накнаде. Но ако се порезъ на кирайціе (као трошарина) удари, то ће они, уколико імъ то тешко пада, порезъ тако на госпораре кућа' пренети, да одсадъ манѣ обиталиште држе, и тимъ господара куће на исканѣ манѣ киріе принуде. Ако цѣо порезъ на тай начинъ пренети неумогну, то е не-

пренета часть пореза права трошарина, о коіой ћемо доцнїе говорити (види ниже 2. раздѣл. 2. заглавлѣ).

§. 171.

Да се права — чиста — рента кућа' изнађе, треба слѣдуюће одъ киріе одбити:

1, Веће *поправке* (репараціе), коє самъ господаръ куће чинити мора, и коє у средню руку одъ дужегъ рока рачунати треба. Къ овимъ трошковима треба причислити и улоге за пожарну асекуранцію (види I. ч. §. 198.)

2, Едну часть киріе, коя се сматра као накнада квара (овегданя), и коя ће се сачувати и на ново зиданѣ (реедификацію) после некогъ времена застарѣле и пропале куће употребити⁽¹⁾. Зато треба при катастрираню кућа' разлику правити између стары и новы, темельны и слабїи кућа'. Зданїя су стоећи капитали, кои сваке године неку часть свое вредноће и цѣне губе, и кои, кадъ се по времену сруше, готово безъ сваке полезноће остану (види I. ч. §. 175. и §. 198. 1, б.). Овай се губитакъ вредноће доцнїе у нечемъ накнађава, што цѣна зданїя односно расте, еръ се збогъ умложаваня жительствова рента одъ землѣ и цѣна зидарске грађе (коя се по већой части изъ никако или слабо урађены сировина' састои) временомъ непрестано на већїй степењ пеню.

3, Стварне (реалне) терете, кои на зданїю и землїи леже.

(1) Ово одбіяти праведно е и умѣсно, еръ бы се понуда кућа' уманьила, почемъ капиталисте небы свое капиталѣ на зиданѣ кућа' употреблявали, него бы їи радїе подъ интересъ и подъ интересъ на интересе давали, и тимъ не само капиталъ сачували, него га їошъ и умложили. —

§. 172.

По овомъ одбитку оставша рента куће може се на две части раздѣлити:

1, Као *интересъ* на зиданѣ обраћеногъ *капитала*, и

2, Као *рента одъ землѣ*.

Ове се две саставне части врло разликују; рента одъ землѣ се временомъ пенѣ, а капитални интереси падају, но опетъ ово послѣднѣ не тако яко, као што се аренда землѣ мѣня, ерѣ напрасно умложена популација потѣра цѣну земаля навише и тимъ рента нѣова яко скочи, као што се у противномъ случаю, ако н. п. на єдномъ мѣсту индустрија збогъ трговногъ на другу страну окренутогъ пута, или после рагова, падне, и рента земаля умали; капитали се пакъ споріе умложаваю и умаляваю, и конкуренція светска недозволява їмъ се много одъ свѣтске цѣне и ренте удалити, ерѣ се лако преносити могу. На мѣстима гдѣ куће редко леже, не плаћа се кућевный плацъ скуплѣ, него као и друга земля, коя є за усѣвѣ опредѣлѣна. У великимъ варошима и у најживльимъ и најлѣпшимъ улицама имаю кућишта највећу вредность, зато и рента и цѣна таковы кућа' високо стое, ков се само већой ренти землѣ приписати мора. Ако су кирія и цѣна кућа' тако пале, да се ни ренте землѣ ни интереса обраћеногъ капитала неакнаѣаваю, онда се нове куће дотле незидая, докѣ се за садашню тражню сувишна количина обиталишта' незаквари и не поруши.

§. 173.

Кадѣ самъ господарѣ у своіой кући сѣди, то не вуче онѣ никакавѣ приходѣ одъ нѣ, но уштеѣава само єданѣ издатакѣ; зато се посумняло, да ли тре-

ба и ове куће подъ приходне данке ставити, и да ли се могу онда съ истимъ правомъ и друге полезне и пріятне части иманя приходномъ данку подврѣти. (1) Премда се ово послѣднѣ истина нечини, опетъ зато треба куће изъ слѣдуюћи узрока порезомъ обтеретити:

1, Куће су общте, необходиме потребе, и количина потребногъ ужитка може се за свакогъ опредѣлити. Издатакъ за обиталиште е великій $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{6}$ до $\frac{1}{4}$ цѣлогъ прихода какве породице, зато се уживанѣмъ некогъ обиталишта одма показуе и нека одговараюћа количина прихода. Кому е порезъ тежакъ, тай му може избѣћи, ако се съ манѣмъ обиталиштомъ задовољи, а остатакъ подъ кирію да.

2, Кадъ бы свака породица свою кућу имала, онда бы могли порезъ одъ кућа' сасвимъ укинути, и потомъ само приходе обтереѣавати. Овако пакъ држи една часть грађана тућу кућу подъ кирію, друга пакъ сѣди у своіой кући, — а свака се кућа може подъ кирію дати. Послѣднѣй се случай одъ првогъ тимъ разликуе, што су господарь куће и кирайція *одно* лице, кое онда небы было, да господарь свою кућу другомъ подъ кирію да, а у исто доба да кућу одну одъ другогъ когъ подъ кирію узме; и онда бы се обоица збогъ свои' прихода' обтеретили.

Ако е и умѣсно свака обиталишта, ма кои у нѣима сѣдіо, обтеретити, опетъ се подъ кирію дата ячемъ порезу подврѣти мораю, ерѣ у много случаева независи одъ волѣ господара, да ли самъ у кући да сѣди, или да е подъ кирію да (н. п. одъ вароши удалѣне велике куће), и ерѣ често господарь зато веѣе обиталиште држи, што му се кућа

неможе на квартире подѣлити. Што е о цѣлимъ кућама речено, важи и за поедине квартире.

(1) Ова друга уживаћа средства, као: драгоцѣно посуђе, контрафе и т. д. нису тако нужна, да бы се свакадъ подъ кирію дати могла. У случаю, гдѣ се особити люди съ даванѣмъ подъ кирію оваковы предмета' занимаю, треба приходъ отудъ проистичућій обтеретити, — но то спада онда у порезъ одъ заната. —

§. 174.

Куће се катастрираю по *киріяма* и то по среднѣмъ *киріяма* цѣле оне класе у кою кућа коя спада. Притомъ треба на ова правила пазити:

1, Нека се опредѣли у свакой класи една кућа, кое ће кирія при катастрираню другимъ кућама за *мѣрило* служити. Обично се изнађе капиталъ, и тай се у катастаръ заведе.

2, Кодъ сваке куће треба у призренѣ узети брой, величину и каквоћу соба', подрума', тавана' и т. д., положенѣ у одношеню на користь и пріятность. Оне предмете, кои се за две, три године потроше н. п. тапети, молованѣ и т. д. треба изъ рачуна изоставити.

3, Одъ сваке киріе или умишлѣногъ приноса (надъ самъ господаръ у кући сѣди) треба одбити трошкове за оправке, овегданѣ, и треба у рачунъ узети тешкоћу или лакоћу даваня подъ кирію.

Овай начинъ катастрираня неможе се у селима употребити, еръ се ту куће готово никадъ подъ кирію недаю, зато се уобште или само за овай случай препоручуе катастриранѣ по куповнимъ *цѣнама* кућа', кое е много лакше, еръ се притомъ ку-

ће за рачунъ узимаю онако, како су, т. е. нетреба никако трошкове одбіяти. Но разрезиванъ по цѣнама нѣ тако умѣсно кодъ овогъ порезногъ предмета као кодъ земаля, еръ цѣна куће какве зависи много одъ особногъ уважаваня купца, дакле не као кодъ земаля одъ матеріалне користи, а притомъ се и она тако често и напрасно мѣня, да се за то само цѣне одъ найновіи времена' употребити могу. Найвише се пакъ цѣне таковы кућа' мѣняю, кое усамлѣно леже, и кое су на некомъ мѣсту свогъ рода єдине, н. п. фабрична зданія, польске куће и т. д.

Найболъ є іошъ обадва начина разрезиваня скопчати, или и по *трошковима* зданя разрезиванъ предузети. Само треба при послѣднѣмъ начину горенаведене трошкове (даваня подъ кирію) одбити. — Тужбе противъ неправедногъ обтереѣваня треба и овдѣ као и кодъ земаля саслушати и брзо рѣшити. Премѣне у зданю или у приносу куће изискую єднако поправке катастра, зато є нужно полицейной власти наложити, да овакове премѣне надлежной комисіи свакадъ до знаня доставля.

§. 175.

II. Зданія, коя су за *занатско* какво предузеће опредѣлѣна, и коя дакле за предузимателя неку часть стоеѣгъ капитала сачиняваю, єсу двоюкогъ рода:

1, Нека се могу одъ многи занатлія употреблявати, зато се често и лако *подъ кирію* даю; она се ако и господарь самъ у нѣима сѣди, онако уважаваю, као да су *подъ кирію* дата, но при обтереѣваню занатске заслуге ће овай господарь куће кирію као занатске трошкове одбити, премда є онъ неплаћа, но преносомъ купци нѣговогъ производа.

2, Нека здания *немогу се подъ кирію* тако лако дати, но нѣова рента е скопчана съ другимъ занатскимъ приносима. Разрезиванѣ може се овдѣ на два начина предузети :

а) Или се особитый вданѣ порезъ одѣ куће узима, предпоставляюћи, да се у такова здания уложеный капиталъ самъ исплаћуе: онда се разрезиванѣ управля по куповной цѣни и по трошковима здания.

б) Или се здания као и друге части стоебегъ капитала сматраю. Господарѣ куће е господарѣ на кућу обраћеногъ капитала, и одѣ нечистогъ нѣговогъ прихода се одбіаю само трошкови за оправке куће и за накнаду временнимъ кваромъ на здание упропашћеногъ капитала. Овимъ начиномъ неударамо управо особитый порезъ на куће, но увећавамо само постоећій порезъ одѣ землѣ и одѣ занатске заслуге. Тай другій начинѣ е больій, ерѣ су здания по већој части онога, чія е и земля, и ерѣ полза оваковы здания нестои у сразмѣрици съ величиномъ и съ трошковима нѣовимъ. Оваково разрезиванѣ е особито корисно за польско-економна здания.⁽¹⁾

(1) Кадѣ се цѣо по киріама и по куповной цѣни изнаћеный порезный капиталъ кућа' раздѣли на брой жителя каквогъ мѣста или какве државе, и кадѣ се оба два броя сравне, то се уобште види, да густоћа жительства съ величиномъ наведеногъ капитала у некой сразмѣрици стои. Порезный капиталъ кућа' е у *Баденской* год. 1845, износио 173,830.000 фр. т. е. на главу 130 фр. У некимъ предѣлима найвише (maximum) 222 фр., у другимъ найманѣ (minimum) 51 фр. Тако е у *Баденской* год. 1830. и год. 1839. међу жительствомъ (на 1 □ милю) и порезнимъ капиталомъ кућа ово одношенѣ было :

О к р у ж і я 1830.	жи- тель- ство.	пор. кап. кућа.	О к р у ж і я 1839.	жи- тель- ство.	пор. кап. кућа.
Nekarkreis .	5532	151 ф.	Unterrheinkr.	5266	140 ф.
Murgkreis .	5313	149 „	Mittel „ „	5604	137 „
Kinzigkreis .	4718	130 „	Цѣла земля	4586	127 „
Dreisamkreis.	4487	118 „	Obertheinkr.	4312	117 „
Mainkreis .	3670	106 „	Seekreis .	2975	110 „
Seekreis . . .	2784	103 „			

Но башъ свакадъ се ово неслаже, н. п. у *Вьртембершкой* 1840. године :

О к р у ж і я.	житель- ство.	пор. кап. кућа на главу.
Nekarkreis	7696	125 фр.
Schwarzwaldkreis	5214	89 „
Jagstkreis	4025	76 „
Donaukreis	3405	110 „

3. Заглавлѣ.

Порезъ одъ заната.

§. 176.

У финансіалномъ смислу зову се само она економна правилна предузећа *занати*, која се помоћу (већи) капитала воде. Свакомъ таковомъ предузећу нужданъ е предузиматель, кои цѣлимъ предузећемъ т. е. свима притомъ употребљенимъ про-

изводнимъ изворима управля, дакле природне силе капитале, землю и раднике на свой ризикъ вѣшто употреблява. *Приходъ предузимателя*, кои онъ изъ овы производны извора вуче, састои се изъ две части:

1. Изъ *занатске заслуге*, коіомъ предузиматель себе и свою фамилію издржава и могуће губитке у свомъ предузећу наклањава. Што одъ занатске заслуге по одбитку овы трошкова остане, естъ *нѣгова чиста заслуга*, и ову текъ порезомъ обтеретити можемо. У некимъ порезнимъ законима се ови трошкови неодбіяю изъ узрока, што се *чиста* занатска заслуга врло тешко опредѣлити може.

2. Изъ *интереса* у занатъ уложеногъ капитала, почемъ свакій предузиматель съ некимъ капиталомъ, кога величина одъ природе предузећа зависи, радити мора. Капитална рента е *онда* свачистъ приходъ; ако су се трошкови занатски (дакле и капитална рента) кодъ обтерећаваня занатске заслуге одбили. Кодъ предузимателя, кои съ туђимъ капиталима раде, треба блажів поступати, ерѣ су нѣови приходи много мањи, а и станѣ е нѣово уобште мањ повољно. У малимъ занатима ради предузиматель поредъ свои радника као и другій наемничаръ, кодъ нѣга се дакле може іошѣ и *чистъ* приходъ одъ наемнице обтеретити.

§. 177.

Чиста занатска заслуга е предметъ, кои се порезу одъ заната подвргава, но тай добытакъ предузимателя ніе у свакомъ занату и свакадѣ еднакъ. Кодъ малы предузећа е предузимательскій профитъ тако незнатанъ, као и кодъ простогъ наемничара, кодъ велики предузећа е пакъ много већій, ерѣ

предузиматель може лакше што уштедети, почемъ веће капитале употребљава, и многе друге споредне користи ужива, и т. д. То е исто кодъ заната, кои више душевне способности изискују, и кодъ кои се сама наямница болъ плаћа. Уобште е познато, да чистъ приносъ нѣ свакадъ еднака часть нечистогъ, но мы неможемо у свакомъ занату и у свакомъ предузећу точно ово одношенѣ испытати; довольно ће бити, ако свуда само средню мѣру опредѣлимо. Чистъ приходъ опредѣлити, тешко е поглавито зато, што се кодъ трошкова издржаваня неможе означити, до коє суме они нужданъ пристоянъ и излишанъ ужитакъ осигураваю⁽¹⁾, па зато се притомъ неки истина у нечемъ погрѣшны степеня (скале) потребны трошкова држати морамо, кои ће зависити одъ величине капитала и мѣсны и времены околностій. Теже е зато разрезати порезъ на занате но на землѣ и здаија, еръ е мучно поставити границу међу нечистимъ и чистимъ приходомъ предузимателя. Ово опредѣляванѣ одношеня чистогъ прихода къ нечистомъ отежава се тимъ :

1, Занати су тако разнородни, да се сваки по особитимъ околностима и помоћнимъ средствама, као: по капиталама, по трошковима, по ризику —, сматрати мора.

2, Нележи предметъ, когъ се при разрезиваню држати треба, тако предъ очима као землѣ и куће.

3, Мѣсна и временна обстоятелства мѣняю врло често и лако приносъ свакогъ предузећа.⁽²⁾

4, Дѣйство свакогъ заната зависи и одъ личны свойства предузимателя.

(1) Ако бы се нашло у 4 предузећа, да су средњи трошкови потреба едне фамиліе 300, 400, 500, 600

фр., а да в приносъ заната (безъ капиталны интереса) 350, 500, 660, 900 фр., то бы чистъ добытакъ износио одъ прилике $\frac{1}{7}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$ нечистогъ прихода. Ако се пакъ и капитални интереси урачунаю, то ће часть чистогъ прихода не само већа него и више нееднака быти. —

(2) У *Баденской* принео в овай порезъ 18⁴²/₄₄ год. 656,000 фр. или 24% свию пореза; у *Баварской* 18³⁷/₄₁ 761,981 фр. бруто или 12,3%; у *Вьртембершккой* опредѣлено в за свагда, да се сума 2 мил. фр. на три досадъ споменута пореза у овомъ одношеню подѣлити мора, т. е. порезъ одъ землѣ и одъ стварны права треба да принесе $\frac{17}{24}$; порезъ одъ кућа $\frac{4}{24}$, порезъ одъ заната $\frac{3}{24}$ оне горнѣ суме; у *Пруской* 18⁴⁴/₄₅ год. 2,336.969 Rlg., но къ тому јошъ велика сума истогъ пореза, коя се подъ именовъ порезъ одъ класа у зима. У већой части остала држава се или порезъ овай никако и неупотреблява, или се по Францускомъ начину продајомъ патента на народъ меће. —

§. 178.

Збогъ тешкоће данакъ разрезивати свуда в порезъ одъ заната маньй испао, но што се одъ имовне важности заната очекивати могло. Онъ се држи свакадъ чистогъ прихода предузимателя, зато се и неправи разлика међу производнимъ и непроизводнимъ, прераднимъ и сировнимъ занатима. Све занате можемо уобште овако прегледати:

1, Произвођенѣ *сировине*, као: копанѣ руда, землѣдѣліе (у пространіемъ смислу), ловѣ.

2, Произвођенѣ *урађевине*, као занати рукодѣлни, зидарски, фабрике, трактери — .

3, *Треованѣ* и сва притомъ споредна помоћна занимања, као: трговаца, лађара, возара, банке, разны друштва трговны — .

4, *Услуге и чуванѣ стварій*, као: кочіяши и други разни служители, управители театра, комедіяши, актери, музиканти, државци менажерія и купалишта, димнячари, бербери, фризери — .

5, *Полѣшани занати*, као крчмари, састоећи се изъ 2, 3, и 4, т. е. изъ произвођеня урађевине, изъ тргованя и изъ услуга, — алатекари, састоећи се изъ произвођеня урађевине и изъ тргованя — .

6, *Предузећа*, кодъ кои' доходакъ изъ некогъ *ризика и опасности* проистиче, као друштва асекуранціе на животъ, за мора, пожаръ и. т. д. Овимъ се друштвима одма при дозвољню количина пореза, кою плаћати мораю, наложи.

§. 179.

Одъ свию овы шесть редова заната сумня се само о првомъ, да ли треба и на нѣга порезъ одъ заната наметнути. — Производъ минерала, дивлячи, риба и таковы плодова пада подъ право регалности, и тимъ е дакле већъ обтерећенъ. Польско кућенъ пакъ приноси осимъ ренте одъ землѣ, коя се понаособъ обтерећава, и неку занатску заслугу арендаторима и саморадећимъ господарима земаля, зато постои у некимъ државама поредъ пореза на ренту одъ землѣ и порезъ на занатску ренту польскогъ економа, као у: Насавской, Баденской, Хесенской, Саксонской, — Енглеской. Занатска заслуга се лакше увиђа кодъ арендатора, и зато се у томъ случаю и обтерећенъ нѣно пре одобрити може; да ли треба напротивъ и саморадеће господаре земаля занатскомъ порезу подврћи, о томе се државници у миѣнїяма неслажу. Већи арендатори вуку на сваки начинъ неку занатску заслугу, мањи пакъ имаю баръ наямницу. Саморадећий го-

сподаръ ништа друго ніє но господаръ и арендаторъ землѣ у єдномъ лицу, зато є за свакій случай основима науке послѣдично, да и онъ тереть предузећа, дакле не само производны частій иманя ради, на себе прими. Зато су заиста неке државе и арендаторе и саморадеће господаре землѣ порезу одъ заната подвргле.⁽¹⁾

(1) У Саксонской се укатастрираю арендатори съ порезнимъ капиталомъ, кои $\frac{5}{3}$ аренде, кою плаћаю, износи. У в. британскомъ порезу одъ прихода участвую и арендатори, и узето є, да одъ нѣи неки треба попола съ господаромъ землѣ порезъ да плате. —

§. 180.

Но опетъ се занатска заслуга землѣдѣлаца са заслугама други заната уравнати неможе :

1, Кодъ други предузећа н. п. кодъ трговине и урядны заната, управля се величина нѣюва по количини употреблѣногъ капитала и по продаи, и тимъ се опредѣляваю приходи предузимателя; єрь што више кои капитала употреби, толико ће више моћи прихода имати, и тако себи тереть данка сасвимъ или почасно олакшати. Кодъ польскогъ кућеня зависе распространѣность предузећа и приходи предузимателя одъ величине польскогъ добра, коя се непремѣнює, и одъ кое се на некій опредѣлѣный сразмѣрный приходъ заключити неможе (види I. ч. §§. 136. — 139. и §. 135. 4, в.). Поредъ тога мора господаръ свое землѣ радити, ма се оне добро и неисплаћивале, у другимъ занатима се некорисно предузеће свакадъ готово оставити може, єрь се у првомъ случаю губи само нека часть пре издате цѣне, у другомъ пакъ се капиталы умаляваю.

2, У развіенимъ државама, гдѣ бы овай порезъ знатне суме приносио, господари земаля су повећой части задужени, ерѣ сами довольно капитала за брижљиву культуру немаю, и тако одъ свое ренте мораю и интересе на дугованый капиталъ платати.

3, Велика предузећа у другимъ занатима даю и већу ренту одъ уложеногъ капитала, па зато и већу занатску заслугу (види I. ч. §. 207.), противно се пакъ кодъ велики земаля прумѣћава (види I. ч. §§. 137. — 139.); зато е и самъ порезъ таковимъ господарима земаля тежій, но онимъ другимъ предузимательима. Господари пакъ малы земаля изваде съ тешкомъ мукомъ наметнутый имъ порезъ одъ землѣ и потребный себи ужитакъ.

4, У сматраню други пореза' видићемо ясно, да се капитали и занатска заслуга немогу подпуно обтеретити; зато бы неправедно было према другимъ занатима милостивъ бити изъ узрока, што се порезный предметъ неможе савршено упознати, а съ польскимъ занатима напротивъ зато тако строго поступати, што су сви предмети на видику, и што ніеданъ дакле терету избѣћи неможе.

§. 181.

Личный и у нѣму садржаваюћій се чистый приходъ предузимателя су часть една нечистогъ приноса цѣлогъ предузећа, и мораю се сразмѣрно съ овимъ увећавати и уманявати. Али кадъ се ове количине у разнимъ предузећима сравне, то се односи личный приходъ къ цѣломъ приносу за свакій занатъ друкчів. Ово ће се увидити, кадъ се примана предузимателя на свое саставне части раздѣле.

1, *Капитална рента* мора односно тимъ више износити, што су у каквомъ занату уређена скупощија, и што се спорје текућий капиталъ повраћа. Та е рента онда најманя, кадъ предузиматель ни преобразине ни друге неке капиталне части самъ ненабавля, него кадъ ии одъ купца добыя, н. п. кодъ крояча альина, кодъ књиговезаца, бояція, шпедитора' и т. д.

2, Кою частицу нечистогъ приноса предузиматель као занатску заслугу, т. е. као дѣйство капитала и раднѣ прима, зависиће одчасти одъ величине нужногъ капитала (еръ се по овомъ управляю ризикъ, тешкоћа предузећа, лакоћа конкуренціе —), одчасти одъ мложине и тегобе посла, кои е за какво предузеће нужданъ. Зато е већа занатска заслуга: банкера', фабриканта', апатекара', ювелира', сація', књижара' и т. д. Кодъ сасвимъ малы предузећа' долази у рачунъ јошъ и проста радничка наамница предузимателя, кою такође поредъ занатске заслуге обтеретити треба.

§. 182.

При *разрезиваню* пореза одъ заната' треба у призренѣ узети неке знаке, по којима се о економномъ станю порезногъ дужника, имено пакъ о чистомъ нѣговомъ приходу судити може. Ови знаци су:

1, *Величина стоећегъ капитала*, одъ кога се на количину производа' заключити може, н. п. количина котлова, разбой', преса', точкова, витлова, огњишта' —, или количина соба' у крчмама, коня' кодъ фіякера, величина лађе и т. д. (1)

2, *Величина текућегъ капитала*, коя се преко године у предузећу потроши, служи као добаръ и

сигуранъ знакъ къ упознаню економногъ станя кодъ *неки* заната, н. п. кодъ месара зна се по брою заклате стоке, кодъ фабрика по количини увезене преобразине; кодъ неки заната н. п. у апатеки и у дућанима дознае се то по готовинама; у другимъ пакъ по брою радника особито по нѳіовомъ нужномъ и луксуріозномъ занимаю, н. п. у контоару има 10 служителя, кои ни $\frac{1}{4}$ толико нераде као 10 радника у фабрики, зато се нѳіовъ предузиматель много яче обтеретити може. ⁽²⁾

3, *Величина продае* или наплаћены занатски услуга. У некимъ државама суди се о продаи по жительство оногъ мѣста (особито кодъ патента); но ово нѳе башъ добро, врь жительство у многимъ занатима нестои никако у каквой сразмѣрици съ продаіомъ производа, а кодъ неки се ова сразмѣрица показуе у врло маломъ степену, н. п. кадъ сеоски колари, лончари — и за оближнѣ селяне и за ва-рошане раде ⁽³⁾.

4, *Познатый степенъ илукности* предузимателя, ако онъ приходе свое и одъ други (вѣћ обтерећены) извора невуче.

⁽¹⁾ По *саксонскомъ* закону одъ 1845. год. наплаћуе се данка манѣ или више на производъ ткачки предузећа по тому, како е гдѣ употреблѣнъ: 1, жакарскій разбой (Jacquard) и то а) съ 3 или више рифій ширине, б) съ манѣ ширине, — 2, или обичный разбой. — У *Пруской* плаћа се на воденице, валялице, цећаре о-лайнне, стругаре — съ еднимъ витломъ, малѣмъ, валькомъ — годишиѣ 12 Rlg., но и то ако преко цѣле године довольно воде има, иначе манѣ. — У *Саксонской* плаћа се на едно витло воденично $\frac{1}{2}$ Rlg. мѣсечно, на едну холандску ветренячу 3 — 6 Rlg., на едну парнячу (парный млинъ) или сувачу 20 — 40 Sgr. за сваку

коньску снагу, на американскій млинъ обычно двапутъ толико. — *Нидерландскій законъ* о занатскомъ порезу (*droit de patente*) наређує н. п. да свакій предузима-тель прерадногъ заната плати порезъ одъ заната оне класе, у кою є ставлѣнъ, и кое се по количини у нѣговомъ предузећу заняты радника опредѣлява, а поредъ тога узима се годишнѣ одъ фарбарница на свакій котао (казанъ) по 2,⁶⁰ фр., одъ катунски фабрика' на свакій валякъ 8 фр., одъ предузећа, гдѣ се чоя и друге мате-ріє пресую, на сваку пресу 4 фр., одъ штавара на сва-ку каду или яму 0,⁵⁵ — 1,¹⁰ фр., одъ воденица' 2 — 4⁰%. киріє или аренде (*valeur locative*). Купатила, каване, плаћаю порезъ по брою када', биляра'; лађе плаћаю по величини, колико тона' товара поднети могу, и то на тону (20 центій) 0,³⁶ — 0,⁶⁰ фр., како коя лађа буде. — Ови закони важе и у *Белгii*. —

(2) Овдѣ треба и на то мотрити, за кое ће вре-ме уложеный капиталъ свою циркулацію свршити. Кадъ се н. п. ситничару каквомъ уложеный капиталъ 4 пута преко године поврати, то ће онъ съ 3000 фр. капита-ла 12,000 фр. робе у циркулацію ставити моћи, и онъ ће задоволянъ быти, ако отудъ 300 фр. интереса изва-ди, еръ му се уложеный капиталъ съ 10% рентирао; а кадъ бы напротивъ за 12.000 фр. робе могао само едан-путъ преко године окренути, то бы морао одъ свогъ предузећа 4 пута толико интереса т. е. 1200 фр. тра-жити. — У многимъ земляма узима се брой радника као знакъ плодноће предузећа, но ово ніє за све занат-те цѣли сходно, почемъ у некимъ занатима већій брой радника приносъ предузећа више, у другима манъ уве-ћава; зато треба за поедине случає разлику поставити. — У *Нидерландской* спадаю пивари и сирѣетари, кои езгревице (жита или томъ подобногъ матеріяла) 14.000 и више ектолитра троше у 1. класу, одъ 10. — 14.000 ект. у 2. класу. — — — исподъ 250 ект. у 14. класу.

— У Пруской плаћа се за пециво ракіе и пива на свака 24 шефела езгранице по 8 Sgr. —

(³) У Нидерландской рачунаю се трговци съ 150.000 фр. (искл.) у 2. кл., одъ 75. — 100.000 фр. у 3. кл., — — —исподъ 1000 фр. годишнѣ продае у 17. класу. Ма каква изиграваня на театру подлеже порезу одъ 1% улазны новаца свакогъ изиграваня, рачунаюћи притомъ, као да су сва мѣста попуњена была. — У Насавской спадаю пивари исподъ 50 ома' годишнѣ продае у 1. (найнижу) класу, исподъ 70 ома' у 2. кл., исподъ 100 ома' у 3. кл. и за сваки 50 ома' далѣ у 1 класу више. — По жительство чини се разлика у францускомъ патентномъ порезу, гдѣ су занати на 7 редова раздѣлѣни, а сваки редъ опетъ (но не кодъ своју заната) на 7 степеня, и то найвишій степенъ за вароши одъ 100.000 жителя' и више, найнижій за мањ одъ 5000 жителя'. — У Пруской разликую се: 1, 10 найвећи варошій, — 2, 144 среднѣ, — 3, остала мѣста съ 1500 и више жителя', — 4 мања мѣста. — У Баденской дѣле се за ову цѣль мѣста на: 1 села, — 2, паланке и вароши исподъ 3000 жит., — 3, вароши одъ 3 — 6000 жит., — 4, преко тога; проектомъ одъ 1847. г. повишени су ови броеви на 4000 и 10.000 жит. — Насавскій законъ разликуе само вароши и села. — У прускомъ закону опредѣљена е за сваки занатъ и за сваку одъ горе споменуте четири класе една средня и една найнижа сума пореза. Кадъ се средня сума пореза съ броемъ предузимателя оногъ мѣста (или у четвртој класи оногъ окружја) умложи, онда изиђе сума пореза, коя се одъ своју предузимателя истогъ мѣста (геср. окружја) наплатити намѣрава. Кон ни найнижій степенъ пореза платити неможе, тай мора одъ предузећа одустати. Имућни предузиматели мораю недостатакъ, што сиромашни платити немогу, међу собомъ разрезати; и зато су опредѣљене прогресіе прописане, као:

	1. кл.	2. кл.	3. и 4. кл.
<i>за трговце</i>			
средній порезъ	30 Rlg.	18 Rlg.	12 Rlg.
найнижій „	12 „	8 „	6 „
<i>за рукодѣлце</i>			
средній порезъ	8 Rlg.	6 Rlg.	4 Rlg.
найнижій „	4 „	2 „	2 „

Разрезиванѣ преко среднѣгъ пореза расте одъ 4 — 6 — 8 — 12 — 18 — 24 — 30 — 36 — 48 — 60 и т. д. — Трговцима, пекарима, месарима, крчмарима дозвољно е, да сами међу собомъ порезъ тай разрезати могу. У ту разрезуюћу комисію узму се сваке године 5 комисара, и то 1 одъ найимућниѣ, 1 одъ најсиромашниѣ, 2 одъ средњи предузимателя, и 1 кои буде. —

§. 183.

Обичный начинъ горе наведена правила удѣйство привести естъ оваѣ :

1, Опредѣли се некій брой класа, одъ кои се свака некомъ степену данка подвргне, и назначи се одма у порезной уредби свакомъ занату у овимъ класама мѣсто (1). Ово безусловно опредѣлити, нѣ управо умѣсно, него е болѣ, или у закону само неке класе означити, у кое ће се поедина предузећа потомъ одъ комисіе понамѣштати, или текъ површно закономъ самимъ ова мѣста изрећи, но тако да се свакій доказавши неправду обтерећеня узроцима одъ тога ослободити може.

2, Класе треба съ призренѣмъ на жительство мѣста јошъ више раздѣлити и свако таково пододѣлѣнѣ ближе опредѣлити, тако да за свакій занатъ више редова и по величини мѣста изађу. Но ово опредѣляванѣ класа по количини жителя оного мѣста, као што е горе наведено, умѣсно е само за неке занате.

3, Найлакше се занати на класе разређую, кадъ ии найпре на родове подѣлимо, н. п. фабрике, трговина укрупно, трговина уситно, руководѣлія, — на потомъ за свакій родъ по горе наведенимъ знацима класе опредѣлимо, т. в. часъ по количини радника, часъ по количини стоѣћегъ или текућегъ капитала и т. д.

По досадъ наведеномъ морамо предузимателя уедно и збогъ нѣгове капиталне ренте и збогъ личне занатске заслуге обтеретити, и тай данакъ називамо онда порезъ одъ заната; напротивъ у некимъ се државама занатска заслуга одъ капиталне ренте оддвая и понаособъ обтеређава. — Овай послѣдній начинъ е болій и више послѣдичанъ но зато е и много тежій и врло замршенъ. (2) За свакій случай треба такове упутице издати, коимъ ће се порезный дужникъ одъ свакогъ неправедногъ обтеређеня сачувати, а опетъ разрезительима толико слободе дати, да околностима одговараюћу количину данка на свако предузеће ударити могу.

(1) *Виртембершка* разликуе: — 1, руководѣлце и ситничаре (съ манѣ одъ 200 фр. занатскогъ капитала), — 2, трговце и фабриканте, — 3, млинаре и тимъ подобне предузимателѣ, — 4, економе и производителѣ пиѣа. Руководѣлци подѣлѣни су н. п. на 4 реда по капиталу и плодноѣи предузећа, свакій редъ дѣли се опетъ на 9 класа: 1, несавршено предузеће, — 2, савршено, — 3, съ еднимъ помагачемъ (калфомъ), — 4, съ 2—3 помагача — — — 9, съ 10 — 24 помагача. У свакој класи постои опетъ више степена, кои су зато, да разрезачи по мѣснимъ и личнимъ и другимъ околностима яче или слабѣ кога обтеретити могу, и тако руководѣлія подпадаю подъ 180 разны степена пореза. У 4. као найвишій редъ ставлѣни су: типографи, оруђари, ювелири, димнячари, ковачи, меха-

ници и т. д., и они плаћаю у 1. класи 42 кр. до 2 фр. 24 кр., — у 2 кл. 2. фр. 12 кр. до 7 фр. 12 кр., — у 3. кл. 2 фр. 48 кр. до 9 фр., — — — у 9. кл. 23 фр. 48 кр., до 56 фр. 18 кр. — Трговци и фабриканти пакъ мораю се по величини свогъ занатскогъ капитала изяснити, у кою одъ постоећи 15 главны класа' смѣштени быти желе, кое изяснѣнѣ потомъ разрезающа комисія испытуе, да ли в право было или не. По одобреню. встогъ изяснѣнѣ опредѣли опетъ комисія, у кое ѣе се одъ постоеща 3 пододѣлѣнѣ сваке класе порезный дужникъ ставити. Исто тако разређую се и остали подъ 3, и 4, пре споменити предузимательи. — У Саксонской разликую се: 1, велики трговци, — 2, мањи трговци (Händler), — 3, фабриканти, — 4, крчмари и трактери, — 5, месари и пекари, — 6, мливари, — 7, лађари 8, возари, — 9, польски и руководѣлски арендатори, — 10, руководѣлци и умѣтници, — 11, скитающе се занатлиѣ. —

(2) У баденскомъ провѣкту одъ 31. Дек. 1847. год. 1, разликую се 10 класа' личне заслуге предузимателя одъ 500 — 6000 фр. порезногъ капитала, кое по садашнѣмъ мѣрилу — 23 кр. одъ 100 фр. — пореза гесп. 1 фр. 55 кр. до 23 фр. износи (по новіемъ провѣкту 16 класа' и до 12.000 фр.). Ово в порезный капиталъ личне заслуге предузимателя самогъ, но и помагачи (у предузећу) ставляю се у рачунъ, и то: а) прости радници женски съ 50 фр., мушки съ 100 фр., б), у занату извѣштени радници, — ако ин у предузећу има 1—5-онда се за свакогъ рачуна заслужногъ капитала $\frac{1}{5}$ капитала предузимательскогъ, — за више одъ 5 на свакогъ само по 100 фр. као и на оне подъ а) — — 2, къ занатскомъ капиталу рачунаю се: машине, судови, оруђе, у готовини налазећи се сирови и урађени производи по своіой средньої цѣни, — вредность занатскогъ права, — али се у рачунъ не узимаю новчане готовине, потраживаня и дугови. За свакій занатскій капиталъ

опредѣлено є 15 класа', и то 1. кл. одъ 400 — 600 фр.,
 урачуната у 300 фр., — 10. кл. одъ 7000 — 9000 фр.
 урачуната у 7800 фр., — — 15. кл. преко 22.000 фр.,
 урачуната подпуно. — Цѣо занатскій порезный капи-
 таль (у пространіемъ смислу) т. є. и капиталъ лично
 предузимателя заслуге и руковођеня занатомъ (горе
 подъ 1, и 2,) быо є у Баденской 1834. год. 147 мил. фр.
 (или 119 фр. на главу), но одъ тога є само 22 мил.
 или 15% чисто занатскогъ капитала было; ерь одъ
 174.000 порезны дужника' нису 157.000 имали у занату
 лежећегъ капитала више одъ 400 фр., дакле нису ника-
 ко са занатскимъ капиталомъ ни заведени, почемъ се
 текъ одъ те суме навише (види горе 2,) тай капиталъ
 рачуна. Међу овимъ предузимательима безъ занатскогъ
 капитала было є 87.650 землѣдѣлаца и 10.950 наднича-
 ра; одъ оны други было є 12.000, кои су у 1. — 4.
 класи забялѣжени т. є. съ манѣ одъ 1600 фр. капитала,
 4200 у 5. — 9. класи съ више одъ 1500 фр. занатскогъ
 капитала. У свима занатима было є предузимателя' безъ
 занатскогъ капитала, тако 2060 пекара', 54 пивара, 962
 матеірялисте, 243 млинара, 29 златара'. — Напротивъ у
 ср. р. нашло се таковогъ капитала (обтерећеногъ) кодъ
 катунски фабриканта' 31.929 фр., кодъ банкира 30.460
 фр., кодъ фабриканта' папира 11.450 фр., дувана 9700 фр.,
 бижутерія' 8940 фр., кодъ кнъижара' 5200 фр., кодъ а-
 патекара' 3880 фр., кодъ типографа' 2660 фр., кодъ
 млинара' 1900 фр., кодъ дрвара' 1890 фр., кодъ пивара'
 1730 фр. — — Порезный капиталъ одъ заната (у про-
 страніемъ смислу) за 1847. год. износио є:

занатскій капиталъ	82,818.600	фр.
предрачуњъ лично заслуге	132,855.125	„
додатакъ збогъ помагача'	10,239.025	„
	<hr/>	
свега	175,111.750	фр.

§. 184.

Францускій патентный порезъ одъ заната' раз-
 ликує се тимъ одъ овы досадъ изящнѣны начина',

што врло слабо личне разлике предузимателя у призренѣ узима. ⁽¹⁾ Свакій занатъ по овомъ начину има особиту класу или више класа по брою мѣсногъ жительствова; тако да сви предузиматели истогъ заната на єдномъ мѣсту єднаку количину данка плаћаю. Овимъ начиномъ се скуплянѣ данка олакшава, єрѣ се порезъ у виду таксе напредѣ за допуштєнѣ, да се занатъ радити смѣ, плаћа. Порезъ одъ заната посредомъ патента є врло лакъ и простъ, али неодговара ни правичности ни првимъ основима данака, почемъ се єднакостъ обтерењєня остварити неможе. Кодъ овогъ пореза треба на слѣдуюћа правила пазити:

1, Треба опредѣлити, кои су занати дужни данакъ плаћати, и уколико свака класа заната.

2, Предузимателѣ, кои уситно раде, треба сматрати као просте наемнике.

3, Ако се више заната одъ єдногъ предузимателя воде, нетреба свакій тай занатъ подпуно обтеретити, него нека се таква предузећа као єдно цѣло по свомъ простору, капиталу, количини радника и т. д. сматраю. Процѣнителѣ нека најкорисниє одъ овы заната подпуно обтерете, но съ призренѣмъ и на користи, коє предузимателъ одъ други, споредны заната вуче. Но ако тїи занати никако у свези нестоє, онда їи треба понаособъ подпуно обтеретити.

4, Разрезиванѣ пореза одъ самы занатлія може се особито кодъ репартиціоналногъ начина доволити (види §. 155.). —

5, Да се на казиванѣ самогъ порезногъ дужника, у кою класу жели да се заведе, процѣнююћа

комисія ослони, добро бы было, — само треба, гдѣ се о савѣсномъ изказиваню сумня, стварь поближе испытати.

6, Тужбе противъ порезиваня треба еданъ судъ, састовѣій се изъ едногъ мѣсногъ одбора, и неколико званичника, на брзо да рѣши. ⁽²⁾

7, Треба сравнити порезиваня разны предѣла, да ли су се комисіе на истый начинъ строго прописа држале, па ако тога nebude, оно да се те нееднакости изравнаю.

8, Катастри овы заната' немогу се дуго употреблявати, него се мораю одчасти сваке године поправляти, одчасти пакъ наново саставляти.

(1) У Французской приносио е овай порезъ 1822. год. 22,366.00 fr., 1835. год. 27.231.000 fr., 1836. пакъ 32,145.000 fr., по предрачуну 1844. год. 32,145.000 fr., новъ законъ о овомъ порезу изишао е 1844. год; приносъ по предрачуну за 1849. год. 48 мил. fr.; — у *Белгii* 18^{44/45}. 2,8/4 м. fr.; у *Нидерландской* 2,355.200 хфр. съ томъ примѣтбомъ, да се истина у сѣв. Нидерландской мала нека такса за патенте плаћа, но поредъ тога порезъ одъ заната понаособъ узима. Кодъ насъ приносе обявляѣня трговачка (буц. 18^{40/50}.) 33.670 дг. —

(2) У *Баденской* састои се ова комисія изъ 1 окружногъ порезногъ комисара, 1 окружногъ процѣнителя, 2 процѣнителя изъ общтине, и изъ 2 процѣнителя изъ оближњи мѣста' (у найновіе време се комисія та іошъ у два лица умложила). По рѣшенію своію тужба', предузме особита комисія сравњиванѣ разрезиваня своію у окружіе оно спадаюѣи мѣста'. —

4. Заглавлѣ..

Порезъ одъ капитала.

§. 185.

У приходу готово свакогъ предузимателя помѣшана е са занатскомъ заслугомъ рента на предузеће обраћеногъ капитала. О приходу изъ ове две части саставлѣномъ говорили смо у трећемъ заглављу, но садъ намъ остае јошъ и такову ренту да обтеретимо, коју господаръ капитала ужива, безъ да е у исто време предузиматель, и у комъ се случаю онъ искључно *капиталиста* зове. Ово бива, кадъ онъ или *интересе* одъ узаямъ датогъ новчаногъ капитала или *дѣоницу* (дивиденду) одъ куплѣны акція каквогъ друштвеногъ предузећа прима. Гледајући на свойства ове имовне части, т. е. овогъ у простомъ животу искључно названогъ *капитала*, морамо одма признати, да она никакo несачинява *часть народногъ* иманя (види I. ч. §. 24. в.), осимъ у случаю ако се странцима позаймила, или кадъ се кодъ капиталисте међу временомъ повратка и новогъ позаймлѣня налази. Како се такови капитали позайме, то добые капиталиста само право одъ другогъ грађанина (или друштва) ренту неку *потраживати*, зато су они веће важности за *дѣобу* но за *производъ* иманя. Потраживаню одговарајућа количина добара и неналази се многопута у иманю дужника, чега ради повѣритель свое потраживанѣ тимъ осигурава, да му дужникъ нека покретна добра у залогъ дати мора, или му уступи право на некій приходъ или хипотекомъ на непокретно какво добро. Порезна система, која е на народно-економнимъ приходнимъ изворима основана, оставила бы овай родъ приватны прихода

необтереѣенъ, но съ финансіалногъ гледишта стварь ову сматраюћи неправи влада никако разлике меѣу приватно-и народно-економнимъ приходима, зато обтереѣава она ѣдне исто тако као и друге, па зато и оддвоєну капиталну ренту треба порезу подверѣи.⁽¹⁾

(1) За порезъ одъ капиталне ренте су: Jakob, Fulda, Krause, Rau, Rotteck, Mathy, Duchesne, — и у нечему Smith —, противници тога пакъ: Kremer, Malchus, Murhard, Arndt, Prittwitz. —

§. 186.

Найглавниѣ узрокъ за одобренъ пореза одъ капиталне ренте лежи у правичности, да нѣданъ чистъ приходъ (особито повећій), и да нѣдну заиста за порезъ способну класу друштва државногъ одъ плаћаня државны терета ослободити нетреба. Противъ овы основа се одъ неки списателя наводи, да се таковый капиталиста посредно обтереѣаванъмъ свои дужника — преносомъ данка веѣъ капиталномъ порезу подвергава, ерѣ му обтереѣеный дужникъ манъ интереса плаћа, и да ѣ дакле неправо јошѣ ѣданпутъ га истимъ порезомъ обтеретити. Но ово нѣ истина; капиталисте невуку манъ ренте зато, што су нѣјови дужници принуѣени плаћати порезе на куће, землѣ и занимањъ свое, ерѣ обтереѣени плаћаѣе те данке, быо капиталъ нѣјовъ или туѣъ, — нити ѣе ии данакъ одъ тогъ одвраћати, да странне капитале узаймлюю⁽¹⁾ и на какво корисно предузеѣе обраћаю, или на намиренъ каквы нужны потреба издаду. Ове класе народа немогу дакле наметнутъ имъ порезъ на капиталисте пренети, и тако се овимъ данкомъ необтереѣава истый приходный изворъ двапутъ, ерѣ ѣ оддвоєна (погоѣена) капитална рента особитый и за себе врло разликуюћи се приходъ. Побуѣеня найглавниѣ противъ капиталногъ пореза есу:

1, Штетно дѣйство пореза тогъ на: *а*, дужни-
ке и цѣло народный производъ, *б*, на државне при-
ходе и *в*, на државный кредитъ и

2, Тешкоћа катастрираня.

(1) Краузе рачуна за пруску државу 1206 мил.
Влг. дуга на земляма, 264 мил. на кућама, 646 мил. у
разнимъ занатима, и 96 мил. други, свега 2212 мил. Влг.
— За Баварску рачуна Гайеръ разна потраживаня на
400 мил. фр. — Виртембершкій порезъ $18\frac{43}{44}$ пока-
зуе на 191 мил. фр. дуга. — Дышенъ рачуна за Фран-
цуску прихода одъ интереса око 600 мил. фр., кое по
 5% 12.000 мил. фр. капитала показуе; по извѣстію одъ
1. Юлія 1840. было е хипотечногъ дуга 12.544 мил. фр.,
год. пакъ 1832. 1300 мил. манъ, дакле годишный нара-
штай 162 мил. или $1,36\%$ у средню руку узевши. У Бел-
гійской има тогъ дуга око 600 мил. фр. на хипотекама.
— Потомъ долази дуга на главу:

у Пруской	231	фр.	$24\frac{1}{2}$
„ Француской	174	„	
„ Белгійской	70	„	
„ Виртембершкой	112	„	

Но на броеве послѣднѣ две државе неможемо се са-
свимъ ослонити. —

§. 187.

У смотреню дѣйства капиталногъ пореза уоб-
ште треба найпре на пытанъ одговорити, ко' ће
тай тереть носити? Кадъ бы поверителю могло
за рукомъ испасти, да порезъ на свогъ дужника
пренесе, онда небы наука овай порезъ као за до-
бру систему данка пристовій одобрити могла. Мы
знамо, да ће капиталисте на то тежити, али ньюва
се тежня може само онда остварити, ако се кон-
куренція у понуди и тражньи капитала срећно за

нѣи премѣни, т. е. ако се *тражня* капитала *увѣћа* или *понуда* нѣіова *уманѣи*.

Понуда у *заямъ* даваны капитала може се само онда *уманѣити*, ако капиталисте, да бы избѣгли *тереть* пореза, *друкчіе* капитале свое употребе; а то бы могли на слѣдуюћій начинъ учинити:

1, Да сами занать *какавъ* съ капиталомъ своимъ *предузму*, у комъ бы случаю истина іошъ *еданъ* данакъ — *порезъ* на занать — платити морали, но кои бы іимъ се *занатскомъ* заслугомъ *накнадіо*. Ово *може* быти, али *неће* никако *уплива* на *капиталну* ренту имати, ерѣ *уколько* се *понуда* капитала *уманѣила*, *утолько* се *уманѣила* и *тражня* (*почемъ* ће *конкуриранѣмъ* новы овы *предузимателя* старіи *слабіи* *предузимательи* одъ *свои* *предузећа* *одступити*), — т. е. *конкуренція* капитала *остаће* *непремѣнѣна*, само што *садашнѣ* капиталисте као *нови* *предузимательи* на мѣсто *стары* *предузимателя* *ступе*.

2, Да *покупую* *землѣ* или *зданія*, *коя* су такође *већъ* *данкомъ* *обтерећена*, и *коя* су *опеть* *зато* тако *скупа* (ерѣ *мало* *збогъ* *пореза* *приносе*), да бы *купци* *данакъ* *опеть* *яко* *осѣтити* морали. *Поредъ* *тога* бы *ова* *добра* *одма* у *цѣни* *скочила*, *како* се *почну* *яко* *тражити* (*одъ* *бывши* *капиталиста*), а *на* *последку* бы и *продавци* *нѣіови* (т. е. *купци* *капитала*) *свое* *ново* *добывене* *капитале* *опеть* *морали* у *какво* *предузеће* *уложити* и *понуда* бы *капитала* *зато* *иста* *остала*, само што су се *државећа* *лица* *измѣнила*.

§. 188.

3, Да *свое* *капитале* *странцима* *позайме*. Ово *могу* *капиталисте* *помоћу* *мѣница* и *купованѣмъ* *странны* *државны* *папира* или *банъ* *шилянѣмъ* *го-*

товы сума чинити. Ёдино овимъ путемъ може се понуда уманьити; но на свакій начинъ, ако е порезъ умьренъ, неће се капиталисте на то тако лако и често рѣшити, да бы се тимъ конкуренція примѣтно премѣнила, и да бы у слѣдству тога капитална рента скочила, и порезъ се на дужнике пренео; ерѣ:

а) Нека часть капитала, кои одной особи не принадлежи или коіой собственикъ ніе у исто време и неограниченый управитель, н. п. капиталы община, ускупностій, заведеня, малолѣтника —, остаће веће сигурности ради у земљи.

б) Свакій воли свогъ дужника близу себе да има, да бы тимъ свое интересе редовно примати и самъ капиталъ у случаю каквомъ сигурніе натрагъ добыти могао. Ово важи и за онай случай, ако се у странной земљи и већи интереси добыти могу, почемъ е миліе свакомъ, свое приходе и главно болѣ осигурати, па ма и манѣ ренте было. Само бы банкери за одну часть свои капитала странне државне папире покуповали, но на овакове капитале неможе се порезъ ни наметнути, зато су они одъ уплива капиталногъ пореза и независни.

в) Приманѣ интереса изъ странны земаля и шилянѣ капитала изъ наше државе скопчано е съ трошковима и трудомъ тако, да се тимъ избѣгаванѣ одъ земальскогъ капиталногъ пореза по већой части или никако ненакнаѣва.

г) Капитална се рента напредкомъ народне радиности много яче уманява но порезомъ, кадъ дакле у ономъ случаю капиталисте већій губитакъ подносе, зашто бы се овомъ манѣмъ, кои е на правичности и еднакости обтереѣненя основанъ, противили.

д) Напослѣдку могу се капиталисте приморати, да и на оне капитале, кои су у стране землѣ позаймлѣни, порезъ плаћаю, а напротивъ да се туђи капитали, коѣ наши грађани држе, одъ пореза ослободе. Кодъ непокретногъ иманя лакше е порезъ по порезномъ капиталу разрезати, овдѣ пакъ угоднѣ е при разрезиваню само прихода држати се. Кадъ бы дакле сусѣдне у трговной свези стоѣће државе обадвѣ еданъ начинъ разрезиваня примиле, то бы за обтерећеногъ (баръ онда, ако е мѣрило данка свуда еднако) готово свеодно было, само што бы за владу у займъ даюћегъ народа првый (т. е. по интересима), а за владу у займъ узимаюћегъ народа другій начинъ кориснѣ быо.

§. 189.

По некомъ другомъ мнѣнью ће се данакъ тимъ пренети, што ће предузиматели, ако имъ влада посредствомъ пореза на интересе ударены сразмѣрно што одъ нѣовы пореза попусти, капитале яче тражити. Овомъ увећаномъ *тражнѣомъ* повисиће се капитална рента, и капиталисте ће порезъ на свое дужнике пренети, еръ ће предузиматели опеть онолико плаћати, као и пре; т. е. капиталисте ће тай новый на нѣи удареный порезъ посредствомъ веће капиталне ренте накнадити. Ово се мнѣнѣ оснива на слѣдуюћемъ: предузиматель може веће интересе плаћати, што му више одъ нечистогъ приноса нѣговогъ предузећа по исплати свою трошкова начисто оставе. Ако му се дакле збогъ дугова (еръ е капитале одъ капиталисте у займъ узео) нешто на порезу попусти, то ће му некѣй вишакъ прихода остати, зато ће се онъ потрудити, да свое предузеће распространи, и дакле да више капитала у займъ узме. Обтерећеный новимъ порезомъ

капиталиста тежиће повишенѣмъ ренте порезъ да избѣгне, а то ће моћи заиста и учинити, почемъ ће дужникъ, већомъ тражњомъ принуђенъ, и тай теретъ на себе примити. Предузиматель узме потомъ мѣсто пређашнѣгъ већегъ пореза, садъ у већој ренти порезъ свогъ повѣрителя на себе. — — Држећи се овы основа' потврђавали су ти државници, да капиталисте и безъ особитогъ на нѣову ренту удареногъ пореза посредно (индиректно) неку часть пореза плаћаю, ерѣ обтерећенѣмъ свој дужника' манѣ ренте вуку. Но мы мислимо, да се ова дѣйства неће тако лако появити :

а) Неможе се дужницима капиталиста' одъ досадашнѣй пореза', којима су они подвргнути были, она горе наведена частица олакшаня ради одбити.

б) Само се нека часть капитала предузећа каквогъ ради у заемъ узима, већа часть се пакъ обраћа на купованѣ непокретны добара или на намирнѣ дугова или за помоћ у какво рђаво време; напослѣдку се овакови дугови пре уништаваю, но да се умложаваю.

в) Ако се досадашнѣй порезъ и уманѣи, непостану предузећа тако корисна, да бы се више капитала займомъ у занатъ улагати могла.

г) Кадъ бы се збогъ манѣи издатака, кои на користь предузимателю иду, тражня капитала увећала, то бы се иста слѣдства морала появити и после понижене капиталне ренте (т. е. процента), па бы у послѣднѣмъ случаю послѣдично рента скочила; али да ово небыва, доказую разумъ и искусство, ерѣ тимъ небы се никадъ рента могла спустити. Зато и немогу капитални порези паданѣ ренте предупредити. Ово правило потврђава се у обичномъ

животу, ерѣ знамо, да су у двѣма еднако богатимъ државама капиталне ренте еднаке, па макаръ у ед-ной држави капиталный порезъ и постово, у дру-гой не.

§. 190.

Истина се по досада казаномъ кодъ редовно и за обичне интересе позаймљиваны напнтала' не-бы никако премѣна каква у ренти нѣовой примѣ-тила, но у случаю, кадъ бы се капиталы сувише обтеретили, тако да изъ землѣ бѣгати почну, мо-гли бы се капиталисте у већу тражню уздати и предузимателѣ на веће терете принудити. Но тако яко а особито јошѣ напрасно яко нигдѣ се капи-талъ необтерећава, зато се ни ова слѣдства непо-казую. Да бы се пакъ преносъ на предузимателѣ тимъ више отежао, добро е, да се олакшице дуж-нику текъ после некогъ времена по уведению капи-талногъ пореза учине, а исто тако, да се капита-листе на класе раздѣле, по којима да nebude една-ка сразмѣрица међу данкомъ и капиталомъ (сваке величине), но да съ количиномъ капитала и ово одношенѣ расте. Што више капиталный данакъ природу други пореза' на себе прима, тимъ ће се радіе капиталисте на плаћанѣ наметнутогъ имъ по-реза изъ свогъ цепа склонити, и тимъ ће манѣ они на преносъ данка (кои се у овомъ случаю по не-кимъ државама — но безъ особитогъ успѣха — забранюе) мислити.

Да државна каса на сваки начинѣ приходе свое ограничава, ако задуженимъ предузимателѣ-ма при обтерећаваню нѣовогъ заната дозволи, ка-питалистима дужну ренту одъ приноса свогъ заната као трошкове одбити, то е истина, али и тај губитакъ умаљава се тимъ, што многи' дугова има,

гдѣ се овай одбитакъ дужницима дозволити неће, н. п. државни дугови и потраживаня одъ странаца. Осимъ ове користи правительствене касе, препоручую порезъ на капиталъ и правичность и политика, почемъ све класе народа еднако обтеретити треба, коє и умложаванѣ државны прихода, кадъ се потреба укаже, олакшава.

§. 191.

Неки су се побояли, да ће капиталный порезъ државномъ кредиту шкодити, ренту капиталну понизити и правительству ново узиманѣ у заемъ отежати. Али ова общта мѣра правительства, коє се правичность признає, и коя савѣсно испуњаванѣ приватнимъ путемъ заключены уговора' непоремећава, неће ямачно државномъ кредиту на уштрбъ быти, тимъ манѣ, што правительство овимъ порезомъ свое приходе увећава, и тако повѣренѣ грађана утолико яче осигурава. Као што се господаръ куће, кои своя зданія правительству подъ кирію дає, неможе одъ пореза на куће удареногъ ослободити (повишенѣмъ куће киріє), тако неће ни порезъ одъ капитала никако уплива имати на капиталну ренту, дакле ни на ову ренту, кою влада за узаймлѣне капитале државнимъ повѣрительма плаћа. Течай земальски државны папира' могао бы подъ некимъ околностима пасти, но то бы се онда морало узети као пониженѣ цѣне данкомъ обтерећены земля (види §. 163). Найболѣ є капиталный порезъ съ почетка у малой количини (мѣри) разрезати, па текъ доцнїє, почемъ се капиталисте на тай тереть навикну, мало помало га повишавати.

§. 192.

По досада казаномъ могло се видити, да є катастриранѣ кодъ овогъ пореза врло тешко, по-

чемъ никако на яви лежећи знакова немамо, по коимъ бы се уобште потраживанъ и количина интереса дознати могле. Единый путь е, да се порезни дужници сами изясне; но башъ зато се овай приходный изворъ не може подпуно ни обтеретити, коє съ єдне стране државной каси штету приноси, а съ друге стране пакъ државне граѓане неєднако обтерећава. Али кадъ се правичность некогъ пореза упознала, то нетреба да насъ ове споляшнѣ тешкоће одъ разрезиваня пореза задрже. По времену докъ се званичници у разрезиваню извѣште, и докъ имъ законодавна власть са савршеніемъ уредбама у помоћ притећи узмогне, престаће сасвимъ или по већой части ове споляшне препреке савршеногъ обтерећаваня. Капитали заведена, обштина, ускупностій, малолѣтника, хипотекарни и државни познати су и тако, капитали пакъ на самъ личный кредитъ узаймљени лако бы се одъ порезиваня сакрити могли, и потомъ бы познати капитали овы и други савѣсны приватны поедины лица, много ячій тереть носити морали. Други су се начини обтерећаваня, посредствомъ кои бы се ове тешкоће избѣћи могле, предлагали, но и они су съ таковимъ неугодностима скопчани, да се као сасвимъ цѣли несходни одобрити немогу, — а то су нарочито ова два начина:

1, Посредно обтерећаванъ капиталиста, гдѣ се дужнику право дає, да повѣрителю неку часть ренте уиме пореза одбіє, и гдѣ се дужникъ као да ніє дужанъ подпуно обтерети. Кодъ овогъ начина бы државна каса само приносъ пореза одъ државны повѣрителя примила, єрь само кодъ нѣи знамо, колико кои капитала има. Противъ овогъ начина могло бы се и то навести, да кодъ дугова, кои ни су производногъ предузећа каквогъ ради учинѣни,

небы дужникъ могао очекивати, да му се тереть пореза попусти, и да ће онъ овдѣ, гдѣ се за средство обтереѣаваня свогъ повѣрителя узима, пре на овогъ порезъ наметнути моћи.

2, Да се повѣрителѣи примораю, све у заямъ дате суме у кнѣиге каквогъ надлежательства завести, а ако то неучине, да изгубе право тужбе противъ свогъ дужника. Ово е за повѣрителя врло теретно и съ трошковима и неугодностима скопчано, а за дужнике е врло убитачно, ерѣ шкоди нѣіовомъ кредиту, почемъ ће званичници слабо уписану кодъ надлежательства суму у тайности држати. Несносно е ово уписиванѣ за оба две стране, и изискуе много дангубе, почемъ се найманѣ и на найкраће време позаймлѣне суме каквой власти явити мораю. Напротивъ да се само веће суме и онда, ако су на више одъ едне године позаймлѣне, по овой наредби управляю, имало бы та слѣдства, што бы се законъ обилазіо даванѣмъ на манѣ суме и на краће термине.

(¹) Овако е было кодъ преѣашнѣгъ пореза одъ прихода у *В. Британской* (гдѣ е дужникъ повѣрителю 10% уиме пореза одбіаю), а тако е и у новомъ закону одъ 1842. год., по комъ се 7 пенса одъ сваки 20 шиллинга ренте одбіа. Уговори, кои овай одбитакъ уништаваю, неваже ништа, и кои повѣритель на то непристане, тай се казни. И у *В. Х. Хесенской* важи исто то. —

§. 193.

Едино дакле средство разрезиваня остае, да се капиталисте сами о количини своі капитала изясне; и да се после свако казиванѣ одъ едне мѣсне, заклете комисіе контролира и одобри. Премда се и овимъ путемъ до праве истине доћи неће, то

е опетъ овай начинъ баръ скопчанъ съ таковимъ узроцима, збогъ кои се порезни дужници одъ истине далеко неће удалити. Ови су узроци :

1, Сигурностъ и увѣренъ капиталиста, да ће процѣнителъ и примци (скупитель) пореза изказану величину капитала у тайности држати. (1)

2, Капиталисте ће истину казати, еръ се бое, да ће се по смрти нъовой права величина капитала дознати, и они се тимъ као јавне лаже осрамотити. Да се казнъ на лажи после смрти капиталисте одкривене наметне, нѣ правично (еръ су наслѣдници невини за преступке другогъ), премда бы умѣсно было.

3, По некимъ државама се нека сума капиталногъ пореза, кою грађанинъ плаћа, као условъ (цензусъ) за уживанъ и упражняванъ неки обштински и државны права и дужности узима; у државама, гдѣ се равноправностъ величиномъ иманя закономъ порушава, може се тежня за власти на овай начинъ за државну касу употребити.

4, Капиталисте се бое одъ пажљиве контроле, коя свакадъ у случаю подозрѣня имовно станъ порезногъ дужника строже истражити и испитати, и томъ слѣдујуће казни за преступке наредити може. (2)

(1) Неки су предлагали, да се и други порези овимъ именовъ (капиталногъ пореза) назову, надајући се отудъ, да ће капиталисте увидивши правичностъ овогъ пореза, почемъ га цѣо народъ плаћа, радије праву величину казати. Но онај народъ, кои ће се овимъ знанъмъ на савѣсно опредѣлѣнъ свогъ иманя склонити, зна напредъ, да све класе порезъ плаћаю, па ма подъ коимъ именовъ то было. Време много у томъ люде поправля, За *выртембершкій* капиталный порезъ ставили су порез-

ни дужници свой капиталъ на 120 мил. фр., после 5 година (1843.) пакъ на 191 мил., кои се нараштай одъ 71 мил. за то кратко време неможе толико правомъ умложеноу капитала, колико савѣснѣмъ искаживаню капиталиста приписати. Штатистична дата други држава доказую умѣсность овогъ начина разрезиваня, почемъ се толике суме као порезни предмети яве, премда то свуда понайвише одъ слободне волѣ порезногъ дужника зависи. Кодъ *аустрійскогъ* пореза одъ класа могли су се изышняя запечаѣени мѣсной власти уручити, коя и е онако подъ печатомъ обласной власти ради употреблѣня послала. Кодъ *баденскогъ* капиталногъ пореза предавали су капиталисте свое изышняяе такође запечаѣене (да небы своимъ дужницима шкодили), и на завитку свакогъ изышняя означена е была само сума свою потраживаня, а цѣло се онда отварало, кадъ се власть у тужбама повѣрителя противъ дужника увѣрити хтѣла, да ли се суме у тужби означене съ онима у изышняяу савршено подударая, или кадъ е иначе подозреню мѣста было, да порезный дужникъ не савѣсно свое имовно станѣ казао. У *Курхесенской* было е 24 класе и свакой капиталиста уписао се у ону класу, у кою (по величини свогъ иманя судеѣи) жели да се брои, или у кою управо спада, безъ да е морао свое иманѣ точно означити; свака класа имала е свою порезну единицу (симплумъ), н. п.

к.л.	XXIV.	одъ	51	—	75 Rlr.	симплумъ	1	гг.
"	XXII.	"	101	—	150	" "	3	"
"	XIII.	"	901	—	1000	" "	2 Rlr. 12	"
"	VI.	"	1751	—	2000	" "	5 " 2 ¹ / ₂	"
"	II.	"	4001	—	5000	" "	13 " 8	"
"	I.	"	5001	—	5500	" "	20 " 20	"

Много се и тимъ помаже, кадъ се капиталисте увѣре, да нѣдна класа одъ данка ослобођена не. —

Аустрійскій редный порезъ быо е смѣшанъ съ порезомъ одъ приватны плата, куѣне киріе и занатскогъ прихода. И по *курхесенскомъ* закону е уедно порезъ одъ плата, пензія, прихода, одъ виши услуга, аренда, спайски прихода и капиталногъ интереса. У *Виртембершккой* плаѣаю капиталисте и они, кои плату какву вуку, еданъ порезъ. У *Енглеской* е порезъ одъ интереса помѣшанъ съ income - и property - tax; а тако и у *Ваймарской*. —

(²) По *Виртембершккомъ* закону казни се онай, кои иманѣ (капиталъ) затаи, съ 15 губомъ сумомъ (данка), уколико е државну касу преварити хтѣо. Ова казнь има и онда мѣста, ако капиталиста и умре, па ако се текъ после смрти нѣгове превара дозна. —

§. 194.

Капиталъ треба слабіе обтеретити, но друге приходне изворе :

1, Ёрь се већъ збогъ новоће свакомъ овай порезъ неправеданъ чини, да свакій мисли, право чини, ако може комисію при разрезиваню обманути и тимъ правительство преварити. Ову превару држе уобште грађани за дозвољну и радуо се и хвале се съ некомъ страсти (пасіомъ), како су опасности контроле избѣгли. Што е већій какавъ данакъ, утолико се више мисли, да влада покуплѣне порезе на излишне потребе обраћа, и да е обмана тимъ пре дозвољна.

2, Ёрь се и рента одъ године на годину съ развиткомъ народногъ благостаня непрестано уманява.

3, Ёрь се и ренте често неуредно примаю, ков е за капиталисту онда найтеретнѣе, кадъ су оне мале. Кодъ таковы капитала, кои су на маню

сигурность н. п. на личность или на опасно (ризично) какво предузеће дати, и кои зато веће ренте приносе, неможе се већий порезъ ударити, еръ вишакъ ренте треба као накнаду опасности (премию асекуранціе) сматрати. Капитале такovy лица, коя само одъ свои' малы рента живе, и коя немогу свое време иначе производно употребити, особито старца, удовица' съ млогомъ ситномъ дѣцомъ, слабы и болесны людій (види §. 136. 3.) — треба одъ пореза сасвимъ ослободити. Границу, гдѣ ово ослобоженѣ капитала одъ пореза починѣ, нека законодавна власть само површно но опетъ изрикомъ опредѣли, а разрезуюћа комисія ће савѣсно тай законъ у животъ увести. Уобште могу се сви мали капитали одъ пореза ослободити изъ узрока, што су трошкови и тегобе катастрираня односно много већи, и што се убія тимъ кодъ радеће, сиромашне класе народа наклоность къ штеднѣи; ово важи особито за оне капитале, кои су у штедионичне явне касе уложени.

(1) *Вьртембершкій* капиталный порезъ опредѣленъ е быо на $\frac{1}{3}\%$ т. е. 20 кр. одъ 100 фр., одъ 1830. год. на $\frac{1}{6}\%$, одъ 1833. на $\frac{1}{5}\%$, а за год. 1836. — 39. ставля се на $\frac{1}{10}\%$. Онъ е приносио 18³⁶/₃₇. год. 140.429 фр., 18⁴⁰/₄₁. 171.110 фр., 18⁴²/₄₃. 184.450 фр., 18⁴³/₄₄. 191.036 фр. — При разрезиваню пореза наиболѣ е узети найниже проценте оне землѣ и оногъ времена, н. п. кодъ насъ 6%, у Аустрии 4%, у западной Европи 3 — 3 $\frac{1}{2}\%$, па одъ овогъ прихода текъ исто только % као данакъ наплатити. Акціе и обвезанице, кодъ кои е доказано, да засадъ никако прихода не даю, треба одъ пореза ослободити. —

(2) У *Вьртембершккой* су по закону одъ 1821. год. ослобожени одъ пореза: интереси фондова лудни-

ца', казнионица' и сирочадски кућа', университета', удовички фондова, оны добродѣльны заведеня', коя заиета у свомъ кућеню дефицитъ показую, штедіоница', — удовица', сирочади и болесника', кои капиталы преко 2000 фр. невзносе, и кои поглавито одъ свои интереса живе. Законъ одъ 1836. год. опредѣлява послѣднѣ ослобоженѣ овако: удовице, сирочади и болесници, кои ма нѣ одъ 3000 фр. капитала имаю, и кои одъ осталы приходны извора' више ужитка немаю, но што бы интереси одъ 3000 фр. износили, ослобођаваю се одъ капиталногъ пореза. Ослобођени капиталы износили су $18^{26}/_{27}$ год. око $10,5$ мил. фр. — У Курхесенской започинѣ се порезъ узимати при чистомъ приходу преко 50 Rlr., у Аустрии преко 100 фр. ср. — У в. британскомъ закону слободни су уобште приходи исподъ 150 Ls., у Ваймару ослобођаваю се само суме, кое у штедіоницама леже, и оне кое су год. 1815. државной каси изъ собственогъ побуђеня у заемъ дате. —

5. Заглавлѣ.

Порезъ одъ радничке заслуге.

§. 195.

Свакій приходный изворъ, дакле и наямницу треба данкомъ обтеретити. Наямница нѣ чистъ приходъ радника, зато треба одъ нѣ одбити све трошкове, кои се на издржаванѣ радника и нѣгоне породице издаю. По одбитку овы трошкова остане мало за порезъ способногъ прихода, изъ тѣй се узрока' наямница показуе као врло незнатанъ приходный изворъ правительствене касе. Начинъ, по комъ се овай порезъ резрезуе, неслаже се съ досадъ изложенимъ основима финанси; чистъ приходъ свакогъ

андника не може се опредѣлити, зато се порезъ по речистомъ приносу раднѣ опредѣљава, дакле не по чистомъ приходу грађана, као и кодъ осталихъ пореза. Радня ће донда плаћаню пореза подложена бити, докъ производно дѣйствуе, т. е. докле радникъ живи, и докле се у добромъ здрављу наоди; но изъ тогъ узрока недобыа радникъ право, да се (збогъ краћегъ трајња свои прихода) манѣмъ порезу подвргне. Што су нечисти приходи радника већи, утолико има онъ и више чиста прихода (по одбитку трошкова), зато се и порезъ (кои се овдѣ по нечистомъ приносу управља) одъ већи прихода съ већимъ процентима раднику намеће.⁽¹⁾ Вѣшта радня, која е много трошка и труда за свое усавршаванѣ потребовала, нека се слабѣе обтерети, еръ се нека часть пређе учинѣны трошкова као садашњи трошкови наемнице сматрати мора.

(¹) Кадъ бы се н. п. нашло, да нечистый приходъ наемника къ чистомъ у овомъ сношеню стои:

Одъ 300 фр. наемнице	30 фр. чиста прихода	или 10%
" 500 " "	75 " " "	" 15 "
" 1000 " "	200 " " "	" 20 "
" 1500 " "	375 " " "	" 25 "
" 2000 " "	600 " " "	" 30 "

и кадъ бы се порезъ на 10% чистогъ прихода поставио, то бы онъ кодъ овы разни прихода износио 3, 7,⁵, 20, 37,³ и 60 фр. т. е. 1, 1,⁵, 2, 2,⁵ и 3% нечистогъ прихода. Неки су наемницу као тѣлесну ренту сматрали (Кренке, М. Кулохъ, пре у В. Х. Хесенскомъ —), но таква сравњиваня су погрѣшна. —

§. 196.

Наемничный порезъ намеће се свима, кои одъ самогъ прихода раднѣ живе, безъ да е занатска за-

слуга или какова рента капитала съ нѣмъ скопчана, т. е. свакомъ раднику одъ простогъ наймничара до найвишегъ државногъ служителя, и до найискуснѣгъ и найвѣштѣгъ лѣкара и умѣтника. Но обично се одма такова лица одъ овогъ пореза исклучаваю, коя текъ толико прихода имаю, да свое найнужнѣе потребе намире.⁽¹⁾ У осталомъ нема разлике :

1, Да ли се радня за произвођенѣ, трговину, личне услуге или на олакшаванѣ трошеня употреблява.

2, Да ли се по времену (на данѣ, недѣлю, годину) или по израђеномъ комаду плаћа.

3, Да ли се наплата сматра као накнада сада траюће или пређе чинѣне (н. п. пензиѣ) раднѣ.

4, Кой е, коме се и у чему се плаћа, т. е. да ли званичницима или селяцима, да ли одъ државе или одъ приватны людѣй, да ли у новцу или у натурѣ.

⁽¹⁾ Сасвимъ мале плате покућарски служителя су по Европи одъ овогъ пореза ослобођене, ков нѣ узрокъ, да и служители у Србији одъ пореза ослобођени буду, еръ они при своимъ великимъ платама имаю веће приходе но и млоги званичници. У чему е больѣй званичникъ одъ 150 тал. годишнѣ плате, но слуга приватный съ 5 тал. мѣсечне плате, кои поредъ новчаны поклона одъ гостию, добаръ квартиръ и ело, а кадкадъ и велику часть одѣла бесплатно добыя? —

§. 197.

Да ли треба и правительствене служитель о-вимъ порезомъ обтеретити, државници се у мнѣнѣяма неслажу⁽¹⁾, — мы мислимо да треба. Порезна способность се овдѣ по чистомъ приносу раднѣ из-

риче, и плате званичника', кои' в една часть свакадъ правый чистъ приходъ, неразликую се у ничемъ одъ плата', коє общине, друштва и приватни даю. Државный служитель треба да е у праву и дужности спроу државе свакомъ другомъ грађанину раванъ, а што онъ државу служи, за то му се плаћа. Противъ обтерећаваня државны служителя наводи се поглавито слѣдуюће:

1, Намѣштанѣ у државна званія в приватный уговоръ међу владомъ и званичникомъ, зато се умаляванѣмъ плате посредомъ пореза уговоръ съ едне стране нарушава безъ саизвольня друге уговараюће стране. — — Порезъ се изъ общте државне потребе уводи, у комъ в смислу приватный уговоръ званичника съ правительствомъ раванъ и свакомъ другомъ уговору приватны лица, гдѣ се уговорне стране обтерећаваю, безъ да се уговори руше; н. п. кадъ в земля подъ аренду на дуже време дата, а пре истека уговорногъ рока се порезъ на ренту одъ землѣ удари. У осталомъ важило бы ово за старе званичнике, а не за оне, кои се наново у државну службу примаю или ванцираю.

2, Приходъ одъ државне службе притичућий не може се никако съ приносомъ занатскогъ каковогъ предузећа сравнити, почемъ држава своимъ званичницима може плате по своіой вољи умалявати, а они нису у станю већомъ прилѣжности и вѣштїимъ предузимаюћимъ радомъ свое приходе увећати. Поредъ тога в и приходъ званичника' самимъ познатъ, тако да се подпуно (т. е. яче но други приходи) обтеретити може. — — Ово се односи управо на мѣру данка а не на нѣгову умѣсность; напротивъ тога треба у призренѣ узети сигурность прихода и ужитка званичника' за цѣо животь па и после саме смрти.

(1) *Рау, Якобъ, Фулда, Крелъ, Мурхардъ* — есу на страни оны, кои желе, да се званичници обтерете, противногъ су мнѣнія пакъ; *Кренке, Сарториусъ, Лоуцъ, Малхусъ* — .

§. 198.

3, Мѣсто да се веѣа плата дае, па одъ ове да се нека часть уиме пореза одбѣя, болѣ е одма маню плату дати, па о порезу ништа и неспоминяти. — — Што се начина куплѣня пореза тиче, то тако и бива, т. е. одбѣянѣмъ припадаюѣе за онай мѣсець части плате, а да е ово одбѣянѣ плаѣанѣ пореза, то *оѣмо*, да се одъ свакогъ примѣти, и да се државный служитель о томъ увѣри, како е онъ у дужностима свакомъ другомъ граѣанину раванъ. Порезна мѣра може се у овомъ случаю свакадъ мѣняти, како кадъ величина потребны за кою годину пореза изискуе, или како кадъ станѣ порезны дужника дозволява. У скупа или у мирна времена ѣе овай порезъ манѣй, напротивъ у евтино и ратно доба веѣй бивти. У осталомъ ѣе се и при пензиониранию подпуна плата у виду имати.

4, Порезъ шкоди државной служби, ерѣ плате тако уманява, да се званичници на мито оддаду. — — Ово е управлѣно само противъ порезногъ мѣрила, а да плате пристойне треба опредѣлити, томъ се и мы непротивимо. Но поредъ свегъ тога наклоность къ миту, ако се другимъ средствима необезснажи, неѣе се ослобоѣенѣмъ одъ пореза у државнимъ служительима искоренити; то искусство показуе. И тако се одъ малы плата порезъ неузима но текъ почевши одъ оне суме, гдѣ званичникъ поредъ намирена трошкова и некѣй чистѣ приходъ уштедѣти може. Веѣе плате могу и односно веѣй тереть поднети, ерѣ трошкови нерасту сраз-

мѣрично съ величиномъ плате и съ важности званія, зато се одъ већи плата већи проценти узимаю. Съ пензіяма треба изъ узрока, што су и тако незнатне, много блажів поступати. (1)

5, Правительство дае званичницима, кадъ на край са своіомъ платомъ излазити немогу, додатке у новцу и житу, и тереть пореза се тимъ осуећава. — — Додатци се даю, и кадъ званичници нису порезомъ обтерећени; а плате умложавати зато, да се губитакъ порезомъ причинѣный накнади, неће ніедно правительство чинити, кое озбиля порезъ на званичнике ударити жели.

(1) У Виртембергской постои одавно порезъ одъ плата; навсего е у редъ доведенъ 1833. год.; упола спуштень 1836. год. износіо е;

на 1000 фр. плате	7	фр. или	0,7	%
„ 2000 „ „	21 ¹ / ₂	„ „	1,07	„
„ 3000 „ „	40 ¹ / ₂	„ „	1,35	„
„ 4000 „ „	61 ¹ / ₂	„ „	1,53	„
„ 5000 „ „	84 ¹ / ₂	„ „	1,69	„

Приносъ е быо за 18³⁶/₃₇. год. 48,632 фр., за 18⁴⁰/₄₁. год. 52,429 фр., 18⁴³/₄₄. 55.886 фр., 18⁴⁵/₄₇. 54.000 фр. — Баденскій порезъ класа плаћаю осимъ државны служителя и сви други подъ платомъ стоећи грађани, потомъ учителя, професори, адвокати, лѣкари, умѣтници, списатели и т. д. Свака се плата съ некимъ броехъ умложи и отудъ произишавшій производъ есть порезный капиталъ, кои се одинакимъ мѣриломъ обтерећава. Овай умложитель е кодъ плата до 2000 фр. брой 3, одъ 2001 — 3000 фр. 6, одъ 3001 — 4000 фр. 7, одъ 4001 — 5000 фр. 8 . . одъ 5001 навнше 12. Одъ овако изнаѣеногъ порезногъ капитала плаћа се 23 кр. на 100 фр., но пре тога мора се цѣло приходъ (плата)

на вляде раздробити и съ одговараюћимъ бровима умложити. Кодъ годишнѣгъ прихода 4700 фр. треба рачунати:

$$2000 \times 3 = 6000 \text{ фр. порезн. капит.}$$

$$1000 \times 6 = 6000 \text{ фр. " "}$$

$$1000 \times 7 = 7000 \text{ фр. " "}$$

$$700 \times 8 = 5600 \text{ фр. " "}$$

$$4700 \text{ износе } 24.600 \text{ фр. " "}$$

я одъ тога плаћа се пореза $94,^3$ еръ:

$$\begin{array}{ccc} \text{кр.} & & \text{Фр.} \\ \hline 6000: 23 & : = & 24.600 : 94,^3 \end{array}$$

По овомъ бы се начину плаћало пореза на плату одъ:

1000 фр.	11, ⁵	Фр.	или	1, ¹⁵	‰
2000 "	23	"	"	1, ¹⁵	"
3000 "	46	"	"	1, ⁵³	"
4000 "	72	"	"	1, ⁸	"
5000 "	103, ⁵	"	"	2, ¹⁷	"
6000 "	138	"	"	2, ³	"
7000 "	176 ³	"	"	2, ⁵²	"
10.000 "	310, ⁵	"	"	3, ¹	"
20.000 "	770, ⁵	"	"	3, ⁸⁵	"
30.000 "	1230, ⁵	"	"	4, ¹	"

Приносъ е по старомъ закону $18^{35}/_{36}$ год. быо 190.033 фр., напротивъ $18^{39}/_{40}$ 122.768 фр. а $18^{42}/_{43}$ 135.416 фр. у ср. руку годишнѣ. — У Баварской су подъ платомъ стоећи грађани у 5. класи породничкогъ пореза съ $\frac{1}{4}$ ‰ свое плате урачунати. — У Аустрији су званичници и учители одъ овогъ пореза ослобођени. — У Пруской плаћаю они порезъ власа' (редный порезъ).—

§. 199.

Овай порезъ неналази се по европскимъ државама подъ именовъ порезъ одъ наемничке заслуге, него или се причислява другимъ горенаведенимъ ре-

довима пореза, као къ порезу одъ занатске заслуге, или се сасвимъ другимъ именовъ назива, н. п. порезъ одъ *класа* (редный), одъ *лица* (личный, персональный), одъ *фамилія* (породичный), одъ *плате*, одъ *главе*, *арачъ* (главница). Већа часть овы пореза ніе ништа друго но проста главница, т. е. порезъ на люде ударенъ, безъ икаквогъ призрѣня на ньюву порезну способность. Кодъ неки се пази у нечемъ и на имовно станѣ, и у томъ случаю приближава се главница общемъ порезу одъ прихода или иманя. Главница се може одобрити само као строй данака допуњаваюћій порезъ, еръ се нѣомъ оне класе людій обтерећаваю, коє нѣданъ другій порезъ неплаћаю, но зато мѣрило нѣно мора врло мало быти, да бы га и сиромашни грађани сносити могли. Сасвимъ убоге треба одъ свакогъ пореза ослободити, еръ се они и тако довольно посреднимъ данцима обтерећаваю. Што се разрезиваня тиче, посао в лакъ, ако се збогъ разне имућности разлика неправи, у противномъ случаю пакъ мора се власть казиваня порезногъ дужника држати.⁽¹⁾

(1) У *Баденской* плаћаю надничари, слуге, играчи, — занатскій порезъ; служители до писара, ѣумручны чувара, пандура, учителя свакояки, лѣкари, бабице, — плаћаю редный порезъ. — У *Вуртембершкой* подпадаю осимъ државны служителя такође и лѣкари, адвокати, трговачке калфе, спайски званичници — подъ порезъ одъ плата; надничари неплаћаю порезъ. — У *Баварской* плаћаю учителя, писари, списатели и умѣтници (ако непримаю редовну плату) у 4. класи годишнѣ 1 фр. 30 кр. породичногъ пореза; у 1. класи надничари безъ свои земаля 40 кр. а женске и удовице 20 кр.; у 2. класи слуге 40 кр. и слушкинѣ 20 кр. — ако несѣде и ако се неране кодъ свогъ газде. — У *Пруской* подпадаю све више услуге подъ редный, у *В. Х. Хесенской* Држав. екон. III. 6.

подъ личный порезъ. — Одъ пореза *србскогъ* су 3 тал. проста главница на независне газде ударена, а 2 талира треба да се по иманю управляю. — *Французскій* личный порезъ опредѣлява се по тродневной простой на-ямници, коя несмѣ веѣа одъ 1,⁵ fr. ни маня одъ 70 cents. быти. Нечистый приносъ е быо 34 мил. fr. (безъ при-реза centimes additionels). — *Холандскій* и *белгійскій* личный порезъ састои се изъ 6 частей, кое су све тро-шарине, као порезъ: одъ куѣне киріе, одъ врата и про-зора, одъ огньшта, одъ покуѣанства, одъ послужителя, одъ коня; цѣо порезъ принео е у Белгін (безъ при-реза) око 1,⁷⁵ мил. fr. — По преѣашнѣмъ *аустрійскомъ* патенту плаѣало е свако лице преко 15 година' старо-сти годишнѣ 30 кр. ср. личногъ пореза; у *ломбардо-мѣтгачкомъ* краљѣвству плаѣа по селима свако мушко лице 3,² лире личногъ пореза. —

6. Заглавлѣ.

Обштыи порезъ одъ прихода.

§. 200.

У многимъ државама постои особитый *обштыи* порезъ одъ прихода, и то какогдѣ съ разнимъ опре-дѣлѣнѣмъ, т. е. или као само *допуняваюћий* поредъ осталы пореза, или као *единый* све друге порезе заступаюћий (1). Онъ се тимъ разликуе одъ скуна наведены пореза, што се чистъ приходъ свакогъ граѣанина, ма одкудъ онъ проистицао, на еднакъ на-чинъ изнаѣе и по еднакимъ или само у нечемъ раз-ликуюћимъ се правилами обтерети. Овимъ се пу-темъ изоставе она тегобна испытываня, коя смо го-ре изяснили, и тако се краћимъ начиномъ дозна,

колико свакиј грађанинъ за порезъ способногъ прихода има. Користъ нѣгова као особитогъ обштегъ пореза састои се у томе, што се лако и вѣтно разрезати може, и што све класе грађана безъ разлике сходно нѣговомъ имовномъ станю обтерећава; противъ нѣга пакъ могло бы се навести површно разрезиванѣ и изъ тога проистичућа неправичность. Што се точниѣ при разрезиваню поступа, тимъ се више онъ мора на већъ изложене родове пореза раздроблявати, и тимъ ѣ съ већимъ тешкоћама и трошковима куплѣнѣ данка скопчано.

(1) У *В. Британској* в пре 11 година по трећий путъ ваново допуњаваюћий порезъ одъ прихода уведенъ. *Првый путъ* на предложенѣ *Пита* 1798. год. увео се тай порезъ подъ именовъ *income-tax*; но нѣму су приходи исподъ 60 *Ls.* одъ пореза ослобођени были, на приходе пакъ одъ 60 — 65 *Ls.* плаћало се $\frac{1}{120}$ и т. д. пенюћи се на више, да се на приходъ одъ 200 *Ls.* $\frac{1}{20}$ пореза платити морало. Арендатори плаћали су на $\frac{3}{4}$ (у *Скотској* на $\frac{1}{2}$) аренде гореозначене части. — *Другий путъ*, почемъ се по миру *аміенскомъ* укинуро, увео се 1803. год. подъ именовъ *property-tax*. Онъ се по степенима имућности плаћао, одъ 150 *Ls.* навише 5%. По предложеньяма *Фокса* и *Гренвила* 1805. ставіо се истый порезъ на 10% свію прихода, и принео ѣ одъ 1810. — 15. год. у ср. руку годишнѣ 15 мил. *Ls.*, одъ коѣ сумѣ 10% трошкова одбити треба. Но парламентъ га ѣ 1816. год. укинуро. *Трећий путъ* по предложеню *Р. Пила* увео се истый *property-tax* 1842., одъ кога су Ирци ослобођени. Онъ се разрезуѣ 7 пенса на 1 *Ls.* т. е. $\frac{7}{240}$ или 2,⁹¹ %, кодъ арендатора 3,⁵ пенса одъ 1 *Ls.* аренде, а у *Скотској* 2,⁵ пенса. Законъ ѣ тай у 194 чл. саставлѣнъ, и садржава подробниѣ прописе о порезиваню и разрезиваню прихода подъ разнимъ раздѣльцима (*schedules*), т. е. *А.*, непокретна добра у *В.*

Британской, десетци, риболовъ, гвозѣани и солски рудници и топіонице, мостови, канали, желѣзнице и т. д. — *Б.*, Аренде, — *В.*, Интереси и дивиденде, кое се изъ државны прихода' плаѣаю, но изоставлѣни су приходи, кое благодѣлна заведеня, штедіонице, државна каса, кральница и странни посланици примаю. *Г.*, Добытакъ и заслуга одъ иманя, заната, посла, званія проистичуѣій, — сѣдіо примаць у *В.* Британской или не. — *Д.*, Плате изъ државне касе истичуѣе. — Приходи исподъ 150 *Ls.* сасвимъ су слободни. Капиталный дужникъ мора повѣрителю при плаѣаню интереса данакъ одбити, и кои се тому противи, подпада подъ казнь; то исто важи и за аренду. — Приносъ год. 1843. быо е у Енглеской и Велсу *А*, 2,150.412 *Ls.*, *Б*, 298.763 *Ls.*, *В*, 812.982 *Ls.*, *Г*, 1,466.985 *Ls.*, *Д*, 260.657 *Ls.*, свега 4.989.801 *Ls.*, одъ кое се суме на обтереѣене приходе у величини одъ 171 мил. *Ls.* заключити може. У цѣлой земљи принео е овај порезъ 1843. год. 5,387.455 *Ls.*, 1844. године 5,329.600 *Ls.*, 18⁴³/₄₉. године 5,605.532 *Ls.* — *Ваймарскій* приходный порезъ попуњава недостатъ прихода', кои се одъ стары данака као одъ пореза одъ землѣ и одъ куѣа', регала' и трошарина', вуку. Онъ се удара на ренту землѣ, на плате и пензіе (преко 30 *Rgr.*), на десетке и друге спайске приходе, на заслугу арендатора (преко 50 *Rgr.*), на интересе (рачунаюѣи по 3 %) и на занатску заслугу. — *Прускій* редный порезъ нетреба по опредѣлѣню своемъ да буде приходный порезъ, него да се на разне класе по некимъ значаима, кои се лако упознати могу, разреже. У найновіе време разреѣени су граѣани на 4 класе съ 12 степеня, гдѣ су породице и поедина лица на своя мѣста поставлѣна; тако спадаю у I. класу: особито имуѣни и богати жители, — породице су раздѣлѣне на 3 степеня 48, 96, 144 *Rgr.*, поедина лица 24, 48, 72 *Rgr.* годишнѣгъ пореза: — у II. класу: имуѣни господари земаля, трговци и т. д., — породице 12, 18, 24 *Rgr.*, поедина

лица 6, 9, 12 Rlg. годишнѣ; — у III. класу: манѣ отмѣни варошани и селяни, породица 4, 6, 8 Rlg., поедини 2, 3, 4 Rlg.; — у IV. класу: надничари, служители —; свако лице између 16. и 60. године плаћа $\frac{1}{2}$ Rlg. но у породици несме се више лица брояти одъ 3, у другомъ степену плаћа породица 2 до 3 Rlg., поедини 1 до $1\frac{1}{2}$ Rlg. — Овај порезъ принео є 1821. — 1832. у ср. р. годишнѣ 6,884.639 Rlg., среднѣй брой порезъ плаћаюћи особа быо є 10,973.877. —

§. 201.

Порезъ одъ прихода поредъ осталы пореза може се само за онај случай препоручити, ако се нужда уваже неке ванредне потребе намирити, и то особито онда, кадъ се то брзо учинити мора; н.п. за ратне потребе, за оправлянѣ погорѣлы правительствены зданія и т. д. У овомъ случаю постое већ други родови пореза, и све су класе народа правилно обтерећене, но да се небы за умноженѣ ванредно потребны прихода подизало мѣрило већ постоећи пореза, мисле неки, да є болѣ сасвимъ новъ еданъ порезъ увести. Само разрезиванѣ є притомъ лако, ерѣ су порезне способности грађана већ кодъ свою порезны извора познате, на кое се репартиціоналнимъ начинемъ одъ найвишегъ надлежательства по постоећимъ катастрима за свако лице пристойна количина наметнути може. Общты порезъ одъ прихода као *све остале порезе заступаюћий* може се само за оне државе препоручити, кодъ кои се досадъ рѣва порезна теорія упражнявала, тако да се овај порезъ као природный прелазакъ къ савршеніой теоріи данка сматрати може. То бы важило н. п. за землѣ, гдѣ се (осимъ трошарина) само главница и порезъ одъ земаля — узима. Онъ се за ове сиротне и неразвѣне землѣ изъ више узрока препоручити може. Разрезиванѣ

е простіе и много евтніе, но кадъ бы се свакій родъ прихода поединце испытывао, кое управо кодъ таковогъ народа изъ два узрока ніе ни умъсно; *прво*, приходи грађана нису тако знатни, да бы користъ велика отудъ за владу проистекла, и кодъ тако малы прихода' бы трошкови више прогутали, но што бы порезъ принео; а *друго*, у слабо населъной и сиротной земљи државине и величина иманя тако се често мѣняю, да катастаръ ма съ коимъ трошкомъ израђенъ небы већъ за слѣдуюће године одъ потребе быо. Катастри бы првы година' морали врло површни быти, но при свакогодишнѣмъ ревидираню могло бы се непрестано више пажнѣ и точности имати, докле се небы временомъ онимъ горе изяшнѣнимъ родовима пореза одъ части приближю, или съ некима се башъ и изравнао. Начинъ разрезиваня морао бы се съ почетка по простимъ значаима имућности управляти, наиболъ по казиваню самогъ господара добара, кое треба една комисія да испита, одобри и текъ онда у катастаръ заведе. При овомъ обштемъ порезу одъ прихода треба дугове у ономъ случаю одбити, у комъ смо то у пређашнѣмъ §§. кодъ пореза' одъ разны приходны извора дозволили. —

7. Заглавлѣ.

Обштыи порезъ одъ иманя.

§. 202.

Неки државници препоручую *обштыи порезъ одъ иманя* (1) као најпростіи и најправедни данакъ, и то или да друге порезе само *допунява*, или да *и сасвимъ заступи*, доказуюћи умъсность овогъ

пореза државно-правнимъ основомъ, да се порез-на дужность грађана мора управљати по количини иманя, кое влада заштићава (види §. 129. и 130.). Збогъ общности е онъ наликъ на общый порезъ одъ прихода, но опетъ се одъ нѣга слѣдуюћимъ разликуе:

1, По нѣму се обтерећава уживаће иманѣ тако строго као годъ и текуће. Истраживанѣ и катастриранѣ уживаћи средства е съ многимъ неугодностима (визитиранѣ соба' и сандука') скопчано, а кодъ неки се то неможе никако праведно ни учинити (кодъ предмета умѣтности); зато су закони неки држава млога уживаћа средства одъ овогъ пореза ослободили; ово е практично было, но тимъ се опетъ и народъ на нееднакѣй начинѣ обтерећава.

2, Текућа се добра неводе у катастаръ по свомъ приносу него по суми цѣне и трошкова, а ове количине нестое свакадъ у еднакой сразмѣрици съ приносомъ.

3, Радня се по овомъ порезу неможе никако ни обтеретити, него се по приносу нѣномъ капиталъ некѣй уобразити мора, кои ће иманѣ представляти.

(1) Порезъ одъ иманя постојо е јошъ у најстарија времена и у среднѣмъ вѣку, а и садъ га по многимъ државама поредъ други пореза' има. — У *К. Цыриху* наплаћуе се $1^{00}/_{00}$ данка одъ чистогъ иманя; у *К. Шафхаузену* исто тако, но съ ослобођенѣмъ занатскогъ оруђа и посуђа; — у *К. Гларусу* обично $2^{00}/_{00}$; у *К. Сант-Галену* $1^{00}/_{00}$, и приносъ е быо на 60.000 фр.; — у *К. Женеву*, подъ именовъ *taxe des gardes*, слободно е свако иманѣ одъ овогъ данка до 5000 fr., а и одъ већегъ иманя обтерећава се текъ вишакъ преко

ове суме; за иманѣ одъ 15.000 до 50.000 fr. плаћа се $\frac{1}{2}^{00}/_{00}$, преко те суме $1^{00}/_{00}$, оруђе и посуђе, збирке научне и умѣтства, землѣ у кантону (но не оне изванъ кантона) лежеће неподлеже овомъ данку. Приносъ у Женевѣ быо е 1831. год. 166.700 жфр. (близу 30,000 фр. ср.), $18^{35}/_{44}$ у ср. руку 108.000 fr. —

§. 203.

По овомъ сматраню неможемо общтый порезъ одъ иманя ни колико общтый порезъ одъ прихода одобрити, поредъ наведеногъ ни зато, што се власть при истраживаню⁽¹⁾ порезны предмета, ако иоле притомъ до точности доби жели, мѣшаюћи се у найтайнѣе послове грађана, тако кодъ народа замѣрава, да се порезъ по общтымъ основима данка као негодно средство обтерећаваня одбацити мора (види §. 139). По Европи се овай порезъ понайвише привремено у случаю нужде разрезуе, но и онда е нѣгово најболѣе свойство то, што се на скоро опетъ укине. — Дугове треба одъ иманя при разрезиваню одбити, потраживаня пакъ урочунати. Кодъ народа са слабимъ развиткомъ духа и кућеня, гдѣ се и общтый порезъ одъ прихода скупощѣнъ и тегобанъ чини, може се, но само за кратко време, овай порезъ одъ иманя увести. Къ нѣму се рачуна такође у некимъ државама уобычаеный порезъ одъ наслѣђа, кои часъ име таксе часъ пореза носи, но кои се свакадъ у виду таксе плаћа. По ближемъ сматраню осуђуе се такавъ порезъ као неумѣстанъ, премда су власти за нѣгово оправданѣе млоге степене дужности плаћаня на уроцима некимъ основане притомъ опредѣлиле. Уобщте се величина тогъ пореза управля по количини наслѣђа и по ближемъ или далѣмъ сродству наслѣдника съ умрлимъ, т. е. већий се данакъ

наплаћуе одъ знатнии наслѣђа и онда, ако е наслѣдникъ умрломъ поиздалъ родъ или свой. —⁽²⁾

(¹) Изъ овы узрока уобичаено е, да се власть при опредѣляваню порезне дужности на казиванѣ порезны дужника осланя. У *Женеви* (а пређе и по многимъ нѣмачкимъ варошима) зависи сасвимъ одъ волѣ поединогъ, колико ће данка за кою годину платити, ерѣ се немора ни о имовномъ своемъ станю никомъ изяснявати и правдати. — У *Цыриху* заведу се формулари, на коима се порезный дужникъ о своемъ иманю и приходу изясню, у еданѣ регистарѣ (по учинѣномъ испыту одъ стране одређене за то комисіе), па се потомъ истый регистарѣ 15 дана изложи на явномъ мѣсту, да га свакій прогледати може; почемъ на то опетъ една комисія регистре промотри, онда се данакъ наплати. —

(²) На наслѣђено покретно иманѣ плаћа се манѣ но на непокретно. По *аустрійскомъ* закону о овомъ порезу плаћа се 10% одъ наслѣђа, но одъ пореза су ослобођени сродници по крви, потомъ сва наслѣђа исподъ 100 фр., и лозе лутрія, акціе за рудокѡпню, посуђе, а льине, готовине за землѣдѣліе потребне и т. д. —

2. Р А З Д Ѣ Л Я К Ъ.

Трошарине.

1. Заглавлѣ.

Трошарине уобште.

§. 204.

Трошарине (¹) су такавъ родъ данака, гдѣ власть неиспытуе имовну способность порезногъ дужника

поединце, него гдѣ исту по расходима трошача само предпоставля. Оне се дакле непосредно односе на трошенѣ, уживанѣ поедини грађана, и обтерећаваю по томѣ умаляванѣ народногѣ иманя, а не нѣгово умложаванѣ, коимѣ се значаеѣ одѣ свию пореза разликую. Трошарине су више понятіе свию расходны данака, и противуставляю се порезима садржаваюћи подѣ собомѣ ѣумрукѣ, акцизу и непосредне расходне данке. Премда овај родѣ данака у свима државама постои, што више у некима све порезе приносомѣ своимѣ надвишава⁽²⁾, ипакѣ се на нѣга велика и у млогомѣ основана повика дигла изѣ узрока, што се съ обштимѣ и првимѣ садашнѣмѣ времена начелима државны терета савршено неслаже. Задатакѣ е научногѣ испитиваня добре и рѣаве стране нѣгове одкрити и представити, и одрѣшно миѣніе дати како о поединимѣ нѣговимѣ рѣавимѣ свойствима тако и о цѣли сходной нѣговой умѣсности.⁽³⁾ Што неки трѣшарине уобште посреднимѣ данцима називаю, погрѣшно е, и оснива се на томе, што по већой части трошарине посредно изѣ иманя грађанина као дужника данка у државну касу утичу; но ово неможе уобште важити, почемѣ има трошарина, коѣ се непосредно, као и пореза, кои се посредно наплаћую.

(2) Рѣчь *трошарина* прави се као и рѣчи: *скеларина*, *кантарина*, *добошарина* и т. д., и означава дакле неку наплату, коя се за трошенѣ, за возенѣ на скели, за мѣренѣ кантаромѣ платити мора. — *ѣумрукѣ* вѣсть трошарина, али ніе свака трошарина *ѣумрукѣ*, ерѣ се къ нѣмой осимѣ акциза и други непосредно узимати расходни данци рачунаю. —

(3) Трошарине износе: у *В. Британской* 1831. год. 97% цѣлогѣ (нечистогѣ) прихода, год. 1843. пакѣ само 84,80%; у *Прусской* 1844. год. 60,70% у *Виртем-*

бершкoй $18^{41}/_{44}$. 62% ; — у *Французскoй* 1785. год. 53% , а 1844. 50% ; у *Баденскoй* $18^{30}/_{32}$. $47,^{750}/_0$, $18^{39}/_{40}$. 50% ; — у *Србiи* $18^{49}/_{50}$. $12,^{70}/_0$. —

(³) Противъ трошарина' су: Eschenmaier, Kröncke, Lotz, Liechtenstern, Behr, Ulmenstein, Rotteck; трошарину препоручую напpотивъ: Sonnenfels, Raumer, Rau; Monthion, Jakob, Fulda, Malchus, Hogendorp, M' Culloch и т. д. —

§. 205.

Съ више страна' трошарине сматраюћи, можемо овако о њима судити:

I. У одношењу данка къ народнимъ приходима. Умъсность расходны данака правда се тимъ миѣнiемъ, да люди онолико на свое потребе троше, колико имъ њiово имовно станъ дозволява, и дакле да ће онолико данка плаћати, колико њiови приходи износили буду. Ово, уобште узето, истина є, но кодъ поедины людiй неналазимо никако ово правило оправдано. За препоруку трошарина' важи то њiово свойство, што се слабо кои на величину терета данка потужити може, єръ одъ свакогъ поединогъ дужника данка зависи, кою ће количину државны терета на себе узети, почемъ се то по количини потрошены добара управля. Друга добра страна трошарина' є та, што се њима понавше раскошници на штедню примораваю, а штедливци се напpотивъ слабiє обтерећаваю, кое є за народно а посредно опетъ и за правительствено кућенъ корисно, єръ се капиталы брже умложаваю и производъ се добара увећава, коимъ се дакле и приходи извори владе умложаваю и оячаваю. — По поредъ свою овы преимућностей трошарине морали бы онай строй данака несавршенимъ и погрѣшнимъ

назвати, кои бы се изъ самы расходны данака састаяо, връ се радници и предузиматели порезима слабо обтереѣаваю, а други господари производны извора плаѣаю кодъ трошарина утолико манѣ, уколико су порезима яче обтереѣени были. Но и у овой свези трошарина съ порезима текъ бы онда строй данака савршенъ быо, кадъ бы се и *свакій* расходъ и *подпуно* обтеретити могао. Ово напредъ увиѣамо, да в немогуѣе, искусство намъ то увѣренѣ юшъ више утврѣава; разрезиванѣ трошарина бы заплетено и тешко было, влада бы се сувише у слободный ходъ приватногъ живота уплиѣала, особый значай граѣанина правне државе бы се нарушио, и тимъ бы се одъ првы начела државны наука одступити морало. Зато се мораю само неки предмети трошнѣ, кои найяснѣе степень имуѣности граѣанина означаваю, овимъ државнимъ теретима подврѣи, коимъ се предречене неповольности истина избѣгаваю, но напротивъ се и одъ првы начела данка т. е. одъ еднакости обтереѣаваня одступа.

§. 206.

II. Дѣйство трошарина за народно куѣенѣ. Веѣа часть расходны данака плаѣа се напредъ одъ продавца обтереѣеногъ предмета, кои после некогъ времена овай тереть на купце исте робе пренесе. Купци се мораю у уживаню обтереѣеногъ или и другогъ предмета ограничити, кое неприноси никакво штету какву, ако ти предмети неспадаю у найвреднѣя добра. Ова штета нѣе особно свойство расходны данака, него се и кодъ свию пореза, кои се на другогъ пренети могу, примѣава. Неугодность изъ овогъ терета за купце истичуѣа уманява се временомъ, връ се люди на ню науче, и сносе в тимъ лакше, што имъ државна власть неис-

пытуе као кодъ пореза имовно станъ, него напротивъ свакій за себе степенъ свое способности плаћања самъ опредѣлява.

III. У одношенію на само плаћањъ е трошарина негодна за *продавца*, еръ е напредъ платити мора, и тако у цѣни робе интересе капитала и самъ пропавшій капиталъ (т. е. данакъ одъ непродате робе) тражити мора. За *купца* е напротивъ плаћањъ врло угодно, еръ онъ тай државный тереть све у малимъ сумама са себе скида, тако да га и не примѣти. Збогъ овогъ посредногъ плаћања могу се грађани яче обтеретити, безъ да имъ се данакъ тако тежакъ учини, као кадъ бы исто толикомъ порезу подвергнути были. Владу кривити, да е она притомъ намѣре, грађане варати, нѣ умѣсно, еръ е то съ природомъ свакогъ непосредногъ плаћања данка скопчано, а поредъ тога може свакій, кои точне рачуне о своимъ издатцима води, дознати, колико одъ прилике на овай начинъ данка плаћа.

§. 207.

IV. У смотренію плодноѣ трошарине за државну касу, пребацуе іой се *неизвѣсность* приноса и лакоћа и дражня *преваре*. Прво рѣаво свойство расходны данака нѣ тако знатно, као што се съ првогъ погледа чини, еръ изузимаюћи особите околности, н. п. ратове, побуне, рѣаве године —, може се свакадъ напредъ сума прихода одъ трошарина притичућа опредѣлити, — у осталомъ нестое ни порези у томе болѣ, кои се такође квотитатнимъ начиномъ разрезую, а поредъ тога могу се трошарине порезима у томе и предпоставити, што они никадъ вересія' немаю. Могућность и лакоћа *преваре* е найслабія страна трошарина, еръ, почемъ

правительство своевольно кривицу (контрабанда) створи, коя предъ очима грађана кривица нїе, и почему су іошъ съ преступкомъ тїй правительственны наредба' некїй прїятно опасный животъ и доста сигурный стварный интересъ скопчани, то се мора правительство унапредъ надати, да ће се величина данка свакадъ преваромъ и трошковима надзиравања, стражареня и куплїня ограничавати, т. е. да ће се утолико више таковы предмета', кои су необтерећени кришомъ преко границе прешли, трошити, и да ће се утолико строжіе и скуплѣ страже поставляти морати, уколико одъ когъ предмета влада више прихода' очекуе, т. е. уколико су већїй данакъ и количина преко границе прелазеће и у земљи трошене робе.⁽¹⁾ У осталомъ нїе превара само у овомъ финансијалномъ призреню штетна за државу, него она квари добре нрави, умалява почитованїе и светость закона', раздражава народъ противъ владе, наводи люде на контрабандна опасна предузећа, коя їи наипосле упропасте, безъ да е отудъ за трошаче (дакле већину народа) каква користь проистекла, еръ се роба при свемъ томъ онако скупю продае, као да се на ню данакъ плаћа. Све ове незгоде може мудра законодавна власть посредствомъ искусны финансијалны званичника', ако не савршено уклонити, а ово баръ доста ублажити. Найболѣ помоћно средство зато е ниска мѣра данка и строго чуванїе одъ преваре. — По изложеномъ морамо признати, да поредъ приходны данака, кои су такође одъ идеалногъ савршенства іоштъ далеко, трошарине савршеный строй данака допуњаваюћи постојати могу, и да се преимущества разногъ финансијалногъ станя држава', на угодной свези оба ова рода данака оснива.

(1) Трошкови расходны давака су свакадъ већи во пореза. У *Баденской* 18³¹/₃₂ год. су трошкови пореза' 9,⁸⁶ % , трошарина' 13,⁹⁸ % износили, и то акцизе 11,⁹ % а ђумрука' 15,¹ % . — *Француски* рачуни одъ 1823. — 32. годишнѣ : порези 11,⁶ % , у ужемъ смислу названи посредни данци съ изузеткомъ дуванскогъ монопола 18 % , ђумруци и данакъ солскій 19,³ % . Рачунъ за год. 1844. гесп. 4,² % , 14,⁵ % , 12,² % . — Бывша „финансіална стража“ у *Аустрији* стаяла в годишнѣ 5,³ мил. фр. ср. или 7 % одговараюћи прихода', кои су за 1843. год. 77,⁵ мил. фр. ср. (одъ ђумрука , солскогъ и дуванскогъ регала и тако назване трошарине — *Verzehrungssteuer*) износили. —

§. 208.

За добро уређене и устроене трошарине нужно е :

1, Треба се чувати одъ високе мѣре данка, не само збогъ већи трошкова чуваня и надгледања, или збогъ више превара', него и зато што ће се трошња ограничити, и данакъ маный приносъ дати. *Свифтъ* изражава ово правило за послѣднѣй случай лѣпо овимъ рѣчима : кадъ трошарина нѣ свакадъ $2 \times 2 = 4$; т. е. ако влада мѣру данка удвои, то се неће башъ и цѣо приносъ данка удвоити, врѣ што бы се збогъ увећане мѣре добыло, изгубиће се можебыти збогъ умалѣне трошнѣ. (1)

2, Одъ поедини расходны данака неможе се као одъ пореза едно савршено цѣло саставити, гдѣ еданъ порезъ другій допуњава и тимъ тереть на цѣо народъ еднако дѣли. Кодъ трошарина е напротивъ свака частица одъ друге оддвоена, или е баръ врло слабо свезана, но при свемъ опетъ треба и кодъ овы данака штатистику производа, дѣобе и

трошиѣ добара у помоћу узети. По овомъ се мора сазнати, коя в дѣйства некій данакъ кодъ разны класа народа у распространѣности нѣювы издатака узбудіо, т. е. коима су се приходи (а потомъ и расходи) увећали, коима пакъ уманъили, и то какви приходи. И ако се немогу та дѣйства точно и ясно разазнати, то нека се баръ изъ слѣдства цѣлогъ расходногъ данка заключи, да ли треба данакъ повисити или іоштъ спустити.

3, При иначе равнимъ околностима нека се они предмети обтерете, кадъ кои се найманѣ преваре догодити могу, зато треба и ону робу одъ обтерећаваня сасвимъ исклучити, кодъ кое су трошкови приманя, надзираваня, контролираня и рачуманя већи, него што бы чистъ приносъ быо.

4, Расходни данци намећу се по свомъ главному опредѣлѣнью само на производне издатке, зато неподлеже капитали управо трошарини, као машине, грађа, —, еръ бы се тимъ производъ яко ограничіо, а небы се ни знало, коя ће класа народа кои данакъ носити; — но на ово се у државномъ практичномъ животу строго непази.

(1) Ово се зна и изъ искуства. У *В. Британској* спустіо се ђумрукъ на чаю 1784. године одъ 119% на 12%, и приносъ ђумрука спао е одъ 700.000 Ls. само на 240.000 Ls. према бы сразмѣрно на 73.000 пасти морао. Кадъ в *Питъ* 1786. год. ђумрукъ одъ Францускогъ вина спустіо одъ 99 на 50 Ls. на 1 тону, а португалскогъ одъ 49,⁸ на 32,⁸ Ls., онда се умложила (у срруку сравнивши 3 прошле и 4 слѣдуюће године) количина увоза у 71%, а приносъ ђумручкій у 14%., — Мѣра данка одъ стакла се 1813. г. удвоила, т. е. нарасла е у 100%, но средній приносъ умложіо се само у 16,²%.

т. е. одъ 340.000 Ls. на 395.000. Одъ год. 1825. — 28. спустила е власть на млогу робу ђумрукъ и акцизе, по комъ бы се дефицитъ одъ 9 мил. Ls. показати морао, но управо се приносъ само у 3 мил. Ls. уманью. Год. 1825. спустио се ђумрукъ на кафу одъ 1 шил. за 1 фунту на $\frac{1}{2}$ шил., и рачуни су се ови показали:

	год. 1821.	год. 1831.
потрошено на главу . . .	16 лота	43 лота
данка " " . . .	6 пенса	8 пенса

т. е. resp. 13,428.000 Ъ и 671.400 Ls., и напротивъ 36,074.000 Ъ и 1,534.800 Ls. Год. 1840. се по већој части мѣра свию ђумрука' и акциза' у 5%, а посредны трошарина' (т. н. assessed taxes) у 10% повисила. По овомъ повишеню рачунало се, да ће прва два рода данака 1,833.000 Ls. више принети, а вишакъ ньовогъ приноса изнео е 1841. год. само 262.000 Ls. — Год. 1784. спустила е *Пруска* акцизу (!) одъ кафе на фунту одъ 6 на 3 Sgr., а приносъ се напротивъ одъ 0,³ мил. на 0,⁵ мил. Rgr. повисіо. — Данакъ на сапунъ ударенъ приносіо е у *В. Британској* највише, т. е. 1 шил. 7,²⁵ пенса на главу, и то онда кадъ се на 1 фунту тврдогъ сапуна 3 пен. а мекогъ $1\frac{3}{4}$ пен. плаћало, но почемъ е влада ту мѣру данка на resp. $1\frac{1}{2}$ и 1 пен. одъ фунте спустила, умложило се трошенѣ сапуна 3,² Ъ на 6,⁴³ Ъ, а данакъ се умалио на 1 шил. $1\frac{3}{8}$ пенса одъ главе. —

§. 209.

5, Да бы се преносъ данка олакшао, и да се небы данкомъ цѣне робе яко и излишно повисиле, добро е, да се данакъ ако е могуће, башъ при преласку одъ продавца на купца или трошача, узме.

6, Данакъ на найнужнія уживаћа средства приносіо бы највише, н. п. на жито, дрва, платно, сукно —, еръ ову робу свакій и најсиромашнїи трошити мора; но такавъ данакъ быо бы раванъ

главници, па зато га као цѣли несходанъ родъ државны терета одбацити треба. Потврђаванъ, да ће радници и предузимателѣи овај данакъ повишењемъ наѣмнице и занатскогъ процента на купце пренети, нема мѣста, еръ почемъ повишенъ цѣне найнужни добра само онимъ радницима особито тешко пада, кои велику фамилию имаю, то се конкуренція неће угодно за њи преиѣнити.

7, Она добра, кои се люди лако лишавати могу, почемъ луксусъ и друге излишне и споредне потребе намирую, моћиће најпре и најаче трошарину поднети. Но мѣру притомъ претѣрати, не умѣсно, почемъ люди лако одъ уживаня овы добра одустати могу; а при свемъ томъ ни добытакъ прavitелства не знатанъ, еръ односно мало добра у народу има, коя се луксуса ради уживаю.

8, Данкомъ нетреба да се цѣне неке робе повисе, кое не државной каси но поединимъ предузимателѣима — на уштрбъ њиовы конкурента — у користъ иде. Ово бы н. п. онда было, кадъ бы се поредъ обтереѣеня едне робе опетъ тражня њѣна увећала и продавецъ тимъ обогатила, збогъ чега бы се продая продаваца сваке друге робе уманѣила и тимъ се губитакъ њима нанео.

2. Заглавлѣ.

Непосредне трошарине.

§. 210.

Неке трошарине немогу се по природи свои предмета предплатно одъ продаваца обтереѣене робе узимати, него се напротивъ мораю као порези одъ поедины дужника данка — т. е. одъ самы

трошача' непосредно искати. Ово су н. п. такви издатци, кодъ кои се способностъ плаћања данка неможе по свойству продаваны и купованы добара упознати, него уобште више по цѣли некогъ употребљаваня, за кое су опредѣљена; или су јошъ такви издатци, кодъ кои' бы збогъ дужегъ трајна употребљаваня неки добара (или изъ други узрока') продавцу тешко пало, данакъ напредъ на дуже време платити. Подъ ово заглавлѣ спадајући данци зову се обично данци луксуса, ерѣ се они само мањъ потребнимъ одъ богаты людѣй употребљаванымъ добрима намећу. Мѣра данка несмѣ свою природну границу прећи, иначе се изворъ нѣговъ а тимъ и трајностъ државны прихода' порушаваю, зато е веће важности ова трошарина само у земляма, гдѣ су или изображенѣ и богатство у све класе допра, или гдѣ су баръ неке класе народа на вишемъ степену благостаня⁽¹⁾. Найпре бы се ове трошарине препоручити могле, као ванредный данакъ у случаима, кадъ бы влада особито велике приходе привремено потребовала.

(1) У В. Британској assessed taxes приносе садъ до $3\frac{1}{6}$ мил. Ls., а увеле су се год. 1798. као данакъ ратный. Ирскя е одъ 1823. год. одъ тогъ данка сасвимъ ослобођена. Прускій луксусный данакъ уведень 1810. год. опеть е после 4 године укинуть; ерѣ е мало приносио, а притомъ е грађанима врло теретанъ и неугоданъ быо. —

§. 211.

Найважнѣи овамо спадајући данци, кои су по Европи у обичаю, есу:

1, Данакъ одъ обиталишта, кои се одъ свакогъ обитателя куће какве узима, быо онъ самъ господаръ или не, сразмѣрно по просторима, кое свакій

ужива. — Имућность грађанина нестои свакадъ у еднакой сразмѣрици съ количномъ соба', у којма онъ обитава, ерѣ е често понекій разнимъ околностима принуђенъ веће обиталиште држати, но што му нѣгова имовна способность дозвољава, н. п. кодъ велике породице, или ако неке собе неможе подъ кирію дати. Великій данакъ одъ обиталишта умаљава тражню па зато и кирію нѣову, тимъ се рента одъ кућа побія, коє е за господаре куће тимъ горе онда, ако су већъ порезомъ одъ кућа обтерећени. Зато се данакъ на (трошаче) обиталишта ударенъ само у особита времена и то привремено дозволити може, но и то само за већа обиталишта, и за она, коя се у каквомъ производномъ занату неупотребљаваю.⁽¹⁾

2, *Данакъ на држанѣ молака* може се предъ наукомъ оправдати, само треба ослободити држанѣ радника у производнимъ занатима заняты, почемъ су нѣови господари већъ обтерећени, а ослободити треба јошъ и држанѣ самогъ едногъ слуге.⁽²⁾

3, *Данакъ на псе* готово се по свима европскимъ државама узима, и може се препоручити, ерѣ се лако купи, држанѣ излишны паса и тимъ опасностъ бѣснила се уманява, онъ много приноси, и никомъ теретанъ нѣе. Они су пси по већой части одъ данка ослобођени, кои су у занату каквомъ потребни (месарски, овчарски, ловачки — но само правы ловаца), или кои се сигурности ради држе (по селима особито).⁽³⁾

4, *Данакъ на конѣ яхаће и теглеће и на каруце*, но и то само на оне, кои се уживаня а не занатске користи ради тако употребљаваю.⁽⁴⁾

5, У некимъ државама узима се данакъ одъ свогъ у кући налазећегъ се покретногъ иманя —

мобиліяра —, кое се збогъ тешкоће порезиваня ни за кои случай препоручити неможе. (5)

(1) Данакъ одъ обиталишта у Француской узима се 1, као *contribution mobilière* (по закону одъ 1832. год.) по величини киріе, кою кои плаћа, или кою бы плаћао (да несѣди у собственой кући). Овай се данакъ репартиціонално размеће, и износио е съ персональнымъ порезомъ $18^{28}/_{30}$. 41 мил. fr., но год. 1831. рачунао се приносъ првогъ данка на 35,⁶⁶ мил. fr. а другогъ на 22,⁶⁶ мил. fr., а примило се одъ обадвога занета 59,⁹³⁵ мил. fr. Буџетъ одъ год. 1844. ставля приходъ на 57,697.500 fr., буџ. за 1849. на 60 мил. fr. — 2, Као данакъ одъ *врата* и *прозора* такође репартиціональнымъ начинемъ, управля се по жительство варошій; зато се плаћа у варошима разне величине по скали одъ 5000 до 10.000, одъ 10.000 до 15 000, и одъ 15.000 до 25.000 жителя, као :

плаћа се	у варошима, кое имаю жителя		
	5—10.000	10—15.000	15—25.000
За улазакъ кућный (капію)	7, ⁵⁰ fr.	9, ⁴⁰ fr.	11, ²⁰ fr.
За обична врата, и за свакій прозоръ при земљи и на првомъ и другомъ спрату	0, ⁷⁵ „	0, ⁹⁰ „	1, ²⁰ „
За свакій прозоръ на трећемъ спрату и т. д.	—	0, ⁷⁵ „	0, ⁷⁵ „

Приносъ е быо $18^{27}/_{30}$. око 15,⁵ мил. fr., 1831. год. 31,834.000 fr., 1832. год. 27,231.000 fr., предрачунъ за 1844. 32.778.000 fr., предрачунъ за 1849. 35,655.000 fr. — — У В. Британской: 1, Постояла е до 1834. год. *трошарина одъ кућа*, одъ кое су найпре куће до 5 Ls. а потомъ 1825. год. до 10 Ls. киріе ослобођене быле,

и кою су дакле одъ 2,695.000 кућа' у Енглеской у Скотской само 430.000 кућа' плаћати морале. Енглеска безъ Велса имала е год. 1831. 369.000 овай порезъ плаћаюћи кућа, кон' се кирія на 11 мил. Ls. рачунала. Средній приносъ куће такове быо е 29 Ls. Мѣра данка е была :

одъ 10—20 Ls. киріе 1,⁵ шил. данка одъ 1 Ls. = 7,⁵⁰/₁₀₀
 одъ 20—40 " " 2,²⁵ " " " " = 11,⁵ "
 одъ 40 навише " 2,⁸³³ " " " " = 14,² "

Овай е данакъ $13\frac{30}{33}$. привео 1,352,126 Ls. — 2, *Данакъ одъ прозора* се по овой мѣри (одъ прилике) разрезуе :

куће съ 8 проз.	—	16, ⁵	шил. дан.	т. е.	2, ⁰⁶	ш. на проз.
" " 10 " 1 Ls. 3	"	"	"	"	2, ⁸	" " "
" " 12 " 2 " 4, ⁷⁵	"	"	"	"	3, ⁸¹	" " "
" " 18 " 4 " 15, ²⁵	"	"	"	"	5, ²⁹	" " "
" " 24 " 7 " 5, ⁷⁵	"	"	"	"	6	" " "
" " 30 " 9 " 16, ²⁵	"	"	"	"	6, ⁵⁴	" " "
" " 40 " 14 " 8, ⁷⁵	"	"	"	"	7, ²	" " "
" " 60 " 17 " 5	"	"	"	"	5, ⁷⁵	" " "
" " 100 " 29 " 8	"	"	"	"	5, ⁸⁸	" " "
" " 180 " 45 " 8	"	"	"	"	5, ⁰⁴	" " "

Годние 1833. плаћала е овай данакъ 379.991 кућа, кон е износіо 1,274.000 Ls., 1839. год. 1,298.622 Ls. — —, год. 1843. 1,569.344 Ls., год. 1844. 1,545.281 Ls. а год., 1848. 1,813.529 Ls. — У *Белги* и *Нидерландской* плаћа се такође данакъ на кирію кућа', на прозоре и на огньишта, и онъ е износіо у Белгін геср. 1,⁹ мил. 2,⁷ мил. и 0,⁸⁵ мил. fr., свега заедно 5,⁴⁵ мил. fr. — — У *Берлину* постон такође данакъ одъ кирія' као варошкій приходъ, кон е год. 1838. износіо 300.000 Rlr. —

(2) Данакъ на послужителъ у *В. Британской* обтереѣва и производне предузимателъ, кон калѣе држе,

(збогъ тога, што се у В. Британской неузима данакъ одъ занатске заслуге). Одъ год. 2822. свакій газда, кон држи :

1 момка,	плаћа за свакогъ	1 Ls.	4 шил.
2 "	" " "	1 "	14 "
3 "	" " "	1 "	18 "
4 "	" " "	2 "	3, ⁵ "
11 " и више "	" " "	3 "	16, ⁵ "

Неоженѣне газде (съ изузеткомъ римски попова) плаћаю за едногъ слугу 2 Ls. 4 шил., за двое слугу' 5 Ls. 1 шил. и т. д., кое в 1830. год. 30.890 Ls. одъ 11.748 таковы момака принело. Год. 1833. было в свега 104.841 служитель, на кое се 188.944 Ls. платило. Приносъ 1843. год. быо в 205.727 Ls. а год. 1845. 201.696 Ls. На неке момке се по другой мѣри данакъ овай наплаћуе: на трговачке калфе, служитель у гостіоницама и т. д.) Пређе се овай данакъ двоинномъ више наплаћивао, зато в приносъ нѣговъ год. 1822. 596.000 Ls. износио. — — *Нидерландскій* порезъ одъ служителя износи 7 хѣр. на главу, само се на одну слушкиню 4 хѣр. плаћа; приносъ у *Белгii* 470.000 fr. —

(³) Порезъ одъ паса у Енглеской по овой се мѣри узима: на едногъ зрта плаћа се годишнѣ 1 Ls., за свако друго ловачко псето 8 шил., но ако ин више кодъ едногъ газде има, за свако по 4 Ls.; кон 36 Ls. годишнѣ за свое све псе данка плати (ѣутуре), може ин држати, колико годъ оѣе. Сеоски и овчарски пси су одъ 1834. год. ослобоѣени. Год. 1833. было в у В. Британской паса 333.335, на кое се 173.888 Ls. данка платило; приносъ ове трошарине быо в год. 1839. 159.852 Ls., 1844. 151.857 Ls., 1848. 134.827 Ls. — — По новіемъ *баденскомъ* закону плаћало се на свакогъ пса до 1842. год. 1 хѣр. 30 кр. а на кучку 1 хѣр., одъ тогъ времена плаћа се 4 хѣр. за пса а 2 хѣр. за одну кучку, конмъ се брой

паса одъ 39.727 (год. 1842.) на 24.957 (1843. год.) уманью. Приносъ е быо 1842. год. 59.557 фр., 1843. 116.175 фр., 1844. 96.302 фр., 1848. год. 81.000 фр. — У *Вьиртембершккой* плаћа се на полезне псе 24 кр. за едногъ, напротивъ на луксусне 4 фр. а за ловачкогъ 1 фр., но кои одъ овы излищны паса више одъ едногъ држи, мора, за свакогъ іошъ по 2 фр. платити; приходъ за 18⁴⁸/₅₀. у предрачуну ставлѣнъ е бруто на 47.300 фр. — У *ВХ. Хесенской* плаћа се на 1 пса 45 кр. приносъ по предрачуну 18⁴⁸/₅₀. 21.000 фр. —

(4) У *В. Британской* плаћа се на 1 каруце съ 4 точка 6 Ls., кои држи двоя кола, плаћа за свака 6¹/₂ Ls., троя 7 Ls., — кои више одъ 9 има, дае за свака 9 Ls., 1,⁵ шил. данка. За едногъ яхаѣгъ коня плаћа се 1 Ls. 8³/₄ шил., за два 9 Ls. 9 шил., за три 23 Ls. 10¹/₄ шил., на свакогъ кошійскогъ коня (race-horse) 3¹/₂ Ls., преѣ и за на нывама радеѣгъ коня 3 — 10 шил., тако су одъ 1823. год. и сва проста кола одъ данка ослобоѣена. Данакъ е одъ кола 1839. год. принео 447.467 Ls., одъ коня 384.286 Ls. Год. 1833. платило се на 96.830 разны кола данка 418,396 Ls. а на 335, 800 коня платило се 423.378 Ls. Одъ год. 1812. — 40. умложила су се каруце съ 4 точка одъ 16.598 на 27.194. Едне каруце у *В. Британской* држати, став годишнѣгъ трошка за оправку, момке, негу коня, данакъ — око 250 Ls., Приносъ обадва ова данка год 1843. быо е 831,061 Ls. а 1844. год. 804.966 (т. е. 376.062 Ls. на конѣ и 428.904 Ls. на кола). — Два особита данка постое іоштъ у *В. Британской*, т. е. на грбове и на пращенѣ косе съ пудеромъ, приносъ resp. 60.845 Ls. и 11.129 Ls. (год. 1833). — — *Нидерландска* узима на 1 луксусногъ коня 20 фр. годишнѣ, на поштанскогъ или другогъ коня, кои се подъ кирію дае, 5 фр.; приносъ у *Белгii* 290.000 fr. —

(5) У *Нидерландской* плаћа се 1% мобилияра; ослобоѣаваю се аљиве, накитъ, оруѣе, научна и умѣт-

ства' помоћна средства, као и иманѣ оны лица', коя ни
20 фр. годишнѣ киріе неплаћаю. Приносъ у *Белгii*
1,333.000 фр. —

3. Заглавлѣ.

Акциза.

§ 212.

Акциза в она трошарина, коя се у унутраш-
ности землѣ на робу, была ова земальскій или
странный производъ одъ нѣны продаваца у разнимъ
приликама особито при производу и циркулираню
узима. Куплѣнѣ акцизе в теретно за народъ, коя
се незгода истина добримъ уредбама у нечему у-
блажити може, но никадъ тако уклонити, да бы се
она (по примѣру неки европски држава) као по-
главитый приходный изворъ државне касе препо-
ручити могла. Найтеже в башъ начинъ куплѣня
акцизе опредѣлити, ерѣ благимъ наредбама се пра-
вительство якимъ преварама изложити мора, на-
противъ строгость препречава слободу продае, и
иначе в за народъ одвише теретна. Збогъ ове за-
плетености ние никако могуће обштый еданъ за све
акцизе важећій начинъ куплѣня означити, него се
пре кодъ свакогъ поединогъ предмета данка при-
роди нѣговой одговараюћій путь изложити мора.
Преће а и садъ по некимъ државама плаћа се ак-
циза на капіяма варошій — но ово неодговара цѣ-
ли финансиальной, ерѣ бы се тимъ само у варошъ
улазећа, и изъ нѣ излазећа роба акцизомъ обтере-
ћавала, по чему бы дакле сва друга добра, коя се
у истомъ мѣсту и производе и потроше, и коя у-
обште у места безъ капія улазе или изъ нѣи изла-

зе, одъ данка ослобођена остала. У овомъ бы случаю евтиніе было живити у мѣстима, гдѣ акцизе нема, у варошима пакъ кое су обкопане, и кое дакле акцизу плаћаю, добыяли бы осимъ државне касе мѣсни производители. Многи бы помислили, овај бы се недостатакъ тимъ избѣћи могао, кадъ бы и те предузимателѣ некимъ одговараюћимъ данкомъ обтеретили, — но на ово треба примѣтити, да бы се тимъ *новъ порезъ* (поредъ осталы терета, кое предузимателѣ носити мораю) овимъ производителѣма наметнуо, а не *акциза на трошаче* нѣ овогъ производа, кое прво нѣе наравно законодавна власть намѣрна была учинити. Неки су државници предлагали, да е мѣсто овогъ оскудногъ начина куплѣня данка савѣстнѣе ударити на продавце (или производителѣ) акцизногъ предмета некій годишній (аверзалный) данакъ, управляюћи се притомъ по знацима каквимъ (н. п. по капиталу, по колични радника —), кои распространѣность предузећа и количину продате робе изражаваю. Но почемъ се овако небы данакъ по продатой и потрошеной количини добара управляо, кое е естествено свойство трошарина, то неможемо ни овај обштыи начинъ за све акцизе одобрити, него ћемо кодъ свакогъ рода ове трошарине найумѣснѣи путь тражити морати. Найобичнѣе су акцизе на *ра'ну* и *пиће*; у државама некимъ и на многа друга уживаћа средства.

(1) Рѣчь *акциза* доводе неки одъ *assidēre* налагати, установити, као што се и садъ кодъ Енглеза каже *assessed taxes*. Други е доводе одъ *accidere* за сѣћи. —

§. 213.

Одъ добара за *ра'ну* служећи найзнатнѣя е акциза одъ *жита*. Да е ова акциза у народно - еко-

номномъ смислу штетна, може се изъ нѣны дѣйства лако заключити, почемъ — исключный ужитакъ радеће, сиромашне класе, а производъ найвредни добра ограничава. Скупоћи жита слѣдоваће или висока наямница или бѣдный животъ радничке класе. Зато треба на свакий начинъ овай производъ одъ сваке трошарине ослободити, одъ когъ бы се правила найпре могао онай случай изузети, гдѣ радници другій родъ жита но богати грађани троше н. п. кукурузъ или ражъ, и гдѣ бы ове плодове одъ данка ослободити, а напротивъ оне, кое богатіе класе троше, тямъ ячемъ данку подврћи могли; премда и овако небы све незгоде избѣгли, почемъ ће свако жито збогъ скупоће неки родова (жита) у цѣни скочити (неди I. ч. §. 54.). У Европи се узима ова акциза одъ производителя брашна — млинара, воденичара —, тако да нѣданъ млинаръ не смѣ жито да мелѣ пре примити, докъ се акциза на нѣга платила нѣ. Зато по тимъ државама:

1, Забранѣни су млинови, кои се рукама окрећу.

2, Млилари несмею жито безъ квите за наплаћену акцизу млети, а поредъ тога мора свакогъ помеляра съ нѣговимъ житомъ у свой списакъ завести.

3, Друга се средства сигурности употребляю, као: визитираня, несмѣ се ноћу жито у млинъ носити; вреће и цакови мораю именовъ господара свогъ означени быти, млинаръ држи *свое* брашно и жито оддвоено и т. д.

(1) У Пруской (Mahlsteuer) плаћа се на 1 центу пшекице 16 Sgr., ражи, ечма, ельде, варива и т. д. 4 Sgr.; езгреница и за печенѣ ракіе опредѣлѣно жито одъ данка се ослобођаваю. По рачунима овогъ данка сравнѣногъ

са жительствомъ долази акцизе на 1 породицу (одъ 5 глава) 4 фр. 10 кр. ср. Акциза се узима само у 123 вароши, по другимъ мѣстима заступа е редный порезъ. У райнскимъ областима рачунаю неки приносъ овогъ данка (съ коекаквимъ маньимъ додатцима) на 1,691.665 Rlr. — У *Аустрии* по преѣшнѣимъ уредбама плаћала се акциза само у 12 вароши. На 1 центу ма когъ жита узимало се у Бечу 18, у другимъ варошима 9 кр. У новіе време распространила е влада сваку акцизу на цѣлу землю. И у другимъ многимъ државама постои ова акциза. —

§. 214.

Акциза на *месо* ударена нѣ толико у народно-економномъ смислу штетна, ерѣ е трошенѣ меса већъ знакъ приличне имућности, а притомъ у природной своіой граници и иначе нимало нешкоди. Месо се найлакше обтерећава кодъ месара у време, кадъ се стока колѣ; премда е овимъ начиномъ кланѣ кодъ свое куће тешко обтеретити, ипакъ не треба ни овай случай одъ акцизе ослободити. По Европи е акциза одъ говеѣгѣ меса найзнатнѣя, зато ће се сво месо, ако се друга ситнѣя стока маньой акцизи подвргне, подпуно обтеретити, почемъ слабо кадъ поедини грађани говеда кодъ свое куће колю. Ова се акциза може по разнимъ мѣрама управляти :

1, По *тежини* животинѣ съ одбиткомъ оны частій тѣла, кое се неведу, или кое се барѣ исто онако неупотребляваю као остало месо н. п. коже, ногу, главе, црева и т. д. За ово е нужно мѣренѣ на явномъ кантару, кое се за *свакій* случай препоручити не може.

2, По *комаду* много е лакше акцизу наплатити ⁽¹⁾, но тимъ начиномъ лакша, мршавѣя стока више данка подноси но крупна и дебела, премда се

ова неугодность тимъ у нечему ублажава, што ће дебела стока поскупити, и тако добитакъ производителѣма припасти.

3, Найболѣ бы было обадва ова начинѣ сложити, т. е. кодъ свакогъ рода стоке два три реда тежине уобште опредѣлити, и само у ономъ случаю на мѣренѣ преѣи, гдѣ се акцизный званичникъ съ месаромъ у мѣрѣню о тежини живинчета неслаже.

(1) У *Баденской* плаћа се на 1 вола 6 фр. 25 кр., на 1 говече, юницу, краву 2 фр. 20 кр., на 1 теле 30 кр. Волови исподъ 4 центе тежине подлеже нижой акцизи т. е. као краве. У *Виртембершкой* плаћа се на 1 вола преко 3 год. 1 фр., исподъ 3 год. 45 кр., на краву, говече $22\frac{1}{2}$ кр., на теле $3\frac{3}{4}$ кр., на свиньче 8 кр., на овцу или козу 3 кр., на ягнѣ $1\frac{1}{2}$ кр., на яре 1 кр.; пре год. 1833. было е овай данакъ 4 пута веѣий, тако да се плаћало герср. 4 фр., 3 фр., 1 фр., 30 кр., 15 кр. и т. д. — У *Бечу* плаћа се на 1 говече преко 1 год. $7\frac{1}{2}$ фр., у осталимъ *аустрийскимъ* обласнимъ варошима 4 фр., по маньимъ мѣстима и по селима 2 фр. — У *Баденской* принела е ова акциза $18\frac{29}{31}$. 270-000 фр. или $13\frac{1}{3}$ кр. на главу. Год. 1828. и 1832. се акциза одъ ситнѣ стоке укинула. У *Паризу* е ова акциза варошкѣй приходъ, и износи одъ 1 вола 26 fr. 40 cent. (съ прирезомъ $\frac{1}{10}$). —

§. 215.

Акциза одъ *пића* јошъ се више препоручити може но данакъ одъ мяса, ерѣ пиће јошъ много спореднѣ потребе намируе. (1) — Одъ *вина* се акциза обично узима у време, кадъ е вино преврело, и кадъ се у подруме слаже, или одъ продаваца при предаи трошачима. Првимъ се начиномъ сво вино у земљи произведено обтерети, но другѣй начинъ много е лакшѣй, али тимъ се опетъ ослобођава ви-

но, кое производителъ самъ троши, и кое се изво-
зи (я ђумрукъ плаћа). Оне производителъ, кои ма-
ло вина произведу и сами потроше, као и оне тро-
шаче, кои одъ производителя мале количине вина
купую, може законъ ослободити, кодъ осталы пакъ
нека се онай начинъ обтерећаваня изабере, кои е
за кои случай угодни. — Акциза одъ пива може
се такође на разный начинъ узимати, или одъ си-
ровине пива, или за време докъ се пиво пече, или
при прелазку одъ производителя на продавца. Най-
болъ е акцизу ударати у време растаканя пива изъ
корита у бурадъ, наредивши да се претаканъ у
присутствию едногъ званичника само предузети смъ,
кои ће количину испеченогъ пива и припадаюћу
акцизу израчунати. — *Ракія* се тимъ яче обтере-
тити може, што нѣна евтиноћа на неумѣрено ужи-
ванъ люде наводи. Найлакшій е начинъ обтерећа-
ваня акциза одъ казана, гдѣ разликовати треба,
кои казанъ више кои манъ урадити може. Нераде-
ће казане треба запечатити.

(1) У Французской е приносъ овы акциза' быо
18²⁵/₂₉. 105.980.000 fr., по умалѣню мѣрила акцизногъ
18³¹/₃₂. 64,226.000 fr., 1835. год., 70,809.000 fr., 1844.
97,719.000 fr., или 1 фр. 5 кр. сребра на главу, 1845.
год. 101 мил. fr. — В. Британска примила е акцизе:

	1828. год.	1839. год.
Одъ пива, езгренце, меля	8,209.053	5,126.028
„ вина	1,506.123	1,849.710
„ ракіе	6,315.710	8,057,929
Свега Ls.	16,030.886	15,033.667

Првѣй податакъ зато се у 3 мил. уманью, ерь се акциза одъ пива укинула. — У Баденской принеле су ове акцизе $18^{30}/_{32}$. 693. 648 фр. или $34^{3}/_{4}$ кр. на главу, год. $18^{42}/_{54}$. пакъ 1,044.000 фр. или 47 кр. на главу. — У Француской ставльнь е приносъ акцизе одъ вина, коя се у варошима узима, 1844. на 17,918.000 fr. Но у Француской има више родова акциза одъ пића, т. е. данакъ за улазакъ у варошь, за продаванъ у крупно и у ситно, — ове три акцизе приносили су пре 1830. год. око 64 мил. fr., одъ тогъ времена само 52 мил. fr., по рачуну год. 1844. $57,^5$ мил. fr.; droit de remplacement у кои су се оне акцизе преобратиле, доноси у Паризу $11,^5$ мил. fr. — Акциза одъ пива принела е у Баденской годишнь:

$18^{31}/_{35}$. год.	191.726 фр.	или	$9,^4$	кр.	на главу
$18^{36}/_{40}$. "	243.444	"	"	$11,^6$	" " "
$18^{42}/_{44}$. "	366.775	"	"	$16,^5$	" " "

У Француской плаћа се на ракию данакъ улазка у варошь и данакъ за трошенъ ракие. У некимъ државама узима се акциза тимъ начиномъ, да се при обтереѣваню већа нека мѣра, н. п. аустрійскій масъ, а при продаваню маня н. п. наша ока, употреблява, те се тимъ преносъ данка на трошаче олакшава. —

§. 216.

Осимъ овы у предидућимъ §§. поменути и непоменути родова раіне и пића подлеже по европскимъ државама млога добра акцизи, као: дрва, црепъ, циглѣ, стакло, артія, сапунъ и т. д. У државама, гдѣ регалность дувана узаконѣна ніе, меће се акциза на дуванъ, кое се наукомъ одобрити мора, премда е купльнь таковогъ данка врло теретно.⁽¹⁾ За странъ дуванъ плаћа се увозный ѣумрукъ, за земальскій пакъ предлагано е више начина ку-

плѣня. Производителя обтеретити по засађеномъ простору или по произведенной количини нѣе правично, ерь се цѣна дувана напредѣ незна; болѣ е већѣ фабриканте и продавце (особито ситничаре) обтеретити, али се тимъ млоге преваре предупредити немогу. Найболѣ бы было акцизу узети при преласку дувана одѣ производителя на трговца укрупно тргуюћегъ, и то тимъ начиномъ, да се дуванъ на явномъ кантару измѣрити мора, па да се тада у исто време и акциза наплати. — *Карте*, ⁽²⁾ *календари* и *новине* ⁽³⁾ подлеже штемплу, кое ништа друго нѣе, но лакъ начинъ акцизу сабрати. Да карте акцизи и то врло якой акцизи подврћи треба, неће нико за неумѣсно држати, но календаре и новине као најевтинія и највише употреблявана средства изображеня у Европи особитимъ данкомъ обтеретити, млогима е противно, мы пакъ мислимо, кадѣ е жито за акцизу способно, тимъ ће пре быти и ова душевна уживаћа средства.

⁽¹⁾ *Пруска* наплаћуе за 1 ютро дуваномъ засађене землѣ 6 — 5 — 4 — 3 Rgr., и то одѣ оны землѣдѣлаца, кои више одѣ 6 □ штапова дувана саде. — Подѣ првомъ *французскомъ* републикомъ преобраћенѣ е быо регалъ дувана у данакъ, и приносио е у почетку 6 мил., доцнѣ 16 мил. fr. То исто се радило и у *Виртембергской*. —

⁽²⁾ У *Французской* се артія за карте купуе одѣ владе, но притомъ бываю млоге преваре. — У *В. Британской* приносио е штемплъ одѣ картій 20 — 22.000 Ls., одѣ 1828. год. спуштень е данакъ, и зато е приносѣ нѣговѣ око 15.000 Ls. — У *Прусской* продае сама влада карте, и тако у већой цѣни и данакъ наплати. —

⁽³⁾ Пређе се у *В. Британской* на едне новине 4 пенса штемпла плаћало, одѣ 1835. само 1 пеній за 1 комадѣ.

Акциза ова приносила е пређе око 0,5 мил. Ls. Већа часть остала држава наплаћуе акцизу на новине. Осимъ овы трошарина обтерећаваю се и многи други плодови у *В. Британской*, кон' е акциза износила:

О д њ	1834. године	1843. године.
лицитація Ls.	256.336	270.000
цигала' и црепа "	347.305	355.000
артіе "	899.806	618.000
сапуна "	945.488	892.000
меля "	329.895	300.000
штирка "	64.016	—
ставка "	923.039	574.000

и јошъ одъ други знатны предмета'. Одъ оны се сума нека часть платцима повраћа. — У *Француской* износио е данакъ одъ земаљскогъ шећера (одъ репица) 1842. 9,439.000 fr.; а рачунъ за 1844. год. ставля га на 8,470.000. fr. —

4. Заглавлѣ.

Ћумруци.

§. 217.

Ћумруци (митнице, царине) су данци одъ робе, која у трговини циркулирајући границу земљѣ какве прелази. У старомъ и средњѣмъ вѣку су власти *Ћумруке* помъшано съ некимъ таксама (као съ таксама одъ мостова, пристаништа', капія' и т. д.) народу наметале, или су имале у виду, да трговца

(као порезомъ) обтерете, и наплаћивале су исту при разнимъ приликама и по унутрашњости землѣ. Текъ у 17. столѣћу почели су се ђумруци употребљавати у овомъ значеню, кое и данданашній имаю, т. е. само обтерећаванѣ робе на границама државе се одржало. Овимъ се разликую они одъ акциза, па зато се у нечемъ акцизама и предпоставити могу, кое изъ слѣдуюћегъ видимо:

1, ђумруци неузнемираваю *унутрашню* продаю землѣ, изузимаюћи незнатный случай у *провозной* трговини, гдѣ неку робу еданѣ званичникѣ крозь нашу землю прати; но и то бива само кодѣ оны добара, коя су велике цѣне.

2, Трговина са *странима* се пакъ посредствомъ ђумрука яко у нередѣ доводи. Найвише пате притомъ возари, трговци, фабриканти и обитатели пограничны предѣла, и ови послѣднѣи особито онда, ако на сувой граници сѣде и ако су обадве границе донда у живомъ трговномъ саобраћаю (комуникацији) стаяле.

3, Преимущество ђумрука пакъ надѣ акцизама састои се у томе, што се млога роба, а не као кодѣ акциза само неки родови, обтеретити може. Куплѣнѣ ђумручногѣ привоса став евтино, ерѣ се свака роба на еднакѣи начинѣ обтерећава, па зато и државна каса одѣ ђумрука већѣи приходѣ очевивати може, безѣ да се поедини родови добара преякомѣ терету подвргаваю. Трошкови куплѣня ђумрука зависе одѣ начина ђумручны урећеня и поглавито одѣ односне величине и свойства пограничне линіе. Землѣ, кое су уске а дугулясте, или коима е граница на млого мѣста улокнута и испущена, кое су распарчане и кое млого суве границе имаю, као што су по већоѣ части нѣмачке др-

жавице, немогу много односногъ чистогъ прихода одъ свои' ђумрука' имати, зато е у такимъ случаима болъ ђумрукъ сасвимъ и укинуги, и акцизу на нъгово мѣсто за већу часть робе увести, или нека се такове државе съ оближњимъ земляма у еданъ ђумручный саюзъ сложе (као нѣмачкїй великїй и малый ђумручный саюзъ, — Zollverein). —

§. 218.

Станъ ђумрука' морало е оскудно бити, докъ су се годъ они случайнимъ и безосновнимъ поводомъ и по своевольнимъ на никаквой теорїи непочиваюћимъ законима уводили. О доброћи наукомъ утврђены и освѣтлѣны основа' можемо судити, кадъ цѣли (узроке), зашто су ђумруци кои уведени, и зашто се други уводити могу и мораю, као и ньюва дѣйства строго промотримо:

1, У народно - економномъ призреню уводе се можебити ђумруци зато, да се земальски занати одъ странне конкуренціе заштите. Заштићаванъ земальски заната' е задатакъ и предметъ економне полиціе. Приносъ овы заштитны ђумрука' е споредна цѣль за државу, кое се изъ тога увиђа, што се тїи ђумруци укину, како се наши занати опораве, и што се по потреби яче заштите увозъ и извозъ неке робе сасвимъ забране, тако да правительство никаковогъ прихода одъ ђумрука' исте робе нема. Но почемъ трошенъ странны производа', кое правительство ограничити тежи, нїе свакадъ знакъ народне имућности, еръ се башъ на противъ странна роба зато троши, што е евтїнїя и вѣштїе и болъ урађена, — и почемъ заштитни ђумруци (т. е. ако се само заштите ради уводе) непадаю овимъ начиномъ грађанима на тереть по сразмѣрици ньюве способности плаћаня; — то су

они манѣ на данакъ но на таксе наликъ, т. е. треба и сматрати као накнаде за дозвољный увозъ и извозъ, тако да бы се ови послѣднѣи (т. е. увозъ и извозъ), кадъ небы одъ нѣи прихода каквогъ при-тицало, сасвимъ и забранили.

2, У финансијалномъ одношеню е опредѣлѣнъ ђумрука, да правительство посредомъ нѣи' приходе свое умложава, кое на два начина бива, или да се одъ странаца природнимъ путемъ нека часть припадаюћегъ имъ добытка за рачунъ наше државне касе одузме, или да се грађани наше државе изъ исте намѣре обтерете. У овомъ су случаю ђумруци правый данакъ, и мораю се по обштимъ основима трошарина на разну робу наметнути. Многи ђумруци постое збогъ обадва повода, т. е. у исто време су и заштитна средства земальске радности (полицайно - економни ђумруци), и приходни извори државне касе (финансијални ђумруци).

У трговной свези са странныма може циркулираюћа роба на три разна начина преко наши граница прелазити, т. е. она се може или увозити или извозити или само провозити, зато треба и горе поменутѣ цѣли ђумрука кодъ сва три начина циркулаціе понаособъ промотрити.

§. 219.

А., Увозни ђумруци су по европскимъ државама у смотрењу приноса найзнатнѣи. (1) Зашто су се увозни ђумруци увели узрокъ су една или друга или обадве горенаведены цѣлѣи, т. е. намѣра да се земальски занати заштите, или да се државной каси еданъ приходъ удѣйствуе или и едно и друго. Што се народно-економногъ повода т. е. заштите тиче, опровргаваю научна испытиваня и искусство

ньюву умѣсность, ерь нити намъ е могуће помислити, да е за напредный народъ корисна забрана увоза и извоза гесп. странне и наше робе, нити се такове намѣре остварити могу, ма и найумѣснѣе быле. У найновѣе време поновила се опетъ стара препирка између меркантилиста' и ньювы противника' постоявша, и доводила е државнике и правительства часъ на едно часъ на друго — противно увѣренѣ. Излишномъ строгости меркантилиста' приведена занешеность фѣзіократа' за *слободомъ радиности* (*laissez faire et laissez passer!*) побудила е озбиљнѣе и пажљивѣе државнике новѣегъ времена о умѣсности те неограничене слободе радиности посумняти, и у строжѣе испытиванѣ стварн се дубль упуштати. *Слобода е трговине* (и уобште радиности), наводе едни, природно станѣ свакогъ народногъ кућеня, посредомъ нѣ награђава подпуно еданъ народъ другомъ положене труде, и свакій народъ може текъ у слободной трговини, равно приватномъ домаћину у приватномъ кућеню, производима странны народа' свое потребе найлакше, найевтинѣе и најболѣе намирити. Свѣтъ овай нѣе зато створенъ, да еданъ народъ другомъ (у непрестаномъ крвничкомъ неприятельству съ нѣимъ живећи) како се прилика покаже, уштрбъ наноси и коначну пропасть жели, ма то и са собственомъ штедомъ было, него ямачно пре зато, да за собственомъ угодности тежи, па макаръ то и съ користи ближнѣгъ (народа) скончано было. Као што се свакій приватный домаћинъ съ овимъ посломъ занима, кои најболѣе разуме и кои му е најприродни, т. е као што свакій приватный грађанинъ нежели сва добра собственимъ производнимъ изворима да производи, него оставля и то већу часть своимъ саграђанима, тако исто несастои се сва срећа државе какве у томе, да грађани нѣни све свое по-

требе собственимъ производима намирую. — Погрѣшно и овимъ наводима противно мнѣніе меркантилиста, особито найновѣи соціалиста, изъявлюе се у томе, да свакій народъ на то тежити мора, како бы убійствомъ стране радиности свою собствену подигао, ублажаваюћи свою намѣру тимъ, да обстоятельства *систему забране* нужномъ указую, и да временомъ треба на слободу радиности тежити. Мнѣнія се дакле обадвѣ стране више слажу, но што се обично мисли, ерѣ и већа часть приврженика слободне индустрије увиђа штету, коя бы се уништѣнѣмъ свію заштитны ѣумрука подѣ датимъ околностима за индустрије разны држава породила. Зато се већа — найразумнѣя часть државника у томъ саглашава, да е слобода трговине идеаль државногъ уређеня, кою истина безусловно примити не можемо, но коіой се постепено приближавати морамо. Зато треба у поединимъ случаима по отношению станя државе и земальски заната найпре доказати, да ли е корисно какавъ старіи ѣумрукъ задржати, или новъ увести или постоећій повисити, па по томъ нека се на само дѣло пређе.

(1) Да су увозни ѣумруци найзнатиіи, види се изъ овы података :

	ѣ у м р у к ѣ		
	увозный	извозный	провозный
У Аустриіи 18 ³⁶ / ₄₀ . у ср. р. фр. . . .	13.796.027	1,215.776	—
У Француской предр. 1834. г. фр.	140,996000	1,439.000	92,000
У нѣмачкомъ ѣум. саюзу 1844. . Кг.	25,547.569	468.702	755,320

§. 220.

У смотреню преноса ђумручногъ терета виѡа-мо, да се увозный ђумрукъ на стране производи-тель пренети неможе, но да напротивъ тереть нѡ-говъ по веѡой части нашъ народъ носити мора, ерѡ су страни продавци и тако конкуренціомъ свое землѡ принуѡени, да робу по найнижу, могуѡу, само текъ трошкове накнаѡаваюѡу цѡну даю, тако да они одъ цѡне свое робе више поустити, дакле ни наметнутый на робу тереть данка на себе примити немогу. Кадъ сравнимо државный приходъ, кои по-средомъ заштитны ђумрука у државну касу утиче, съ вишкомъ учинѡны збогъ ђумрука издатака, то насъ сматранѡ то на ове разне случае доводи :

1, Ако се поредъ заштите земальски заната одъ стране ђумрука опеть одъ те робе у нашей земљи ништа непроизводи, онда скочи цѡна стране робе, уколико ђумрукъ износи (кое се истина тайнимъ прометанѡмъ нешто ублажити може), и савъ приходъ (изузимаюѡи прометанѡ) отудъ до-ѡиѡе у државну касу. У овомъ се случаю дакле суди о ђумруку само по финансиалномъ призреню, почемъ е намѡра заштите безъ очекиваны дѡйства остала. (1)

2, Ако се заштиѡене робе истина у земљи нашей производи, но не у той количини, кою тражня наше землѡ потребуе, онда поскупи истина роба такоѡе, но добыть отудъ подѡле државна каса и земальски производители те робе. Ако онай ви-шакъ издатака, кои у државну касу пада, неодго-вара изискиванѡима данка, то се онѡ сматрати мо-же као премія, коя се едной само класи народа — продуцентима дае, а напротивъ свима трошачима на тереть пада.

3, Ако земальски заштићени занати цѣлу потраживану (потребну) количину дати могу, онда зависи цѣна робе одъ трошкова, за које земальски произвођачи исту на пазаръ доносити могу, и ако е маня цѣна нѣовы но странни производа (съ урачунатимъ ђумрукомъ) то ће и увозъ те робе и приходъ одъ таковогъ ђумрука престати. Но по већој части цѣне земальске робе се съ трошковима неподудараю, еръ се данакъ и на земальске произвођаче наметне, те се тако земальски производи порезомъ каквимъ а странни ђумрукомъ обтерете, премда и у овомъ случаю ђумрукъ на тако малу суму спасти може, да приходъ отудъ сасвимъ незнатанъ постане.⁽²⁾

(¹) Овдѣ треба пазити, да се заштитне мѣре не предузму на користь оногъ, кои заштите не потребуе. У *Енглеской* плаћало се н. п. на орашчије изъ британски населбина $2\frac{1}{2}$ шил., а на оне изъ туђи земаля долазеће $3\frac{1}{2}$ шил. одъ 1 фунте. Изъ тогъ узрова су енглески трговци у *Холандской* орашчије куповали и на Капъ (добре надежде) носили, одкудъ ии в у *Енглеску* съ ђумрукомъ одъ $2\frac{1}{2}$ шил. пренети дозвољно было. Подвозъ изъ *Холандске* на Капъ стао е 4 пенса одъ фунте, дакле остало е добытка 3 пенса на свакој фунти. —

(²) По већој части се овај ђумрукъ мѣня, како кадъ земальска радиность заштите потребуе. Ако н. п. наши произвођачи вуну чисту и опрану за 6 гр. на пиџу донети могу, странни пакъ за 5 гр., то се ђумрукъ на сваку оку 1 гр. 10 пара ставити мора, Но како и наши производители за 5 гр. почну вуну продавати, онда ние потребе ђумрукъ одъ 1 гр. 10 п. задржати, него е довольно, кадъ се на 10 пара одъ 1 оке спусти. Као што се занати прости найпре у свакој земљи устале, тако треба найпре нѣи и заштитити, па текъ време-

ноиѣ о добромѣ напредку виши, вѣштїи заната' се по-старати. —

§. 221.

Обично су невѣшти мислили, да на свакиѣ странниѣ производѣ треба ѣумрукѣ ударити, ерѣ свака ураѣена роба заштите и помоѣи потребуе, и ерѣ се ѣумрукѣ, ако као заштитно средство неважи или безѣ дѣйства остане, може као добарѣ данакѣ употребити. Но ово нїе тако, ерѣ:

1. Само су неки урадни занати достойни заштите; незнатни занати или они, кои мало конкурента у нашої држави имаю, тако да бы на користѣ нѣи неколицине све наше трошаче обтеретили, треба законима слободне конкуренциѣ т. е. безѣ заштите оставити.

2. ѣумрукѣ, кои свойства добре заштите нема, нїе свакадѣ за данакѣ способанѣ. Трошенѣ многи урадни производа, н. п. матерїа за альиве, посуѣе и т. д. неуправля се управо по имуѣности, ерѣ ии по веѣой части све класе троше, и повишенѣ цѣне нѣюве посредомѣ ѣумрука, сувише ѣе быти за ниже класе народа теретно, гдѣ богатїи граѣани ништа и неосѣте. Болѣ е свакадѣ производѣ неке робе, коя заштите незаслужуе, пустити, да се сасвимѣ слободно у землю нашу увози, особито у ономѣ случаю, кадѣ се предвиѣа, да се заштиѣени занати неѣе никадѣ или барѣ не тако скоро толико опоравити, да и безѣ заштите напредовати могу. Овакови ѣумруци пресецаю природниѣ развитакѣ народа, ерѣ одвраѣаю и извлаче производне изворе изѣ сходны за ону землю заната', подпомажу неприродно и непристойно за народѣ заниманѣ, и поредѣ тога принуѣаваю све тро.

шаче, да више за свое земальске производе на користь неки тогъ пожртвованя недостойны заната издаю. Овакове се мѣре тимъ манѣ оправдати могу, што ни државна каса никакове ползе отудъ нема.

§. 222.

Увозный ђумрукъ као данакъ т. в. Финансіалнимъ поводомъ) налаже се само на такову робу, кою имућнии искључно или баръ у већој количини но сиромашни троше, и која се дакле не за намирениѣ нужны потреба' него за луксусъ, задовољство и веселѣ употребљава. Финансіални ови ђумруци много су у приносу ячи одъ заштитны.. Наука и мора за већу часть држава' препоручити изъ узрока, што се приносъ нѣювь другимъ приходнимъ изворима намирити неможе, а поредъ осталогъ и зато, што бы неправедно и неполитично было продая странны производа слободну конкуренцію подарити, а земальскій производъ посредствомъ акциза и (пореза') многостручно ограничавати и препећавати. Но не само оне предмете странне радиности треба ђумрукомъ обтеретити, на коѣ се у нашей земљи акциза плаћа, него и оне, кои се текъ само равнимъ начиномъ употребљаваю, дакле н. п. румъ, мадеру, шампань, почемъ земальско вино, ракія — акцизи подлеже. Уобщте нетреба оне предмете одъ ђумручногъ терета ослободити, коѣ богати грађани троше, и кои су дакле знакъ велике имућности, н. п. сребрне кашике, порцлански танъири, златне бурмутице и т. под. — Напротивъ одъ терета увозногъ ђумрука треба ослободити сву ону робу, која е свакомъ (па и найсиромашниѣмъ) необходимо нужна или која се збогъ имућности башъ нетроши, као: нужна ра'на, огрѣвъ, одѣло за радећу класу и т. д. —, или напослѣдку и ону робу, коѣ се уживанѣ о-

граничити нежели, ма и најбогатіе в класе трошиле, као: лѣкови, кнѣиге, музикалія, други плодови умѣства, модели и т. д.

(²) У иѣмачкомъ ѣумручномъ саюзу износи приходъ одъ цѣлогъ увозногъ ѣумручногъ приноса :

	1830/32. год.	1842. год.
одъ кафе и шеѣера	42, ⁹³ 0/0	45, ⁷⁴ 0/0
одъ вина и дувана	17, ¹⁷ 0/0	14, ²⁵ 0/0
одъ южногъ воѣа, лоя, пиринча, харинга, ра- кіе, зачина, олая и зей- тина	12, ⁶¹ 0/0	8, ⁷⁸ 0/0
	<hr/> 72, ⁷¹ 0/0	<hr/> 68, ⁷⁷ 0/0

У *Аустрији* принео 18³⁶/₄₀. данакъ одъ шеѣера и кафе 41,⁷⁰ 0/0 свію увозны ѣумрука. У *В. Британской* было є приносъ шеѣера, чая, дувана, вина и кафе 15,²⁵ мил. Ls. или 65,⁵ 0/0 цѣлогъ ѣумручногъ прихода. —

§. 223.

Коя ће се добра поведице одъ ѣумрука ослободити, коя пакъ маѣ или више обтеретити, треба кодъ поедины родова добара испитати. — Кодъ *сировина* треба у призренѣ узети :

1, *Степенъ израѣености*, коя є веѣъ на ѣыма предузимата, или важность помоѣи, коя се одъ ѣыи при будуѣемъ произвоѣеню урадно добра очекуе. Ако се сирови производи у свомъ природномъ ста-ню, као што су се увезли, троше (н. п. вино, ракія, южно воѣе, млога колоніална роба —), то ии треба якомъ ѣумруку подврѣи, напротивъ оне сировине, одъ кой ће се у нашої земљи друга ураѣевина произвести, треба или сасвимъ одъ ѣумручногъ терета ослободити, или баръ, колико могуће

буде, поштедети, особито у ономъ случаю, ако ће се потомъ израђена роба опетъ у странну землю извести. Кадакъ се у послѣднѣй прилици плати извозачу одъ стране ђумручне власти *повратный ђумрукъ*.

2, *Цѣль употребляваня*, збогъ чега они произво-ди ячемъ ђумруку подлеже, кои су предметъ луксуса, или кои се одъ млоги троше, а важну какву потребу ненамирую. Найзнатнии су одъ овы послѣднѣи шећеръ и кава, а у Енглеской и Русіи чай. Премда ове предмете кадакъ и найсиромашнии троше, ипакъ њи обтеретити треба, ерѣ се више по варошима но по селима, више одъ имућнии но одъ сиромашны грађана троше, а и зато, ерѣ се и на месо, вино, пиво — ма се у земљи производила или са стране увозила, данакъ плаћати мора. Но при свемъ томъ нетреба ђумручна мѣра да є тако висока, како бы се трошенѣ обтерећены добара ограничило, и приходи државне касе уманъили.

3, *Случай заштите* земальски исту робу производећи заната', у комъ се случаю чувати треба, да се збогъ заштиту незаслужуюћи заната' ђумрукъ неуводи, и тимъ излишно тереть народу ненамеће.

§. 224.

Кодъ *полаураћены* добара є ђумрукъ малый, ерѣ се увозомъ нѣовимъ, као и посредомъ неки означены горе сировина', земальска радиность подиже. — Кодъ сасвимъ *ураћене* робе су пакъ тарифе често безъ узрока и противъ сваки правила' на єднакій начинъ по већой части съ високимъ мѣриломъ ставлѣне, но наука поставля притомъ неке разлике. Ураћена роба за луксусъ опредѣлѣна треба више терета да подноси, напротивъ они урадни про-

изводи, коє ниже — сиромашніє класе троше, нека манѣмъ ѣумруку подлеже, а у оноиѣ случаю ако врло нужне потребе сиротинѣ намирую, и ако нѣо-во произвоѣенѣ у нашої земљи зашитте никакове непотребув, треба ии одѣ свакогѣ терета ослободити. Скупоцѣне матеріє, предмети моде, велика огледала, чипке, фини ѣилими, порцланѣ, мириси и т. д. могу се яко обтеретити и приносе много, ерѣ богате граѣане скупоѣа те робе неѣе одѣ уживаня одбити. Но и ове предмете нетреба опетѣ од-веѣѣ великомѣ данку подврѣи, ерѣ се онда особито кодѣ ситны и скупоцѣны н. п. діаманта, накита⁽¹⁾ — много преваре догаѣати, или се напоследку увозѣ и уживанѣ умалити мораю, или се некій за нашу землю неугоданѣ родѣ производа побуди. Како се коя роба сувише ѣумрукомѣ обтерети, одма слѣдує контрабандно тргованѣ (тайно прометанѣ преко границе), и уколико се веѣомѣ ѣумручномѣ мѣромѣ данка више извади, утолико се тай приходѣ прометанѣмѣ уманѣи. Преміє на ватанѣ контрабанда а и самѣ приходѣ отудѣ немогу губитакѣ тайнимѣ прометанѣмѣ државной каси нанетѣ, сасвимѣ загладити.

(1) Предмети луксуса се по свимѣ државама яко обтереѣаваю. У слѣдуюѣимѣ рачунима ставлѣна є количина ѣумрука у форинтама $24\frac{1}{2}$ одѣ єдне центе нѣмачкогѣ ѣумручногѣ саюза. Тако се плаѣа на 1 центу за увозѣ у истый саюзѣ: на альпине 192,⁵ фр., ситну робу 87,⁵ фр.: ѣурчійску робу 38,⁵ фр., цигаре и бурмутѣ 26,²⁵ фр. — У *Аустрии*: везѣ, златне бурмутице, бѣлило и руменило, канабета и столице поставлѣне, финий порцланѣ, свилений ширитѣ и т. д. 60% одѣ цѣне (т. є. 36 кр. одѣ 1 фр.), кончани валови 1987 фр., свилена роба 1093 фр., кончаний батистѣ 655,⁸ фр., мирисный зейтинѣ 229,⁵ фр., мириси 87 фр. 26 кр. — У *Русии*

свилене чипке 5161 фр., пера за женске шешире 4660 фр., чипке 2796 фр., роба одъ корняче или одъ седефа 1165 фр., помаде 1631 фр. — У *Енглеской* израђена пера за шешире 1984 фр., мирися 20% цѣве и т. д. —

§. 225.

Б., Извозни ђумруци се намећу само онимъ плодовима, кои се у нашој земљи евтиніе но у странимъ државама производе, остали производи нити се могу извозити (збогъ надвисніе странне конкуренціе), нити ће ђумрукъ какавъ државна каса одъ нѣи вући моћи. Наравно ће наши произвођачи на то тежити, да ђумручный данакъ на *странне трошаче пренесу*, но ово ће имъ само онда текъ за рукомъ испасти, ако цѣна нашегъ производа у странной држави, т. е. цѣна нѣгова на нашој граници съ урачунатимъ ђумруцима, извознимъ на нашој граници и увознимъ (ђумрукомъ) на странной граници, — маня буде, но цѣна исте робе, кадъ бы се у странной той држави произвела, дакле у ономъ случаю само, кадъ бы нашъ производъ у странной земљи евтиніи одъ земальскогъ быо. Осимъ овогъ случая могу наши производители данакъ извозногъ ђумрука и онда на странца пренести, ако се нека роба у нашој земљи у большой кавоћи производи, тако да е странци своимъ земальскимъ производима предпоставляю, и радіе купую, ма она и скупля была. Оваковимъ се ђумруцима дакле *странни поданици* на користь *наше* државне касе обтерећаваю, коє никако противъ основа међународногъ права ніе (ако то положни уговори — позитивни трактати — друкчіе неопредѣляваю), ерь е явномъ праву непознать законъ, кои бы држави коіой или приватномъ лицу каквомъ забранъивао, съ профитомъ трговати. Но нетреба ђумрукъ на

извозъ одвећъ великій ударати, ерь то противъ користи саме наше владе иде, почемъ ће се тимъ странни или у трошеню те скупе робе ограничити или се на производъ исте робе у своіой земљи побудити, и извозъ ће потомъ наши производа' престати или се баръ умалити. Ово слѣдує тимъ пре и лакше, што странне владе изъ призрена заштите могу *увозный* ђумрукъ на ту исту нашу робу ударити, и извозъ наши производа' коначно украстити.

§. 226.

Кадъ се дакле извозу наши производа' овакове препреке на путъ ставе, то ће или цѣне извозны предмета пасти, и произвођачи *ђумручный тереть* на себе примити, или ће се *произвођенъ* исте робе *уманъити*. Како се дакле извозный ђумрукъ неумогне на странне купце пренети, то ће они или одчасти или сасвимъ тереть на себе примити или ће га умалѣнѣмъ произвођеня на *наше* трошаче пренети, кое послѣднѣ неће тако лако моћи за рукомъ испасти, почемъ извозный ђумрукъ онда значай трошарине изгуби, и управо такса и порезъ постане. Извозный ђумрукъ се по већой части готово само на сировине удара изъ узрока (народно-економногъ), што влада сходно меркантилнимъ основима цѣну нѣову на користь земальски урядны заната побити, а повишенѣмъ цѣне сировина у сусѣднимъ страннимъ земляма производъ урађевине отежати жели; съ друге стране пакъ изъ узрока (финансіалногъ), што на то тежи, да странне трошаче и производителъ урађевине, а исто тако наше трошаче и производителъ сировине данку каквомъ подвргне. Извозный ђумрукъ пада на тереть нашимъ произвођачима сировине (као правый порезъ), докъ се годъ премѣномъ конкуренціе на о-

стале економне класе народа непренесе. И како е познато, да коцкуненція тешко одъ свогъ навикнутогъ тока и положеня одустае, то ће произвођачи земальске сировине новомъ данку подлећи, и потомъ се и противъ волѣ и намѣре законодавне власти една класа народа нееднако сувише обтерети, друге пакъ слабіе обтерећене остати. Рѣшава слѣдства нееднакогъ обтерећаваня су утолико неугоднїя у овомъ случаю, што су господари земаля (као произвођачи сировине) итако одъ свою класа народа најяче обтерећени, ерѣ поредъ тога што они као и остале класе разне акцизе, ђумруке и друге трошарине, редный и личный порезъ плаћаю, обтерећени су и збогъ свое землѣ и (польскогъ и другогъ) свогъ капитала, а ови производни извори леже тако на видуку, да се пажљивомъ оку порезъ разрезуюће комисіе онако лако измаћи немогу, као што то кодъ осталы прѣходны извора бива.

§ 227.

Извозный ђумрукъ по досадъ казаномъ смѣ се само у таковомъ случаю и у толикой величини увести, ако продавци и съ маньимъ профитомъ на край изилазити могу, и ако имъ у томъ случаю немогуће буде, тереть ђумручный на земальске трошаче пренети, коє најлакше бива кодъ добара велике вредноће н. п. кодъ жита, дрва и т. д. Кодъ оны добара, кодъ кои овай преносъ лако за рукомъ испасти неће т. е. кодъ манѣ вредны добара, треба умѣсность увозногъ ђумрука по томъ опредѣлявати, да се и у колико се странна и земальска трошня небы ограничила, или да се небы странци на конкуриранѣ побудили. Зато е неумѣсно оно потврђаванѣ стары и новы (блажїи, модерны) меркантилиста, да се прѣдѣланнымъ извознимъ ђумру-

комъ т. е. побіяньмъ цѣна сировине у нашей земли урядный земальскій производъ подпомаже и подиже. Кадъ се извозный ѱумрукъ дозволити смѣ, горе смо навели, т. е. у случаю, ако продавци много профитираю, или ако су нѣови производи добра велике вредности. Но и самъ овай случай стои подъ критикомъ, ерь подпомаже само неисплауюће се фабрике (стакларе, папирнице, сапунаре — забраномъ или отежаньмъ извоза дрва, пещела, поташе, крпа —), и то по већой части таковы заната, кои за нашу землю пристойни и природни нису, почему бы се нѣови (ураћени) производи лакше и евтиніе са стране набавити могли. Напротивъ се извознимъ ѱумрукомъ обтерећава и ограничава главни производъ наше землѣ, ерь намъ се оно, што мы наиболѣ и найевтиніе произвести умѣмо и што найкориснѣе и у najveћой количини продати можемо, производити неда. Да е ово тоторованѣ владе надъ народнимъ економнимъ животомъ сасвимъ неумѣсно, и да се тимъ народно кућенѣ съ природногъ свогъ тока на странпутице силомъ наводи, увидиле су у новіе време и све разумніе владе, изъ когъ су узрока оне извозне ѱумруке или до найманька (минимума) спустиле, или и сасвимъ укинуле.

§. 228.

В., Провозный ѱумрукъ пада на тереть само страннымъ поданицама. Онъ се сматрати може као такса за сигурность провозно (транзито) пронете робе крозь нашу землю, па зато се и не смѣ у великой мѣри узимати, ерь се тимъ не само као и кодъ путовны такса (види §§. 122. и 123.) роба одъ овогъ пута на другій, евтинія одгнати мора, него се изгуби и заслуга наши трговаца и нѣовы помагача (возара, шледитора —), као и на путу ле-

жеѣи мѣста. Провозный ѣумрукъ се може само до те мѣре као умѣстанъ оправдати, уколико трудъ и дангубу наши ѣумручны званичника наклаѣава, кои су при преласку робе преко наше границе (при увозу и извозу) и при самомъ путовању нѣномъ крозь нашу землю заняти. На свакиѣ начинъ не смѣ провозный ѣумрукъ веѣий быти одъ суме, кою извозный и увозный ѣумрукъ исте робе скупа износи, а по веѣой части в маный и одъ едногъ и одъ другогъ понаособъ. Почемъ се провозный ѣумрукъ тешко на трошаче робе преноси, и почемъ се нѣимъ корисно бавлѣнѣ и циркулиранѣ странне робе у нашей земли препречава, то га више съ економно-полицайне но съ финансиялне точке сматрати треба, и зато се морамо тимъ пре потрудити, да се оваѣ данакъ *уманъи* или коначно *укине*.

(1) Тарифа нѣмачкогъ ѣумручногъ саюза опредѣлява провозный ѣумрукъ на $\frac{1}{2}$ Rlg. одъ центе, а кодъ робе, коѣ увозный и извозный ѣумрукъ манѣ износи, но она сума, нѣе ни провозный ѣумрукъ веѣий одъ оба двогат скупа. Провозъ крозь неке части саюза (граница француска и швайцерска) обтереѣава се съ јошъ манѣимъ ѣумрукомъ (кодъ неке робе съ $\frac{1}{2}$ кр. одъ центе), напротивъ крозь друге (сѣверо-источне) предѣле обтереѣенъ ѣ провозъ съ веѣимъ ѣумрукомъ (кодъ неке робе са 7 фр. одъ центе). —

§. 229.

Доброѣа ѣумручногъ строя зависи много и одъ цѣли сходногъ *уреѣеня ѣумрука*. Добре ѣумручке тарифе правити нѣе лако, еръ ѣ зато нужно познаванѣ робе сваке струке, и еръ се точно познаванѣ землѣ и народа у народно-економномъ и економно-полицайномъ смотреню изискуѣ, по комъ се текъ ѣумрукъ за сваку робу у сразмѣрици съ нѣномъ

цѣномъ опредѣлити може. Посао се притомъ сила олакшава, кадъ се сва роба на неколико раздѣляка съ истомъ дужности плаћаня сведе, кое ће се или по цѣни, или по тежини или по брою комада' управляти. По потреби могу се ови раздѣльци на више подраздѣляка подѣлити. При наплаћиваню ђумрука треба понаособъ примѣтити:

1, Наиболъ е за сваку робу или за свакиъ редъ (класу, раздѣлякъ) робе ђумрукъ изрикомъ опредѣлити. Да се ђумрукъ по декларированой цѣни управля, ние добро, еръ званичникъ нити зна цѣну свакадъ и сваке робе, нити се може на декларацию трговца ослонити. Ако се ђумрукъ по декларацији управля, влада се много одъ преваре осигурава, кадъ званичнику право уступи, робу да съ 10% добытка за трговца на свой рачунъ одкупити може у случаю, ако му се декларација сасвимъ мала чини.

2, Тарифа нека изражава у угоднимъ броввима (кои се лако дѣлити и умложавати, или на крупние и ситние новце сводити могу) више (али не сувише) степена' разногъ ђумрука.

3, За сву понаособъ ненапоменуту робу треба еданъ обшты ђумрукъ изрећи, но притомъ не треба се заборавити, па и такову робу подъ овай (обшты) ђумрукъ ставити, кою бы болъ было одъ свакогъ ђумрука ослободити.

4, Кодъ већегъ ђумрука треба у призренѣ узети тежину сандука, буради, котарица' и други обавитака (*дару*), т. е. треба одъ тежине цѣле количине робе одбити оне частице, на кое се ђумрукъ неплаћа. Дара се на два начина (као и у приватномъ трговачкомъ животу) може рачунати. Или се опредѣли особитимъ ђумручнимъ закономъ, колико ће се кодъ свакогъ сандука, бурета и т. д. (робе)

уиме даре одбити, кое се законна дара а тежина саме робе законно нето зове; или се у некимъ случаима дозволи или башъ и наложи надлежнимъ званичницима и трговцима (као господарима робе), да робу понаособъ оддвоено одъ даре измѣре, кое се по горнѣмъ реду права дара и право нето зове. Кодъ обадва начина треба точно опредѣлити, шта се кодъ кое робе подъ именовъ даре разумѣва, и. п. не калеми намотане свиле, не канапъ, платно и дашчица у комаду чое и т. д. — (4)

(1) У тарифи ђумручногъ саюза (нѣмачкогъ) опредѣлна е дара кодъ яче обтереѣене робе у процентиима, разликуюѣи притомъ обвитапъ; тако и. п. рачуна се даре на дуванъ у бурадма 12%, у котарицама 9%, у балама 4%, т. е. на бруто-центу дувана плаѣа се ђумрукъ управо само за герр. 88, 91, 96 ђ. — Евтина роба подлежи ђумруку обично по својој бруто-тежини, т. е. дара се неодбѣа; исто тако и вино, пиво, ракија и т. д. у бурадма и флашама. — По руској тарифи одбѣа се дара кодъ многи сувы сировина' у стакленимъ и каменимъ судовима по 20%, у дрвенимъ по 10%; у цаковима по 2 — 3%; на разнимъ киселинама, на сарделама, на воѣу у стакленимъ и каменимъ судовима одбѣа се даре 40%. —

§. 230.

5, На путовима, коима редовно роба преко наше границе прелази, треба разна надлежательства ђумручна по важноѣи пута съ одговараюѣомъ власти и пристойномъ распространѣности круга дѣланя поставити, и нужный имъ персоналъ и остала помоѣна средства на расположенѣ дати.

6, Осимъ тога нужво е дужомъ цѣле или само неке части границе по потреби лакшегъ или те-

жегъ контрабанда яче или слабѣе страже поставити, кое ће чувати, да се роба кришомъ (контрабандно) непреноси. На многимъ точкама границе ове напоменуте мѣре чуваня су јошъ недовольне, него напротивъ већа строгостъ изискуе, да се и по пограничнимъ предѣлима, дакле у унутрашности наше землѣ потреби сходне страже нареди, кое ће одчасти далѣ у земљу ношену робу прегледати, в ли ђумрукъ платила, а одчасти и самъ контрабандъ препречавати.

7, Као врло добро средство противъ контрабанда може се препоручити, да влада съ оближњимъ државама уговоре о узаймномъ чуваню начини, премда се и поредъ оваковы уговора често догађа, да едно правителство држећи се правила меркантилне системе, на штету сусѣдне владе оне прометаче подпомаже, кои изъ нѣне землѣ кришомъ урадне производе износе и у оближню сусѣдну државу исто тако уносе. Но свакадъ готово накупаваю ови прометачи таково покровительство тимъ, да исто толико робе кришомъ изъ оближњѣ државе натрагъ доносе.

8, Корисно и политично е кадкадъ людима олакшице чинити, н. п. пограничнимъ обитателѣма ненаплаћивати ђумрукъ онако скупо, као обично, на ону робу, коју они сами употребити желе. Ово важи особито за оне случае, ако се роба у незнатнимъ количинама преноси; строгости у овомъ примѣру напротивъ слѣдовало бы кришно преношенѣ, кое тако яко дражи, да бы се многи на то као на какавъ занатъ оддали.

§. 231.

9, Кадъ се роба каква ђумручномъ надлежательству прияви, треба слѣдуюће предузети: а) не-

на се разгледаю деклараціе; кодъ путника' довольно е дознати, има ли уобште робе ђумручномъ терету подложне или не; б), ради контроле или у случаю сумнѣ нека се и погдѣкои (а кадкадъ и сви) сандуци, котарице, бале, — отворе и промотре; — путнике тимъ често узнемиравати нив умѣсно, а и цепове, поясе и т. д. визитирати ѡимъ, треба само онда дозволити, ако су повода якомъ подозреваню дали; в), нека се израчуна сума ђумрука; г), нека се ђумрукъ (и надлежне таксе и казни) наплати, квитира и роба господару изда.

10, По европскимъ државама постои у свакој вароши едно финансијално, а гдѣгдѣ и само ђумручно надлежательство, зато е туда могуће трговцима плаћанѣ ђумрука и подвозъ утолико олакшати, што се роба на мѣсту опредѣлѣня и одъ свогъ господара развити и растоварити, и ђумручна наплата за ню положити може. За ово као и за провозну (транзитну) трговину нужно е, да се товари робе подъ олово ставе (пломбираю).

11, У некимъ државама плаћа се за провозну робу мѣсто провозногъ увозный ђумрукъ, па се при изласку исте робе изъ наше државе ђумручна та наплата поврати, а само се нека сума за провозъ припадаюћа задржи, *повратный ђумрукъ* (draw-back, Rückzoll). Ово бива изъ тогъ узрока, да се небы скупощно стражаренѣ и чуванѣ при провозу исте робе крозъ нашу землю морало употребити, но теретно е за трговце, ерѣ мораю велике суме непроизводно плативши ђумрукъ уложити, кое ѡимъ се текъ после некогъ времена поврати.⁽¹⁾

12, Цѣлу ђумручну управу треба тако уредити, да се ђумрукъ лако наплаћуе, да се грађанима теретанѣ невиди, да никога личностъ, обичае, нра-

ви, право и т. д. недира, да и уобште основима доброгъ строя данка одговара.

(1) Наплаћиванѣ повратногъ ѣумрука може се уштедети, ако се некимъ познатимъ великимъ трговцима право уступи, да они у својој магази пломбиране бале, сандуке — за неко време држати могу, па текъ по истеку рока или да за употребљѣну робу увозный ѣумрукъ плате, или да исту онако подѣ оловомъ опетѣ преко наше границе изнесу, а само дужну таксу да положи. При овомъ начину (*контранѣ*) сматраю се ови трговци као прави господари робе, а њима се оставља, да се они сами далѣ съ правимъ господарима о учинѣнимъ трошковима намире. —

КНИГА ТРЕЋА.

ОДНОШЕНЬ ДРЖАВНЫ РАСХОДА КЪ ПРИХОДИМА.

ГЛАВА ПРВА.

Приходи равни расходама.

§. 232.

Редъ и добро одправлянъ финансіалногъ као и свакогъ другогъ приватногъ кућеня изискую, да узетци заключене или већъ у дѣйство приведене (задужене) издатке, ако *непревазиђу*, а оно баръ да њи достигну и съ њима се *изравнаю*. Финансіална наука е у овомъ призреню блажія одъ сваке приватне економіе, еръ она нетражи траюћность кућеня у томе, да непрестано приходи расходе надвишаваю; него се већъ задоволява, ако се расходи (као дугови државни) приходима (као таковимъ потраживаньима) у заключаванимъ сваке године рачунима само *подмирую* и *подударая*. Ако за ово подударанъ недостигну *приходи државни*, т. е. таково увећаванъ иманя, у кое се влада непрестано уздати може, безъ да цѣло имовно станъ народа назадъ пође, онда се мораю за подмиренъ тій при-

хода (државны) други приходни извори у помоћъ узети, а тѣи су:

1, *Изванредни, тимолазећи узетци*, кои се случајно појавлюю, и кои се немогу вољно ни произвести, ни предсказати, нити на дуже време у рачунъ узети (н. п. кадъ влада пусто иманѣ наслѣди, кадъ се збогъ побуна или рата у оближњимъ земляма трговина наше землѣ у нечемъ помогне, и отудъ наша влада неку користь повуче и т. д.).

2, *Постепено умяляванѣ главногъ државногъ иманя продаіомъ*. Овимъ начиномъ се правилно и свакадъ у случаю недостатка прихода служити, ніе добро, ерѣ се приходни извори мало помало разораваю, и очекивана се помоћъ тимъ напослѣдку на ништа сведе. О продаи државны добара (нарочито домена) было е говоръ већъ горе, зато се ово разрушаванѣ главногъ онда одобрити може, ако влада продаіомъ едно цѣли неодговараюће (непотребно) добро изгуби, и ако поредъ тога изгублѣный продаіомъ приходъ одъ домена данкомъ каквимъ лако накнадити може.

3, *Да се влада задужи*. Дугъ показуе свакадъ несагласность прихода съ расходима, и ублажава своя рѣшава свойства само тимъ, ако е привременъ. Непрестанимъ задуживанѣмъ доводи се и приватно и државно кућенѣ у нередъ, и пашѣ свакадъ, ако се у време помоћъ неучини, у коначну пропасть.

§. 233.

По основима финансиє ніе само оно станѣ правительственогъ кућеня рѣгово, кадъ расходи приходе надвишаваю, него се ни оно неодобрава, гдѣ су приходи већи одъ расхода. У послѣднѣмъ случаю

добывеный дѣйствительный (активный) превишакъ могао бы се употребити :

1, Да се у државной каси чува за оне случае, кадъ ће се ванредни већи издатци потребовати. Ё ли ово употреблѣнъ државны прихода добро или не, рѣшаваю околности. Кодъ іошъ неразвіене државе, гдѣ е продая слаба и народъ простъ, неизображенъ и сиротанъ, гдѣ кредита нема, ово су природне мѣре управне политике, — и у томъ случаю се дакле држанъ таковы готовина пре іошъ одобрити може. Но у напреднимъ државама, гдѣ су у занатима, особито урађевине и трговине, многи и велики капитали заняти, гдѣ се якъ кредитъ велике сигурности ради дае и употреблява, неће ово нужно быти, еръ се правительства лако займомъ помоћи могу. Непроизводно држанъ у виду новаца нагомиланы капитала, нити е за правительствено куће нѣ нити за народну продукцію корисно. Поредъ тога се правительство кодъ велики сума' лежећегъ капитала (у новцу) може лако навести, да на споредне и излишне цѣли свое накуплѣне новце издае.

2, Да се производно употребе, т. е. да се у предузеће какво прихода ради уложе. На ово се може влада изъ два узрока рѣшити. Или се бои, да у случаю нужде неће моћи потребне капитале (займомъ) набавити; но то іој се и садъ отежава, почемъ у предузећа уложене капитале изъ свои' руку' пушта, тако да ии у случаю потребе или никако или съ великимъ губиткомъ и съ тешкомъ мукомъ изъ таковы предузећа извадити може. Другій узрокъ, да влада свое капитале производно употреблява, може тай быти, што жели тимъ свое приходе увећати; но и ово ніе на законима државне економіе основано, почемъ се капитали яче у приватнимъ рукама умложаваю, и тако бы прави-

тельствени приходи посредствомъ капиталногъ данка више износили, но интереси, коє влада сама свое капиталє употребляваюћи одъ нѣи вуче.

§. 234.

За правительства развієны држава ніє дакле никако савѣтно, капиталє у готовини држати. Правительства пакъ простогъ, сиромашногъ, недозрѣлогъ народа немогу непредвидно потребованє сумє займомъ одъ свои или странны трговаца (или правительства) набавити. Нѣювь собственный народъ є тако сиромашанъ, да се наеданпутъ потребованє велике сумє небы одъ нѣга никако ни набавити могле; одъ странаца, кои су богатіи, неће имъ се желѣ испунити, єрѣ збогъ свое несталноће доволно кредита немаю, тако да бы морала, кадъ бы имъ се поискиваню и одговорило, велике интересе плаћати. (1) За такове є државе дакле *државна благайница* или *непокретна државна каса* на свомъ мѣсту. (2) Но ово непроизводно држанѣ капиталє є съ другимъ неугодностима скопчано; малє сумє набавити и у благайници држати, ніє особито тешко, но одъ нѣи се неможе ни особита каква помоћ у случаю нужде очекивати; велике сумє пакъ нити се могу набавити, нити полза штету отудъ за народно кућенѣ проистичућу доволно накнађава, почемъ ће се економно развіянѣ, коє кодъ сиротногъ народа и тако слабо и споро напредує, тимъ утолико више препречити, што се велике сумє изъ циркулаціє наеданпутъ извуку. Зато бы за овакове државе єданъ такавъ начинъ угоданъ быо, по комъ бы се велике сумє у *приправности* но опетъ *производно* држати могле, а то бива посредствомъ цѣли сходно уређене *ѣиробанке*. У ову банку може влада свую свою непокретну касу (н. п. 1 до 2 мил. тал.) уло-

жити, раздѣливши є на суме (н. п. 10.000) те величине, за кое у своіой земљи а нарочито у мѣсту свогъ средсредногъ (центральногъ) правленія довольный брой учасника наћи може. Свакій одъ учасника' добыће опредѣлѣну суму новаца у свой сгедит а осигураће є своимъ непокретнимъ добрима. Сума цѣлогъ фонда а исто тако и поєдине у сгедит записане количине могу по потреби манѣ или веће быти. Цѣо капиталъ лежаће непокретно у каси банке, а приносиће и интересе влади и иначе користь народномъ кућеню. На то треба притомъ тежити, да се довольно учасника' нађе, како небы велика часть капитала непроизводно лежала.

(1) Многи су списательи миѣнія, да є умѣсно благайнице држати, но одъ многи се и противно доказує. У преѣашня времена є свакій владатель велике (приватне) благайнице држао, а и садъ се то кодъ суровы народа налази (чувена блага монголски поглавара'). Прускій краль Фридрихъ II. имао є 30 мил. Rlg. у своіой благайници, поредъ 12 мил. државногъ дуга. Тако се и аустрійскій царъ Франць I. владає. —

(2) Колике интересе мораю плаћати све новіє државе у средньої и южной Америки (изузевши Парагвай, као єдину државу Америке, коя дугова нема). Правительство *Хаитія* уговорило є год. 1825. дугъ єданъ одъ 30 мил. fr. по 80% съ єднимъ друштвомъ найзнаменитіи банкера' париски'. По уговору требало бы да се обвезанице за 25 година одъ 1. Януара 1827. почевши у ниште, а и интересъ сваке по' године по 6% одъ 1. Юлія 1826. год. рачунаюћи редовно плаћа, — но ни у плаћаню интереса ни у исплати главногъ віє влада рѣчь одржати могла. —

§. 235.

По овомъ сматраню види се, да є найкорисніє станѣ правительственогъ кућеня, кадъ су правилно

и трајуће државни приходи расходима равни. Законодавна власт сваке државе треба при опредѣляваню одношеня прихода къ расходима на то да тежи, да се ове две количине подудараю. Ово се одношенѣ сваке године (или на дуже време) у државномъ *предрачуну, буџету* (budget, ⁽¹⁾ état) напредѣ опредѣлява. Ако се у буџету приходи съ расходима подудараю, онда е то *природно, правилно* стањѣ правителственогъ кућеня. Напротивѣ носи *предрачунѣ* на себи знакъ *лакомислености, невѣштогъ, поремећеногъ и неусавршеногъ кућеня* владе, ако се оне две количине у буџету разликую, и то особито онда ако приходи за расходима заостаю, т. е. ако се (пассивный) *дефицитѣ* (недостатакъ) у буџету покаже. У томъ случаю принуђено е правительство едно одъ она горе изложена три средства у помоћъ узети, кое жалосна слѣдства, особито ако то дуже устрае, имати може. Но не само децифитѣ него и *непредвиђеный* и противѣ *намѣре добывеный* (активный) *превишакѣ* прихода надъ расходима *нѣ* (по већой части) добарѣ знакъ у *финаисіальной* управи, ерѣ показуе, да су се или у расходномъ буџету такове потребе ставиле, кое су лако *ненамирене* остати могле, или да су приходи тако *цѣли* противно *разрезани*, да е народѣ *већій* тереть *подносити* морао, но што му е државна власт *наметнути* хтѣла.

(¹) *Буџетѣ* значи на *енглескій* кеса, *цакъ*, *потомѣ* *портфейль*, у *комѣ* *попечительи* *своя* *акта* (*дакле* *в* *предрачунѣ* *државный*) у *камаре* *носе*, а у *садашнѣ* *се* *време* *као* *предрачунѣ* *државный* *разуме*, и *заступа* *се* *често* *рѣчи* *та* (*état, поставѣ*).

§. 236.

Опредѣляванѣ *цѣли* *сходногъ* *буџета* *нѣ* *башѣ* *тако* *лакѣ* *посао*, *ерѣ*;

1, Нека часть државны расхода мора се намирити, ма одкудъ се средства зато узела, н. п. цивилна листа, издатци на средства споляшнѣ и унутрашнѣ сигурности, плате званичницима и т. д; друге потребе могу подъ некимъ околностима баръ за време ненамирене остати. Тешко е притомъ рѣшити не само, кои се расходи извршити мораю, него и коликій ће кои расходъ бити, еръ се и кодъ најнужнѣи издатака понешто уштедети може, безъ да се обштоу цѣли уштрбъ какавъ нанесе. Неки намъ ће се расходи необходимо нужни чинити, а мы нећемо за нѣово подмириванѣ доволно средства имати; у противномъ случаю може влада неку суму на расположењу имати, но тешко ће јоу се бити рѣшити, кои издатакъ пре да подмири. За правило може се свакадъ узети, да ће свакій народъ у стању бити нужне, паметне расходе свое землѣ подмирити, узевши преко тога и то у рачунъ, да народъ учинѣне му услуге болѣ награђуе но приватный кои.

2, Кадъ се некій расходъ као нужданъ или баръ као умѣстанъ нађе и призна, треба мислити на средства, којима ће се онъ подмирити. Приносъ собствены, приватны приходны извора владе (домена и регала) сасвимъ е ограниченъ, и само се утолико увећава, уколико се могу боля средства штеднѣ и савршеніи начинъ руковођеня и управленя увести. Данци (и таксе) напротивъ могу се законнимъ путемъ повисити, и то или увођенѣмъ новы данака, или повишенѣмъ мѣрила на постоећимъ данцима; али и овај родъ прихода има напоследку изъ народно-економны узрока свое границе. Ова граница е двоякогъ рода: безусловна, преко кое се поредъ свою принуђавајући мѣра прећи неможе, или народно-економна, гдѣ се капитали и производъ у

народу руше, ако се она противъ правила преступи,

§. 237.

По досада казаномъ нетреба о државнимъ расходима и зато наређенимъ приходима безусловно судити, него по цѣлима, кое се помоћу нѣи испуњаваю. Тако се може подь особитимъ околностима некій приходъ, н. п. у ратно доба обсадный наметъ на поедину варошь, и одобрити, премда онъ капитале разрушава и народно иманѣ упропашћива; напротивъ мора и најблажии данакъ, ако се на излишно велике плате и пензіе или на издржанѣ млоги помпе ради плаћаны дворяна троши, предъ критикомъ науке пасти. У добро уређеной држави послѣдично е дакле, да се приходи по расходима управляю, а напротивъ е несрећна она држава, коя е принуђена, да свой расходный буџетъ по годишньимъ приходима крон. Почемъ се државный предрачунъ у нечему само одъ прилике опредѣлити може, то е нужно да извршуюћа власть законодавной при свршетку *буџетногъ періода* точне рачуне о наблюдаваню буџетногъ прописа поднесе. Како се правый предрачунъ съ дѣйствительнымъ приходомъ и расходомъ у *некимъ* точкама само слаже, то е нужно напредъ означити, шта ће управна власть у случаю пасивногъ или активногъ превишка радити морати. Активный превишакъ се обично повраћа главной државной каси, гдѣ се сачува до идущегъ буџетногъ періода, па онда законодавна власть учини съ нѣимъ расположенѣ као и съ другимъ приходомъ државнимъ; за пасивный превишакъ пакъ опуномоћи често законодавна власть правительство, да га до *неке опредѣлне суме* активнимъ превишкомъ, или займомъ одъ частныхъ лица или изъ резервне касе подмирити мо-

же, или се надлежномъ попечителю или правительству на то некій приходный изворъ опредѣли. Овай привременый дугъ резервной каси или другомъ комъ повѣрителю треба слѣдуюћегъ бюджетного періода или приходима подмирити или га иначе узаконити. По већой части се покаже у државнимъ (дѣйствительнымъ) рачунима пасивный превишакъ, зато е нужно, да се небы влада свакій часъ морала задуживати, у бюджету већъ све приходе у маньой, а расходе у већой суми у рачунъ ставити. —

ГЛАВА ДРУГА.

Државни Дугови.

І. О Д Л О М А К Ъ.

Естество и дѣйство државны дугова.

§. 238.

Ако се државни приходи безъ опасности за народно кућенѣ и уобште за државу повисити и увећати немогу, а неодложне државне потребе већій расходъ изискую, кои се изъ дондашњи приходи извора подмирити неможе, то се онда држава задужити⁽¹⁾ мора. У већој части случава, болѣ се влади и задужити, него она горе напomenута, пређе обична, уштрбна средства ванредны прихода употреблявати. У новіе време су државни дугови до те важности у Европи dospѣли, да еу се вѣштачка правила изнаћи морала за правлѣнѣ, руковоћенѣ и уништаванѣ нѣово. Но уколико се противъ онаковы дугова, кои су по найновіимъ основима науке и изъ доказаны побућеня начинѣни, ништа основно навести неможе, утолико су они ипакъ за државу више уштрбни, кадъ се у невреме и невѣшто учине. Зато се безусловно о полезности и штетности нѣовой неможе одрѣшно миѣніе изрећи, него текъ по испыту дѣйства нѣовы за народно кућенѣ и посредно за финансијално стањ државе.

(1) О државнимъ дуговима писали су у већъ наведенимъ дѣлима: Pinto; Steuart; Hume; A. Smith;

Sonnenfels; Sismondi; Say; Lotz; Rau; Malchus; Rotteck. Потомъ: Montesquieu: Esprit des lois; Nebenius: Der öffentliche Kredit, Karlsruhe 1820.; — Welz: La magia del credito svelata, Napoli 1824.; — Dufresne St. Léon: Etude du crédit public et des dettes publiques, Paris 1825.; — Gönner: Von Staatsschulden, deren Tilgungsanstalten und vom Handel mit Staatspapieren, München 1825.; — Zachariae: Ueber das Schuldenwesen der Staaten des heutigen Europa, Lpzg. 1830.; — Lex: Die Staatsschulden und Staatspapiere, Göttingen 1831.; — Baumstark: Staatswissenschaftliche Versuche über Staatscredit, Staatsschulden und Staatspapiere, Heidelberg 1834.; — Influence of the public debt over the prosperity of the country, by M. B., London 1834.; — Mac Culloch: Treatise on the principles and practical influence of taxation and the founding system, 1845. —

§. 239

Дугови су обвезе на доцниѣ (време) падајућегъ плаћања са сагласіємъ повѣрителя или безъ тога. Влада има силе доста у рукама, да на послѣдній начинъ дугове прави, но ово е противно не само правичности, него и (политичной) умъсности, ерѣ у послѣднѣмъ смотренію падаю свака сигурность иманя и савѣ кредитъ у народу. Ако неки државне дугове и представляю као мѣнице на *потомке* повучене, да оня млога корисна уређеня у држави, коя мы не само за насъ него и за нѣи правимо, исплате, то се треба влади инакъ одъ задуживаня преко мѣре чувати, ерѣ су и нама наши *предци* много коѣшта доброгъ у држави у наслѣђе оставили, безъ да смо мы тереть тій уређеня на себе примити морали, и ерѣ е сваке приватне економіе правило, болѣ са своимъ но съ туђимъ капиталама што продуктивно, а камо ли непродуктивно преду-

зимати. Нико, дакле ни самъ народъ неможе захтѣвати, више да ужива, но што своіомъ радњомъ и своимъ другимъ производнимъ изворима заслужити узмогне. Ако се поредъ свегъ тога изъ разны, важніи узрока' влада на задуживанѣ рѣшити мора, то нека те узаймљѣне капитале баръ по обштимъ законима државны расхода троши, и нека тимъ нужду новогъ задуживаня, уколико могуће буде, уманьи и унапредъ избѣгава.

§. 240.

Дѣйство државны дугова може се сматрати у одношенію на цѣло народно кућенѣ, на државне повѣрителѣ и на станѣ саме владе. — Ако се потребе правительствене могу непрестано новимъ данцима намиривати, то ће се дужници данка еднако трудити, да свою дужность, безъ да главно иманя повреде, штедњомъ у свомъ уживаню испуне. Докле годъ дакле државни терети найвишу (народно-економну) границу непређу, донда ће се правительствене потребе изъ прихода' грађана' подмиривати моћи. Напротивъ ако се правительство на то рѣши, да се кодъ свои грађана задужи, то извуче оно тимъ дугомъ (а особито займомъ) велике суме капитала изъ народногъ иманя, и потроши њи по већој части непроизводнимъ путемъ. Сва штета овимъ премѣштаемъ капитала' изъ едногъ иманя у друго ненакнађава се савршено ни онда, ако правительство узаймљѣне суме башъ и производно употреби н. п. на прављѣнѣ путова и канала', на фабрике и т. д., еръ се оно премѣштанѣ услѣдству спољашнѣ какове силе (н. п. кодъ примораны дугова), или баръ неприроднимъ поводомъ (као н. п. кодъ свію дугова) догодило. Приморанимъ дуговима се, просто рећи, народно иманѣ разрушава, займи пакъ извлаче капитале изъ производны преду-

зећа и даю и у манѣ производне и манѣ вѣште руке правительства, и проузрокую у државномъ куће-ню онакову дѣобу и трошню добара, какве се небы у прерадномъ, наиболѣмъ току економногъ народногъ живота показале.

§. 241.

Народно - економно дѣйство државны дугова у смотреню на производъ добара увиѣа се изъ слѣдуюћегъ:

1, Ако се заемъ у *земљи* (нашой) учини, то се капитали наѣдавпутъ и у великой количини изъ свои производны предузећа, у којима су употреблѣни были, извуку, а при уништаваню дуга се на противъ споро и наситно народу враћаю. Тимъ се поредъ осталогъ изгубе они производи, које капитали за оно време, докъ су у правительственимъ рукама лежали, нису произвести могли. Ако се доцнѣ одъ непроизводны издатака грађана посредствомъ пореза или трошарине опетъ онолике суме покупе и државнимъ повѣрительима поврате, опетъ зато нѣ се тимъ ништа добыло, премда су се доцнѣ онимъ начиномъ т. е. данкомъ непроизводна добра у производна претворила. Што грађани радо правительству у заемъ даю, нетреба да насъ на то заключенѣ наведе, да су државни займи и дугови зато и за *народъ* корисни, еръ знамо, да грађани изъ собствене, *приватне* користи и скоро банкротномъ правительству, само ако имъ се добри интереси плате или баръ обећаю, свое капитале у заемъ даю.⁽¹⁾ Поредъ други неугодностьи увећа се и папирна трговина (съ државнимъ обвезаницама и папирнимъ новцима), кои су при великомъ дугу исподъ пари стоећи за тргованѣ врло угодни, и тимъ се такође велики капитали у непроизводну радню увуку, и интереси ка-

питала се у цѣлой земљи на уштрбъ производны предузимателя и народа неприродно повисе.

(1) Мнѣнія о ползи државны дугова су кодъ државника различита. У *Quarterly Review* одъ Марта мѣсеца год. 1825. стои: „Капиталъ, кои се у заемъ узео и тимъ дугъ начинію, безусловно е уништень. Народъ е помоћу капитала борбе за слободу, сигурность и независность извоѣвао, и онъ се неће никадъ више у другомъ виду показати, но као куповна цѣна оны користій (добара) т. е. независности, сигурности и слободѣ. Ако се државни повѣрителѣи временомъ и исплате, опетъ се не тимъ онај потрошеній капиталъ створио, него се само на нѣи пренесе онај капиталъ, кои се пређе у рукама дужника данка налазио.“ — Напротивъ каже *Лафитъ*: „Дужници данка се жале, капиталисте (државни повѣрителѣи) се сами нуде (т. е. да правительству поискано даду) . . . Данакъ купи капитале одандѣ, гдѣ ии нема, заемъ ии пакъ узима ондѣ, гдѣ су нагомилани, (т. е.) у великимъ варошима . . . Данакъ ии тражи ондѣ, гдѣ бы се за 10, 12 и 13% купити морали, заемъ пакъ ондѣ, гдѣ се за 4 — 5% добыти могу.“ —

§. 242.

2, Ако се суме одъ странаца у заемъ узму, то остану истина спочетка занатски капитали наше земљъ неузнемирени, али при исплаћиваню дуга мораю се опетъ капитали наши грађана изъ земљъ слати, кои се данкомъ покупе, и кои тимъ насвагда за нашу земљу нестане. Займомъ одъ странаца се штета дакле само за доцнѣ одложи. Истина се онај заемъ у земљи нашої употреби и тимъ земальски занати подпомогну, али то бива само за време, и осуети се непроизводнимъ потрошкомъ займа. Па ни онда се та штета ненадоконава, ако правительство у заемъ узете суме на производна

предузећа употреби, ерѣ се слабіе и споріе капита-
ли у рукама владе умложаваю, но што бы ии при-
ватни предузимачи, одѣ кои' се доцніе капитали за
уништаванѣ дуга одузму, увећати могли. У оста-
ломѣ се само кодѣ богатіе землѣ наше правитель-
ство задужити може (в. I. §. 162.), но често се
притомѣ догађа, да и мы другой сиромашніой зем-
љи у исто време толико у займѣ дамо, зато се
тимѣ уништава и она мнима полза, кою мислимо,
да одѣ странни капитала вучемо.

(¹) Списатель горе наведеногѣ дѣла Influence of
the public debt — мисли, да државни дугови нимало ни-
су за народно кућенѣ штетни. „Да се,“ каже онѣ, „и
великій онаи капиталѣ енглескогѣ државногѣ дуга іошѣ
у занатска предузећа уложіо, то бы се великомѣ кон-
куренціомѣ млога лудаста предузећа подигла и капитал-
на бы рента на врло нискій степенѣ пала, и тимѣ бы
се дакле една часть капитала изгубила. Дугѣ пакѣ под-
помаже капитализиранѣ, те се и средства, интересе на
дугѣ плаћати, умложаваю. Тако е у Енглеской држав-
нимѣ дугомѣ капиталѣ одѣ 7 — 800 мил. Ls. наново
добывенѣ, безѣ да се притомѣ другій капиталѣ те ве-
личине изгубити морао.“ —

§. 243.

Што се уплива државны дугова на *дѣобу* на-
родногѣ иманя тиче, примѣћавамо, да ће се за на-
мирнѣ оны државны расхода, кое влада за интере-
се и уништаванѣ свію родова дугова, великимѣ су-
мама посредствомѣ данка одѣ грађана узимати мора,
неприродномѣ дѣобомѣ капитали изѣ производны
заниманя извлачити, и таковимѣ людима (државнимѣ
повѣрительима) давати, кои се по већой части съ
непроизводномѣ радньомѣ занимаю, као банкерима
и съ папирномѣ трговиномѣ занимаюћимѣ се осо-

бама. На плаћанѣ интереса' обраћени државни расходи употребиће се готово сасвимъ непроизводно, и само оне суме, које су за уништаванѣ државногъ дуга опредѣлѣне, наћиће зато производногъ занимања, што у великимъ количинама у иманѣ поедини државни повѣрителя долазе. Што су неки пребацивали, да капитали правительству узаймлѣни небы никако ни постали, да се не правительството на правлѣнѣ дугова рѣшило, сасвимъ в олако потврђаванѣ безъ важниегъ основа, ерѣ знамо, да бы у противномъ случаю приватни предузиматели те капитале у заемъ узели. На могуће притомъ сумнѣ о истини овы слѣдства можемо одговорити: ако правительството узаймлѣне капитале непроизводно употреби, то се тимъ за народъ ништа не добыло, ерѣ су се овимъ употреблѣнѣмъ сигурни, већъ постоећи капитали унищили, кои бы безъ правлѣня дуга пре у народномъ иманю производно постояли, или небы никако ни постали, кое послѣднѣ не може истина быти, почемъ су се већъ у народу налазили; ако влада пакъ узаймлѣне капитале производно употреби, то опетъ не никадъ добытакъ но сигурный губитакъ, ерѣ су капитали манѣ производни у рукахъ правительства. Зато е неправо оно потврђаванѣ, да државнимъ дугомъ нови капитали постаю, кои се небы появили, да правительството оне прве суме посредствомъ дуга изъ народногъ иманя извукло не. Државнимъ дуговима се дакле на сваки начинѣ народни приходи неприродно и штетно дѣле. Займи одъ странаца утолико се манѣ препоручити могу, што ће се интереси у странной землѣ трошити.

§. 244.

Дугови правительства, у кое народъ повѣреня има, врло су за господаре капитала', као државне

повѣрителѣ, корисни, ерѣ се овима прилика дае, лакимъ начиномъ свое иманѣ производно употребити. Државне обвезанице се врло лако купити могу, у противномъ случаю кадѣ небы влада лакома на правлѣнѣ дугова была, морале бы капиталисте приватне добре и сигурне дужнике съ великомъ натегомъ и мукомъ тражити. Као годѣ што се посредомъ државны дугова лако приватни капитали подѣ интересъ дати могу, исто тако може државацѣ државны обвезаница, у кое доба оѣе, до свои' капитала' доѣи, ерѣ се државни папири лако за готове новце продати могу. Напротивѣ добытци поедини съ државнимъ папирима тргуюѣи лица' нестое у непрекидной свези съ народно-економномъ користи. Да су државни дугови узрокъ и побуѣненя къ штедни и къ нагомилаваню капитала, у нечему е истина, али до ове цѣли се и другимъ, больимъ средствима доспѣти може, као посредомъ штедионица, кредитны друштва, позаймны банкѣи и други заведеня, на коя ѣе човечѣи проничуѣий духъ сигурно наиѣи, како се потреба укаже, излишне капитале полезно употребити. Зато е погрѣшно мнѣнѣе оны државника, кои мисле, да се посредомъ државны дугова циркулацѣя добара и предузимаюѣий духъ човека оживляваю, и кои мртву циркулацѣю неки незадужены држава башѣ тимъ изышняваю, што ове свои дугова немаю. Свеза ове две появе е природна и истинита, изышняванѣ само пакѣ неправо е, почемѣ се узрокъ као слѣдство дѣйства представля, т. е. мртва циркулацѣя и непроничуѣий духъ народа су узрокъ, што држава толико повѣреня и потреба нема, да се задужити може и мора; а ни подѣ кои начинѣ неможе се противно заключенѣе учинити, т. е. да држава душевно и матерѣялно не зато напредовала, што свою касу не дугомъ а свой народѣ великимъ данкомъ обременила.

§. 245.

Упливъ државны дугова на станѣ владе увиѣа се у слѣдуюѣемъ :

1, Влада добые вѣрны пріятеля, ерѣ се државни повѣрителѣи свакадѣ при премѣни устава или владаюѣе породице, уобште у свакой побуні бов, да ѣе свое правительству узаймѣно иманѣ изгубити. Државни повѣрителѣи се дакле, у кое су найбогатіе породице и особе умѣшане, меѣу найревностіе приврженике постоеѣегѣ (status quo) и свагдашнѣгѣ правительства брое. ⁽¹⁾

2, Течай државны обвезаница управля се по обштемѣ мнѣнію, кое народѣ о влади има, зато могу и влада и свакій другій потомѣ станѣ правительства познати. Но опетѣ свакадѣ ніе течай обвезаница добарѣ знакѣ станя владе, ерѣ и други узроци могу на течай државны обвезаница дѣйствовати.

3, Велики државни дугови су препрека, да правительство у опасно за себе доба и у великой нужди новчане помоѣи на корисный начинѣ набавити може, него се у таковимѣ приликама по веѣой части на штетно задуживанѣ (сѣ великимѣ интересима) рѣшити мора.

⁽¹⁾ Ако се у штедіоницама положене одѣ сиротинѣ уштеѣене суме у државне обвезанице преобрате, т. е. правительству позайме, онда има држава повѣрителѣя и кодѣ найсиромашніи класа народа, и потомѣ завися станѣ иманя свію овы одѣ положеня владе. — У *В. Британской* было е спочетвомѣ 1828. год. 276.248 лица, коя су одѣ интереса државны дугова живила, и на коя е тай приходѣ одѣ интереса овако подѣлѣнѣ быо :

брой лица'	велич.	прихода.	Ls.	у ср.	р.	на 1 лице
82.972	0	—	10	"	4 Ls.	11 шил. 6 пен.
41.232	10	—	20	"	16 "	3 " 4 "
97.288	20	—	100	"	45 "	13 " 10 "
43.203	100	—	400	"	179 "	13 " — "
5.371	400	—	600	"	447 "	5 " — "
3,605	600	—	1000	"	674 "	9 " 3 "
1.805	1000	—	2000	"	1193 "	2 " 6 "
507	2000	—	4000	"	2200 "	3 " 8 "
220	преко		4000	"	8077 "	

Како повѣренѣ народа у правительство напредкомъ државѣ и временомъ расте, види се изъ тога, што е у *Француской* кредитны партія (parties inscrites) было: 1825. год. 162.833, 1830. год. 195.570, 1834. год. 213.168 но овдѣ се често едно лице (повѣритель) на више партія записало. — — Колико су дугови за велике државѣ, коѣ се зрѣло и постоянно управляти желе, одвеѣ нужни, изриче се слѣдующимъ. „За старе грчке слободне државѣ, за римску слободну државу, за старо римско царство, была е велика несреѣа, што владе нѣове нису дугова имале.“

(2) Како су посредомъ државны дугова поедини люди у новіе време до великогъ богатства дошли, и како потомъ ови богатырци посредомъ те силе богатства судбомъ поедини држава управляю и исту у своимъ рукама имаю, изражава Лордъ *Байриѣ* у свомъ Don Juan-у: „Ко држи равновѣсіе свѣта? ко влада надъ конгресима, да ли кралѣвци, да л' слободняци? ко прописуе за обадва, за старый и новый свѣтъ тугу или радость? ко е узрокъ, да се политикари сви любкіе прегигаю? Да нѣ то сѣнка Бонапарте племенито смѣла? — То е *Юда Ротшилдѣ* и другъ нѣговъ *Христьянинѣ Берингѣ*.“ —

§. 246.

Правлѣнѣ дугова зависи одъ кредита, а оваѣ се кодъ државѣ оснива:

1, На способности дужника, да око дугова нужне издатке уредно плаѣа (интересе, обеѣане су-

ме уништаваня —), а ово зависи одъ садашнѣгъ и будућегъ богатства народа, одъ доброгъ станя финансиалны уређеня, нарочито одъ лакоће нове данне разрезивати, и одъ постоянства и тврдоће државны наредба и уобште цѣле владе. Богате, производне, плодне и добро населѣне землѣ; миранѣ, слободанѣ, изображенѣ народѣ; сигурность, правичность, безбѣдность државе, узроци су великогъ и якогъ државногъ кредита, зато се у тимъ случаевима владе лако и много безъ уштрба за народно благостанѣ задужити могу.

2. На увѣреню, да ће правителство свакадъ драговољно и брижљиво, своимъ повѣрителъима оно испунити, што имъ е обећало. Правителство, кое е толико несавѣсно да при првой угодной прилици или при найслабиѣмъ потресу државномъ одъ свогъ обећаня одступи, убиетимъ одма и савъ свой кредитъ. Држава, коя е тако неправична, да се свогъ дуга одрекне (*репудіація дуга*), или да одъ плаћаня околностима и рѣавимъ положенѣмъ принуђена одустане (*банкротствомъ*), неће лако и скоро свой кредитъ утврдити моћи. Одъ свакогъ приватногъ дужника изискую се поштенѣ и доказане мудре намѣре у рукованю, зато ће и влада повѣренѣ свои кредитора дотле уживати, докъ се противно тому владанѣ кодъ нѣ непримѣти, докъ искрено са своимъ повѣрителъима поступала и све поступке свое умотреню државногъ дуга явно обзнанъивала буде, тако да се свакій повѣрителъ о рукованю съ државнимъ дуговима извѣстити и о побольшаню каквомъ свое мнѣніе дати може.

(1) У монархіяма съ репрезентативнимъ уставомъ изискуе се сагласіе ове друге законодавне власти за правлѣнѣ дугова, и за постоянный државный кредитъ.

Соненфелсъ каже: „Уколико е манѣ ограничена монархія, утолико е више ограниченъ кредитъ; деспотизамъ е безъ свакогъ кредита.“ — Мало држава има, кова су сасвимъ одъ дугова слободне, као: Тосканска, Олденбургска, Шведска, неке манѣ нѣмачке државице, већа часть швайцерски кантона, Јонски острови, С. Марино —, но одъ ови многе имаю државне папирне новце. —

§. - 247.

Великимъ државнимъ дуговима слѣдую свакадъ велики државни терети. Погрѣшно е притомъ мислити, да ће се грађани на велике данке навикнути, и да е дакле штета мања, уколико се нѣма терети лакши чине. Тимъ се штетностъ велики данака за народно и посредно за правителствено благостанѣ нимало неублажава, што грађани теретностъ мањ осѣћаю. Одъ велики државни дугова несмѣмо на благостанѣ државе заключити, него пре морамо таково заключенѣ учинити, да е она држава постојанія, тврђа и богатія, која се поредъ велики дугова опетъ у благостаню налази.⁽¹⁾ — Збогъ досадашињгъ нетреба опетъ државне дугове съ народно-економне точке сасвимъ осудити. Они извуку често владу изъ велики незгода, и узрокъ су многи велики построена, која никадъ безъ дугова небы у животъ ступила.⁽²⁾ Болѣ е, у нужди и у угодной прилици и задужити се, но такове данке на грађане наметати, кои производне изворе разрушаваю, и велику часть дужника данка сасвимъ упропасте. Задужено правителство треба само 20-у или 25-у часть дуга годишњѣ (за интересе по 5 и 4%) посредомъ свои прихода да намири, а у болѣмъ станю, у удобной прилици може мало помало новимъ данцима и уштеђенѣмъ одъ други издатака дужно главно (капиталъ дуга) уништавати. Шта е у поединимъ приликама болѣ, или се задужити, или за увећане потребе већій данакъ разрезати, не-

може се за свагда напредъ опредѣлити, еръ то одъ околностій зависи.

(¹) *В. Британска* поредъ свои грдны дугова одъ 829 мил. Ls. може се опетъ среѣномъ назвати, еръ в она своимъ богатимъ приходнимъ изворима повѣрителъ свое тако осигурала, да у свако доба потребне іой капитале опетъ новимъ займомъ набавити може, и то іошъ за тако ниске интересе, да узаймѣне суме другимъ државама, кое манѣ дуга имаю, съ користи опетъ узаймъ давати може. —

(²) За угушаванѣ побуна', за воѣенѣ найнужни и найкорисни ратова, за правлѣнѣ гвѣздены путова, и уобште за свако велико обштеполезно предузеѣе државно недостаю обични државни приходи; зато су се све државе у томъ станю задужити морале. Колико су се све европске државе у францускомъ рату у дугъ увалиле. Уведенѣмъ знамените какве поправке у єдној држави, принуде се и околне државе, да у томъ слѣдую; почемъ нїєдна држава доволно средства' за извршенѣ каквогъ великогъ предузеѣа нема, то є принуѣена дугове правити, и тако друге државе у развитку достиѣи, иначе бы є странна конкуренція у радиности, у военной вѣштини и у свакомъ другомъ државномъ уреѣеню надвисила и угушила. — *Американске* државе текъ су се помоћу дуга ослободити могле, и неке само плаћанѣмъ велики интереса' (в. §. 234. 2.). —

II. О Д Л О М А К Ъ.

Поєдини родови државны дугова.

§. 248.

Разни родови државны дугова постали су одчасти изъ узрока, да се задуживанѣ владе одъ народа (особито одъ повѣрителя) прикрїє, одчасти пакъ зато, да се државни повѣрителѣи новимъ име-

нима пре на позаймљиванѣ склоне. Уобште можемо државне дугове на два главна реда раздѣлити, на *приморане* и *вольне*.

Къ *приморанимъ*⁽¹⁾ дуговима могу се рачунати :

I., *Неисплаћени издаци*, посредствомъ кои се правителство кодъ оны лица' задужи, коя су држави неке услуге чинила, и коя су потомъ право на потраживанѣ наплате добыла. Ова мѣра показуе велику слабостъ владе и знакъ е финансијалне пропасти, зато дражи и народъ на незадовољство и понижава важностъ владе тимъ више, што се правителство до те прилике свакадъ као најболѣй и најсавѣснѣи платацъ држало. Влада уговори съ приватнима, да они неке услуге у означено време и на опредѣлѣный начинъ нѣой на користъ учине, а за точно и поштено испунѣнѣ уговора принуди приватне безъ разлике станя имућности, да силомъ државни повѣрителѣи постану, почемъ имъ уговорену цѣну неизда, кое толико значи, као да одъ други таковы лица' силомъ заслужено отме и на свою користъ употреби. Оваковимъ владанѣмъ правителства страдаю невино многе породице, а државна власть мораће одонда у погодби за сваку услугу или напредъ сигурностъ какву дати или већу накнаду обећати; зато се овај начинъ задуживаня неможе никадъ ни одобрити.

(1) Неки су писателѣи бранили приморане дугове за поедине случае, а у државномъ животу налазило се примѣра одъ најстарѣи времена, да су се владе обуставлянѣмъ плате не само своимъ служительима *задуживале*, но было е и таки случаева, гдѣ се тај дугъ никадъ више уништио нѣе. —

§. 249.

II., *Напредъ узети данци* (антиципаціе данка) за дужнике данка су одвећъ теретни, па и у ономъ

случаю, ако влада своимъ повѣрительима дозволи да неку часть у име интереса одбію заради тога, што се данакъ пре законногъ рока плаћа. Антиципаціе су онда вольни дугови, ако се дужницима данка на волю остави пре или у уречено време данакъ да плате.

III., *Приморани займи* бы нешто умѣсни были, кадъ бы се свакій свомъ имовномъ станю сразмѣрно (као кодъ пореза) на заемъ принудіо, но и ово нѣ башъ сасвимъ праведно, еръ за свакогъ нѣ еднако лако, да своіой имућности одговараюћу часть иманя на заемъ уступи. Овимъ начиномъ задуживаня доказуе влада, да іой нико неће вольно што да позайми, и убія себи кредитъ, те доцнѣ вольне дугове неможе тако лако да прави.

IV., *Кауціе* (залози, емства) ⁽¹⁾ државны служителя, кои съ явнимъ насама рукую, или съ другимъ државнимъ добрима управляю. Кауціе утолико нису штетне, што се съ вольомъ служителя (кавента) слажу, и што се баръ своіомъ цѣли — сигурности правдаю. Ако се кауція у државнимъ папирима полаже, онда нѣ то новъ дугъ, но влади е тимъ могуће, толикій новъ дугъ начинити, колико положена за кауцію сума у државнимъ папирима износи. Оће ли се интереси на положене суме плаћати, зависи одъ уговора, но ако се интереси уговоре, то се нѣгови проценти мораю по приносу државны папира опредѣлити.

⁽¹⁾ У Французской су кауціе износили 1814. год. 196,933.848 1844. год. око 231, ²³ мил. фр. — У Баденской издаю се одъ 1832. год. на положене кауціе особите обвезанице, коє интересе приносе. Год. 18³⁴/₃₅ было е кауція у суми одъ 298.400 фр., 1844. год. 404.900 фр. Положити кауціе мораю: постмайсторъ 1000 фр., управитель домене или шуме какве 800 фр., срески каз-

начен 800 фр., управитель поште на поединимъ мѣсти-
на 500 фр., држатель поште 300 — 500 фр., товарачъ
на пошти или писмоноша 300 фр., нижій скупитель
данка 100 — 400 фр. —

§. 250.

V., Издаванѣ државны папирны новаца в он-
да корисно, ако се граница умѣрености непређе.
Овай начинъ задуживаня разликув се одъ свію дру-
ги тимъ:

1, Што се на учинѣный дугъ интереси не-
плаћаю.

2, Што се државни повѣрителѣи непрестано
продаіомъ и циркулиранѣмъ папира' мѣняю, те та-
ко одъ волѣ поединогъ зависи, оѣе ли свое потра-
живанѣ наплатити или не.

3, Што влада може уништены дугъ наново
учинити, ако опеть исте папире изда, или униште-
нѣ издаванѣмъ папира' на доцнѣе одложити.

Ова свойства државны папира приволила су
млоге државнике, да су на обрану нѣіову писали и
радили. Но уколико су ови папирни новци кори-
станѣ, утолико су они за правительство и за на-
родъ опасанѣ родъ задуживаня, ерѣ се у време
нужде лако влада на прекомѣрно издаванѣ папира
склонити може. Примѣри оваковогъ злоупотреблѣ-
ня државны папира налазе се у исторіи млоги др-
жава' нарочито у Француской и аустрійской. — Про-
тивъ папирны новаца небы се ништа у ономъ слу-
чаю навести могло, кадъ бы се уиме *антиципациѣ*
данка издавали, тако да ии правительство, како да-
накъ прими, покупити мора.

(1) У *Аустрии* издавали су се бакарни новци као
и папири у илого веѣой цѣни но обично, тако да е бы-
ло комада одъ 30 и 15 кр., кои су заедно съ папирима

доцніе на $\frac{1}{5}$ спуштени. Аустрійски шайни падали су іошъ ниже, премда е 1 фр. шайна издавата была за 5 фр. стары банкнота. Француски mandats territoriaux опредѣлѣни су были, да замѣне бывше аснiate, кои су на $\frac{1}{30}$ свое номиналне вредности пали были, но поредъ свегъ тога нису се ни мандати на своіой цѣни могли уздржати. Течай імъ е быо спочетка (Фебр. 1796. год.) 60 — 64 %, а доцніе (Авг. исте год.) само 2 — 3 %. Одъ послѣдньи 20.000 мил. фр. аснiята ніе французско правительство имало више ползе но одъ 100 мил. фр. сребра. Законно опредѣлѣнѣ цѣне найнужніе робе, и уредба да ће се онай, кои аціо какавъ на металнимъ новцима узимао буде, са 6. годишньимъ затворомъ казнити, были су узрокъ, да су папири іошъ ниже пали. —

(2) Тако е Пруска указомъ одъ 24. Мая 1812. год. наредила, да се порезъ одъ иманя и прихода у трезорима платити могао, кои се после нису више издавали. —

§. 251.

Да се *вольни* т. е. сагласномъ вольомъ дужника и повѣрителя начинѣни дугови или просто *займи* (Anleihen) приморанимъ дуговима предпоставити мораю, увиђа се изъ пређе изложеногъ. Повѣритель дае притомъ свое капитале подъ онымъ условљима у заемъ, коє онъ за себе тада за найкорисніе држи, влада напротивъ бира онакове дужнике, кои су нъой найугодни. Тереть дуга непада само на поедине грађане, него се разрезує на све, кои ће га по сразмѣрици свое имућности (порезне способности) носити. — И займи се на више родова дѣле:

I, Займи за магновену помоћъ *привремени, кратки дугови* (schwebende Schulden, dettes flottantes).

Држав. екон. III. 6.

II, Займи на дуже време учинѣни, *усталѣни дугови* (*konsolidirte Schulden, dette consolidée*); и то:

A, Съ *простимъ интересима*, и онда се јошъ разликую само по начину уништаваня:

1, Или е некій рокъ опредѣлѣнъ (терминъ), до когъ се дугъ уништити мора.

2, Или може повѣрителъ по вољи дугъ одказати и уништенъ тражити.

3, Или су повѣрителю само интереси обећани, тако да влада главно (капиталъ) дуга никадъ невраћа; кое такође двояко бити може, т. е. а) или се интереси (као проценти) по сразмѣрици некој съ капиталомъ опредѣљаваю, б) или су у другой каквой суми, коя е одъ капитала независна, изражени.

Б, Займи, гдѣ *већи интереси главно уништаваю*.

В, Займи съ *таковимъ планомъ уништаваня*, гдѣ се интереси одъ правительства дуже време не исплаћую, но гдѣ зато напоследку дужникъ посредствомъ *лутрије* не само савъ интересъ прими съ главнимъ дуга, него кадкадъ манъ или веће добитке преко тога.

§. 252.

I. *Кратки дугови* т. е. займи, кои се само на кратко, опредѣлѣно време зато праве, да неку привремену новчану забуну владе изгледе, и кои терминъ редко преко едне године иде, разликую се одъ други дугова само тимъ, што имъ е рокъ коначногъ уништена врло кратакъ, а у одношеню на финансијално управлянь тимъ, што се као мимолазеће появе неставляю у планове и кнѣиге интересирања и уништаваня државны дугова, него се нарочито

на рачунъ прихода поѣдины година (текуће или слѣдуюће прве) праве. Зато се ови займи *привременни* или *кратки* дугови зову, а постаю отудъ :

1, Што заключени издатци нетрпе одлаганя, да за свое намирень опредѣлѣне приходе (докъ се скупе) дочекую. Како се издатци (можебыти ни єданъ мѣсець дана) одложити немогу, то се мора онолико дуга начинити, колико издатци оногодишнѣ (или оногъ краћегъ времена) приходе надвишаваю. Но почемъ овай дугъ само за годину или за по' године неисплаћень остає, тако да се већъ слѣдуюће године (или буцетногъ періода) ставля у расходе, кои ће се данкомъ или другимъ коимъ приходомъ намирити морати, то онъ ништа друго нїе но антиципація слѣдуюћи данака (1) съ томъ разликкомъ, што се тереть дуга доцнїе на грађане разметне, но опеть тако, да они интересе и друге трошкове задуживаня носити мораю.

2, Што се буцетный недостатакъ (дефицитъ) неможе ни єднимъ цѣлимъ годишнимъ приходомъ накнадити. А ако то и вишегоднимъ приходима быти неможе, онда се такавъ привременый заемъ у *тражїи* (*усталѣный*) какавъ дугъ преобратити мора.

Трошкови овы дугова нису у садашнѣ доба особито велики (2), ерь правительство потребне суме одъ банкїи у заемъ узме, а зато повѣрительима обвезанице по виду и садржаю одъ други државны обвезаница различите изда. Те особите обвезанице можемо назвати *обвезанице кратки дугова* (*Schatzkammerscheine, exchequer - bills, bons du tresor*). Често се и поєдине касе задужую, и на свое име, докъ іошъ садашнїй буцетъ трає, обвезанице, упутнице (*Kassen - Anweisungen, Kassen - Scheine*) издаю. (3)

(1) У Французской су већъ у 18. столѣћу ове антиципаціе ва рачунъ слѣдуюће године у обичаю быле. Оне су износиле 1715. год. 186 мил., 1770. 154 мил., 1773. 30 мил., 1775. 78 мил., 1776. 50 мил., 1781. 119 мил., 1782. 184 мил., 1789. 225 мил. liv. —

(2) По Некеру стаю антиципаціе годишнѣгъ трошка 8 — 10%, еръ се вишепута преко године понавляю, при чему се $\frac{1}{3}$ — 1% провизиона поредъ интереса платити мора. И у нѣмачкимъ државама стаяле су антиципаціе у почетку овогъ столѣћа 8 — 9% трошка хъ интересомъ). —

(3) У Французской се bons du tresor садъ (подъ кралѣвствомъ bons royaux) банки даю, но савъ привременый дугъ несастои се само изъ bons du tresor. Онъ е износио при свршетку 1830. год. 223 мил. fr., а нарасо е до 1835. год. на 546 мил., доцнѣ пакъ часъ е падао часъ расо, тако да е почеткомъ 1843. год. 476 мил., а по извѣстїю едномъ одъ 1845. год. 736 мил. fr. быо. Bons du tresor пакъ несмею по закону одъ 1847. год. суму одъ 210 мил. fr. превазиѣи. — Exchequer-bills у В. Британской приносе дневне интересе, и опредѣляваю се сваке године одъ парламента. Оне приносе $1\frac{1}{2}$ — 2 пен. дневногъ интереса на 100 Ls. т. е. годишнѣ $2\frac{1}{4}$ — 3%. Покадкѣ се понека часть у сталне дугове преобрати (консолидира) и државнимъ приходнимъ каквимъ изворомъ, коимъ ће се интереси плати и главно уништавати, осигура (фундира). Марта 1835. год. фундирало се 28 мил. Ls. exch. bills, а 1829. 3 мил. Ls. — Аустријске Kassenanweisungen одъ 1842. год. даю 3% интереса, кои се исплабую свака 3 мѣсеца; оне су издате до 5 мил. фр. ср., и гласе на држателя (au porteur). Доцнѣ су се „Central-Cassen-Anweisungen“ умложиле, а 1848. — 49. издавале су се исте по 5%; 1850. дошли су на нѣово мѣсто Reichsschatzscheine. —

§. 253.

II. А, Займи на дужій рокъ учинѣни, вайглав-
ніи су у финансіалномъ животу држава, и разликую
се по начину плаћаня интереса и уништаваня
главногъ.

1, Многи старіи займи уговорени су на *опре-
дѣлно време*. Да ово уобште потребно ніе, увића
се лако, ерѣ добро уређена држава немора обећа-
вати, да ће дугове своє исплатити, ерѣ свакій
лако до свогъ главногъ продаіомъ државне обве-
занице доћи може, почемъ ће се доста грађана на-
ћи, кои ће радо своє капитале посредствомъ државны
обвезаница подъ интересъ дати хтѣти. На опре-
дѣлно време задуживати се, управо е и противъ
користи владе, ерѣ можебыти башъ при истеку у-
говореногъ времена налазиће се влада у таковой
забуни и у томъ станю, да бы пре волила наново
се задужити, но старе дугове плаћати. Ако ово
заиста владу у таквомъ станю затекне, то се она
мора рѣшити, или да нове дугове подъ штетнимъ
за себе условљима прави, или да повѣрителѣ своє
на продуженѣ рока склони. Поредъ тога закра-
ћує се овимъ начиномъ влади и та прилика, да
дугъ онда исплати, кадъ е за ню найугодніе, а то
време може се лако пре истека уговореногъ ис-
платногъ рока догодити; зато су државе одъ овогъ
начина задуживаня у новіе време одустале. Да бы
се исплаћиванѣ притомъ олакшало, подѣли се цѣо
дугъ на више маньи частій, одъ кои се кодъ више
рокова лутріомъ свакадъ опредѣли она, коя ће се
оногъ рока исплатити.⁽¹⁾

(1) Тако е прускій заемъ одъ Ротшилда у Лон-
дону год. 1818. за 5 мил. Ls, по 5% уговоренъ, да се у
1. год. 3%, у 2. год. 2½%, у 3. год. 2%, у 4. год.

1½%, а потомъ сваке год. но 1% одъ главногъ исплаћуе. Год. 1830. е свай заемъ у 4 процентанъ преобраћенъ, но тако да су се онда 1% и интереси покупљны обвезаница одъ 1835. год. на уништаванъ обратити морали. — Исто е тако и пруско-енглескй заемъ одъ 1822. год. 3,5 мил. Ls. по 5% подъ тимъ условљмъ начинњнъ, да се главно съ 1% годишнъ уништава. —

§. 254.

2, Дугови, кои се одъ обадве стране у свако доба *по вољи одказати* могу, нису никако корисни за правителство, капиталисти напротивъ иду у рачунъ, што у свако време свое капитале наплатити може. Капиталисте ће свое капитале натрагъ искати по већој части онда, кадъ ии другомъ приликомъ болъ и сигурније употребити могу, зато ће и за владу ова обвезаностъ утолико теретнија бити, што ће се она тимъ приморати, да веће интересе своимъ повѣрителјима обећа. Изъ оне дужности, да се влада на плаћанъ већи интереса склонити може, проистиче нѣно право, да интересъ у противномъ случаю *спусти*, т. е. кадъ капитале евтиније, но што ии садъ држи, съ друге стране набавити може.

3, Займи, кои се одъ повѣрителя *одказати немогу*, него кои му само право на уживанъ интереса даю, безъ да е што о томъ заключено, кадъ и како ће се дугъ уништити, највише су садашнъ доба у обичаю. Ови интереси зову се *ренте* у најужемъ значеню (Renten, rentes perpetuelles, perpetual annuities). Влада треба да задржи право, да може дугъ, кадъ иој е воља, одказати и потомъ га и уништити. Овакова наредба одговара идеји државе, као никадъ непрестајућегъ човечијегъ друштва. Повѣ-

рителѣи могу поредѣ свегѣ овогѣ лако до свои капиталала доћи, ако државне обвезанице продаду, кое ће тимѣ лакше бити, што се оне у новіе време, почемѣ шпекулантима некій добытакѣ приносе, особито радо купую.

§. 255.

3, а) Найпростіе се тимѣ начиномѣ узаймлюе, кадѣ влада државнимѣ повѣрителѣима изда обвезанице, на кое они интересе вуку. Тако се дуго време и радило. Но нужна су слѣдства државны дугова, да обвезанице нѣіове цѣну (течай) свою мѣняю, почемѣ се ренте (приходѣ интересный) одѣ едногѣ дуга више траже но одѣ другогѣ. Ако течай обвезанице надѣ пари стои, онда губе повѣрителѣи, кадѣ имѣ влада само у обвезаници означену цѣну при уништаваню дуга исплати, напротивѣ добыяю они, ако обвезанице подѣ пари стое. При овакомѣ уговору уништаваня нема премѣна течая обвезаница никаквогѣ уплива на одношенѣ повѣрителѣя кѣ влади, но само на одношенѣ повѣрителѣя међусобно.

б) Ово паданѣ обвезаница подѣ свой пари довело е владу у новіе време на другій цѣли сходній начинѣ узаймльиваня, т. е. интереси се рачунаю (као обично) по суми, коя е у обвезаници прописана, по тако названой *именой* или *номинальной* вредности, али се при преласку обвезавиде на државногѣ повѣрителѣя (при продаи) дуга — права одѣ конкуренціе опредѣлѣна продайна цѣна добые, тако да се тимѣ сасвимѣ другій процентный интересѣ уговори. Н. п. издаду се обвезанице одѣ 100 фр. по 3%, но при продаи исты добые се за такове само 75 фр., кое толико значи као да су се обвезанице одѣ 75 фр. по 4% издаде, ерѣ 100 фр. по

3% приносе годишнѣгъ интереса 3 фр, а 75 фр. по 4% опеть 3 фр. Почемъ се овдѣ цѣна обвезанице мѣня, а интереси у истой величини остаю, то овай начинъ позаймльиваня ништа друго нѣе по купованѣ ренте (3 фр. годишнѣ), и онай ће притомъ добыти, кои евтинѣе какву обвезаницу купи. Уништава се дугъ пакъ, кадъ влада свое обвезанице по пазарной цѣни покупуе, а то ће она наравно у оно време чинити, кадъ нѣне обвезанице на нискомъ течаю стоє, премда су неки списатели за то, да правительство баръ имену вредность повѣрительима на свакій начинъ исплатити мора.

§. 256.

Задуживанѣ посредствомъ обвезаница' съ већомъ номинальномъ вредности препоручуе се у државномъ животу слѣдующимъ узроцима:

1, У опасно, критично доба тешко ће влади кои капитале свое по обичне интересе узаймити хтѣти, него ће іой пре моћи на срамоту нѣну веће интересе, но што и приватни плаћаю, изнудити; ово да се избѣгне, узима се онай путъ задуживаня, кои є поредъ тога и зато користанъ, што се една обшта забрана (узимањя прекообичайны интереса) неповређуе, што се грађани пре склонити могу, да влади по конкуренціомъ опредѣлѣну цѣну, и по процентима одъ владе опредѣлѣнимъ свое капитале у заемъ даю, и напослѣдку зато, што се избѣгава неугодность рачунаня интересны разломака.

2, И влада се нада, да ће овимъ начиномъ евтинѣе нужне капитале набавити. Капиталисте даю свое капитале овако радіє, дакле и по нижу цѣну, єрь у томъ налазе накнаду, што доцнѣе на главномъ добыти могу, ако обвезанице у течаю скочет

и ерѣ ии обећани у новомъ займу други — маньи или већи — интереси и друга условља на даванѣ драже. Што више течай подѣ пари стои, тимъ е већа вѣрватность, да се више купованѣмъ и (доцнѣ) продаванѣмъ обвезаница' добыти може, зато се обвезанице тимъ, што су онда найугоднѣ за шпекулиранѣ и што се дакле найвише траже, одѣ прекомѣрногъ паданя (по већой части) и у найгоремъ станю владе уздржаваю.

§. 257.

Ови исти узроци, кои користь владе условљаваю, иду у исто време и на нѣну штету, ерѣ се, како временомъ обвезанице поскупе, и главна сума дуга тимъ увећа. Ако е н. п. влада свое обвезанице по 60 продала, и ако исте временомъ на 90 скоче, то е за уништаванѣ дуга упола већа сума потребна, но што е за продате обвезанице у државну касу утекло. Мирѣ у држави и напредакъ народа быће свакадѣ узрокъ, да обвезанице временомъ у течаю скоче, а овомъ ће природно слѣдовати паданѣ интересны процента а тимъ и самы интереса. Ако процентъ одѣ 5 на 4 т. е. одѣ $\frac{1}{20}$ на $\frac{1}{25}$ падне, то ће морати приватни неку опредѣльну ренту съ 25 кратномъ мѣсто съ 20 кратномъ сумомъ (као што е досадѣ было) закупити, и ако су 3 процентни папири досадѣ на 60 стаяли, то се мораю они садѣ на 75 попети (т. е. одѣ 5% на 4% пасти), а можебыти и юштѣ више, ерѣ се радѣ држави но приватнима позаймлюе. У мирно доба пре револуцие 1848. год. после окончаны ратова Француски нарасли су врло яко овимъ начиномъ државни дугови у Европи, и повѣрителѣи државни су се веома обогатили. Докле течай подѣ пари стои, неможе се права величина дуга и за нѣгово

унищенъ нужна сума другчіе означити, но свагдашньомъ цѣномъ државны папира, коя се непрестано мѣня, али ѣе се на свакій начинъ по времену номинальной вредности (обычно 100) приблизити. Изъ горе изложеногъ видили смо, да ѣе влада по времену истина више главногъ дуга дуговати, и при уништаваню више издати морати, но што є за продате свое обвезанице примала, али и то є речено, да ѣе она посредомъ плаћаня манъи интереса крозь толико време ону штету у нечему или сасвимъ и надокнадити; — да л' є то тако, треба извидити.

(¹) Тако є у *В. Британской* одъ 1793. — 1817. год. за 879,289. 943 Ls. облигація издато, за кое се у готову само 584,874.557 Ls. добыло, кое губитка износи, кадъ бы се обвезанице по пари покуповале, 294,415.386 Ls. или око 50%. Течай є у средню руку 5,¹⁰/₀ быо. Као што се при овимъ дуговима за 100 Ls. у обвезаницама у средню руку примило у готову 66,⁵ Ls., тако є и у другимъ државама по 5% за 100 у папиру примљно само:

47 у дугу *Португалске* одъ 2 мил. Ls. за *Дона Марию* 1832.

51 за исту 1833. год. 1,200.000 Ls.

55,⁵ другій *грчкий* дугъ 1825. 2 мил. Ls.

59 првый *грчкий* дугъ 1824. 800.000 Ls.

60 *Напольска* 1821. 16 мил. ducati;

60 *Шпаньолска* 1823. 16,⁷ мил. пїястра', но како се одма 5% провизіона дати морало, то є и дугъ быо само по 55 начинѣнъ;

70 *Аустрія* 1818. 50 мил. фр. metaliques (т. є. у сребру се интереси плаћаю);

- 70 *Пруска* 1818. прва половина 2,⁵ мил. Ls. (кодъ Ротшилда), одъ друге половине 1,²⁵ мил. по 72,⁵ а 1,²⁵ мил. по 75.
- 72 *Русія* 1820. 40 мил. рубаля (кодъ Беринга и Хопа);
- 73 и 75 *Напольска* 1822. 20 мил. ducati;
- 75 *Бразилска* 1824. 3,² мил. Ls., одъ кои е само 1 мил. исплаћенъ, остала 2,² мил. дата су по 85.
- 81 *Аустрија* 1823. 23 мил. фр.
- 85 *Буеносъ-Айресъ* 1824. 1 мил. Ls.
- 87 *Аустрија* 1826. 15 мил. фр.
- 89,⁵ *В. Британска* 1847. 8 мил. Ls. по 3 $\frac{1}{2}$ %
- 90 *Русія* 1828. 18 мил. фр., четврта серія 1833. год. 20 мил. ср. рубаля по 84,⁵
- 92 *Баденска* 1842. 9,572.000 фр. по 3 $\frac{1}{2}$ %
- 94 *Грчкій* гарантираный дугъ 1833. 60 мил. фр.
- 97,⁵ *Въртембершка* 1847. 12,⁵ мил. фр. по 4 $\frac{1}{2}$ %.

Аустрија е узаймила 1841. год. 40 мил. фр. по 5%, и обвезанице продавале су се по 104 т. е. 4% надъ пари, но повѣрительи су правительствомъ увѣрени, да се за 15 година интересный процентъ спустити неће. Аустрійскій заемъ одъ 1850. год. быо е 72 мил. фр., по 4 $\frac{1}{2}$ % съ течаемъ одъ 86. —

Холандска продала е часть свогъ 2,⁵ процентногъ дуга, кою е *Белгія* на себе при дѣоби државе примити морала т. е. 80 мил. хфр. у средню руку по 63,³⁹ на 100, а већу часть по 60.

У Француской се узаймљивало по 5% у франкама

Годи- не	узаймѣне суме	сума у об- везаницама	rente по 5 %	те- чай	правыи процент
1815.	35,863.200	70,000.000	3,500.000	51, ²³	9, ⁷⁵
1816/17	69,763.000	120,000.000	6,000.000	57, ²⁴	8, ⁶⁰
1817.	7,924.035	13,395.100	669.755	59, ¹⁶	8, ⁴⁵
1816/17	345,665.000	600.000,000	30,000.000	57, ⁵¹	8, ⁶⁷
1818.	197,909.400	298,510.000	14,925.500	66, ⁵⁰	7, ⁵⁴
1818.	165.000.000	246,268.660	12,313.433	67	7, ⁴⁶
1821.	7,000.000	8,038.840	401.942	87, ⁰⁷	5, ⁷⁴
1823.	214,118.304	250,284.400	12,544.720	85, ⁵⁵	5, ⁸⁴
1823.	413,980.981	462,290.320	23,114.516	89, ⁵⁵	5, ⁵⁸
Сума:	1.457,223.920	2.068,787.320	103,439.366	70, ⁴³	7, ⁰⁹

Дакле номинално 611 мил. фр. више него што се у готову примило. Одъ 1814. — 47. год. издато е обвезаница за 3424 мил., а за то е примѣно само 2629 мил. фр. Три процентне обвезанице издавате су подъ *Вилеломъ* 1825. год. по 75, а у займу одъ 1841. год. по 78,⁵² но збогъ дозвољны рокова управо само по 76,⁷⁵, — 1844. год. (200 мил.) по 75,²⁵, — 1850. год. 30,872.000 фр. као 5% дугъ по 94,⁶⁶, и 16,⁴⁴ мил. фр. као 3% дугъ по 56,⁶⁰. —

§. 258.

На свакий начинъ се на интересима у прво време дуга каквогъ съ већомъ номиналномъ вредности учинѣногъ изъ горе наведены узрока нешто уштеди. Ова полза (у прво време дуга) могла бы се онда измѣрити, кадъ бы се съ повѣрителѣмъ уговорило, колико бы онъ интереса тражио, да нису обвезанице съ већомъ номиналномъ вредности издате. Кадъ бы н. п. подъ овимъ условљемъ заис-

каный интересъ 5% быо, и кадъ бы влада хтѣла мѣсто тога 4 процентне обвезанице да изда, то небы за повѣрителѣ корисно было, да обвезанице по 80 (за 100 номиналне вредности) приме, ерь бы се за сваки 100 фр. у готову морало 125 фр. у обвезаницама обећати, кое опеть 5 фр. интереса став. Но кадъ бы се обвезанице могле по 88% прода-ти, то бы требало по сразмѣрици

$$88\% : 100 = 100 : 112\frac{1}{2}$$

за сваки 100 фр. у готову да влада 112½ фр. у папиру да, за кое бы интересъ 4½ процента износіо. Тако бы исто и кодъ 3 процентны обвезаница корисно за владу текъ онда было, кадъ бы ии она по цѣну неку преко 60 продати могла, ерь кодъ цѣне одъ 60 фр. морала бы она за 100 у готову 166⅔ у обвезаницама издати, кое опеть 5 фр. интереса изискуе. Но кодъ цѣне одъ 75 фр. издала бы влада за сваки 100 фр. у готову само 133⅓ фр. у обвезаницама, кое 4% интереса чини, дакле уштећенъ бы быо 1% годишнѣ. — Кадъ потомъ узмемо, да е обичный обштыи интересъ 5%, а кадъ влада као што смо видели (издавши 3% - не обвезанице) на свой дугъ само 4% плаћа, дакле 1% год. уштећуе, то ће се по познатомъ рачуну 5%-ный дугъ съ 1% уништаваня за 36 година уништити, или съ ½% (као што у првомъ примѣру рекосмо) за 72 године. Што се дакле кодъ интереса уштедило, употребиле се на униštenъ главногъ, и зато се обште мисли, да већа номинална вредность ние одъ штете. Па башъ кадъ бы се и у пари уништавати морало, опеть бы се оны 112½ фр. съ ½% годишнѣ за 50 година, или 133⅓ фр. съ 1% годишнѣгъ трошка за 38 година дугъ сасвимъ уништио.

§. 259.

Колико ће капиталисте кодъ овогъ начина у-
займљиваня одъ интереса попустити, не може се
правило никакovo поставити, но на свакиъ начинъ
тудиће се они, да дугъ за нѣи користанъ буде. О-
во независи само одъ првогъ уговора, него и одъ
течая обвезаница, о коме се зна:

1, Да ће држава много на интересима уште-
дити, безъ да главно скупљъ уништавати мора, ако
течай неко време непремѣнѣнъ остане. Тако ни-
закъ течай државны обвезаница држи се само он-
да, ако є држава у ратове и друге трошкове за-
плетена, но тада и немисли она на уништаванѣ ду-
гова.

2, Ако се напротивъ течай скоро узвиси, то
ће се повѣрителѣи съ манѣимъ интереснимъ про-
центомъ задовољити. Влада може у овомъ слу-
чаю, ако нѣе обвезанице подъ пари (т. е. съ већомъ
номиналномъ вредности) издала, процентъ спусти-
ти. Како се н. п. у горе наведеномъ примѣру 4
процентне обвезанице своіой номиналноу суми при-
ближе, т. е. како се на пари (100) попну, то є
знакъ, да се за 4% капитала добыти може, зато
ће се у овомъ случаю 5%-не обвезанице, коє садъ
надъ пари (125) стое, 4%-нимъ замѣнити моѣи, т. е.
5%-ный дугъ ће се одказати, и сума нѣговогъ
главногъ у 4%-нимъ обвезаницама издати. Ако се
ова премѣна после 10 година догоди, то се међу-
тимъ 10-годишњимъ уштеђенѣмъ $\frac{1}{2}$ и 1% како-
вадъ, и одъ дуга нека часть уништила, овде гесп.
само $\frac{1}{16}$ или $\frac{1}{8}$, кои се добытакъ ономъ штетомъ
проистичућомъ одъ таковы обвезаница, којма се
течай попео, надвишава. — Зато се по већой ча-
сти овимъ начиномъ више штетує, но што се обич-

но мислило, и зато е болѣ обвезанице съ равномъ номинальномъ вредности (al pari — 100 за 100) издавати, па временомъ процентъ спустити. Кодъ овогъ послѣднѣгъ начина истина е зло засадъ, докъ се поредъ слабогъ кредита велики интереси плаћа-ти мораю, но ови ће се умалити моћи, како се ста-нѣ владе поправи, напротивъ кодъ првогъ начина влада помогне себи привремено, а доцнѣ има уто-лико већий теретъ, уколико е нѣно станѣ напреднѣе.

(1) *Лафитъ* пита, да ли е болѣ, кадъ влада 100 мил. узаймити мора, да одма 5 мил. интереса плати, илѣ да 133,⁵ мил. у папирима обећа, а да за нѣи 3% или 4 мил. интереса плати. Доцнѣ узима примѣръ, да влада намѣрава 80 мил. да узайми, и кадъ е за ту суму 80 мил. у папирима издала, то бы морала по 5% 4 мил. инте-реса платити, но ако изда у папирима

86, ⁴ мил.	по 4, ⁵⁰ %	или по 92, ⁴⁹	то ће плаћ.	3, ³⁹ м. инт.
94, ⁵ " "	4 " "	" " 84, ²¹	" " "	3, ⁷⁸ " "
103, ³⁹ " "	3, ⁵ " "	" " 77, ³⁹	" " "	3, ⁶² " "
115, ³³ " "	3 " "	" " 69, ⁴²	" " "	3, ⁴⁶ " "

Зато ће се у послѣднѣмъ случаю уштедѣти 540 000 или међу $\frac{1}{7}$ и $\frac{1}{8}$ интереса. —

(2) *Coquelin* каже у (*Revue de deux mondes* 1845.) о неумѣсности овогъ начина узаймљивања: „Кадъ влада уступи државнимъ повѣритeljима, да доцнѣ нарашта-емъ главногъ садашнѣй губитакъ интереса накнаде, значи управо роле промѣнити т. е. поединимъ *людима*, кои умиру, остављено е старанѣ и управљанѣ за убу-дућность, а држави, коя мора живити, остављена е само брига о садашњости.“ —

§. 260.

Ц. Б, У новѣ време се и такви дугови че-сто праве, гдѣ влада повѣрителю преко обичны

процента више интереса плаћа, тако да се интересомъ крозъ неко време и главно дуга уништи. О овимъ (тако названимъ) *временимъ рентама*, имамо слѣдуюће поглавито навести:

1, Капиталисте вуку одъ свои капитала веће користи но кодъ простогъ, обичногъ процента; тимъ се капиталы руше, а неможе се башъ тако лако велика сума ни скупити, еръ добре газде оставляю свое иманѣ наследницима.

2, Ако се дугъ начинио у време, кадъ е процентъ малый быо, то добыя доцнѣ влада на штету повѣрителя, у противномъ случаю губи пакъ дужникъ, еръ се кодъ овы дугова безъ узаймно согласне волѣ обадва уговорача интересный процентъ спустити неможе.

3, Ако време ренте велику суму износе, то могу тимъ увећани расходи за државу сасвимъ несносни постати.

Зато се овай начинъ правлѣня дугова неможе особито препоручити.

§. 261.

Време ренте у пространіемъ смислу дѣле се на:

1, *Праве време ренте*, (*eigentliche Zeitrenten annuities for terms of years*) гласеће на неко опредѣленно число година. Оне се могу точно израчунати, но обвезанице нѣове нису угодне за капиталисту, зато се яко нетраже, и зато се немогу тако добро продати као просте обвезанице. Оне се често узъ друге обвезанице издаю.

2, *Тѣлесне ренте* (*Leibrenten, rentes viagères, annuities for life*), гласеће на рокъ живота повѣрителѣ-

вогъ, зато се управляю по среднѣмъ траяню живота нѣговогъ. Капиталиста е за свою особу свако-яко осигуранъ, еръ ѣе донда приходъ отудъ уживати, докле живіо буде. Влада е осигурана утолико више, уколико су рачуни о вѣроватноѣи човечіегъ живота подъ разнимъ околностима точніи, и уколико више у таковомъ даваню у заемъ учасника има. По веѣой части неопредѣляваю се за свакогъ повѣрителя поединце условля займа, него се исти на редове зависеѣе одъ нѣіове старости подѣле. Капиталисте изаберу често друго здравіе лице, на кога животъ поменуте ренте вуку.⁽¹⁾

3, *Тонтине*, кодъ кои се више капиталиста одъ прилике еднаки година у едно друштво сложе, и заеднички еданъ капиталъ правительству позайме подъ тимъ условлѣмъ, да имъ оно донда непрестано подпуне интересе плаѣа, докле годъ и само еданъ учасникъ друштва живіо буде. Тонтине врло драже, еръ се свакій нада, да ѣе найдуже или баръ дуже одъ неки свои другара живити, и да ѣе зато непрестано до свое смрти све веѣе и веѣе интересе уживати.

(1) У *Француской* платила е државна каса 1814. год. 14,352.814 fr., 1834. 5,760.960 fr., 1850. 1,900.000 fr. тѣлесне ренте, — одъ кое е суме год. 1834. 4,348.481 fr. на 1 главу, 1,311.313 fr. на 2 главе и 101.116 fr. на 3 и 4 главе стаяло. —

§. 262.

II, B., *Займи помоѣу лутріа* ⁽¹⁾ су у новіе време врло у обичаю⁽²⁾, и осниваю се на тому, што се повѣрительима не само повратакъ главногъ (капитала) осигура, него се они тимъ на корисніа за владу условля приволе, еръ се поредъ тога и некимъ

добытцѣма обнадежде. Цѣла узаймлѣна сума раздѣли се на неколико еднаки частій, за кои' се сваку една обвезаница (— лоза) изда. Сваке се годи-не некій брой тій обвезаница случаемъ лутріе извуче. Неке лозе притомъ принесу држателю велике добытке, неке пакъ среднѣ и мале, а већа часть нѣи само капиталъ съ припадаюћимъ интересомъ до оногъ времена. Влади е могуће, ове веће и манѣ добытке помоћу слѣдуюћи извора исплатити:

1, Сваке године се интересъ неплаћа, но текъ кадъ се коя лоза извуче, зато остану влади инте-реси одъ интереса. Ако лоза одъ 100 фр. по 5% 20 година кодъ правительства остане, то принесе она просты интереса 100 фр., зато ће се држате-лю исте после тогъ времена 200 фр. (т. е. капиталъ и 20 годишнѣи интереси безъ икакowy добытака исплатити, но влади остану 65,³² фр. као интереси одъ интереса.⁽³⁾

2, Капиталисте се задовољаваю збогъ надеж-де на веће или манѣ добытке и съ манѣимъ инте-ресима. Ако су н. п. обични земальски интереси 6 и више %, то ће влада, кадъ по 5% у заемъ уз-ме, после 20 година одъ просты интереса 120 фр. т. е. 100 за повѣрителя (по 5%), а 20 фр. (т. е. 1% више) за себе, а рачунаюћи къ тому интересе одъ интереса (220,⁷² свега по 6%) више 100,⁷² фр. све-га 120,⁷² фр. у профиту быти.⁽⁴⁾

Она сума, коя се по времену одъ правитель-ства за лозу какву исплати, зове се *премія*, па са-стояла се она изъ самогъ капитала, или и изъ ин-тереса или изъ добытака. Банкерске куће, коє лу-трійскій заемъ у дѣйство приведу, опредѣљаваю за свакій заемъ, да бы народъ на даванѣ дражили, друга условля у роковима извлаченя лутріе, у са-

мимъ интереснимъ процентима за оне лозе, кое се безъ добытка извуку, у количини, брою и подѣльню добытака, у времену исплате, уобште у накнади оны лоза, ков манѣ или ништа недобыяю и т. д. ⁽⁵⁾

(1) О овимъ лутріяма видя: Feller: Archiv der Staatspapiere, 1834.; — Unger: Handbuch der Staats-Lotterieanleihen, Lpzg. 1841.; — Oettinger: Theorie der Lotterie-Anleihen, Freiburg, 1844.; — *Исторъ*; Anleitung zu finanz. Rechnen. —

(2) Овогъ столѣѣа многе су се државе на оваѣ начинѣ задуживале. *Баварскій* дугъ одъ 1812. год. съ лозама по 500 фр. састояо се изъ 12 мил. фр., на кое су се интереси плаћали, и изъ 6 мил. фр. безъ интереса. — *Баденскій* лутрійскій дугъ одъ 1820. год. 5 мил. фр. по 50 фр. лозе. — *Аустрійскій* одъ 1820. 20,³ мил. фр. у лозама по 100 фр., другій *аустрійскій* одъ 1821. 37,⁵ мил. фр. съ лозама одъ 250 фр., кое се у продан *парцијалне* лозе зову. — *Хановерацкскій* 1820. 2 мил. Rlr., лозе по 100 и 50 Rlr. — *Польскій* 1829. 42 мил. пфр., лозе по 300 пфр., — *Аустрійскій* 1834. 25 мил. фр., лозе по 500 фр. — *Насацкскій* 1837. 2,⁶ мил. фр., лозе по 25 фр. — *Аустрійскій* 1839. 36 мил. фр., лозе по 250 фр. (у 5 одѣляка по 50 фр.). — *Баденскій* 1840. 5 мил. фр., лозе по 50 фр. — *Сардинскій* 1845. 3,⁶ мил. fr., лозе по 36 fr. — *Хамбуршкскій* 1848. 4,⁷ мил. маркѣй б., лозе одъ 100 маркѣй, продато по 95. — И понека приватна лица учинила су дугъ на истый начинѣ, као князеви *Естерхазѣй* и *Виндишерцеѣ*. —

(3) Одъ овы обшты правила се кадвадъ одступа. У *аустрійскомъ* (горе наведеномъ) другомъ займу одъ 1820. год. плаћа влада сваке године 4% интереса, и обећава поредъ тога јошъ преміе као добытке. — Лутрія се вуче сваке године или сваке $\frac{1}{2}$ године, или као у *Баденској* 4 пута преко године. —

(4) Пруска плаћа едне године извученимъ лозама 4% интереса и припадаюћій къ тому добытакъ, премію, друге године пакъ вуку се лозе безъ премія, но за сваку се 5% интереса исплати, и то тако мѣняюћи крозъ 25 година; послѣднѣ пакъ године т. в. 1857. извући ће се 10.800 лоза, одъ коиъ ће добыти

1	лоза	премію	одъ	100.000	Rlg.
1	"	"	"	30.000	"
2	лозе	"	"	9,500	"
4	"	"	"	5.000	"
8	лоза	"	"	4.000	"
14	"	"	"	2.000	"
20	"	"	"	1.000	"
1000	"	"	"	120	"
3000	"	"	"	110	"
6000	"	"	"	100	"

као минимумъ т. в. 50 Rlg капитала и 4% интереса крозъ 25 година. —

(5) Што се већи добитци на краю рока лутрійскогъ и уобште за доцніе оставе, тимъ е заемъ корисни за владу, еръ се много више на интересима уштеди и добыя. Одъ времена кадъ се дугъ учиніо донда, кадъ ће се послѣднимъ рокомъ извлаченя лутріе унищити, протеку више година. Почетакъ дуга рачуна се одкадъ су обвезанице издате (обично 1 — 2 године пре почетка извлаченя лутріе), а окончава се съ послѣднимъ извлаченѣмъ лоза. Тако трае дугъ:

хановеранскій	15 година
аустрійскій одъ 1820. и 1821. год.	20 "
сардинскій	24 "
прускій, польскій одъ 1829. и баденскій одъ 1840. год.	25 "
аустрійскій одъ 1834.	26 "
" " 1839.	39 "
баденскій одъ 1845.	40 "
вх. хесенскій одъ 1834.	45 "
" " " 1825. и насавскій	50 "
хамбуршкій	52 "

но напослѣдку наведени рокови су врло дугачки, зато се обвезанице немогу спочетка добро ни продати, по-чемъ повѣритель неможе дочекати ни онъ, а можебыти ни нѣгови први потомци, да плодъ свогъ капитала ужи-ваю. Цѣна горе наведены в. х. хесенски лоза' была е 50 фр., но течай нѣовъ збогъ тогъ дугачкогъ рока было е н. п. Мая 1826. год. 36,²⁷, Декаembra 1826. 36,³⁷⁵, Яну-ара 1827. 34,²⁵, Фебруара 1827. 36,¹²⁵, Марта 1829. текъ 48,³⁷⁵ фр. —

§. 263.

Заямъ посредствомъ лутрія' треба овако рачуна-ти и уредити:

1, Нека се найпре опредѣли количина потреб-ногъ капитала займа, а потомъ и рокъ, докле се истый уништити мора.

2, Нека се опредѣли, шта влада свега за та-кавъ дугъ — збогъ интереса' и уништаваня годишнѣ издати мора. Сваке године мора се нека сума на плаћанѣ интереса и на уништаванѣ неисплаћеногъ главногъ обратити, и колико се у прве године ма-нѣ уништи, толико ће се доцнѣ већи интереси пла-ћати морати.

3, Сваке године извлаче се неколико лоза, на коѣ ће се за уништаванѣ и плаћанѣ интереса' о-предѣлѣна сума тако подѣлити, да неке лозе вели-ке, неке среднѣ преміе добыю, а већой части да само капиталъ и принадлежећи до оногъ времена интереси (минимумъ) припадну. Сви ови добытци нетреба да превазиђу ону суму, коя е за подмире-нѣ нѣово опредѣлѣна, и коя отудъ постае, што влада и веће интересе одъ у заемъ узетогъ капи-тала вуче, и што у свако време само на врло ма-лу часть узаймљеногъ главногъ интересе плаћа.⁽¹⁾

(¹) У примѣру да е влада 1 мил. у заемъ узела, по 4% могао бы се овај планъ уништаваня за 15 година узети :

после	интереси	уништено	цѣо из- датакъ	остатакъ дуга
1 године	40.000	10.000	50.000	990.000
2 „	39.600	15.000	54.600	975.000
3 „	39.000	20.000	59.000	955.000
4 „	38.200	25.000	63.200	930.000
5 „	37.200	30.000	67.200	900.000
6 „	36.000	35.000	71.000	865.000
7 „	34.600	40.000	74.600	825.000
8 „	33.000	50.000	83.000	775.000
9 „	31.000	60.000	91.000	715.000
10 „	28.600	75.000	103.600	640.000
11 „	25.400	90.000	115.400	550.000
12 „	22.000	110.000	132.000	440.000
13 „	17.600	130.000	147.600	310.000
14 „	12.400	150.000	162.400	160.000
15 „	6.400	160.000	166.400	0
Сума	441.000	1,000.000	1,441.000	—

§. 264.

По досада наведеномъ можемо закључити, да су займи посредствомъ лутрiя за правителство равни другимъ займама съ постояннимъ планомъ уништаваня. Угодни су они за владу утолико, што она често капитале за врло мале интересе добити може, напротивъ су покадкадъ несносни, што и онда

дугъ уништавати мора, кадъ е и у најопаснѣмъ станю, и што и онда подпуну суму исплатити мора, ако течай лозама и ниско стои. За капиталисте в пакъ тешко, дуго време безъ интереса одъ свои капитала живити, зато ће само богатии у овомъ займу участвовати, и зато ће влада само мало дуга овимъ начиномъ учинити моћи. Съ народно-економне точке напоследку немогу се займи посредствомъ лутрија никако одобрити, еръ поредъ тога што добывене суме онако пропадну, као што су и стечене, подражуе се яко и наклоность на хазарне игре. Ове неугодности могу се у нечемъ ублажити добримъ планомъ лутрије, т. е. ако влада лозама безъ премія (— минимумъ) веће интересе плаћа, и манъ суме за преміе опредѣли.

§. 265.

Кадъ влада већъ еданъ родъ займа изабере, остав іој іошъ опредѣлити путь, коимъ ће тај зајамъ у дѣйство привести; а то може бити:

1, Или кадъ све капиталисте јавно позове, кои у таквомъ займу учасници бити желе, да се пріаве и да се изясне, колико кои оће у зајамъ да іој да. Интересный процентъ треба обзнанити одма у позиву, но онъ мора баръ толикій бити, да капиталисте на позаймљиванъ и дражи, а да опетъ потребну мѣру непређе. Кодъ маньи займа и при великомъ кредиту овај е начинъ користанъ, кодъ већи займа пакъ морали бы се притомъ већи интереси обећати, еръ се иначе небы могла потребна сума покупити.

2, Или кадъ влада съ едномъ или съ више банкерски кућа зајамъ уговори, а овима остави, да оне одъ поедини капиталиста потребне суме поку-

пе. Правительство уступи банкерима своѣ обвезанице по нижу цѣну, него што ће ови по уговору продати, и да имъ тимъ одма накнаде (*провизионъ*) за нѣговъ предузимателскій трудъ, или уговори само цѣну, по кою ће они обвезанице примити, а остави имъ на волю, да ии они онако скупо, како узмогу, продаю. Уговоръ се може начинити, или тайно съ єднимъ или съ више банкера' или явнимъ конкуриранѣмъ, гдѣ се банкери писмено нуде (*субмисіе*) и гдѣ влада съ онимъ уговоръ сврши, кои на найкориснїя за ню условия пристане. Обвезанице гласале су пређе на опредѣлѣногъ повѣрителя (*инскрипціе*),⁽¹⁾ но у новіе време увидило се, да ии є кориснїе издавати на држателя (*au porteur*), т. є. безъ имена повѣрителя, као и папирне новце, премда многе државе и данданашнѣи обвезанице на опредѣлѣногъ повѣрителя гласеће издаю⁽¹⁾, єръ су и оне съ многимъ угодностима скопчане.

(1) Таковы инскрипція има у Француской, Русїи, Напольской, Хановеранской и т. д. — Руске инскрипціе немогу се пренети безъ потврѣненя одъ стране какве власти, а по страннимъ земляма мора се такова продая одъ каквогъ рускогъ конзула званично одобрити. —

III. О Д Л О М А К Ъ.

Управа државны дугова.

§. 266.

Подъ управомъ државны дугова разумѣваю се сви послови, кои се око постоећи дугова извршавати мораю.⁽¹⁾ Найпре є потребно дугове у редъ

довести (ликвидирати), т. е. истражити, колико кои повѣрителъ одъ владе потраживати има, подъ каквимъ е условлѣмъ кои дугъ начинѣнъ, и на каквомъ се праву и закону оснива, и напослѣдку свести све дугове у едно цѣло, съ више раздѣляка и пододѣляка. На ону суму, коя се као чистъ дугъ признае, треба обвезанице издати, за остало пакъ нека се потражителъи одбѣю и упуте, да путемъ суда свое право докажу. Дугови се ликвидираю често после каковы опасны времена, у коя е влада млоге нове дугове правѣни, старе съ новима помѣшала или ия едне другима замѣнююћи и замрсила. Добре управе дугова е друго важно условлѣ, да се особита каса државны дугова оснуде, коя се каса уништаваня (амортизацїе) државны дугова зове, и коіой се особити приходни извори на ту цѣль уступе, да помоћу исты државне дугове управля и уништава.⁽²⁾ Овомъ се касомъ државный кредитъ подпомаже, еръ устроенѣмъ исте влада показуе, да се савѣсно и озбиљно о уредномъ плаћаню интереса и о уништению главногъ брине. Потраживаня дуговне касе (актива) и опредѣлѣне годишнѣ подпоре (дотацїе) одъ стране државне касе треба да надвиге сумомъ издаваня дуговне касе.

(1) У *В. Британской* управля државнимъ дуговыми лондонска банка, у осталимъ државама особито државно надлежательство; у *Французской* додати е за надгледанѣ државной дуговой каси особитый одборъ састоещій се изъ 1 пера, 2 депутирца, 1 предсѣдателя државногъ рачуноводства, изъ гувернера париске банке и изъ предсѣдателя париске трговне камаре. —

(2) У *Баварской* су уступлѣни дуговой каси за плаћанѣ интереса приходни одъ акцизе на пиво, и држава се обвезала, да недостаюће отудъ изъ државне касе подмири. —

§. 267.

Уговору сходно плаћанѣ интереса одржава найвише кредитъ правительства, и олакшава му не само у опасно за нѣга време нове дугове правити, него скланя и капиталисте, да му за манѣ интересе свое капиталѣ уступе. Притомъ треба примѣтити:

1. Добро е за олакшанѣ циркулаціѣ новаца да се сви интереси у манѣимъ сумама и не у исто време плаћаю, а то се тимъ избѣгава, да се обвезанице съ погодишнѣимъ интереснимъ процентима сачине, па да се подѣ разнимъ датумима издаду.

2. Угодно е за државце обвезаница' (stocks), да припадаюће имъ интересе не само кодъ главне дуговне него и кодъ сваке явне касе примити могу кое ће при полаганю свои рачуна' главной државной каси у мѣсто новаца те признанице на издате интересе слати.

3. Да се небы притомъ преваре какве догодице, треба повѣрительима узъ обвезаницу придодати на єдномъ мочалу печатане признанице, купоне (coupons) у довольномъ брою за више година. Како се интереси за неко време исплате, то се и припадаюћа за то време и за ту суму обвезаница одсѣче. Кадъ се сви купони потроше, онда свакій показавши обвезаницу или друго узъ обвезаницу идуће увѣрно писмо — талонъ (talon), наново неку количину купона' одъ надлежне власти извади.

§ 268.

Найважнѣе е при плаћаню интереса то право владе, да она по обштемъ обичаю уговореный интересный процентъ счустити⁽¹⁾ смѣ (редукція интере-

са', конверзія рента' (%). Ово се смѣ по праву само кодъ оны дугова учинити, кои се повѣрительима по уговору одъ стране владе одказати, исплатити могу, ерѣ влада тимѣ повѣрительима слободанѣ изборѣ оставля, или да се наплате, или да на манѣ интересе пристану. У критично за себе време морала є влада интересне проценте обеѣавати (н. п. 5, 6 и више %), кои се по повратку мира одъ никога у држави неишту; право є дакле, да и влада равно другомѣ приватномѣ граѣанину свое скупе дугове исплати и на нѣово мѣсто наново євтиніє по обичне проценте начини. Како течай 5%ны обвезаница' надѣ 100 скочи, знакѣ є, да влада капитал' євтиніє одѣ 5% добыти може, и на свакій начинѣ барѣ по 4%, ако нѣовѣ течай на 125 стои, Но влада нетреба да чека при спуштаню интереса у 1% оно време, кадѣ ће течай на пари съ новимѣ процентомѣ скочити (125 и 4%), него може пре чинити, т. є. кадѣ обвезанице іошѣ на 110 или 115 стов, и то тимѣ пре, што є штета само мнима, и што се она, ако є и имало буде, досадашнѣимѣ веѣимѣ интересима надокнаѣава.

(1) Све су готово државе проценте свои дугова досадѣ спуштале. У *Холандской* 1655. год.; — у *папиной* држави 1685. было є веѣѣ таковогѣ умяляваня интересны процента'. — У *Енгелеской* спуштень є интересь одѣ 6 на 5% год. 1699. Потомѣ 1715. и тако се тимѣ те године 324.456 Ls. уштедило; а год. 1727. спустила се веѣа часть дуга на 4%. Год. 1749. наредило се, да повѣрительи до год. 1757. по 3½ %, а одѣ тогѣ времевачевши по 3% интереса добыяю, коіомѣ се наредбомѣ годишнѣ 565.600 Ls. уштедило. Доцнѣ се опетѣ правительство съ веѣимѣ интересима задуживало, и редукціомѣ 1822. год. одѣ 5 на 4% добыло се годишнѣ 1,222.000 Ls. Год. 1826. спустио се интересь єд-

ногъ дуга одъ 70 мил. Ls. одъ 4 на $3\frac{1}{2}\%$; 1830. 4% ный дугъ одъ год. 1822. спуштень е на $3\frac{1}{2}\%$ и уштедило се тимъ 750.000 Ls. годишнѣ. Год. 1844. преобращень е 4% ный дугъ одъ 157,⁵ мил. Ls. на 10 година у $3\frac{1}{4}\%$ ный, тако да одъ год. 1854. почевши само 3% приноси, уштефено е притомъ 390.000 Ls. Свега се овимъ начиномъ одъ године 1822. уштедило 2,749.000 Ls. — Сасвимъ брзо едно за другимъ и напрасно интересе спуштати, губитакъ е за повѣрителѣ. Тако е *Баденска* год. 1825. одъ 5 на $4\frac{1}{2}\%$, 1829. на 4, 1834. на $3\frac{1}{2}\%$ свое дужне ренте спустила. —

§. 269.

При умалѣню интересногъ процента нека се влада снабдѣ съ потребномъ сумомъ капитала унапредъ, коіомъ ће онимъ повѣрителѣма нѣво потраживанѣ исплатити моћи, кои на манѣ интересе пристати неће. Да бы се тимъ више повѣрителя на то умалѣнѣ склонили, треба изабрати онаково време, кадъ интереси у цѣлой земљи уобште на нискомъ степену стоѣ. Овай повратакъ главногъ може владу забунити, ако на ова изложена обстоятелства непази, ерѣ е већа часть у заямъ узетогъ капитала одавно већъ потрошена, тако да е више у нашой земљи нема, и да влада довольно суме на подмиренѣ потраживаня неможе наћи, ако се многи за повратакъ главногъ прияве. Богати повѣрителѣ пре ће се съ манѣмъ интересима задовольити, ерѣ се само сиромашніимъ трудъ награђава, да по веће проценте на несигурнія мѣста свое капитале даду, почемъ ће у томъ случаю као манѣ пословима обтерећени лакше на свое дужнике мотрити моћи. Премда спуштанѣ интересногъ процента ніе никаква неправда, опетъ зато треба влада и користь свои повѣрителя предъ

очима да има, и да неупотреблява онакова средства, којима бы силомъ и неправедно процентъ понизила, и тимъ уштрбъ повѣрительима нанела, а и себе безсавѣсномъ показала.

§. 270.

Као годъ што се правительству замѣрити не може, да у време рата, буна' и у другимъ невольнимъ и опаснимъ приликама дугове прави, тако се исто праведно и озбиљно одъ нѣга очекивати може, да у мирно доба и у свомъ благостаню на умалѣнѣ државны дугова тежи. Како се непажњомъ на ово строго правило науке народъ и правительство до пропасти довести могу, показуе намъ исторія држава' найновѣи времена', ерѣ кадтадъ мораю се дугови уманѣти, и ако не правилно и савѣсно овимъ путемъ, а оно на свакой начинъ неправедно државнимъ банкротствомъ.⁽¹⁾ Тимъ се не само кредитъ владе сасвимъ упропашћава и млога приватна лица пропадну, него и благостанѣ народа се примѣтно потресе, премда не у ономъ степену, као што се то обично мислило. Како се државнимъ банкротствомъ само међусобна потраживаня наши грађана униште, то се тимъ цѣло народно иманѣ у ничемъ непремѣни; што пакъ странци притомъ изгубе, то е строго узевши добытакъ нашегъ народа. Одъ свою начина банкротирания найпоште- нѣ е онай, гдѣ се влада просто изясни, да свое дугове немогавши и исплатити за уништене сматра, и то одчасти или сасвимъ. Тимъ се манѣ они начини одобрити могу, гдѣ влада свое новце квари (съ већимъ монетажомъ куе), да нѣима или утечаю ниско стоећимъ папирнимъ новцима свое повѣритель исплаћуе.

(1) Неки бране банкротство. Француской попечитель финансіе (одъ 1768. — 1774. год.) *Абе Терей*

потврђава: „да е банкротирањъ еданпутъ свакогъ столѣћа нужно, да бы се држава у равновѣсность довела; да краљ ништа не изгубио, што е узаймљивао, ерѣ е было властанъ, старе дугове неплатити, почемъ су они толико време на ползу служили.“ — Найвише е познато умаљњѣ државногъ дуга у *Француской* на $\frac{1}{3}$, tiers consolidé, одъ директорства год. 1797. И пре тога се само $\frac{1}{4}$ интереса у готову исплаћивала, за остало су се давали горе означени bons на државна добра; но и ови су исподъ $\frac{1}{6}$ пали. —

§. 271.

Одъ банкротирања може се влада едино штедњомъ сачувати, и кадъ при свемъ томъ предстоѣћу пропасть предупредити неужможе, то нека баръ на то гледа, да повѣрителѣи, колико могуће буде, найманѣ штетую. Ово бива или тимъ, да повѣрителѣима губитакъ у боля времена накнади, или да баръ штету међу млога лица особито богатія подѣли. Подпуна накнада неможе се одобрити, ерѣ се при исплаћиваню дуга и штете обвезанице не налазе у рукама оны лица, коя су штету претрпила, но неку часть накнадити препоручую млоги државници. Банкротству стои насупротъ поштено и уговору сходно *уништаванѣ дуга*. Средства къ томе могу быти;

1, Суме кое се само еданпутъ зато употребити могу, као узетци одъ продаты домена или други државны добара и случайни неки узетци (ратне накнаде —).

2, Части државны прихода, кое се на уништаванѣ дугова нарочито опредѣляваю.

3, Уштеђени интереси, почемъ се млого мањѣ повѣрителѣима дае, но што е обичный интерес-

ный процентъ у земли. Одъ овогъ послѣднѣгъ извора уништаваня више се помоћи очекивало, но што се заиста временомъ полза нѣгова указала. Обвезанице, коѣ су уништене, остану у уништной каси и сматраю се као нѣно иманѣ и као потраживанѣ неко одъ државне касе. Државна каса плаћа уништной каси на такове обвезанице интересе, кои съ интересомъ на интересъ яче нарашћую, но што се приватнимъ повѣрительима на нѣи проста интереса платити морало. Но како савъ овай добытакъ съ штетомъ државне касе и на тереть народа бива, то е полза отудъ само мнима, зато се ни ово уређенѣ препоручити неможе.

§. 272.

У послѣднѣй точки горе наведенъ изворъ уништаваня може се употребити само кодъ начина уништенья *по плану* некомъ, кога се неумѣсность међу осталимъ и тимъ доказуе, што бы државна каса непрестано на цѣлу дуговану суму интересе платити морала, што бы се цѣо планъ случайно и често неугодномъ каквомъ появомъ у држави нарушио (ратомъ, гладномъ годиномъ —), и што бы у уништной каси излишно толике суме лежати морале. У многое е больй начинъ уништаваня *по воли*, кои по слѣдуюћимъ правилама уредити треба:

1, Све уништене (исплаћене) обвезанице нека се као ништа више незначеће сасвимъ изъ рачуна избришу.

2, Само се она сума, коя одъ државны прихода по намирению остала нужны потреба претекне, на уништеньѣ дуга обраћа. Ако ништа непретекне или ако се влада јошъ задуживати мора, то може и уништаванѣ за неко време стати.

3, И при овомъ начину може се една стална сума за уништаванѣ опредѣлити, но когъ се опредѣлѣня опетъ влада у особито рѣва времена съ дозволѣнѣмъ законодавне власти држати немора⁽¹⁾.

(1) Полезно е за науку и за државну управу дознати величину дугова и унишногъ фонда разны држава. Гдѣ владе финансијно станѣ свое званично необзанюю, тешко е сасвимъ сигурне податке о томъ прибавити, и лако се грѣши, ако и найточнии податци по еднакимъ правилима представлѣни нису. Кадъ и изнаѣну суму дуга съ жительствомъ землѣ сравнимо, опетъ о величини терета дуга за поедину државу не можемо по томъ судити: 1, ерѣ е одношенѣ цѣна новаца къ осталимъ добрима у свакой држави друкчѣ, н. п. кадъ сравнимо В. Британску съ Аустриомъ; — 2, ерѣ су нееднаки интересни проценти и течай обвезаница исподъ номиналне вредности, почемъ н. п. 50 мил. 3%ны обвезаница, кое на 80 стое, управо толико важе као 40 мил.; а ако е и номинална вредность свуда еднака, опетъ постае велика разлика отудъ, што е течай часъ већий часъ маньий, збогъ чега се човекъ ни на номиналну вредность ослонити не може, и зато бы најболѣ было величину дуга сваке државе на тай начинѣ дознати, да се сума плаћаны интереса съ 25 или 28 1/2 умложи, одкудъ добывеный производъ суму дугованогъ капитала означава; — 3, но наравно овимъ начиномъ дознао бы се тереть, кои народъ подноси одъ оны дугова, на кое се интересъ плаћа, а остали дугови н. п. папирни новци морали бы се опетъ по капиталу рачунати; — 4, ерѣ напоследку о дуговима, кои су производногъ каквогъ предузећа ради учинѣни, нетреба онако судити као о непроизводнимъ дуговима; зато су у слѣдуюћимъ податцима дугови за желѣзнице начинѣни, колико е могуће было, изоставлѣни. У слѣдуюћемъ обштемъ прегледу рачунато е колико фр. 24 1/2 на главу жителя долази:

В. Британска	350	С. Кобуръ	35, ¹⁹
Холандс. свед. на 4 ⁰ / ₀	277	Сѣв. Америка	30
А. Кетенъ	196	Саксонска	27, ³
Шпаньолска	136	Пруска	26
Цѣла Европа	120	М. Шверинъ	25, ³
Португалска	100	Баварска	24, ⁷⁷
Француска	72	Хановеранска	17, ⁷
Данска	71, ³	Русія	17, ⁵
С. Гота	42, ⁷	С. Алтенбургъ	15, ²
Белгія	37, ⁷	Вуртембергска	15
Сардинска	37, ⁷	Баденска	10, ²⁷
Аустрія	36	В. Х. Хесенска	8, ⁶

Подробнѣ пакъ сматраюѣи оваково е ньюво станѣ:

А. Кетенъ. По званичнимъ извѣстіяма 1836. год. 4,328.249 Rlr., одъ тога 104,743 Rlr. безъ интереса. Къ тому юшъ у новіе време $\frac{1}{2}$ мил. папирны новаца, дакле свега 4,900.000 Rlr. (Одъ 1847. г. (припала е ова земля Десави и Бернбургу, но независно и оддвоено се у правля). —

С. Америка. Год. 1849. 1. Октовра износио е савезный дугъ 64,704.000 долара, а дугъ поединны држава 209,305.000 дол., свега 274 мил. долара. —

Аустрія. Текъ послѣдньи година дознало се право станѣ дугова у овой земљи, но званична извѣстія допиру само до год. 1848. Тада е неуништена дуга было 1035,772.622 фр. или на 5⁰/₀ сведено (редуцирано) 913,872.775 фр., одъ кое суме юшъ 73,478.920 фр. одбити треба, почемъ е старый дугъ съ интересима у W. Waehrgung-у само на 2 $\frac{1}{2}$ сведенъ, и тако остае 840,393.855 фр. Къ тому е 1849. дошао заемъ одъ 71 мил. фр. и рачунаюѣи юшъ новоиздане Kassenanweisungen, Reichsschatzscheine и т. под., а исто тако и талиянскій примораный заемъ, свега до 260 мил. фр., изилази главна сума дуга у почетку 1851. год. 1100 мил. фр. — За уништенѣ одреѣено е бюджетомъ за 1849. год. до 17 мил. фр. —

Баварска. При концу 1850. год. износио е дугъ 141 мил. фр., потраживаня дуговне касе пакъ око 22 мил. фр., но почемъ ову суму дугую по веѡой части фондови пензионны и желѣзничны каса', то е нетреба одъ главногъ дуга ни одбѣяти. За интересе и уништенѣ одреѣено е око 9 мил. фр. —

Баденска. При концу 1849. год. 20,798.830 фр., одъ чега одбити треба као потраживанѣ и готовине у каси 6,819.859 фр., начисто дуга остае 13,979.971 фр. За интересе и уништенѣ одреѣено е 1850. год. resp. 552.324 и 610.676 фр. — Желѣзничкогъ дуга при концу 1850. год. было е 32,816.266 фр., на интересе одреѣено е 1,201.365, на уништенѣ 218.779 фр. —

Белгiя. Год. 1845. 1. Януара износио е дугъ 271,⁵ мил. фр., но одъ тога е употреблѣно 196 мил. за желѣзнице, путове и канале. Уговоромъ съ Холандскомъ примила е Белгiя на себе годишнѣ ренте одъ 5 мил. хфр. у 2 $\frac{1}{2}$ процентнимъ обвезаницама, т. е. номиналне вредности 200 мил. хфр. Одъ ове суме исплаѣено е 1844. год. 80 мил. фр. и то 4 $\frac{1}{2}$ процентнимъ займомъ еднимъ одъ 84,656.000 фр. (у течаю по 104); и тако остаю 220 мил. фр. одъ 2 $\frac{1}{2}$ процентногъ дуга. Год. 1848. нарао е дугъ съ 37 $\frac{3}{4}$ мил. фр. по 5%. Цѣо дугъ 1. Мая 1850. номинално износио е 635,⁵ мил. фр., одъ кое е суме око 186 мил. желѣзницама на тереть пало; остае дакле 450 мил. фр. или ако 2 $\frac{1}{2}$ процентный по 62, 3 процентный по 75 рачунамо, начисто 357 мил. фр. — Уништено е 18 $\frac{49}{50}$. 4,738.000 фр. —

Бразилска. Дугъ е за приходе државе несносно великiй. За ренте и уништенѣ изискуе се годишнѣ 5341 contos (1 conto = 1 мил. рейса.)

В. Британска. У почетку 1850. год. по номинальной вредности у Ls :

1. Фундираногъ дуга (съ ирскимъ) и то:

3%ногъ у 7 разны позиція	522,277.000
3 ¹ / ₄ %ногъ	247,827.000
3 ¹ / ₂ %ногъ кодъ ирске банке	2,631.000
5%ногъ	433.000
къ тому времени и тѣлесны рентій око 3, ⁷⁵ мил., кое (по 3, ⁵ %) вреде око	30.000.000
свега	803,168.000

2, Нефундираногъ дуга (урачунав-
ши у то 7 мил. неисплаћено
заоставши позиція)

.	24,869.000
свегсвега	828,037.000

Ова е сума врло велика и већа но што се съ првогъ погледа чини, и текъ се примѣтно и лако понятно важность нѣна изъ слѣдуюћи података увидити може Кадъ се крсташъ до крсташа нареди онда 15 комада заузимаю дужине 4 метра (правит. аршинъ у Србин), дакле горня сума у крсташе преобраћена 19.696 ђеогр. миля, тако да бы се таковимъ ланцемъ 3,⁶² пута цѣла земля опа, сати могла. Иста сума у Фринтама 24¹/₂ изражена, сачинила бы ланаць, да се 7¹/₃ пута цѣла земля опасати може (39.682 милѣ). Да човекъ ту суму Фринта одну на другу наслаже, начинію бы стубъ одъ 2334 милѣ впсокъ. Далѣ, тежи она сума Фринта 2,070.000 центій. кое бы се могло текъ на 34.500 кола и съ 69.000 коня кренути, рачунавши на свака кола по два коня и на свакогъ коня по 30 центій товара. — Опредѣлѣне суме за уништаванѣ овогъ грдногъ дуга нема; у ср. р. уништавано е 1830. — 39. годишнѣ по 1,379.046 Ls., 1840 — 49. пакъ по 1,141.000 Ls. —

Виртембершка. Дуга е было 1832. год. 27.290,000 фр., 1844. 21,846.452 фр., 1850. око 49 мил. фр., одъ кое суме до 22 мил. фр. на тереть желѣзницама падаю;

чиста државна дуга дакле остае око 27 мил. фр.; уништава се ($18^{48/49}$) 420.000 фр. годишнѣ. —

Грчка. Ротшилду дуге 4 мил. др. годишнѣ рен-те, а Баварской $\frac{1}{2}$ мил. др. т. е. свега 90 мил. дугова-ногъ капитала, и къ тому јошъ 1 мил. Француской. —

Данска. 1847. год. 106,314,000 Rbtlr., 1851. съ новимъ енглескимъ займомъ одъ 800.000 Ls., свега 120,⁷ мил. Rbtlr. —

Португалска. У овой е држави финансијално ста-нѣ сасвимъ растроено, дугъ е преко мѣре великѣй, а папирни новци су дубоко подъ пари пали. Дугъ е 1845. номинално чиніо 84.132 мил. рейса (по најновијемъ 9000 рейса на 1 кол. м.), но дугъ е по течаю рачунајући ма-нѣй, премда се опетъ за овы неколико година и номинал-но увећао. —

Пруска. У почетку 1851. год. было е дуга 238 мил. Rlg.; буџетомъ за 1849. одређено е на уништава-ванѣ 2,555.000 Rlg. —

Русія. У почетку 1849. год. было е у руб. ср.

1,	Разны дугова, т. е. кодъ кои е рокъ за коначну исплату опредѣлѣнѣ, и то	
	а) одъ странны (у Холандской) начинѣны	36,377.970
	б) у својой земљи начинѣны	55,979.029
2,	дугованы рентѣй	234,318.854

Сума дуга на кои се интересъ плаћа 326,675.853

3,	Папирни новаца подъ разнимъ именовъ	321,840.740
	свегсвега	648 $\frac{1}{2}$ мил.

Кадъ одъ овогъ одбіемо готовину банке (опредѣ-лѣну за подмиренѣ и мѣнянѣ папирны новаца) 117 мил. руб. у монетама разнимъ и слитцима и $29\frac{3}{4}$ мил. руб. у државнимъ папирима, то остае начисто дуга $501\frac{2}{3}$ мил. руб. — Год. 1851. износио е дугъ, на кои се интере-

си гла҃аю 386,309.693 руб. ср. по званичномъ извѣстію (в. Сѣв. пчела № 151. н. год.). Кодъ веѣ части на страни учинѣны займа уговорено е 1% годишнѣ уништавати, у енглескомъ займу одъ 1820. год. 2%, а у 4% номъ займу одъ 1840. год. (одъ Хопа) 2½%. —

Саксонска (крал.) Год. 1850. 22,433.000 Rlg. поредъ 7 мил. т. н. Kassenbillets-a. —

Саксен-Алтенбургъ. 1850. дугъ 1,152.247 Rlg., год. уништаванѣ 12.000 Rlg. —

Саксен-Гота. 1850. г. износио е 2,608.738 Rlg. дугъ, а 38.552 Rlg. уништаванѣ. —

Саксен-Кобургъ. Год. 1850. 1,569.000 фр. дугъ, а 1,04% уништаванѣ. —

Сардинска. У почетку 1850. год. было е стара дуга за 5,336.393 fr. ренте 1848. и 1849. ново начинѣногъ за 13,771.680 „ „

свега 19,108.073 fr. ренте

по 5%, дакле 382 мил. fr. дугованогъ капитала, одъ кое су суме готовине одъ 4⅔ мил. уништне касе веѣ одбіене. —

Турска дуге до 100 мил. фр. — (?)

Француска. У почетку 1851. год. было е дуговане ренте

1, консолидираногъ дуга	247.055.000 fr.
Одъ тога има уништна каса готов.	14,824.000 „
	<hr/>
остае	232,231.000 „
2, заемъ за канале и т. д.	5,099.000 „
3, кауціе	7,000.000 „
4, кратки дугова	22,000.000 „
	<hr/>
свега ренте	266,325.000 fr.

кое износи капитала 6098 м. fr. къ тому износе тѣлесне ренте 1⅓ мил. fr. — Уништной каси одреѣно е мил.

64,818.000 fr. помоћи, поредъ тога има она сама 14 мил. fr. свои рента', и прима 3,866.000 fr. за исплаћенѣ займа за канале, свега $82\frac{2}{3}$ мил. fr., но управо само послѣдню позицію прима каса у готову и употребљава, остало дае іой се у bons-има. —

Хановеранска. 1850. 18,035.000 Rlr. безъ 12,332.000 Rlr. желѣзничкогъ дуга. За уништенѣ одређено е gesp. 150.000 и 124.776 Rlr. —

Холандска. Дугъ е ове државе одвећъ великій и врло замршенъ. Безъ колоніалногъ дуга и безъ тѣлесны рента износио е по званичномъ извѣстію дугъ 1849. год. 1231,225.811 фр., кои годишнѣ интереса око 35,⁷ мил. хфр. изискуе. —

Шпаньолска. И ова е држава презадужена. Нѣнѣ дугъ у почетку 1850. год. съ урачунатимъ неисплаћенимъ интересима износио е 12.531 мил. реала безъ 2425 мил. неликвидираногъ дуга. — По другомъ едномъ извору станѣ дуга у Шпаньолской овако е (при концу 1833. год.):

1, Съ интересима	а) ликвидир.	12.064	мил.	реала
	б) неликвид.	3.800	"	"
		<hr/>		
		15.864	"	"
2, Безъ интереса	а) заоставше неисплате	10.148	"	"
	б) кратки дугови	1.895	"	"
		<hr/>		
	Свегсвега	27.908	мил.	реала

§. 273.

При исплаћиваню дугова треба разликовати :

1, Кодъ *обвезаница'* исплаћиванѣ по номинальной вредности (remboursement) или куповиномъ по

пазарной цѣни (gachat). (1) Обвезанице, коє су по ниску цѣну издате, могу се куповиномъ покупити, напротивъ показує се овай начинъ као неправеданъ кодъ оны обвезаница', коє у време уништаваня у много нижемъ течаю стое, но што су были у време, кадъ се дугъ начинію. Како се миръ у землю поврати и благостанъ утврди, нужно є слѣдство, да све обвезанице до на пари, а кадкадъ и надъ пари скоче; зато бы одвећъ тешко за владу было, у то време куповиномъ дугове своє уништавати. Обвезанице, кои' се течай садашній ніє много одъ продайне нѣюве цѣне удалію, найбільъ є по пазарной цѣни уништавати, и то дотле докъ нѣювъ течай надъ пари нескочи, у комъ се случаю влада онымъ другимъ начиномъ служити може. Подъ никаковимъ условлѣмъ не треба влада накнадомъ номиналне вредности (премда бы то кредитъ нѣнъ яко увећало) дугове своє да уништава, ако су обвезанице тако подъ пари продате, да бы државна каса куповиномъ доцніє много штетовала, а ни онда(2) ако є дугъ одъ дужегъ времена, па да се обвезанице при исплаћиваню дуга неналазе у рукама оны лица', коя су паданѣмъ течаю штету претрпила. Уништаванѣмъ у овомъ случаю ползовали бы се текъ само неки трговци и капиталисте на рачунъ државне касе и оне друге капиталисте, кои су се отудъ пређе оштетили. Коє ће се обвезанице найпре уништати, треба по тому опредѣлити, коє за садъ или коє ће доцніє владу найвише трошка стати. Ако є интересній процентъ обвезаница' разновѣтанъ, то треба найпре оне съ najveћимъ процентима уништавати. Обвезанице съ еднакимъ процентомъ треба уништавати по реду, кой ће се опредѣлити или случаємъ лутріє, или првенствомъ датума обвезанице или напоследку тимъ, коє се пре за униštenъ прияве.

(¹) Француске 5% - не обвезанице куповала в
Влада.

год.	1815.	по	57, ³³	год.	1825.	по	103, ⁰⁷
"	1818.	"	70, ⁵¹	"	1830.	"	93, ⁵⁹
"	1820.	"	75, ⁵³	"	1832.	"	87, ⁰¹
"	1822.	"	89, ⁸⁹	"	1833.	"	100, ⁷³

(²) Државна каса издала в н. п. 5%-не обвезанице, само по 55, зато бы одвећъ штетовала, кадъ бы ии по садашнѣмъ течаю т. е. по 112 куповиномъ уништавала.—

§. 274.

2, И то в право уништаванѣ дуга, кадъ се подѣ пари стоећи папирни новци по пазарномъ течаю покупе. Папирни новци, кои су подѣ пари пали, истина су зло едно у држави, кое е често цѣло економно станѣ народа до пропасти довело, но при свемъ томъ манѣ е могуће но и кодъ обвезаница, поединима и цѣломъ народу претрплѣну штету на-кнадити, ерѣ папирни новци брже циркулираю, и грађани одѣ страха, да ће папири јошѣ више падати, исте одма, како ии приме, издаю, и тимъ имѣ цѣну непрестано више побіаю. Правительство не може ни на то тежити, да папирнимъ новцима те-чай повиси, ерѣ бы тимъ само нову смутню у продаи добара произвело, и државной каси великій тереть нанело, а отудѣ проистичућій добытакъ опетѣ бы се нееднако међу грађане подѣлио. — Старии папирни новци купе се обично замѣномъ новы папира, кое треба помоћу сваки средства на пари одржати.⁽¹⁾ Но по већой части падну и ови нови новци подѣ свой пари, зато се у таково време за старе папирне новце обвезанице съ интересима издаю, кое ће истина спочетка рѣхаву цѣну имати, но кое ће опетѣ манѣ народной продаи сметати и лакше и брже државный кредитъ подићи.⁽¹⁾

(1) Тако в *Аустрія* за старе бечке банкноте год. 1811. нове *Einlösungsscheine* издавала ; банкноте су се при тој промѣни примале по 20% свое номиналне вредности, но и ови нови папири пали су доцнѣ у одношењу къ металнимъ новцима. Год. 1816. (установлѣнѣмъ аустрїйске банке) опредѣлѣна е цѣна тѣй шайна' къ новимъ папирима (кои су са сребромъ до 1848. год. на пари стояли) као 250 къ 100. — *Рускимъ* асннятима (банке) опредѣлѣно е одношенѣ къ сребру као 350 къ 100. —

КНИГА ЧЕТВРТА.

СПОЛЯШНЪ УРЕЂЕНЪ ФИНАНСІЈАЛНЕ УПРАВЕ.

ГЛАВА ПРВА.

Власти и званія финансијалне управе.

§. 275.

Финансијално уређење (организација) т. е. начинъ како се финансијални послови на разне власти и званія подѣлити, и како се кругъ дѣланя и одношенъ подчинѣности къ врѣвности за свако надлежательство утврдити мораю, кодъ веће части списателя е изъ круга особитогъ научногъ испитиваня искључено. Многи рачунаю финансијалну управу као предметъ науке и политике управе, други мѣшаю е съ наукомъ финансијалномъ а неки напоследку сматраю е као особиту часть правительствене економіе. Да е финансијална управа уобште, а нарочито што се званія и властей тиче, врло оскудно досадъ на научному полю рађена, природный е узрокъ тай, што су цѣлиходность и умѣсность свакоякогъ уређења основане на особитостима разны држава, тако да

се по већој части о доброћи уобичаєны правила никадъ безусловно одрѣшно миѣніє изрећи неможе, тако да се нешто сасвимъ одбацити мора, што ће се подъ другимъ околностима, у другой земљи одбране живе удостоити.

(¹) Види: Jakob-a II. часть: Malchus-a: Politik der inneren Verwaltung I. часть, и истога Finanzwissenschaft II. часть, и Rau-a III. часть. Малхусъ разликує по томъ Finanzwissenschaft у тѣшнѣмъ смислу одъ Finanzverwaltungslehre. Mohl узима финансијалну управу као саставну часть науке и политике управе. —

§. 276.

Сви финансијални послови дѣле се двојко, т. е. *просторно*, по већимъ и маньимъ раздѣльцима државѣ, као: окружія, срезови, вароши и села; и *предметно*, по самой у природи послова лежећој разноветности у сагласію са законима дѣобе раднѣ, као: порези, ѣумруци, домене, регали, рачуни, кнѣйговодство — . Обадва ова начина раздѣльня послова изискую збогъ єднакости управляня, да се званія у стройной сѣзѣ и по природномъ реду єдна подъ друга подчине. За ово разграняванѣ найвише управне власти важе обшта правила *уреѣеня државны званія*, одъ кои се као најважнїя споменути могу:

1, Послови нека су тако прости и лаки, колико текъ да намишлѣной цѣли на уштрбѣ нису, єрѣ се тимъ не само многи трошкови уштеде, него се и врѣовно управлянѣ олакша и грађани се одъ многи неугодностїй сачуваю.

2, Єдноомъ званичнику нетреба разнородне послове задати, єрѣ се тимъ одъ нѣга само површна

знаня и олака вѣштину очекивати могу, а и послови се споро, прекидно и неуредно извршаваю.

3, Истина треба свакомъ званичнику, какокадъ по свойству званія, на волю оставити, да начинъ управляня по свомъ миѣнїю у граници закона' изабере, но при свемъ томъ нетреба га одъ одговорности за извршено званично дѣло ослободити, а тимъ манѣ нижимъ званичницима право послѣднѣ инштанціе дати. У онимъ званіяма, гдѣ се съ државнимъ иманѣмъ управля, одговорность е особите важности, зато треба у таковимъ случаима тужбама грађана противъ незаконогъ поступаня нижи званичника' особито олакшати, да кодъ више власти саслушане бити могу. Да се небы посао државне управе оваковимъ тужбама сувише обтеретїю, треба званичницима прилику къ превари закономъ *отежати*.

§. 277.

У финансїяльной служби показую се ова званія :

1, *Мѣсна*, коя по државама съ развїенїемъ финансїяльномъ управомъ, или по веѣшимъ особито трговнимъ мѣстима особита лица, а кадкадъ и читаво надлежательство съ више персонала одправляю; у противномъ случаю овакове се дужности задаю или общтинской власти или званичнику каквомъ изъ другогъ реда државне управе (н. п. изъ полицайне). Ова званія су потребна на државнимъ земляма и шумама, кодъ регалны предузећа особито при копаоницама, за куплѣнѣ пореза и за наплаћиванѣ акциза' и ѣумрука'.

2, *Окружна*, коя олакшаня послова и точнїегъ испуняваня дужности ради између нижи и виши вла-

стіи стое, одъ првы рачуне и данакъ примаю, а овимъ другимъ исте полагаю, а исто тако више наредбе нижимъ властима доставляю.

3, *Обласна*, коя су у већимъ државама нужна. и коя исте дужности као и окружна званія испуњаваю.

4, *Врѳовна*, коя опетъ быти могу посебна као начелство казначейства, поште, промишлѳности —, или *обшта*, найвиша као попечительство.

Врѳовне а одчасти и обласне власти су *управляюће*, остале пакъ *извршуюће*. У вишимъ надлежательствима изилази власть одъ каквогъ колегія, кодъ нижи пакъ одправляю посао поедина лица. По величини државе и по изображености народа има часъ више часъ манѳ раздѳляка у свима горе наведенимъ степенима надлежательства, а одъ застарѳлогъ обичая зависи, да се у гдѳкоимъ државама финансиалный предметъ изъ круга финансиалны послова исключи или да се финансиалнимъ пословима непринадлежеће къ истима причисли. У овомъ се тако обште грѳши, да ниедне државе нема, коє се уреѳеня съ финансиалнимъ научнимъ основама у свему слажу.

§. 278.

Финансиални званичници могу се по важноѳи свои знаня на три реда раздѳлити;

1, *Нижи служители*, кои манѳ тешке, по већой части писарске послове извршаваю, и кои краткимъ временомъ поредъ обичногъ знаня изъ основны или реалны школа набавлѳногъ, строгимъ упражняванѳмъ довольну за свой кругъ механичну вѳштину (т. н. рутину) прибаве. Они заступаю званія

писара свакогъ рода, потомъ скупаца пореза, ђум-рука, акцизе и т. д.

2, *Технични званичници*, кои за некій особитый родъ прихода и расхода нарочита знаня имаю, коя изванъ круга финансіалне науке леже и коя изъ научногъ испытиваня и познаваня особитогъ некогъ *поља* грађанскогъ живота проистичу, н. п. знаня изъ живота землѣдѣлскогъ, рударскогъ, индустрискогъ, зидарскогъ и т. д. Но како се често мнѣнія овы техничны званичника и финансіалны властей судараю, нужно є за лакше нѣово узаймно споразумлѣнѣ, да су одчасти и ови техничны званичници у финансіалнимъ наукама нарочито, ако само и површно, изображени, а исто тако да су се финансіални (баръ) виши званичници поредъ свои наука и съ основима овы помоћны послова упознали.

3, *Научно изображени финансіални државници*. Систематична знаня изъ приватне и државне економіе, изъ математике, изъ природны наука, изъ штатистике и православны наука необходимо су нужна за виша финансіална званія, у коима званичникъ треба не само научнимъ истинама сходно да управля, него да и у законодавству участвує. Но да є научна изображеностъ и самы нижи званичника одвећъ полезна, доказує искусство, а и безъ тога зна се, да текъ съ наукомъ упознатыи нижій служитель узроке и дѣйства виши наредба савршено сватити и извршити може, а исто тако да ће и виший званичникъ у испуњаваню свои виши дужностей окретнии бити, ако є поредъ научногъ изображеня и у нижимъ званіяма практикомъ знаня прибавіо, помоћу кои' ће ниже послове доцніе смѣліє наређивати, и подручнимъ му млађима управляти моћи.

ГЛАВА ДРУГА.

Послови у финансијалной управи.

§. 279.

Важниі послови у финансијалной управи, кои се научногъ сматраня удостојаваю, могу се на три главна реда свести.

I., Државно рачуноводство. Рачуни (у предметномъ смислу) неоддвойно су съ економнимъ дѣланѣмъ скопчани, ерѣ се иманѣ како по своимъ частима, тако и по догодившимъ се премѣнама текъ само помоћу чисала прегледати може. Државно рачуноводство е потомъ званично у числима излаганѣ државне управе прошлогъ некогъ времена. Аритметичный посао е притомъ лака стварь, найвећа тешкоћа рачуноводства пакъ долази отудъ, што се мложина бройны података текъ съ великимъ трудомъ и съ особитомъ вѣштиномъ у ясанъ за свакогъ поредакъ довести може. Што е више кое кућенѣ заплетено, утолико се већа брижливость на уредно и правилно представлянѣ сваке економне появе у разнимъ видовима чисала за олакшанѣ прегледа и цѣли сходногъ управляня цѣлогъ кућеня нужна показуе. У финансијалной управи поредъ тога е строго воћенѣ рачуна потребно и зато, да се съ єдне стране држава одъ преваре и не-

брежливости званичника сачува, а съ друге стране да и званичници посредствомъ рачуна савѣсно исполняванъ свое дужности доказати, и положивши исте себе одъ далъ одговорности ослободити могу.

(1) Рѣчь „државно рачуноводство“ не треба смѣшати съ изразомъ „државне рачунице“, коя само показуе, како се аритметичнимъ путемъ рачунски задатци изъ државногъ живота узети вѣшто разрѣшити могу. Ch. V. de Bonnstetten описуе важность рачуна за приватный житотъ: „Люди су по већой части тврдице и раскошници само зато, што немаю строго понятіе о своимъ средствима (потребама, требало бы додати). Навика, видити у числима оно, што се издае и што се прима, уздржава и тврдицу и раскошника, да непадне у порокъ, кои ће съ тимъ окончати, да буде презрительанъ или кривичанъ.“ — О рачуноводству види: Jung: Anleitung zur Cameral-Rechnungswissenschaft, Leipzig 1786. — Feder: Handbuch über das Staatsrechnungs- und Kassenwesen, Stuttgart 1827. — Kleindienst: Ueber Staatsrechnungswesen, München 1823. — Hüffel: Entwurf einer Kameral-Rechnungsordnung, Giessen 1834. — Ditmar: Das Staatskassen- und Rechnungswesen, Köln 1844. — Потомъ правительствомъ посредствомъ d' Audifret-a издаты: réglement général sur la comptabilité publique, у Паризу 1838. —

§. 280.

Предметъ државногъ рачуноводства е државно иманѣ уобште, коє се сматрати може или по своимъ саставнимъ частима као главно или по своимъ премѣнама као приходъ и расходъ. Рачуноводство треба да цѣли сходнимъ представлянѣмъ олакша прегледъ и упознаванѣ финансїалне дѣлательности у обадва ова обзира, т. е. 1, што се *садржая* тиче, да е предметъ истинито, подпуно, точно изложенъ,

и нарочито снажнимъ доказима подкреплѣнъ, 2, што се *вида* тиче, да се податци у некій за свакогъ брзо понятный редъ изложе. По послѣднѣмъ (формалномъ) изискиваню потребно е *а*) по унутрашнѣмъ изгледу: да су раздѣльци предмета одъ научны основа доведени, да се свакій предметъ еднообразно изложи, н. п. еднаке мѣре, еднаки новци —, и да су напослѣдку изрази кратки, прости, опредѣлѣни и разговетни; *б*) по спољашнѣмъ изгледу: да е рука чиста и разговетна, гдѣ се нарочито свако брисанѣ, мрлянѣ и поправлянѣ забранюе, и да су предмети, колико могуће буде, у *таблицама* изложени, ерѣ се на тай начинѣ найлакше многи податци промотрити могу. Обичнимъ писанѣмъ излаже се стварь просто, у *таблицама* пакъ излаже се предметъ съ два или више гледишта. Одвиснимъ (перпендикулярнимъ) чертама или пругама ограниченный просторъ зовѣ се *рубрика*, *колумна*, (горизонтално) крозь одну или више *рубрика* продужено излаганѣ ствари какове пакъ *позиція* —. Надъ *рубрикама* ставлѣный за цѣлу *колумну* важѣній надпись уштеѣава трудъ, време и просторъ, да се немора кодъ сваке *позиціе* повторавати. Ово уштеѣаванѣ може се учинити или у неповтораваню времена или ствари, како су кадъ надписи *повременни* или *стварни*. При томъ *рубрицираню* треба се чувати, да разнородни предмети подъ одну *рубрику* недоѣу, него треба на то мотрити, да *рубрике* подъ више раздѣльке подпадаю, кои се другимъ знацима, н. п. римскимъ или арапскимъ броевима, малимъ и великимъ писменима, разликую.

§. 281.

Рубрике рачунске треба све у себи да садрже, што се у каквомъ економномъ предузећу догодити може, зато су намъ потребне:

1. *Редне рубрике*, у којима се послѣдованъ дѣйства каковы означава, н. п. мѣсець, дани или раздѣльци, — кое се и тимъ замѣнити може, да рубрика сасвимъ изостане, на да се надъ позиціями садржай рубрике као насловъ надпише.

2. *Предметна рубрика*, гдѣ се предметъ прихода и расхода понаособъ назначи, и кодъ нижи властей доста обширно, да се и узрокъ дуга и потраживаня изясни.

3. *Бройна рубрика*, гдѣ се разне количине еднoгъ рода: новци, оке, аршини и т. д. ставляю. Неки рачуни имаю више бройны рубрика н. п. за просте и общте суме, а кадкадъ се броеви изванъ бройне рубрике већъ у предметной рубрики изложе. У бройной рубрики за новце опредѣльной незначаваю се само права плаћаня (приманя и издаваня новаца) него свака премѣна у иманю, и то посредомъ общты израра „приманъ и издаванъ“, кои се количине у суми подударати мораю. Ако се у ствари количине неподудараю, онда се маньой дода сума една, уколико е она друга количина већа, да бы се опеть баръ по виду обадве рубрике *изедначиле* (per saldo, per bilanz).

4. *Упутна рубрика*, гдѣ се съ позиціомъ каковомъ друге у свези стоеће позиціе назначе, н. п. страна друге рачунске кнѣге, или нумера каквогъ доказногъ акта.

§. 282.

Свако съ приходомъ и расходомъ занимающе се финансiално надлежательство мора обично сваке (рачунске) године рачуне свое положити, а исто тако за идућу годину бупеть за себе начинити и вишой власти поднети. Да бы годишњи рачуни саврше-

ни и сигурни были, треба да се свака преко годи-
не догодивша се појава одма непосредно и посред-
но у званичне књиге назначи. За сваки род књи-
говодства издае правителство у смотреню вид-
ногъ устроена *упутце* и *образце* (инструкције и
формуларе). Прва притомъ књига в *дневникъ* (жур-
наль), у кои се пре свега свака премѣна завести
мора. Кодъ истогъ треба примѣтити:

1, Свако дѣло треба онай истый дань у днев-
никъ записати, кадъ се догодило, и то у ономъ ре-
ду, како се кое появило.

2, Приманя и издаваня новчане рубрике тре-
ба оддвоити, па ма и една само предметна рубрика
за оба два рода имовне ове премѣне была.

3, Дань се означи у особитой рубрики, а брой
упутне рубрике односи се на страну главне књиге.

4, Да се небы преваре ваѣнѣмъ и домета-
нѣмъ листова догодиле, треба да неко више над-
лежательство књигу прошіе и пагинира.

5, Ако се у броевима новчанимъ нека погрѣш-
ка учинила, то не треба брисанѣмъ и мрланѣмъ по-
правляти него на противной страни (н. п. у прима-
нѣ) толику суму завести, уколико в она погрѣш-
на веѣа одъ праве суме издатка.

6, Ако у каквомъ надлежательству има више
маньи приманя едногъ рода, то треба за нѣи осо-
битый дневникъ водити, и суму овогъ дневника сва-
кій дань у главный дневникъ заводити.

7, На дну стране скупе се оба две суме и
пренесу се на другу страну.

8, По свршетку године шало се дневници
вишемъ надлежательству; но свакомъ некъ буде
дозвольно, да копию извадити и за себе задржати
може.

§. 283.

Изъ дневника се позиціе по стварномъ реду у главну кнѣгу, одъ кои више родова има, разводе. Воћенъ главне кнѣге може се на два начина устроити:

1, По камаралномъ (финансіалномъ) начину воде се кнѣге у стройномъ реду свою узетны и издатны рубрика', тако да оне съ главнимъ и подраздѣлцима, кои изъ природе предмета проистичу, едно савезно цѣло сачиняваю. При траженю суме свакогъ манѣгъ и већегъ раздѣлька и напослѣдку при изналаску главне суме прихода и расхода, олакшава се рачуноводителю, да све появе у поединости и у цѣлости прегледати може.

2, По трговачкомъ кнѣговодству мораю се сви рачуни оддвоено водити, тако да свакій рачунъ представля два права или уображена лица, коя дугомъ и потраживанѣмъ у свези економной стое. Свакій овы рачуна' се понаособъ заключава, у свакомъ налази се еданъ повѣритель и еданъ дужникъ. Свака наплата мора се двапутъ у кнѣге завести т. е. еданпутъ у потраживанѣ даваца а потомъ у дугованѣ примца, зато се и све суме приманя и издаваня подударати мораю.

Кодъ камаралногъ начина односе се све наплате къ едномъ лицу т. е. къ каси, коя приманя прима а издаваня издае. Кодъ трговачногъ начина пакъ има више таковы отношеня', зато е овай послѣдній начинъ за приватне больій, за правительствену потребу напротивъ препоручуе се више просто кнѣговодство.

§. 284.

Осимъ чешћегъ изненадногъ испытиваня стани рачуна и касе у разнимъ надлежательствима, мо-

раю се сваке године заключени рачуни вишемъ надлежательству съ нужнимъ документима на *прегледаѣ* (*ревидиранѣ*) и признанѣ пошляти. У свакой држави постои за то особито надлежательство — *главна контрола* државне рачуне испытуюћа, коя одъ попечительства финансіе треба да е независна, и да е више у положенію судейске канве власти. Испытыванѣ рачуна управлѣно е поглавито на то:

1, Да ли су бройни податци истинити, т. е да ли е рачуноводитель право суме сабрао или одбио, да ли су количине робе съ цѣнама добро умложене, монете право у рачунскій новацъ преобраћене, да ли су праве цѣне робе означене, да ли се брови съ доказаницама, на коє се односе, слажу и т. д.

2, Е ли рачуноводитель на прописане форме *мотрію*, н. п. есу ли доказанице нумериране и истините, како по подпису тако и по другомъ садржаю, е ли свака позиція у ону рубрику заведена, кудъ *принадлежи* и т. д.

3, Е ли свака исплата на закону основана и т. д., есу ли постоянни издатци само онолики, колико *буѣтъ гласи*, е ли непостояне надлежна власть особитимъ рѣшеніемъ своимъ дозволила.

4, Напослѣдку мора испытачъ заключити, е ли рачуноводитель законе економіе наблюдавао, уколико е *штедіо*, и уколико е уобщте у своемъ *послу* препоруке достоянѣ.

§ 285.

Мнѣнія испытача рачуна зову се *примѣтбе*, коє се власти на *рассматранѣ* и рѣшеніе подносе. Ако *примѣтбе* сумню или *опорачаваюће* мнѣніе у *смотренію* рачуна садржаваю, онда се исти рачуново-

дителя на одговоръ предаду, и по повратку наводи истогъ или се уваже или одбаце, а потомъ се и онъ на допуняванъ недостатка (дефекта) а и на другу казнь осуди или и безъ тога *разрѣшницу* (*absolutorium, décharge*) добые. Неправо е рачуноводителъ дуго време у неизвѣсности оставити, и рачуна не текъ после неколико година прегледати. Да бы се разрѣшница наскоро после предае рачуна издати могла, нужно е, да се у надлежательству државне рачуне испытующемъ налази довольно персонала, кой поредъ осталогъ при даваню примѣтба на какове рачуне треба да се чува одъ вређаюћи израза противъ рачуноводителя, но опетъ да и найвећу строгость при прегледаню употреби.

§. 286.

II. Основци бупета. Државный предрачунъ или буџетъ е излогъ прихода државны, кои ће се у будућемъ времену некомъ очекивати и у дѣйство привести морати. Буџетъ се састои съ едне стране изъ прихода и изъ расхода, съ друге пакъ стране изъ постоянны прихода и расхода, кои се напредъ одъ законодавне власти точно опредѣлити могу и изъ непостояны (премѣнливны) прихода и расхода, гдѣ се сума нѣова манъ или више несигурно напредъ означити може, тако да се суме буџета одъ исте суме у рачунскимъ кнѣигама разликовати мораю. О државномъ предрачуну можемо примѣтити:

1, Проектъ буџета одъ потврѣногъ буџета разликуе се; у првомъ се неки приходи и расходи предлагаю, и основима и изясняванъмъ подкрепляваю, у овомъ послѣднѣмъ пакъ сви су приходи и расходи на закономъ рѣшеню врѣовне власти основани, безъ икаквы научны или искусствены

подупирући навода. Потврђенъ будетъ одма се одъ финансиалны званичника, уколико е могуће точно и вѣрно извршава.

2. Проектъ предходи потврђеномъ бупету, и израђуе се одъ нижи властей почевши навише, бупетъ пакъ саобштаваю више власти нижима. Найниже власти саставе за будућу бупетну годину⁽¹⁾ свой бупетъ и поднесу га у свима или само у неяснимъ и непремѣнливимъ позиціама изяшнѣнъ непосредной вишой власти, коя све бупете подручны іой надлежательства додавши и проектъ свогъ бупета съ надлежнимъ нужнимъ примѣтбама о свему непосредномъ себи предпоставлѣномъ надлежательству спроведе, — кое се тако до найвише власти продужи.

3. Ради лакшегъ прегледа треба бупетный проектъ у рубрикама саставити. Поредъ премѣнливывы прихода и расхода нека се у одной рубрики стави средня сума прошле 3 — 4 годinne, а у другой рубрики нека еданъ знакъ (№) упућуе на изяшнѣнъ, зашто се у овой години сума са сумомъ пређашнѣи година слаже или неслаже.

(1) У (Србиіи) починѣ бупетна година 1. Ноевра, у Баварской 1. Октовра, у Виртембершкой 1. Юлія, у Баденской пређе 1. Юнія (садъ 1. Юлія) у Англеской 5. Януара. —

§. 287.

4. Обично се при правлѣню бупета приходи манѣи а расходи већи ставляю, но што рачуни управо показую, кое изъ тогъ узрока быва, да бы се у финансиалной управы недостатакъ (дефицитъ) избѣгао, и превишакъ за непредвидиме издатке удѣйствовао. Ово се средство истина доброномъ цѣли правда,

еръ е за свако кућенъ корисно, кадъ се мѣсто недостатка превишакъ нађе, али оно неодговара опредѣлѣню буџета, почемъ треба да се буџетъ свакадъ съ истиности слаже и онаковимъ коракомъ да се не да извршующою власти, да преко државне потребе приходе и расходе умложава. Овимъ начиномъ опредѣлѣна излишна већа сума прихода одрећена е да се уштеди, но при свемъ томъ, ако се и изда, а управна власть ће то и учинити, то се законодавно надлежательство томе лако противити неће и неможе, еръ е такавъ коракъ наредбомъ своіомъ видно узаконило и дозволило.

5, Свакій добаръ буџетъ треба да е савршенъ т. е. да све могуће приходе и расходе точно опредѣли и испрпи. У свакомъ кућеню могу се приходи увећати на два начина т. е. или да се права сума прихода умложи или да се трошкови (приноси) приманя и узиманя уманъ, коимъ ће поредъ исты нечисты прихода већа часть као чистъ приходъ остати. За умаляванъ овы трошкова сходна средства може врѣвна власть сама измишлявати, или предложена у томъ смислу одъ подручны іой надлежательства примати. За обадва нужно е да свако надлежательство поредъ суме свои прихода и количину (приноси) трошкова означи; а тако се европске државе по већой части заиста и управљаю.

§. 288.

III, Казначейство сачинява у свакој држави особиту грану финансијалне управе. Све касе явнестов као и другогъ рода надлежательства у значной свези, ниже примаю одъ виши налоге, одговараю предпоставлѣномъ казначейскомъ надлежательству за своя дѣла и очекую одъ нѣга упутство за какову свою намѣру. Што е више финансијална

управа развіена, тимъ се више казначейски надлежательства у држави налази, као:

1, *Врховно или државно главно казначейство* цѣле землѣ, кое свима касама управля, и у кое сви приходи државни, кои се непосредно одъ нижи властей непотроше, утичу. Оно се налази при централномъ (средсредномъ) правленію.

2, *Начелна казначейства*, коя свима касама своеструке управляю, и коя као началничеству каквогъ одѣленія попечительства принадлежећа, међу врховнимъ и нижимъ надлежательствима посредно дѣйствующа власть постое. Колико началничества у попечительству финансиє има, толико се у већимъ државама и овы начелны казначейства држи; н. п. казначейство поште или уобште регала, казначейство домена, ђумрука, пореза, уништаваня дугова, рата, и т. д.

3, *Обласна* а у маньимъ државама *окружна казначейства*, подъ коима или све касе окружія као подчинѣне стое, или само неке и то у ономъ случаю, гдѣ понеки приходи и расходи нарочито окружно казначейство збогъ свое величине потребу.

4, *Нижња казначейства*, коя су како по важности и величини посла, тако и по брою у свакој држави друкчѣ уређена. Ова надлежательства помѣшана су по већој части и съ пословима другогъ рода као съ рачуноводствомъ, н. п. у попечительству каквомъ, или и са самомъ управомъ, н. п. управители домена и т. д.

§. 289.

У биранію казначейскогъ персонала треба особито мотрити на чесность, постоянь карактеръ, уредность

и способность лица, еръ безъ овы свойства званичника опеть е преварена влада, ако мисли, да ће е положена кауція одъ дефекта у касама осигура-ти. Кауція никадъ не може онолива быти, колико сума у повѣреной званичнику каси износи. Добро е средство одъ превара се сачувати колегіялна — изъ више лица састовѣна се — управа касе, но ово е кодъ виши казначейства само могуће, почемъ бы та наредба и кодъ нижи надлежательства, коя су бромъ знаменита, особито много трошка изискивала. Главно правило е при устрояваню каса, да се по-сао лако и брзо одправля, а да опеть свакій изда-такъ и узетакъ свою контролу има, о којой се сва-кій испытуюбій увѣрити може. Маньимъ касама управля обично едно лице, коме као докази за о-правданѣ каквогъ корака служе признанице на из-дате по вишемъ налогу суме; кодъ виши каса пакъ нужно е више лица, коя се своимъ пословима у-займно контролираю, као :

1, Еданъ *главный управитель*, кои пословима управля, за точно извршиванѣ дужностей нижегъ персонала одговара, акта подписуе, а притомъ самъ собомъ нити што прима нити издае.

2, Еданъ или више *бронча*, и то ако е нуж-но, едни само да примаю, други да издаю.

3, Еданъ *контролоръ*, кои се такође на све признанице подписуе, и свакій коракъ надлежатель-ства тимъ одостовѣрава, и кои често главну књи-гу води.

4, Къ тому јошь неколико лица нижегъ пер-сонала, као: *рачуноводителя, канцелиста* и т. д.

§. 290.

Правила, коя се при управляню казначейства наблюдавати мораю, есу:

1, Приходи и расходи, коє каква каса у дѣйство привести мора, треба да су у смотреню рока, кадъ ће се узети и издати, тако закономъ опредѣлѣни, да небы извршующій персоналъ на велике теґобе у томъ наилазію. Приходи се купе у оно време, кадъ су грађани наиболь при новцу, а расходи нека буду онда, кадъ се у касама новаца налази. Ако коя каса напрасно потраживану суму ніе у станю измирити, то нека є на займъ одъ друге касе предпоставлѣна іой власть опуномоћи.

2, Постояне и у буџету изречене расходе може свака каса по свомъ произвольню извршавати, за непостояне (премѣнљиве) расходе потребно іой є пуномоћіе предпоставлѣногъ надлежательства, коє одъ іошъ више власти одобрень за то тражити мора, ако само надлежно ніе, кои издатакъ одобрити. Ванредни, као и они постоянни и премѣнљиви расходи, за коє се у буџету одобрене суме (више) неналазе, немогу се ни одъ самогъ попечительства безъ саизвольня законодавне власти у дѣйство привести. Ако є за ванредне расходе правительству нека сума дозвољна, онда рѣшава министеріалный савѣтъ, оће ли се одъ те суме башъ за показавшу се потребу што издати.

3, Казначеима треба заказати, да ништа у касу непримаю, докъ признаницу зато неиздаду, али исто тако да ніедну суму неиздаду докъ признаницу неприме.

4, Обичне признанице треба да су у нарочито опредѣлљной форми саставлѣне и то печатане. Признаницу нека изда онай, у кога се присуству новци издаю, и обратно; — но у некимъ случаима могу се и привремене признанице опуномоћеногъ трећегъ когъ за време примити, коє се, што пре могуће буде, за праве признанице измѣнити мораю, єр се оне немогу вышемъ надлежательству као ис-

права и доказъ издатка послати Издаванѣ новаца пре законогъ рока нетреба да е дозвољно, па ако и бива, на ризикъ казначея; издаванѣ плате званичницима напредѣ на привремене квите, може се само онда казначею као блажи преступакъ урачунаати, ако е званичникъ тимъ плату за већ одслужено време приміо.

5, Собствене приватне новце са државнимъ помѣшане у каси држати, да се строго забрани; државне новце пакъ, ма то и за најкраће време било, на своју ползу обраћати, заслужуе велике казни.

6, При свакомъ исплаћиваню треба мотрити, да се оне монете издаду, које су закономъ опредѣљне. Гдѣ разне монете съ промѣнљивимъ течаемъ курсираю, треба држати особитый списакъ монета. Увијутци, торбе и кесе нетреба отварати но само измѣрити, ако ии е кое на њима подписано надлежательство брояло и садржай печатомъ своимъ одостовѣрило.

7, При шилню новаца кудѣ на друго мѣсто, нека су обвитци яки и добро утврђени.

8, Касу треба осигурати одъ свакогъ напада на крадљиваца, собе да су темельно зидате, да имаю само вданѣ улазакъ съ добромъ, якомъ, ако е могуће и тайномъ бравомъ, сандуци да су гвоздени, за подѣ утврђени съ две обичне и едномъ тайномъ бравомъ. Кодъ манѣ каса треба да се служители данѣ и ноћ свакадѣ налазе, веће пакъ чува обично оружана стража.

9, Касу треба чешће пребраяти, и садржай съ рачунима по кнѣигама сравњивати. Касе визитираю или сами казначеи чешће и редовно, н. п. свакогъ мѣсеца, и пошилю податакъ тогъ истраживаня одма вишой власти, или то тыва одъ не-

ПОЛЪ ШКЕ.

У. I. одбѣзку.

Слѣдъ	Слѣдъ	Слѣдъ	Слѣдъ
ков	ков	29	23
патриархальной	патриархальной	17	38
кодъ	кодъ	14	42
ков	ков	18	56
дѣлѣ 30 год.	дѣлѣ 30 год.	15	49
1877/78	1877/78	17	50
1877/78	1877/78	21	—
патриархальной	патриархальной	11	151
патриархальной	патриархальной	25	163
патриархальной	патриархальной	27	216
патриархальной	патриархальной	27	225
патриархальной	патриархальной	11	225
патриархальной	патриархальной	24	255

У. II. одбѣзку.

Слѣдъ	Слѣдъ	Слѣдъ	Слѣдъ
патриархальной	патриархальной	23	2
патриархальной	патриархальной	29	4
патриархальной	патриархальной	27	7
патриархальной	патриархальной	4	14
патриархальной	патриархальной	5	—
патриархальной	патриархальной	5	21
патриархальной	патриархальной	2	22
патриархальной	патриархальной	1	28
патриархальной	патриархальной	11	29
патриархальной	патриархальной	7	32
патриархальной	патриархальной	2	41
патриархальной	патриархальной	4	—
патриархальной	патриархальной	27	44
патриархальной	патриархальной	1	46
патриархальной	патриархальной	10	—
патриархальной	патриархальной	5	48
патриархальной	патриархальной	6	—
патриархальной	патриархальной	7	52
патриархальной	патриархальной	12	61
патриархальной	патриархальной	25	—
патриархальной	патриархальной	13	62
патриархальной	патриархальной	22	63
патриархальной	патриархальной	19	75

ПОГРЪШКЕ.

У I. оддѣлку.

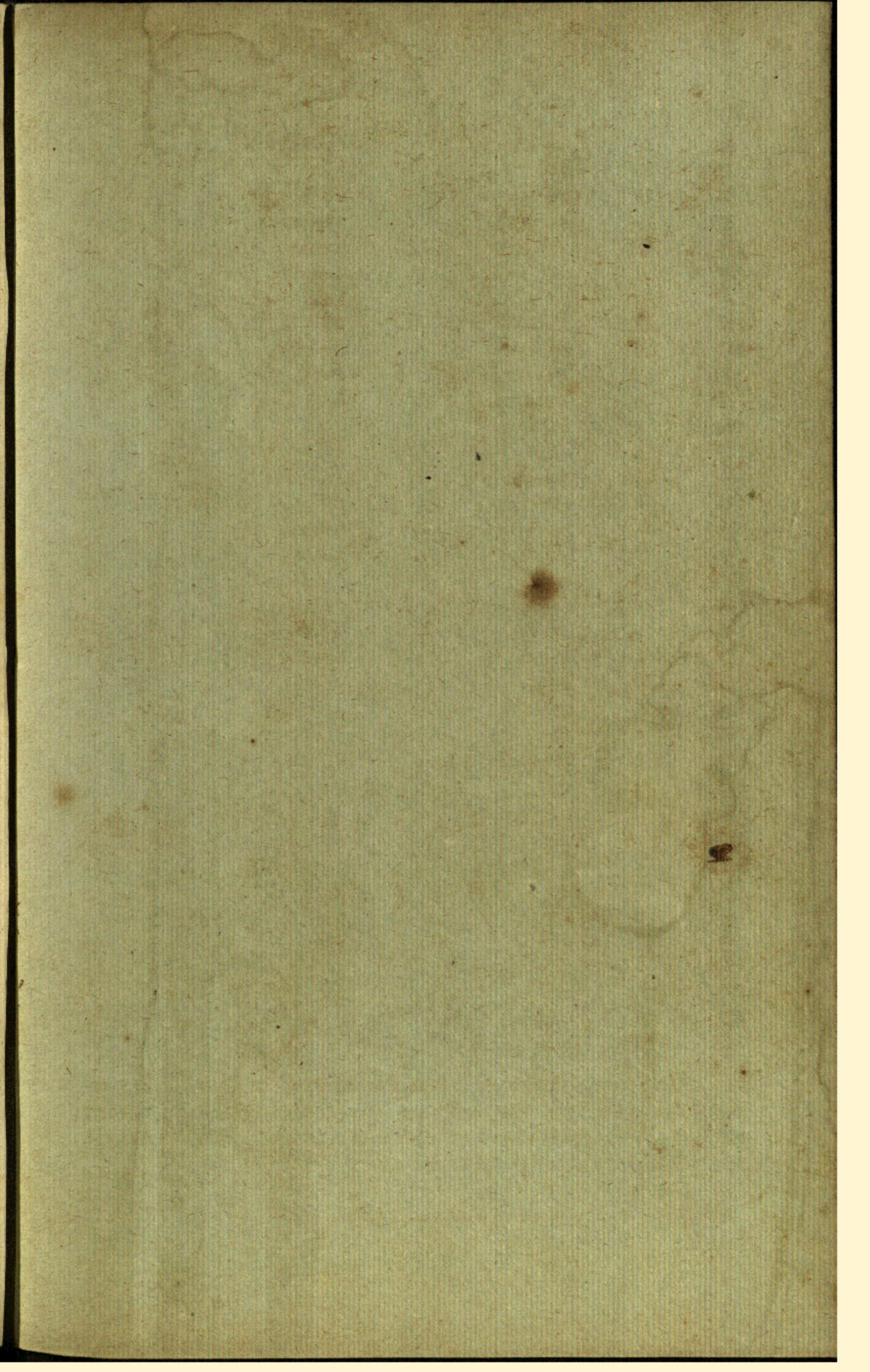
Стр.	редъ	стон	а треба
23	29	ков	коя
38	17	патріархалной	патримоніалной
42	14	вадъ	кодъ
46	18	ков	кон
49	15	другій 30 год.	другій 39 год.
50	17	18 ²⁴ / ₄₅ .	18 ⁴² / ₄₅ .
—	21	43,7 0/0	43,7 мил.
121	11	падну метали у цѣни	падну метали у цѣни
163	25	довлячь	двлячь
214	27	1 1/2 " "	" 1 1/2 " "
225	27	му	имъ
235	11	некакве	никакве
255	34	изнаѣна	изнаѣня

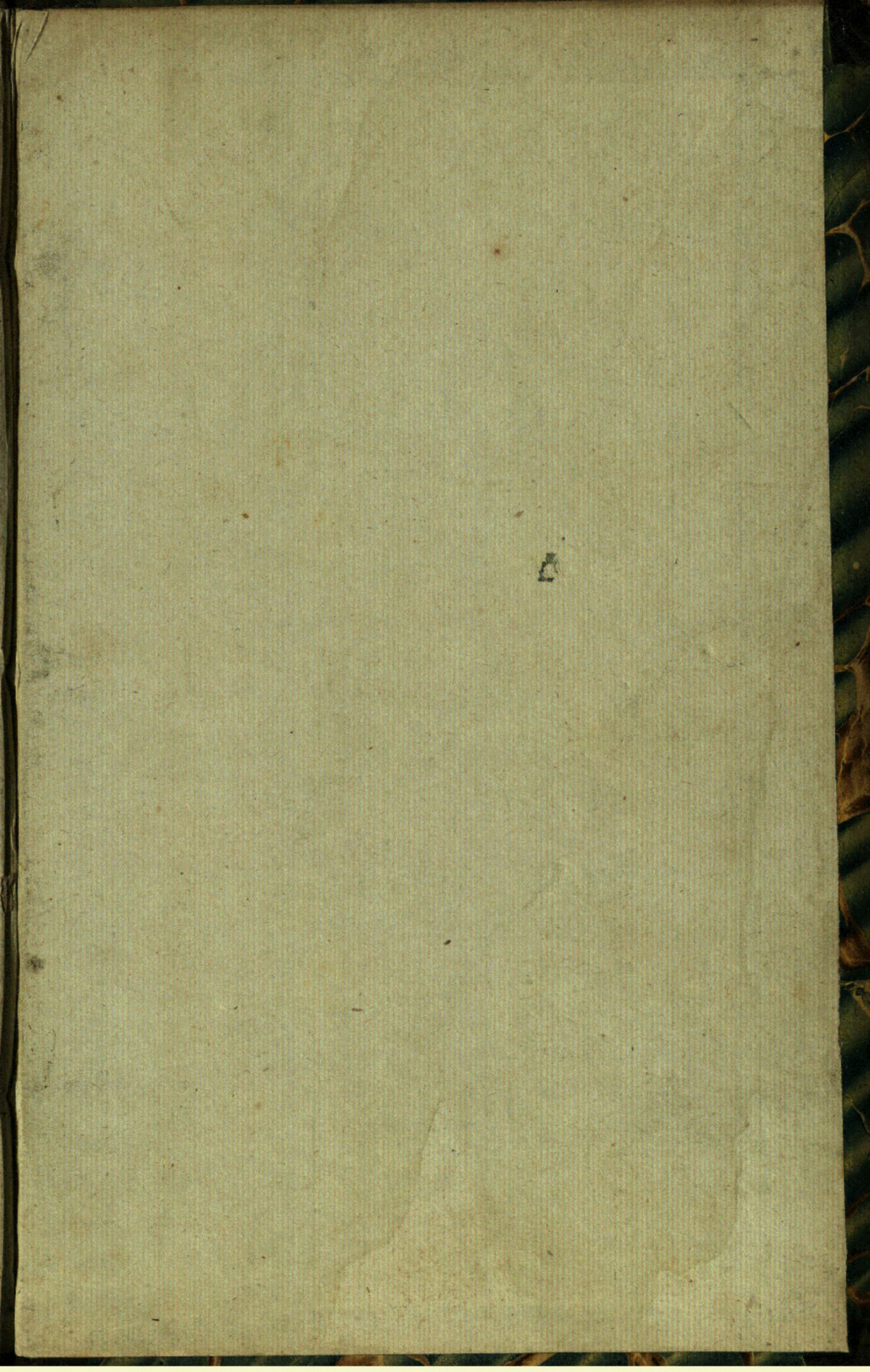
У II. оддѣлку.

3	23	взасти	власти
4	29	или	и
7	27	распространили	распространиле
14	4	онъ	они
—	5	може	могу
21	5	умложавати	умложавати
22	2	трівстанскомъ	трівстанскомъ
28	1	човишенѣмъ	повишенѣмъ
29	11	може,	може,
32	7	какной	каквой
41	2	ваметнугу	наметнугу
—	4	зачлужити	зачлужити
44	27	недовольни одъ	недовольный родъ
46	1	прилѣжности	неприлѣжности
—	10	другимъ	другимъ
48	5	има 20	има а, 20
—	6	б),	б,
59	7	обдѣлява	обдѣлава
61	12	одъ части	одчасти
—	25	н. п.	н. п. разликую се
62	13	требило	требало
63	32	Треба	1, Треба
75	19	; ако	, ако

Стр.	редъ	стол	а треба
80	10	прумѣнава	примѣнава
82	25	1,	1,
86	27	предувеће	предузеће
87	28	вѣпитала	капитала
106	26	нѣгоне	нѣгове
107	1	андника	радника
—	2	речистомъ	нечистомъ
112	11	23 : —	23 —
115	15	но нѣму	по нѣму
128	16	Расходни	Расходни
134	25	Лs. а год.,	Лs., а год.
135	2	2822.	1822.
139	15	неди	види
—	32	пшенице	пшенице
143	4	18 ⁴² / ₅₄ .	18 ⁴² / ₄₅ .
152	11	ѣумрукомъ	ѣумрукомъ
—	19	узрова	узрова
154	7	т. в.	(т. в.
—	20	и (пореза')	(и пореза')
155	15	принео	принео в
157	2	ононъ	ономъ
161	33	овогъ	свогъ
164	32	нужво	нужно
167	1	да и	и да
169	3	Изванредни	Изванредни
173	32	та'	ета'
180	4	прерадномъ	природномъ
195	6	дочекую	дочекаю
196	2	за рачунъ	за рачунъ
—	7	па 8 — 10%	ка 8 — 10%
—	8)ри	при
—	11	ясъ	(съ
197	1	вайглавни	найглавни
198	1	но	по
229	35	одреѣено в инл.	одреѣено в
240	24	comptabilité	comptabilité

Осимъ овы примѣнены веѣи погрѣшака ина јошъ нешто таковы, гдѣ су . , ; - или изостале или сувише стављене, потомъ мѣсто и, в, и обратно, мѣсто србскогъ г, латинско г и погдѣгдѣ што знака примѣдбе (1) на своемъ мѣсту нема.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РлзСрп II 1071/3/2.1